

*N*aiset valistuksen virittäjinä

*Suomalaisen Konkordia-liiton
rahastolahjoittajien ja kunniajäsenten elämäkerrasto*

*N*aiset valistuksen virittäjinä

*Suomalaisen Konkordia-liiton
rahastolahjoittajien ja kunniajäsenten elämäkerrasto*

Eija Jämbäck

Kuvat

Museovirasto

Vaasan maakunta-arkisto

Suomen Partiomuseon kuva-arkisto

Yhtyneet Kuvalehdet Oy

Studio Mauritz Hellström

Outi Lauhakangas

Yhtyneitten kuvatoimisto

Suomalaisen Konkordia-liiton kuva-arkisto

**Otteet testamenteista, rahastosäännöistä
ja Merkkipäivärahaston päiväkirjasta**

Suomalaisen Konkordia-liiton arkisto

Kannen kuva ja ulkoasu

Riitta Lestinen

Painopaikka

Yliopistopaino

Helsinki 2008

ISBN 978-952-92-4052-4 (nid.)

ISBN 978-952-92-4057-9 (PDF)

Sisällys

Esipuhe	5
Konkordia-liiton syntymisen maaperä	7
<i>Rahastolahjoittajat</i>	
Aurora Blåfield (1830–1908).....	16
Augusta von Becker (1837–1923).....	18
Charlotta Forsberg (1839–1921).....	20
Fanny Palmén (1842–1905)	26
Augusta af Heurlin (1847–1918).....	30
Elin Sjöström (1851–1939)	36
Hildi Ennola (1854–1929).....	42
Tilma Hainari (1861–1940).....	47
Olga Oinola (1865–1949).....	54
Alli Nissinen (1866–1926)	60
Edit Alopaeus-Wegelius (1872–1950).....	69
Matilda Bohm (1872–1955).....	70
Paula af Heurlin (1872–1947)	78
Ilona Jalava (1878–1960).....	84
Mandi Hannula (1880–1952)	89
Helena Syrjälä (1883–1966).....	98
Elmi Tamminen (1884–1955).....	102
Oma Eeva Vohlonen (1887–1939).....	105
Seidi Saxen (1888–1961).....	108
Kerttu Sihvonen (1893–1978).....	110
Elina Veistäjä (1914–1986).....	114
<i>Kunniajäsenet</i>	
Martta Mustakallio (1904–1996)	118
Mirja Huuhka (1916–2005)	122
Maija Pekkarinen (1915–)	127
Liite	135
Lähteet	136
Kirjallisuus	138

Esipuhe

Aluksi oli Konkordia-liitto. Se perustettiin vuonna 1885 tukemaan naisten opiskelua sekä valmistumista ammattiin: ”Suomalaisen Konkordia-liiton tarkoituksena on apurahoilla auttaa varattomia naisia, jotka ansiotoimintaa varten tahtovat hankkia itselleen tarpeellista tietoa ja taitoa.” Mallina oli Ruotsissa perustettu Fredrika Bremer-förbundet. Suomalaisen liiton perustamisen idean äiti oli Suomen ensimmäinen naislääkäri Rosina Heikel. Hän oli omana opiskeluaikanaan kokenut monia vaikeuksia. Hän tarvitsi erivapauden voidakseen opiskella yliopistossa ja senaatin erikoisluvan voidakseen harjoittaa lääkärinammattia. Siksi hän halusi auttaa muita naisia opintielle.

Sopuisasta nimestään ”yksimielisyys, sopu” huolimatta liitto jakaantui kieliriidan pyörteissä kahtia vuonna 1914: ruotsalaiseen ja suomalaiseen Konkordia-liittoon. Suomalainen Konkordia-liitto on jatkanut jakamattoman Konkordia-liiton viitoittamalla linjalla perustamisestaan vuonna 1919 lähtien. Vuosikymmenten kuluessa naisten koulutustavoite on muuttunut entistä kunnianhimoisemmaksi. Nykyisissä säännöissä vuodelta 1996 sanotaan, että ”liiton tarkoituksena on tukea naisten ammatillista koulutusta ja tieteellistä pätevoitymistä”. Kun lahjoitettuja varoja on hoidettu hyvin, on nykyisin ollut mahdollista jakaa vuosittain yhteensä noin 300 000–400 000 euroa apurahoina. Apurahoja myönnetään naisille, jotka ovat Suomen kansalaisia, 1) ammattioppilaitoksissa opiskeleville ammatteihin valmistumista varten ja 2) ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneille

tieteellisiä jatko-opintoja tai ulkomaisia kongressimatkoja varten. Aluksi kaikilta aloilta saattoi hakea apurahaa milloin hyvänsä. Nykyään liitto noudattaa kolmen vuoden sykliä. Liiton nettisivuilta näkyy, mitkä alat ovat kulloinkin vuorossa. Alakohtainen kiertö koskee vain tiedeapurahoja. Matka-apurahoja ja stipendejä ammatillisiin opintoihin voi hakea minä vuonna tahansa. Suomalainen Konkordia-liitto on tukenut naisten opiskelua lähes 90 vuoden ajan, ja jos jakamattoman Konkordia-liiton aika otetaan mukaan, niin avustustyö on jatkunut noin 110 vuotta ja kattanut alueellisesti koko maan.

Suomalainen Konkordia-liitto on saanut varansa lahjoituksina valistuneilta naisilta. Lahjoitukset ovat koostuneet pääasiassa merkkipäiväkeräyksistä ja testamenteista. Lahjoituksiin ja testamentteihin on usein liittynyt ehto tai toivomus, mihin tarkoitukseen tai minkä aineiden tai alojen opiskelijoille stipendejä pitäisi myöntää. Aika on monin tavoin ajanut näiden säädösten yli. Yhtäältä yksityisen lahjoittajan rahausuman tuottama vuosittainen korko tai osinko on jo pitkään jäänyt niin alhaiseksi, että pelkästään tämän rahaston tuotosta ei ole voitu jakaa yhtään kokonaista apurahaa. Toisaalta lahjoitusten tekemisestä on kulunut niin pitkä aika, että koulu- ja tutkintojärjestelmät ovat muuttuneet moneen kertaan. Kaikkien rahastolahjoittajien toivomuksia ei sen vuoksi ole enää voitu noudattaa kirjaimellisesti, mutta niitä on pyritty noudattamaan niin pitkälle kuin se muuttuneissa oloissa on ollut mahdollista. Vuonna 2007 liitto päät-

ti muodostaa uuden erillisen ”lahjoitusten rahaston”, johon kaikki nimikkorahastot yhdistettiin. Sen vuoksi ei enää voida apurahoja jaettaessa yksilöidä, kenen nimikkorahastosta ne ovat peräisin. Suomalainen Konkordia-liitto haluaa kuitenkin osoittaa näille kauaskatseisille vaikuttajanaيسille kiitollisuuttaan ja kunnioitustaan sekä pitää heidän nimensä edelleenkin apurahansaajien tietoisuudessa. Tästä syystä Konkordia-liitto on päättänyt julkaista rahastolahjoittajiensa elämäkerrat samoin kuin liiton toimintaan erittäin aktiivisen ja arvokkaan panoksen antaneiden kunniajäsentensä elämäkerrat. Samantapainen joukko rahastolahjoittajia on myös Ruotsalaisen Konkordia-liiton takana. Mainittakoon, että lyhyt selostus Ruotsalaisen Konkordia-liiton rahastoista on Aino Ottelinin liiton historiassa Konkordiaförbundet 1885–1985 otsikolla Svenska Konkordiaförbundet 1925–1985, en krönika av Gunvor Krogerus, ss. 157–173.

Suomalaisen Konkordia-liiton lahjoittajanaيسista ensimmäiset ovat syntyneet jo 1800-luvun alkupuolella ja kunniajäsenistä professori Maija Pekkarinen toimii edelleen aktiivisesti liitossa. Elämäkerrat tutustuttavat meidät 1900-luvun yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja naisliikkeisiin. Konkordia-liiton vaikuttajanaيسet olivat muutoinkin yhteiskunnallisesti aktiivisia. Siksi emme katsoneet mielekkääksi rajoittua kuvaamaan heidän toimintaansa vain Suomalaisessa Konkordia-liitossa. Elämäkerrat kertovat heidän elämästään ja toiminnastaan niin laajasti kuin se lähteiden pohjalta on ollut mahdollista. Heidän katsomuksistaan ja aatteistaan on pyritty antamaan mahdollisimman autenttinen kuva.

Jos henkilöiden elämäkerrat ovat suppeita, se tarkoittaa, että heistä ei ole löydetty enempää tietoja

julkisista lähteistä. Tässä yhteydessä haluamme mainita, että rouva Sofia Viktorina Sundelin, s. Louhe (1883–1949), teki huomattavan lahjoituksen Suomalaiselle Konkordia-liitolle. Hänen aviomiehensä oli arkkitehti Gustaf Adolf Sundelin. Puolisoiden yhdessä allekirjoittama testamentti on vuodelta 1939. Sen mukaan Sofia Sundelinin omistuksessa oli yksi kappale asunto-osakkeita Asunto-osakeyhtiö Omassa Iso Robertinkatu 34 ja kaksi kappaletta Unioninkatu 45:ssä. Nautintaoikeus oli Sofia Sundmanin veljellä, mutta hänen kuolemansa jälkeen mainitut asunto-osakkeet lahjoitettiin testamentin mukaisesti ”Konkordia-liiton suomalaiselle osastolle”. Sofia Sundelinista emme ole löytäneet enempää tietoja ja siksi hänestä ei ole lukua tässä kirjassa. Samoin kirjasta puuttuvat ne lukemattomat lahjoittajat, jotka ovat antaneet liitolle pienehköjä summia, joskus toistuvastikin.

Kirja sisältää kokonaisen kavalkadin upeita naisia, varsinaisia valistuksen virittäjiä ja yhteiskuntaäitejä. Suomalainen Konkordia-liitto ja Suomen opiskelevat naiset ovat heille suuressa kiitollisuuden velassa.

Lopuksi Suomalainen Konkordia-liitto haluaa kiittää teologian maisteri Eija Jämbäckiä tämän elämäkerraston kirjoittamisesta ja graafikko Riitta Lestistä sen taitosta ja kuvituksesta.

Helsingissä 8.4.2008

Raija Sollamo

*Suomalaisen Konkordia-liiton
hallituksen puheenjohtaja*

Konkordia-liiton syntymisen maaperä

Suomalaisen maailmankuvan murros ja jatkuvuus

Suomalaisten maailmankuva eli 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alussa muutoksessa ja murroksessa. Maan asema autonomisena suuriruhtinaskuntana Venäjän kyljessä aiheutti sen, että Suomen olemassaolon ydinkysymys oli Venäjän-kysymys. Venäläistämiskausina suurvalta kiristi otettaan ja kavensi suomalaisten vapauksia. Suomi oli käymistilassa, ja yhteiskunnallisen uudelleenjärjestäytymisen myötä syntyivät suomalainen kansakunta, kansallisvaltio ja kansalaisyhteiskunta. Kuuliaiset alamaiset muuttivat vähitellen aloitekykyisiksi ja tasavertaisiksi kansalaisiksi. Yhtenä osoituksena tästä oli laajamittainen yhdistystoiminta, erilaisten kansanliikkeiden synty ja aikakauden henkisen ilmaston uudet aatteet, joiden siipi sipaisi Suomea esimerkiksi kirjallisuuden ja sanomalehdistön välityksellä. Myös parantuneet liikenneyhteydet ja lisääntynyt liikkuvuus toivat tuulahduksia eurooppalaisesta aatemaailmasta. Teollisuuden vähittäinen käynnistyminen ja kaupunkien kasvaminen muuttivat ihmisten elämäkuvioita ja maailmankuvaa. Ilmapiiri oli jännitteinen ja täynnä vastakkaisuuksia. Vanhat mallit murtuivat hitaasti, ja hierarkkisuus sekä monet sääty-yhteiskunnan rakennusaineet säilyivät pitkään uusien aatteiden rinnalla ja lomittuneena niihin.¹

Sääty-yhteiskunnan murentuessa pala palalta kansalaiset alkoivat yhä selvemmin jakautua kahtia säätyläisiin ja ruumiillista työtä tekevään väestönosaan. Aatelissääty ja alemmat virkamiehet, yliopiston ja oppikoulujen opettajat sekä varakas porvaristo sulautuivat vähitellen yhteen sivistyneistöksi. Koulutus, virka-asema, avioliitot, järjestötoiminta sekä yhdistävät kansalliset pyrinnöt kaatoivat raja-aitoja ja mursivat esteitä vanhan eliitin ja nousevan keskiluokan välillä. Pelkästään syntyperä ei enää 1800-luvun lopulla tarjonnut arvovaltaista asemaa, lisäksi edellytettiin sivistystä ja riittävää varallisuutta.²

Ajan poliittiset ryhmittymät

Suomalaiset kokivat suorastaan vallankaappauksena venäläisen hallitusvallan saneleman helmikuun manifestin 1898, jolla suomalaiset liitettiin Venäjän yleisvaltakunnallisen lainsäädännön piiriin. Uudet määräykset seurasivat toistaan. Suhtautuminen Venäjään halkoi Suomen poliittisen kentän jyrkästi kahtia myöntyvyys- ja vastarintalinjaan. Myöntyvien vanha-suomalainen puolue katsoi, että myöntymällä venäläistämistoimiin turvattiin kansallinen olemassaolo. Passiiviseen vastarintaan asettuivat perustuslailliset, joihin kuuluivat ruotsalaiset, nuorsuomalaiset ja osa sosiaa-

¹ Sulkunen 1987, 157; Häggman 1994, 122–123, 197, 217, 223–224; Antikainen 2003, 12–13.

² Häggman 1994, 126, 158–160; Antikainen 2003, 40.

lidemokraateista. Valtiopäivien uudistuminen 1906 pakotti puoluelaitoksen järjestäytymään uudelleen yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden takia. Puoluekenttä hajaantui vanhasuomalaisiin, nuorsuomalaisiin, ruotsinkielisiin, sosiaalidemokraatteihin ja 1907 syntyneeseen Maalaisliittoon. Suomen itsenäistyttyä oikeistolaiset puolueet jakautuivat uudelleen 1918. Suomalainen puolue ja Nuorsuomalainen puolue hajosivat. Molempien puolueiden monarkian kannattajat liittyivät Kansalliseen Kokoomuspuolueeseen ja tasavaltalaiset ryhmittäytyivät pääosin Kansalliseen Edistyspuolueeseen, joka edusti poliittista keskustaa.³

Naiset opettajina ja yhteiskunnallisina äiteinä

Ajankohdan sivistyneistönaiset kasvatettiin tunnollisiksi ja tavoittelemaan täydellisyyttä. Ehdottomuuteen, uhrautuvuuteen ja antaumukseen velvoittavaa opettajan kutsumusta pidettiin erityisen hyvin naisille sopivana alana. Monet ajan aktiivisista naisista toimivat opettajina, joiden ammattikuvaan kuului kansan sivistäminen ruohonjuuritasolla. Myös suurin osa Suomalaisen Konkordia-liiton rahastolahjoittajista oli opettajia. Joillekin opettajantyö oli tilapäinen välivaihe ennen avioliittoa, useimmalle taas elinikäinen työura. Oli itsestäänselvyys, että ajan virkanainen luopui työstään aviotuessaan tai valitsi naimattomuuden. Opettajat toteuttivat aikakauden naisiin leimattua äidillisyyttä opettajantyössään. Opettajan kutsumus antoi oikeuden hoivaavaan valtaan, ylhäältä alaspäin suuntautuvaan suhtautumiseen. Hurskaat naiset val-

jastettiin johtamaan lapsia oikealle tielle ja levittämään tiedon sekä kristillisen uskon valoa ympärilleen. Samaa alkuperää olevat sanat valaisu ja valistus kristallisoituivat kansakoulunopettajan kutsumuksessa.⁴

Opettajantyö oli kutsumusammatti. Luterilaisen kutsumusopin mukaan yhteiskunta jaettiin kolmeen säätyyn: kirkkoon, valtioon ja huonekuntaan. Aikakauden naiset nähtiin perheolentoina, jotka oli kutsuttu palvelemaan Jumalaa huonekunnan piirissä, poissa julkisesta elämästä. Se oli varattu miehille. Kysymys naisen kutsumuksesta ajankohtaistui 1800-luvun kuluessa erityisesti naimattomien naisten kohdalla, kun huonekunta muuttui ydinperheeksi eikä kyennyt enää työllistämään jäseniään ja huolehtimaan suvun naimattomista naisista. Vähitellen 1800-luvun jälkipuoliskolla säätyläisnaisille aukeni mahdollisuus tehdä palkkatyötä kodin ulkopuolella. Äidillisyyttä nähtiin joka naisen ominaisuutena ja pienten lasten opettaminen oli äidin hellän hoivaroolin sopivaa laajentamista eli yhteiskunnallista äitiyttä.⁵

Sivistyneistönaiset katsoivat velvollisuudekseen osallistua kansalliseen projektiin organisoimalla kansanvalistusta, ajamalla raittiusasiaa sekä kansoittamalla naisyhdistyksiä ja hyväntekeväisyysjärjestöjä. Syntyi uudentyyppinen naiskuva: tekevä, aktiivinen naistoinnija, jonka koko perusluonto tiivistyi äidillisyyteen. Keskiluokkaisten naisten välille syntyi keskinäinen sisarusverkosto, joka halusi kodinomaistaa koko yhteiskunnan ja samalla perustella naisen toiminnan laajenemista kodin piirin ulkopuolelle. Vallitsi viitsemiä ja innostunut rohkean yrittämisen henki, kun

³ Jussila 2004, 61, 69, 79, 82; Hentilä 2004, 123–124.

⁴ Sulkunen 1987, 162; Sulkunen 1995, 13, 33; Ollila 1998, 36, 70, 80, 230; Markkola 2002, 365; Suni 2005, 84.

⁵ Ollila 1998, 43–45; Markkola 2002, 32–33.

sivistyneistön naiset risteilivät eri järjestöjen, luottamustoimien ja kotipiirin tai virkauran välillä.⁶

Naisten yhdistys- ja kansalaistoiminta ei syntynyt eristyksissä, vaan osana yhteiskunnallista kokonaisuusjärjestäytymistä. Varsinaiset naisasialiikkeet olivat pieni osa naisten järjestäytymistä. Muut naisyhdistykset kuten Marttaliitto saavuttivat paljon laajemman yleisön. Naiset osallistuivat myös miesten ja naisten yhteisjärjestöihin. Raittiusliike kanavoivat naisten yleishyödyllistä kansanvalistustoimintaa niin suuressa määrin, että raittiusliikettä voi pitää 1800- ja 1900-lukujen taitteen huomattavimpana naisliikkeenä.⁷

Suomen Naisyhdistys

Suomen Naisyhdistys, suomalaisten naisasiayhdistysten esikoinen, syntyi uusien aatteiden kukoistuskaudella 1884. Perustamista oli edeltänyt runsaan vuoden kestänyt valmisteluvaihe. Ensin ryhmä tyttöjen korkeatasoisempaa koulutusta kannattaneita naisia kokoontui Kuopiossa Minna Canthin johdolla ja vähän myöhemmin Helsingissä puuhaamaan yliopistoon johtavan tyttölyseon perustamista. Kokousväki mielsi asian osaksi naisemansipaatiota. Tammikuussa 1883 sama ystävien yhteenliittymä perusti epävirallisen keskustelukerhon, jossa käsiteltiin englantilaisen John Stuart Millin naisen asemaa käsittelevää teosta *The Subjection of Women*. Näin suomalainen naisasialiike punoutui osaksi kansainvälistä naisasialiikettä. Suomen Naisyhdistys esitti vaatimuksia naisten oikeudesta koulutukseen, työhön sekä poliitti-

seen, yhteiskunnalliseen ja lainsäädännölliseen tasarvoon.⁸

Tyttöjen koulutustason nostamisella oli kannattajia oppisäädyn miesten parissa. J. V. Snellman tähden si koulutuksen merkitystä naisille, jotta he voisivat päästä osallisiksi kansalaisoikeuksista. Pää tarkoitus oli kuitenkin sivistää naisia siksi, että heistä tulisi parempia äitejä. Ajatusta naisesta äitinä hellittiin naisten korkeimpana päämääränä, ja äitien ydintehävä oli herättää lapsissa isänmaallisuutta sekä kasvattaa heistä siveellisiä kansalaisia. Topelius oli samoilla linjoilla kannattaessaan naissivistyksen tason kohentamista. Kasvattaminen oli äitien pyhä kutsumus. Äitiys oli totinen työ, sillä lapsissa oli kansakunnan tulevaisuus. Periaatteen tasolla monet miehet hyväksyivät naisemansipaation, mutta sen käytäntöön soveltaminen saattoi herättää heissä pelkoa perheen perikadosta. Monet johtavat kirkonmiehet puolestaan tuomitsivat ”emansipeeratut naiset”. He olivat myös otollisia pilkan kohteita sekä pilailun aiheita. Heidät saatettiin kuvata ”hirviöiksi, jotka kävivät miesten vaatteissa ja tahtoivat tehdä naiset miehiksi”.⁹

Filosofian tohtori August Ramsay esitti mielipiteensä naisasiasta ritari- ja aatelissäädystä valtiopäivillä 1897: ”Naisasia on sokea mielipiteen ilmaisu, taistelu keinoitekoisia tuulimyllyjä vastaan, kodin ja yhteiskunnan hajottamisyritys. Koko naisten sorto, josta alinomaa puhutaan ja johon haetaan esimerkkejä muinaisuuden tutkimisesta, on hapan omena, joka on kasvanut ryöstämättä jääneiden katkeruudesta.”¹⁰

⁶ Sulkunen 1987, 157–164, 172; Ollila 1998, 21, 38, 71–80; Sainio 2006, 112.

⁷ Sulkunen 1991, 37–38.

⁸ Jallinoja 1983, 32–34.

⁹ Hainari 1927, 295; Jallinoja 1983, 60, 66–67; Sulkunen 1987, 165; Häggman 1994, 184.

¹⁰ Kiiski 1978, 127.

Naisasialiikkeen tienraivaajat rekrytoituivat yhteiskunnan kapeasta yläkerrostumasta, ja varhainen naisasialiike oli paljolti fennomaanien sylilapsi. Toiminnassa Naisyhdistys edusti ajan koti- ja äidillisyysideologiaa. Naisasialiikkeessä syntyi kaksi naisihannetta, jotka molemmat olivat naisemansipaation mukaisia. Toinen oli naimaton työssä käyvä nainen, toinen oli äiti, kodin sielu ja sydän, jonka käsivarret kannattelivat idealisoitua perhettä. On syytä huomata, että äidin roolin korostaminen oli aikakauden uutuuksia. Aikaisemmin keskiössä olivat olleet naisen tehtävät vaimona ja perheenemäntänä. Molemmat sivistyneistön ihann naiset verkostoituivat laaja-alaisesti yhteiskunnalliseen toimintaan, kun taas naisten valtaosa eli työläisnaiset pyrittiin sitomaan kotiin.¹¹

Naisten äänioikeus oli alusta asti kuulunut yhdistyksen ohjelmaan, mutta Suomalaisen Naisyhdistyksen johtohahmot eivät katsoneet työläisnaisten olevan kypsiä valtiolliseen toimintaan. Porvarilliset naiset halusivat äänioikeuden ”samoilla perusteilla kuin miehille”, eli vain sille pienelle naisryhmälle, joka täytti säätyjärjestelmän ehdot. Suurlakon aikana 1905 kaduilla ja kujilla vellovat väkijoukot ja suurmielänsöitukset pelästyttivät porvarillisen Suomen Naisyhdistyksen jäsenet. Myös he alkoivat kannattaa yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta.¹²

Suomen Naisasialiitto Unioni

Suomen Naisyhdistyksen rivit alkoivat rakoilla 1880- ja 1890 -luvun taitteessa. Yhdistyksen sisällä ilmeni

hajaannusta ja kytevä oppositio. Syitä voi hakea osin kielipolitiikasta, osin henkilösuhdeongelmista sekä suomalaisuusliikkeen jakautumisesta vanhasuomalaisiin ja nuorsuomalaisiin. Lisäksi osa yhdistyksen nuorimmista jäsenistä koki, että he eivät saaneet ääntään tarpeeksi kuuluville eivätkä päässeet harjaantumaan keskustelutaidossa, kun tietyt samat henkilöt johtivat keskustelua haluamaansa suuntaan. Tämä oppositio perusti oman keskusteluklubin oppiakseen ilmaisemaan itseään selkeästi ja ytimekkäästi. Sisäiset jännitteet kuohuivat pinnan alla, ja lopullinen välienselvittely tapahtui vuodenvaihteessa 1891–1892. Julkinen keskustelu oli ärhäkkää ja sen sävy paikoin hyvin henkilökohtainen. Suorasukaista kritiikkiä satoi puolin ja toisin. Suomen Naisyhdistyksen arkistossa selkkaus on talletettuna otsikolla ”Nuijasota”. Näkemysristiriidat huipentuivat, kun Suomen Naisyhdistys vuodenvaihteessa 1891 erotti seitsemän opposition jäsentä ja parikymmentä jäsentä erosi itse. Eronneisiin kuului nuorsuomalaisia ja ruotsinkielisiä, ja he perustivat Naisasialiitto Unionin omaksi arenakseen 1892. Venäläistämiskaudella Unionin jäsenet olivat passiivisen vastarinnan kannattajia.¹³

Suomalainen Naisliitto

Suomalainen Naisliitto lähti liikkeelle ensimmäisten eduskuntavaalien naisasianaisille aiheuttaman pettymyksen vanavedessä. Vaaleihin oli lähdetty innokaina ja suurin toivein, olihan 52 % äänioikeutetuista naisia. Valitusta 200 edustajasta vain 19 oli naisia. Erityisesti Nuorsuomalaisen puolueen naisille vaali-

¹¹ Jallinoja 1983, 34–36; Sulkunen 1987, 158–162, 167; Sulkunen 1991, 69–70; Ollila 1993, 60; Häggman 1994, 138–141, 151–152, 177–182; Hagner 2006, 45.

¹² Hagner 2006, 70.

¹³ Tuulio 1959a, 146–147, 159–161, 344; Jallinoja 1983, 40–46; Ollila 1994, 56; Hentilä 2003, 79; Hagner 2006, 20–25, 301.

tappio oli karvas, sillä puolueen 14 nais ehdokkaasta vain kaksi tuli valituksi. Eduskuntaan valittu Lucina Hagman esitti, että tilanteen korjaamiseksi tulisi perustaa uusi liitto, jonka päätehtävä olisi valistaa ja antaa kansalaiskasvatusta naisille. Suomalaisen Naisliiton syntymisen syitä on haettu myös perustuslaillisen puolueyhjmän hajaannuksesta. Vuoden 1906 eduskuntaudistuksen yhteydessä tapahtunut puoluelaitoksen vahvistuminen sai perustuslailliseen ryhmään kuuluneet nuorsuomalaiset ja ruotsalaisen kansanpuolueen jäsenet keskittämään toimintansa omiin puolueisiin. Naisasiayhdistykset eivät jakautuneet kokonaan puoluenäkökulmien mukaan, sillä monet toimivat edelleen sekä Naisasialiitto Unionissa että Suomalaisessa Naisliitossa. Kyse ei ollut kielierimielisyyksistä eikä Unionin sisäisistä ristiriidoista, vaan siitä, että naisasianaiset perustivat uusia yhdistyksiä uusiin tarpeisiin. Naisten keskinäinen verkosto oli dynaaminen ja liikkeessä.¹⁴

Suomen Naisten Kansallisliitto ja International Council of Women

Yhdysvalloissa ja Englannissa naisia kiinnosti jo 1870-luvulla kansainvälisen toiminnan organisoiminen. Se ei oikein saanut tuulta alleen, sillä eri maiden naisilla tavoitteet ja kiinnostuksen kohteet vaihtelivat. Naisten vilkastuvassa yhteistyössä erottui kaksi linjaa, jotka olivat varsinainen emansipatorinen naisasialiike ja muu naisliike, johon kuuluvat esimerkiksi ammatti-, puolue-, harrastus-, hyväntekeväisyys- ja kotityöhön liittyvät yhdistykset. Eri maiden naisten saaminen mu-

kaan yhteistyöhön edellytti, että monenlainen toiminta hyväksyttiin saman katon alle. Washington D.C:ssä 1888 pidetyssä konferenssissa päätettiin perustaa International Council of Women eli ICW, johon kansalliset naisjärjestöjen liitot voisivat liittyä. Eri maiden osallistujat alkoivat perustaa naisliittoja kotimaissaan. ICW oli naisten kattojärjestö, joka tarjosi eri maiden naisille näyttämön yhteydenpidolle ja järjesti naisten konferensseja, joissa käsiteltiin yhteiskunnan ja perheen hyvinvointiin liittyviä seikkoja. ICW välitti tietoja ja kokosi kansainvälisiä tilastotietoja. Eri maiden sisäiset poliittiset erimielisyydet sekä maiden väliset ristiriidat pyrittiin sulkemaan ulkopuolelle. Laajan järjestöpohjan saaminen vaati sovittavaa ohjelmaa ja matalaa profiilia. ICW:n liittyneet naisjärjestöt edustivat maltillista naisasialiikettä ja laajaa kirjoa raittius- ja hyväntekeväisyysjärjestöjä. Suomi liittyi mukaan vasta 1911, vaikka suomalaiset olivat alusta asti luomassa organisaatiota ja seuraamassa sen kehitystä. Kaikissa kokouksissa oli mukana naisasialiikkeen johtohahmoja imemässä innostusta ja kertomassa Suomesta.¹⁵

Suomi olisi ollut naisten äänioikeuden mallimaana haluttu jäsenmaa jo aiemmin, mutta suomalaisilla naisjärjestöillä oli vaikeuksia perustaa kansallinen järjestö, joka kokoaisi sateenvarjon tavoin alleen erilaisia naisjärjestöjä. Verkkaisen järjestäytymisen syyt olivat sisäpoliittisia ja huipentuivat henkilöristiriitihin. Pitkällisten synnytystuskien tuloksena saatiin vihdoin 1911 perustetuksi vaatimattomasti alkanut Suomen Naisten Kansallisliitto. ICW:ssä oli vaikeuksia ymmärtää suomalaisten keskinäisiä erimielisyyksiä,

¹⁴ Kiiski 1978, 153; Hokkanen 1987, 2–4; Hagner 2007, 25.

¹⁵ Jallinoja 1983, 14; Korppi-Tommola 2001, 27–37.

koska sen ideologia oli universaalisaruus ja naisten solidaarisuus. Porvarillisilla naisjärjestöillä ei vaikuta juuri olleen kontakteja sosiaalidemokraattisen puolueen naisiin, ja nämä ryhmittivät omaksi järjestökseen.¹⁶

Siveellisyysmissio

Porvarillisten naisten yhteinen, avara työala oli siveellisyysskysymys, jossa heillä oli sama linjaus. Siveellisyydellä ei tarkoitettu yksinomaan sukupuolisiveellisyyttä, vaan kaikkea moraalisesti positiivista, pyrkimystä hyvään ja oikeaan. Siveellisyys merkitsi hengen ylevyyttä, korkeaa moraalia, jossa olennaista oli velvollisuudentunto, uhrautuvaisuus, epäitsekkyys ja toiminta kansallista perintöä säilyttävästi. Säilyttäjänä ja moraalisenä selkärankana toimiminen nähtiin olevan erityisesti naisen luonnon mukaista.¹⁷

Jo 1800-luvun lopulla oli perustettu Federaatio eli Suomen Siveellisyysseura, jossa miehet ja naiset yhdessä vastustivat prostituutiota. Monet Federaation jäsenet olivat vaikutusvaltaisia kansalaisia. Keskiluokan naiset liittyivät mukaan täynnä aatteen paloa. Sivistyneistön hyväntekeväisysharrastus ja halu luoda uutta, kristillisiin arvoihin perustuvaa yhteiskuntamoraalia yhdistyivät. Tätä moraalireformia pidettiin tarpeellisena, sillä siveettömyyden syntitulvan ajateltiin vaanivan ihmisiä sukupuolimoraalin ja tapakulttuurin alueilla. Suomessa moraalireformistit pyrkivät perkaamaan pois erityisesti juoppouden ja prostituution paheita. Kristillis-sosiaalisesti ajattellevat keskiluokan naiset puhuivat prostituoiduista ja muis-

ta epämäärästä elämää viettäneistä naisista ”langenneina”, mutta heidän ei ajateltu joutuneen omasta syystään tai moraalittomuuttaan huonoille teille. Sisarouden metaforan mukaisesti heihin suhtauduttiin empaattisesti. Heitä pidettiin sisarina ja pyrittiin kohtelemaan sen mukaan.¹⁸

Moraalireformistit, naisasianaiset, kirkonmiehet, työläisnaiset ja monet muut nousivat vastustamaan kaksinaismoraalia, joka oli 1800-luvulla yleisessä yhteiskuntaluokissa yleinen käytäntö. Naisilta vaadittiin absoluuttista sukupuolimoraalia eli ehdotonta sukupuolista pidättäytymistä ennen avioliittoa ja täyttä uskollisuutta avioliitossa. Miehet saattoivat noudattaa relatiivista sukupuolimoraalia, jonka mukaan poikamies oli vapaa tyydyttämään sukuviettiään, ja ainakin joissain tapauksissa avioliiton ulkopuoliset suhteet olivat miehille sallittuja. Myös ohjesääntöistä prostituutiota vastaan taisteltiin. Prostituoitujen oli käytävä säännöllisin väliajoin lääkärintarkastuksessa sukupuolitautien ehkäisemiseksi. Jokaisella prostituoidulla oli oma tarkastuskirja, joka otettiin pois, jos tauti oli todettu. Tarkastuskirjaa pidettiin yleisesti todistuksena siitä, että sen omistajalla oli lupa jatkaa ammattiaan. Senaatti ratkaisi asian lakkauttamalla ohjesääntöisen haureuden 1907, mutta päätös ei lopettanut prostituutiota lieveilmiöineen.¹⁹

Konkordia-liitto

Konkordia-liiton perustaminen 1885 kytkeytyi ajankohdan joukkojärjestäytymiseen. Liitto ankkuroitui

¹⁶ Tuulio 1952, 140; Korppi-Tommola 2001, 28–37; Sainio 2004, 480.

¹⁷ Tuulio 1959a, 95; Tuulio 1961, 9; Hagner 2006, 302–303.

¹⁸ Huuhka 1985, 20; Korppi-Tommola 2001, 71; Markkola 2002, 166–175, 281, 297, 337, 365; Antikainen 2003, 58; Sainio 2004, 480.

¹⁹ Rajainen 1973, 9, 126–127.

naisasialiikkeen liepeille, sillä alkuaikana 67 % sen toimihenkilöistä kuului naisasiayhdistyksiin, erityisesti Suomen Naisyhdistykseen. Vuosisadan puolivälistä asti säätyläisneitojen salonkikasvatus oli yleisen huomion kohteena. Tyttöjen opetusohjelma kotiopettajan johdolla tai niin sanotuissa mamsellija pensionaattikouluissa oli pitänyt sisällään koruompelua, kukkamaalausta ja pianonsoittoa. Lisäksi tytöt saivat oppia päässäälaskua, kirjoitusta, katekismusta, ranskankielisiä sanontoja ja hyviä käytöstapoja. Opetuksen tarkoitus oli koulua työt säädynmukaisiin tapoihin. Tämän valmennuksen ei enää katsottu riittävän tulevaisuuden äideille, ja 1800-luvun puolivälistä opetus alkoi muuttua tyttökoulujen perustamisen myötä. Niissä neidot saivat päntätä riittävät sivistyksen aakkoset tulevaa lastenkasvatusta varten. Tyttöjen sivistäminen vaati perheiltä melkoista koulutustahtoa, sillä vuosisadan lopulle asti tyttökoulujen lukukausimaksut olivat kaksinkertaiset verrattuna poikien maksuihin. Opinnot tyttökouluissa eivät harjaannuttaneet mihinkään ammattiin, mutta vuosisadan loppupuolella ne mahdollistivat naimattomien naisten pääsyn virkaportaikon ala-askelmille posteihin, lennätinlaitoksiin ja valtionhallintoon. Sairaanhoidajan, kättilön ja kansakoulunopettajan ammatteja markkinoitiin naisille erityisen sopivina ratkaisuuina.²⁰

Yliopiston ovet olivat avautuneet naisille 1870-luvulla. Pätevöityäksään yliopisto-opintoja varten naisten tuli suorittaa tyttökoulun lisäksi kaksivuotinen jatko-opisto. Toinen tie yliopistoon kulki 1880-luvulla perustettujen ensimmäisten yhteiskoulujen kautta. Aina

vuoteen 1901 asti naisopiskelijat tarvitsivat yliopiston kanslerin luvan ja joutuivat anomaan ”vapautusta sukupuolestaan”. Perheiden tyttärillä oli usein vaikeuksia rahoittaa opintojaan, sillä poikien koulutusta pidettiin ensisijaisena, ja tyttöjen tavoiteltavimpana elämäntehtävänä nähtiin edelleen vaimon ja äidin osa. Miesopiskelijoille oli myös omia stipendiraahastoja.²¹

Naisten opiskelun tukemiseksi perustettavalle yhdistykselle saatiin esikuva Ruotsista. Siellä perustettiin 1884 pohjoismaisen naisasialiikkeen alullepanijan, edesmenneen kirjailija Fredrika Bremerin nimeä kantava yhdistys, josta tuli tärkeä naisten apurahojen jakaja. Tästä ensimmäinen suomalainen naislääkäri Rosina Heikel sai herätteen, että myös Suomen tiedonjanoisille ja eteenpäinpyrkiville naisille olisi tarjottava vastaava kädenojennus. Rosina Heikel itse oli joutunut ponnistelemaan opinnoissaan suuria vaikeuksia vastaan. Valmistuttuaan lääkäriksi hän joutui toimimaan erityisluvalla ilman muodollista laillistamista ja lääkäriävaltaa.²²

Rosina Heikel kutsui 18.2.1885 kotiinsa kolmisenkymmentä naista ja miestä suunnittelemaan uuden yhdistyksen perustamista. Kokousväki oli hyvin selvillä kansainvälisistä naisasia-aatteista ja vilkkaassa keskustelussa painotettiin sitä, että naisella täytyi olla oikeus tuottavaan työhön. Toiminnan aloittamisessa ei aikailtu: Jo perustamiskokouksessa suunniteltiin rahastoja ruotsalaisen mallin mukaan, sääntöluonnos oli esillä ja yhdistys sai nimen Konkordia-liitto. Nimi perustui siihen, että kyseinen päivä oli almana-

²⁰ Huuhka 1960, 49; Huuhka 1985, 20; Häggman 1994, 148–151; Ollila 1998, 33–35, 43; Arjava 2007, 18.

²¹ Huuhka 1985, 26; Ollila 1998, 35–36.

²² Huuhka 1985, 22–23.

kassa Konkordian päivä, ja lisäksi nimeen liittyi aatteellinen merkitys. Säännöt vahvistettiin seuraavassa kuussa, ja johtokunnan puheenjohtajan nuijaan tarttui asessori Uno Kurtén, rahastonhoitajaksi valittiin Rosina Heikel ja sihteeriksi Fanny Palmén. Konkordia-liiton keskushallituksen johdossa oli koko kaksikielisen yhdistyksen toiminta-ajan mies, sillä miesten katsottiin olevan naisia tottuneempia johtotehtäviin. Ripeästi tuore johtokunta toimitti eri lehdille vetoomuksen, jolla toivottiin koko maan laajuiseksi kaavaillulle Konkordia-liitolle maksavia jäseniä ja muuta tukea. Näin saadun rahaston koroilla tuettaisiin ammattiin opiskelevia naisia eri puolilla Suomea. Erityisesti opettajan kutsumus ja tieteelliset opinnot mainittiin vetoomuksessa, jonka oli allekirjoittanut 36 henkilöä. Mukana oli useita tunnettuja kansalaisia.²³

Konkordia-liitto perustettiin otolliseen aikaan, sillä vuosisadan loppupuolella naiskasvatuskysymys sai runsaasti huomiota sanomalehdistössä. Konkordia-liitto otettiin vastaan kuin ”rakas lapsi”, kuten jokin lehti kirjoitti. Liiton vetoamus herätti vastakaikua, ja siihen liittyi 2 073 jäsentä heti ensimmäisenä toimintavuotena. Eri puolilla maata oli Liiton asiamiehiä, ja suuremmille paikkakunnille perustettiin haaraosastoja.²⁴

Liiton sisällä käytiin keskustelua apurahanjaon pelisäännöistä. Jo varhaisessa vaiheessa päätettiin, että niitä suunnattaisiin myös käytännön ammatteihin opiskeleville. Sen sijaan naistaiteilijat, joilla oli mahdollisuus saada valtion apurahoja, jätettiin kiistelyn

jälkeen Konkordia-liiton apurahojen ulkopuolelle, ja varat kohdennettiin aloille, joilla tuen tarve oli pakottavampi. Väittelyä nostatti kysymys siitä, miten myönnettävät apurahat saataisiin jakautumaan mahdollisimman tasapuolisesti Suomen eri kolkille. Maaseutupaikkakuntien haaraosastot pelkäsivät, että Helsingissä sijaitseva keskushallitus pyrkisi ohjailemaan liikaa Konkordia-liiton toimintaa. Keskusteluun oli aikaa, sillä rahasto karttui hitaasti pienistä summista. Jäsenten ahkeroinnin tuloksena kaksi apurahaa voitiin jakaa aiottua aikaisemmin, kun Liitto täytti kymmenen vuotta vuonna 1895. Lahjakkaita apurahanhakijoita oli runsaasti, mutta rahaa oli vähän eikä sen jakaminen ollut helppoa. Jälkipuheilta tai jakoperusteita koskevilta erimielisyyksiltä ei aina vältytty, vaikka pyrittiin toimimaan sovinnossa. Haaraosastot joutuivat toisinaan vetoamaan Helsingin keskushallitukseen, jonka mielipiteisiin eivät vaikuttaneet pikku-kaupunkien sisäiset juorut tai kahnaukset.²⁵

Konkordia-liiton syntymisen aikaan suurin osa jäsenistä oli ruotsinkielisiä, suomenkielisiin ja suomenmielisiin lukeutui noin kolmannes jäsenistöstä. Ensimmäisen innostuksen aallon laannuttua suomalaista yhteiskuntaa kalvavat kieliriidat alkoivat vähitellen varjostaa myös Konkordia-liiton toimintaa. Vuonna 1889 suomenkieliset esittivät painokkaan vaatimuksen siitä, että vuosikertomus tulisi julkaista myös suomen kielellä, sillä kaikki haaraosastojen jäsenet eivät osanneet ruotsia. Ruotsinkielisillä keskushallituksen jäsenillä puolestaan oli vaikeuksia ymmärtää suomenkielisiä apuraha-anomuksia. Pinnan alla kytentyn eripura puhkesi rajuksi polemiikiksi 1910, jol-

²³ Huuhka 1960, 18; Huuhka 1985, 7, 23–27, 30.

²⁴ Huuhka 1985, 27–31.

²⁵ Huuhka 1960, 25; Huuhka 1985, 28–30, 33–36.

loin keskushallitus esitti, että korot jaettaisiin tasan suomen- ja ruotsinkielisten apurahansaajien kesken. Suomenkielisiä hakijoita oli paljon enemmän, ja suomenkieliset Konkordia-liiton jäsenet pitivät ehdotusta epäoikeudenmukaisena. Ruotsinkielinen vähemmistö taas puolusti kiivaasti omaa linnakettaan: suurin osa rahastojen varoista oli kerätty ruotsinkielisiltä jäseniltä.²⁶

Rahastojen korkojen jako kahtia toteutettiin, mutta kieliryhmien välit kylmenivät ja konfliktia selvitettiin vuosia niin Konkordia-liiton kokouksissa kuin sanomalehtien palstoillakin. Kamppailun katkeruus osoitti, että kyse oli taloudellisten syiden lisäksi myös aatteellisista seikoista. Osa Liiton jäsenistä pyrki edelleen säilyttämään sopua ja pitämään rivit koossa. Silti hajoamisprosessi eteni, koska Konkordia-liiton jakamista kannattava joukko oli enemmistönä, ja myrskyisässä vuosikokouksessa 1914 yhtenäinen liitto oli tullut tiensä päähän. Maan epävakaa poliittisen tilanteen vuoksi venäläistämiskaudella oli mahdotonta perustaa uusia yhdistyksiä. Liiton suomen- ja ruotsinkieliset kantarahastot siirrettiin kahden jo olemassa olevan yhdistyksen säilytettäväksi. Ruotsinkielinen rahasto siirtyi Svenska Litteratursällskapet i Finlandille ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura otti haltuunsa suomenkielisen rahaston. Järjestely oli väliaikainen, sillä SKS:n varsinaiseen tehtäväkenttään kuului suomen kielen ja kirjallisuuden viljeleminen. Joulukuussa 1914 SKS valitsi keskuudestaan kaksitoistajäsenisen Konkordia-valtuuskunnan huolehtimaan rahastosta ja apurahojen jaosta.²⁷

Suomalainen Konkordia-liitto

Konkordia-liiton työ jatkui Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran katon alla aina loppuvuoteen 1919, jolloin ajan aallokko sisällissodan kuohut kokeneessa Suomessa alkoi olla niin tyyntynyt, että oman yhdistyksen perustaminen tuntui ajankohtaiselta. Uusi yhdistys, jonka nimeksi tuli Suomalainen Konkordia-liitto, hyväksyttiin yhdistysrekisteriin maaliskuussa 1920. Yhdistyksen johtoon valittiin yhdeksänjäseninen toimikunta. Tällä kertaa ei enää katsottu miesten tukea tarpeelliseksi, vaan kaikki toimikunnan jäsenet olivat naisia. Toimikunta valitsi keskuudestaan puheenjohtajaksi musiikinopettaja Paula af Heurlinin, varapuheenjohtajaksi englanninopettaja Tilma Hainarin, sihteeriksi hovioikeuden auskultantin Hilma Jahns-sonin ja rahastonhoitajaksi toimistonhoitaja Matilda Bohmin. Liitto määritteli tarkoituksensa seuraavasti: ”Suomalaisen Konkordia-liiton tarkoituksena on apurahoilla auttaa varattomia naisia, jotka ansiotoimintaa varten tahtovat hankkia itselleen tarpeellista tietoa ja taitoa.”²⁸

Suomalaisen Konkordia-liiton sääntöjä tarkastettiin joitakin kertoja, mutta toiminnan perusasiat säilyivät samanlaisina kuin 1885 perustetun Konkordia-liiton; ratkaiseva ero oli, että apurahat suunnattiin suomenkielisille hakijoille. Jäsenistön määrä väheni ajan mittaan ja sen merkitys painui taka-alalle. Suomalaisen Konkordia-liiton toimintaa kantoivat toimihenkilöt ja rahastolahjoittajat, jotka antoivat Liiton työn hyväksi varojaan ja työpanostaan jopa vuosikymmenien ajan.²⁹

²⁶ Huuhka 1985, 40–41.

²⁷ Huuhka 1985, 46–56.

²⁸ Huuhka 1985, 60.

²⁹ Huuhka 1985, 61, 67; Aalto 1995, 17, 26.

Aurora Blåfield (1830–1908)

Kuva: August Schuffert, Turku/Museovirasto

Aurora Blåfield

Aktiivinen aatelisrouva

Aurora Blåfield syntyi 1830 vauraalla kartanoseudulla Sääksmäellä Jutikkalan kartanossa. Lähtienoilla Hämeessä sijaitsevia useita Blåfield-suvun omistuksissa olevia kartanoita. Vuonna 1865 Aurora Blåfield avioitui

serkkunsa laamanni Emil Blåfieldin kanssa, joka oli Pälkäneen Myttäälän kartanon isäntä. Emil Blåfield yhdisti maanviljelijän ja tuomarin työt. Hän hoiti kahta tuomiokuntaa, toimi kaksi kertaa valtiopäivämiehenä ja oli Suomen sotaväen sekä luotsilaitoksen ylisotatuomioistuimen ylisotatuomari. Emil Blåfield nautti Pälkäneellä suurta luottamusta ja oli pidetty mies, josta kerrottiin hauskoja kaskuja. Velvollisuudet veivät laamanni Blåfieldin usein maailmalle, mutta Aurora-rouva pysyi kotona hoitamassa ja kasvattamassa perheen kolmea tytärtä ja kolmea poikaa. Lisäksi hän huolehti taloudenpidosta, palveluskunnasta ja osin maanviljelyksestäkin. Silti Myttäälässä ehdittiin viettää iloista kartanoelämää, joka sisälsi paljon vierailuja ja kutsuja. Nuori Jean Sibelius, ”Janne” oli Myttäälän vakituinen kesävieras. Hän sai paikan luonnonkauneudesta inspiraatiota ensimmäisiin sävellyksiinsä. Aurora Blåfield oli reipas kartanonrouva, joka ajoi talvisin Pälkäneeltä hevosella ja reellä jäiden yli vierailulle sukulaisiin. Mukanaan hänellä oli aina tulitikut ja tappuroita siltä varalta, että hän joutuisi torjumaan nälkäisten susien tungettelua.³⁰

Blåfield-suvun jäsenet kuuluivat venäläistämistömenpiteiden vastustajiin. Aurora Blåfield oli valveu-

³⁰ Carpelan 1954, 103; Blåfield 525 1476–2001 Släktföreningen Blåfield-Sukuyhdistys Blåfield 2001, 58–59, 63, 77–78.

tunut ja seurasi intomielisesti ajan poliittisia tapah-
tumuksia. Vuonna 1901 säädettiin asevelvollisuuslaki,
jonka mukaan suomalaisten asevelvollisten oli astut-
tava Venäjän armeijan riveihin. Suomalaisten laitto-
mina pitämät asevelvollisuuskutsunnat alkoivat 1902.
Erityisesti pappien lojaalisuus esivaltaa kohtaan jou-
tui laillisuuskyseksen kanssa vastakkain, kun julis-
tukset olisi pitänyt lukea saarnatuolista. Varsin suu-
ri osa papistosta kieltäytyi, mutta osa antoi myöten.
Toisinaan seurakunta poistui kirkosta tai esti julistuk-
sen kuulumisen virrenveisuulla ja metelöinnillä. Hel-
singissä asevelvollisuusboikotin yhteydessä puhkesi
kasakkamellakoita. Aurora Blåfield eli ajan hermolla,
sillä tällöin kaksi hänen pojistaan, kunnallisneuvos
Gustav ja oikeusneuvos Ville (Vilhelm) Blåfield olivat
valtiopäiväedustajina Helsingissä. Aurora Blåfield kir-
joitti Myttäälästä veljentyttärelleen Julia Blåfieldille:
”...Mutta kuinka kaikkien rauha onkaan häiriytynyt
päättellen siitä, mitä saa kuulla maan vaikeuksista ja
kaikenlaisista rettelöistä, joita tulee virkamiesten osal-
le. Se on aivan hirvittävän häiritsevää tämä mellak-
ka Helsingissä, kun matkapapin piti lukea asevelvol-
luslaki ja kirkon ulkopuolella häiritsivät poliisit,
jotka veivät vanhoja kunnianarvoisia ihmisiä muka-
naan. Kotietsintöjä on suoritettu Helsingissä ja muu-
alla maassa, väitetään.” Matkapappi saattoi olla esi-
merkiksi kuurojen hengellistä huoltoa varten palkattu
hengenmies.³¹

Aurora Blåfield osallistui tyttärensä Dagmar Blåfieldin kanssa monin tavoin sosiaalityöhön Pälkäneellä. Naiset tekivät auttamistyötä muun muassa tilan alus-

talaisten ja pitäjien vaivashoidon holhokkien hyväksi ajankohtana, jolloin yhteiskunnan sosiaalihuolto oli alkeellista. Aineellisen hyvinvoinnin lisäksi Aurora Blåfield pyrki kohottamaan kuntalaisten sivistystasoa. Vakitukselle kirjeystävälleen Julia Blåfieldille hän kirjoitti kansanvalistustyöstään: ”Huomenna täällä on ompeluseura – se on jo useita vuosia työskennellyt kansankirjaston hyväksi, jolla on nyt noin 1 000 kirjaa, niiden joukossa paljon hyvää kaunokirjallisuutta.” Täyden päivätyön tehnyt Aurora Blåfield kuoli kotonaan Myttäälässä 1908.³²

Rahaston perustamisvuosi ja käyttötoiveet

Kaksikielisellä Konkordia-liitolla oli haaraosasto ja asiamiehiä Hämeessä, ja oletettavasti naisten opiskelun tukeminen oli osa Aurora Blåfieldin kansanvalistusharrastusta. Hän oli ennen kuolemaansa 1908 lausunut omaisilleen suusanallisen toivomuksen testamenttilahjoituksesta Konkordia-liitolle. Aurora Blåfieldin perilliset toteuttivat äitinsä toiveen vasta 1925, sillä rahojen lopullinen luovutus oli siirtynyt muun muassa Liiton jakautumisen takia. Vuonna 1925 Dagmar ja Vilhelm Blåfield jättivät Suomalaiselle Konkordia-liitolle Pälkäneen säästöpankin talletuskirjan, jolla oli rahaa 4 702,80³³ markkaa. Aurora Blåfieldillä ei ollut toivetta apurahan saajien ammattialasta, mutta hän halusi, että hänen rahastostaan annettaisiin etusija Hämeen läänin nuorille apurahanantajille.³⁴

³¹ Blåfield 525 1476–2001 Släktföreningen Blåfield-Sukuyhdistys Blåfield 2001, 78–79; Jussila 2004, 78.

³² Blåfield 525 1476–2001 Släktföreningen Blåfield-Sukuyhdistys Blåfield 2001, 82.

³³ Liitteenä taulukko rahan arvon muutoksista.

³⁴ SKLA Dagmar ja Vilhelm Blåfield Suomalaiselle Konkordia-liitolle 15.1.1925; Huuhka 1985, 61–62, 69.

Augusta von Becker (1837–1923)

Kuva: Museovirasto

Augusta von Becker

Aatelisneiti

Augusta von Beckerin isä Reinhold von Becker valmistui Turussa tohtoriksi 1810 ja sai Turun akatemiasta apulaisprofessorin viran. Vuonna 1819 Reinhold von Becker perusti kansanvalistukseen suuntautuvan sanomalehden *Turun Wiikko-Sanomat*. Senaatille hän perusteli anomustaan lehden perustamiseksi sillä, että kansan kielen viljely oli kansakunnan sivistyksen mitta, ja sanomalehden julkaisu oli paras keino kehittää kieltä.³⁵

Turun Wiikko-Sanomissa Reinhold von Becker kirjoitti muun muassa runonkeruumatkoistaan Itä- ja Pohjois-Suomeen. Reinhold von Becker toimi Elias Lönnrotin innoittajana Kalevalan keruu- ja kokoamistyössä, ja hän lahjoitti kokoamansa aineiston tämän käyttöön. Reinhold von Becker laati ensimmäisen suomen kieliopin vuonna 1824.³⁶

Reinhold von Becker solmi avioliiton 1822 Carolina Idestamin kanssa. Perheeseen syntyi seitsemän lasta, joista Helsingissä 1837 syntynyt Anna Carolina Augusta von Becker oli nuorimmainen ja ainoa tytär. Hänestä ei tiedetä paljoakaan. Augusta von Becker eli naimattomana ja kuoli 1923 Sveitsin Veveyssä, tunnetussa eurooppalaisessa parantolakaupungissa. Augusta von Becker oli täysin ruotsinkielinen, mutta hän halusi tukea myös suomenkielisiä naisopiskelijoita. Hän testamenttasi 1910 puolet omaisuudestaan jakamattomalle Konkordia-liitolle. Rahaston korot oli jaettava kahdeksi yhtä suureksi osaksi, joista toinen annettaisiin ruotsinkieliselle, toinen suomenkieliselle sairaanhoidonopiskelijalle. Augusta von Becker määräsi testamenttinsa toimeenpantavaksi veljensä Hugo von Beckerin kuoleman jälkeen. Testamentti tuli voimaan 1923, jolloin Konkordia-liitto oli jo jakautunut kahtia. Augusta von Beckerin testamenttilahjoitus jaettiin suomen- ja ruotsinkielisten liittojen kesken.

³⁵ Huumo & Sinnemäki 2004, 27.

³⁶ Huumo & Sinnemäki 2004, 27.

Översättning från franskan.

T E S T A M E N T E

Jag undertecknad Augusta von Becker, hemma från Finland, bosatt i Vevey, förklarar medelst detta testamente, som är helt och hållet skrivet egenhändigt av mig, att jag önskar såsom följer förfoga över den egendom, som jag efterlämnar vid min död.

1) Bestämmelse över min förmögenhet i Finland.

Om min border Hugo von Becker överlever mig, skall han så länge han lever åtnjuta endast räntorna och dividenderna av arvet efter mig.

Efter min border Hugos död skall min förmögenhet i Finland delas i två lika delar. Den ena delen tillfaller Alexandersuniversitetet i Helsingfors den skall användas till bildande av en fond, varav räntan årligen skall tilldelas en kvinnlig eller manlig medicinestuderande med svenska till modersmål, likväl med företräde för den, som egnar sig åt oftalmologiska studier. Den andra delen tillfaller föreningen Concordia för utgivande av stipendier åt kvinnor; av denna del skall den årliga räntan, fördelad i två lika stora delar, tilldelas två sjuksköterske-elever, den ena med svenska, den andra med finska till modersmål.

Ote Augusta von Beckerin testamentista 6.10.1910.

Vuonna 1924 Suomalainen Konkordia-liitto muodosti hänen lahjoituksestaan noin 60 000³⁷ markan rahaston. Oletettavasti Augusta von Becker itse tai hänen läheisensä olivat saaneet sairastaessaan kokea hyvää huolenpitoa, koska hän halusi muistaa testamentis-

saan juuri sairaanhoitajaopiskelijoita. Puolet omaisuudestaan Augusta von Becker testamenttasi Helsingin yliopiston kautta lääketieteen opiskelijoille sekä tuleville silmälääkäreille.³⁸

³⁷ Liitteenä taulukko rahan arvon muutoksista.

³⁸ SKLA Augusta von Beckerin testamentti 6.10.1910; Carpelan 1954, 81; Huuhka 1985, 65, 69.

Charlotta Forsberg (1839–1921)

Suuntana Jyväskylän seminaari

Sofia Charlotta Forsberg syntyi 1839 varakkaaseen ruotsinkieliseen perheeseen. Aikakauden naisten opiskelumahdollisuudet Suomessa olivat vähäiset ja Jyväskylän seminaarin ensimmäiset naisopettajat olivat kouluttautuneet ulkomailla. Charlotta Forsbergillä oli riittävää varallisuutta ja niin voimakas kutsumus opettajantyöhön, että hän ”opiskeli omalla kustannuksella” 1865–1867 Saksassa Bernin Einwohner-Mädchen Schulen jatko-opistossa ja suoritti myöhemmin Sekundarlehrerin -tutkinnon Bernin seminaarissa, jota Jyväskylän seminaarin perustaja ja Suomen kansakoulun isä Uno Cygnaeus piti suuressa arvossa. Bernin seminaarin menetelmiä Cygnaeus sovelsi suunnitellessaan Jyväskylän seminaarin opettajien koulutusta. Myöhemmin Forsberg muisti omaan kokemukseensa nojaten korostaa seminaarin opettajakokelaille opiskelemisen ”riemua”. Suoritettuaan opettajatarkokeen 1869 tiedoiltaan ja taidoiltaan monipuolinen Forsberg nimitettiin Jyväskylän opettajaseminaarin naisosaston historian, maantiedon ja käsityön opettajaksi. Charlotta Forsberg oli yksi niitä pitkäaikaisia opettajia, jotka kasvattivat Jyväskylän seminaarissa ”Herran viinamäen työmiehiä”³⁹, kuten

Kuva: Museovirasto

Charlotta Forsberg

Cygnaeus nimitti seminaarin avajaispuheessa tulevia kansankynttilöitä.⁴⁰

Venäjän hallitussuunta oli vaihtunut vapaammaksi, kun Aleksanteri II oli noussut Venäjän valtaistuimelle. Hallitsijanvaihdos sysäsi liikkeelle uudistuksia Suo-

³⁹ Nykyinen Raamatunkäännös, Matteus 20: viinitarhan työmiehet.

⁴⁰ Jyväskylän seminaari 1963–1937, 15, 160; Huuhka 1960, 59; Halila 1963, 347.

nessa esimerkiksi kansanopetuksen alalla. Suomen senaatti sai 1856 tehtäväksi ryhtyä kohentamaan kansanopetusta. Kansakoulunopettajien kouluttaminen oli osa kansallista hanketta, kun rakennettiin suomalaista sivistystä ja yhteiskuntaa. Se oli pitkän tähtäimen projekti, sillä uudet uljaat kansalaiset haluttiin kasvattaa taimesta asti. Lasten opettamista varten ryhdyttiin puuhamaan kansakoulunopettajaseminaarin perustamista. Erilaisia seminaariohjelmiä esitettiin, ja lopulta Uno Cygnaeuksen suunnitelma hyväksyttiin, vaikka siinä oli uskaliaita piirteitä: seminaari oli sekä miehille että naisille tarkoitettu sisäoppilaitos. Jotkut arvostelijat sanoivat Jyväskylän ”miesnaisseminaarista... sellainen yhteisseminaariksi vajoaa pian pelkäksi naimatoimistoksi tuottamatta hyötyä kansanopetuksen kalliille asialle.” Näin ei kuitenkaan tapahtunut, sillä naisen opiskelu loppui, jos hän mieli miehelään. Naimisissa olevan naisen paikka oli kodin seinien sisäpuolella.⁴¹

Jyväskylään perustettiin 1863 Cygnaeuksen johdolla kansakoulunopettajaseminaari. Siellä tulevien kansankasvattajien mieliin juurrutettiin hoivaava, oikeudenmukainen, kurinalainen ja kärsivällinen opettajaihanne, jossa opettaja itse oli oppilaidensa paras esimerkki.⁴²

Seminaarin ensimmäisten opettajien ja lehtorien koulutusvaatimukset olivat korkeat. Cygnaeus halusi kehittää pätevän opettajakunnan, jonka piti päästä tutustumaan eurooppalaisten seminaarien opetustapoihin. Cygnaeus ehdotti senaatille, että opintomatkoja varten alettaisiin myöntää apurahoja. Päätös oli

myönteinen, ja esimerkiksi Charlotta Forsberg teki seminaarin matka-apurahalla opintomatkvoja. Jyväskylän seminaarin naisopettajat olivat aikansa kosmopoliitteja, he tekivät opintomatkvoja ulkomaille ja toivat sieltä Suomeen kansainvälisiä kontakteja ja vaikutteita.⁴³

Maantiedon, käsityön ja historian opettaja 1869–1898

Charlotta Forsberg oli innostunut opettaja, vilkas ja eloisa, toisaalta myös johdonmukainen, perusteellinen ja tarkka. Maantiedontunneilla aloitettiin Suomesta ja jatkettiin maapallon ympäri. Opetus oli melko kaavamaista ja sisälsi pänttäysmallin mukaista ulkolukua ja karttapiiirustusta, naisosastolla piirrettiin muun muassa seminaarialueen asemakaava. Kun oppilas piirsi karttaa tai näytti kartalta rajoja, hän sai olla tarkkana, tai muuten Forsberg huomautti: ”No vaikos te vain tuoll’ laill’ jakelette maanpalasia muille. Ettekös tiedä, että kartalla, joka on niin supistuksessa muodossa, jo pieni palanen merkitsee suurta maa-alaa.” Myöhemmin opetus muuttui entistä koti-seutupainotteisemmaksi. Aloitettiin seminaarin piha- maalta ja edettiin Jyväskylän ja Keski-Suomen maantieteellä. Havainto-opetuksen ja opetusvälineistön tärkeiden korostaminen olivat opetusjärjestelmän innovaatioita. Maantieteen opetusvälineisiin kuuluivat karttapallo ja opetustaulut, joissa kuvattiin muun muassa ylevöitetyjä kansallismaisemia. Maisema oli luonnonihanan isänmaan kuva.⁴⁴

Käsityönopettajana Charlotta Forsberg oli uudenai-

⁴¹ Halila 1963, 11–12, 16, 18–19; Tuominen 1980, 50; Määttä 2004, 8, 14.

⁴² Sulkunen 1995, 13, 33, 38, 80–81.

⁴³ Raitio 1913, 47, 149, 151, 303, 339; Jyväskylän seminaari 1863–1937, 15, 160; Huuhka 1960, 59; Halila 1963, 347; Julkunen 2004, 174–175.

⁴⁴ Vallgren 1949, 115; Halila 1963, 97–99.

kainen. Hän oli saanut oppia Bernin seminaarissa, jossa käsityöopetus oli korkeatasoista. Forsbergin johdolla seminaarin naisosastolla kudottiin sukkaa, virkattiin, kirjailtiin, punottiin ja ommeltiin. Opiskelijat toivat syksyisin mukanaan itse kehrätyt langat. Kehräminen oli monille kaupunkilaistyöille hankalaa, nämä kun eivät välttämättä olleet edes nähneet rukkia aikaisemmin. Alkuvaiheessa suurin osa seminaarin naisopiskelijoista tuli kaupunkien säätyläisperheistä. Kerran eräs helsinkiläisneito tuli tunnille rukki kainalossaan ja pyysi Forsbergiä opettamaan kehräämistä. Tilanne oli kiusallinen, sillä ilmeisesti Forsberg ei itsekään hallinnut kehräämisen taitoa, ja tämän jälkeen kehrääminen jäi pois käsityövaatimuksista. Forsberg toi ulkomaisena tuontitavarana perinteisten ”lankatöiden” rinnalle uutuuksia, kuten aikakaudella muodikkaita olkitöitä. Ne tehtiin itse alusta asti: ennen esineiden valmistusta opiskelijat hakivat oljet pellolta, valkaisivat ja värjäivät ne seminaarin muuripadassa. Charlotta Forsbergin opetussuunnitelmaan kuului myös niin sanottuja Fröbelin käsitöitä, joita tarvittiin lastentarhoissa. Kun seminaarin käsityöopetusta uudistettiin 1889, Forsberg toivoi seminaariin ensimmäistä omaa ompelukonetta. Kalliin ja harvinaisen koneen hankkiminen sai vielä väistyä ja rahat käytettiin harmoniiniin. Forsbergista historianopettajana ei löydy mainintoja. Oletettavasti hän opetti historiaa tilapäisesti tai vain lyhyen aikaa. Charlotta Forsbergin virkaura Jyväskylän seminaarissa kesti 30 vuotta. Hän jäi eläkkeelle vuonna 1898.⁴⁵

Charlotta Forsberg osallistui tarmokkaasti seminaariopintoihin kuuluvan opetusharjoittelun kehittämiseen. Hän oli muutaman muun naisopettajan kans-

sa vaatimassa, että seminaarinopettajat saisivat ohjata opetusharjoittelua harjoituskoulun opettajien sijaan. Oman arvontuntoiset naiset esittivät, että seminaarinopettajat olivat pätevämpiä tähän toimeen. Esitys ei kuitenkaan tuottanut toivottua tulosta hallintoportaisissa.⁴⁶

Oppilaan muistelmia

Yliopettaja Viivi Särkkä hahmottelee *Jyväskylän seminaarin muistojulkaisussa* vuodelta 1937 entisestä opettajastaan Charlotta Forsbergistä ilmeikkään kuvan. Särkän mukaan Forsbergin lempinimi ”Mummu” oli hyvä ja sattuva. Hän muistutti hyvää, herttaista mumua, joka voi kyllä tulistua, mutta jonka suuttumus menee nopeasti ohi. Hänen ulkomuodossaan, olemuksessaan ja liikkeissään oli jotain mummumaista. Forsberg oli likinäköinen, ja siitä johtui hänen vähän hapuileva ja hätäilevä liikehtimisensä. Tätä likinäköisyyttä oppilaat käyttivät hyväkseen monella tapaa.⁴⁷

Käsityötunnilla lähetettiin yksi joukosta ostamaan korvapuusteja. Ostaja palasi mukanaan täydet pusit, jotka kulkivat rivi riviltä, kunnes kaikki olivat saaneet omansa. Käsityötunnit pidettiin illalla samaan aikaan kuin soittotunnit, ja jokainen käsityöoppilas kävi vuorollaan soittamassa. Ovesta kuljettiin edestakaisin, eikä Forsberg huomannut pullanhakijan saapumista, kun vielä tämän tullessa luokkaan mahdollisimman moni oppilas seiso i opettajan luona esittelemässä käsityötään. Vaikeissa käsitöissä Forsberg keskittyi tarkastamaan ja neuvomaan niin antaumuksella, ettei hän huomannut, mitä ympärillä ta-

⁴⁵ Särkkä 1937, 120; Halila 1963, 111–112, 347.

⁴⁶ Nurmi 1964, 155–156.

⁴⁷ Särkkä 1937, 119.

pahtui. Kerran koko luokka hiippaili vähitellen käytävän päähän kuuntelemaan laulajaa, joka harjoitteli juhlasalissa konserttiaan varten. Luokassa oli jäljellä vain yksi oppilas, jonka työtä Forsberg parhaillaan tarkasti. Yhtäkkiä Forsberg nosti päänsä, katsoi tyhjää luokkaa ja hätkähti: ”Missä ne ovat? Kutsukaa heti tänne!”⁴⁸

Maantiedon tunnilla kirjoitettiin kirjeitä, aineen konsepteja tai jotain muuta asiaan kuulumatonta. Forsberg kysyi aina järjestyksessä, eikä koskaan kahta kertaa samalta oppilaalta samalla tunnilla. Opiskelijat tiesivät saavansa olla rauhassa, kun olivat vastanneet kerran, ja ryhtyivät omiin puuhiinsa. Koko läksy piti kuitenkin osata, sillä Forsberg aloitti kuulustelun milloin mistäkin päin luokkaa. Jos oppilas ei osannut tai vastasi väärin, hän sai toruja vielä tunnin jälkeen. ”Jos työ etten lue läksyjänne paremmin, niin minä alennan teidän kymmenen.” Maantiedon tentissä Forsberg jännitti oppilaiden puolesta ehkä enemmän kuin tytöt itse, ja jakaessaan kysymyslappuja hän suorastaan vapisi.⁴⁹

Kun Forsberg suuttui tosissaan, asianomainen sai tuntea sen ja kuulla kunniansa. Kerran eräs tyttö alkoi heitellä purukumia, ja muut oppilaat yhtyivät leikkiin. Purukumia ammuttiin ympäri luokkaa, kunnes se lensi aivan Forsbergin eteen. Hän suuttui ja koko luokka sai nuhteet. Leikin alkuunpanija tunsikin huo- noa omatuntoa ja jäi alaovelle odottelemaan opettajaa. Kun Forsberg tuli, tyttö tunnusti syyllisyytensä ja pyysi anteeksi. Charlotta Forsberg komensi napakasti: ”Tulkaa nyt minun perässäni!” Tyttö seurasi perässä, ja Forsberg torui häntä vielä kadullakin pitkän

matkaa. Ihmisiä tuli vastaan, mutta tytön täytyi kulkea ja kuunnella saarna. Forsberg saattoi myös sanoa keppostaan anteeksi pyytävälle: ”Kyllä minä annan anteeksi, mutta en minä sitä unohda.”

Jyväskylän seminaarissa oli tapana, että seminaarilais- ten kuoro kävi esittämässä laulutervehdyksen opetta- jien nimipäivinä. Aina yhdestoista toukokuuta kuoro lauloi Charlotta Forsbergille. Hän kiitti ja kutsui kuorolaiset vieraakseen seuraavana päivänä. Siellä hän sanoi: ”Mitä työ suotta niin aikaiseen tulette tänne laulamaan, kyllä te muutenkin saatte kahvia.” Forsberg ei tahtonut olla epäkohtelias vaan ajatteli, että laulajille oli raskasta nousta niin varhain ja vaivautua hänen takiaan. Kerrottiin, että Forsberg oli epämusikaalinen eikä erikoisesti pitänyt laulusta, mutta siitä huolimatta hänet nähtiin kaikissa konser- teissa kannattamassa taiteilijoita.⁵⁰

Suomenmielisyys seminaarissa

Jyväskylän seminaarin opetuskieli oli suomi, vaika alkuvuosina moni naisosaston opiskelijoista tuli ruotsinkielisestä kodista, eivätkä kaikki opettajatkaan hallinneet sujuvaa suomen kieltä. Epäsopua herätti, kun seminaarin pitkäaikainen johtaja Karl Leinberg käytti yli kaksikymmentä vuotta virallisissa kirjelmis- sä ruotsia, jota hän osasi paremmin. Lehtori Järvinen piti 1871 Tammisaaren seminaarin avajaisten kunnia- aksi järjestetyssä juhlassa sytyttävän puheen suomen kielen puolesta. Puheen jälkeen suomalaisuuden aate poiki sen, että naisosastolla päätettiin puhua opetuksen ulkopuolellakin pelkästään suomen kieltä.⁵¹

⁴⁸ Särkkä 1937, 119.

⁴⁹ Särkkä 1937, 120.

⁵⁰ Särkkä 1937, 120.

⁵¹ Setälä 1912, 91–93; Halila 1963, 98, 111.

Tällöin seminaarissa opiskeli ensimmäinen suomenkielinen naisrunoilija Isa Asp, jonka keuhkotauti vei manan majoille seuraavana vuonna. Lehtori Järvisen puheen jälkimainingeissa kiihkeästä työstä tuli tulusieluinen fennomaani. Hän kirjoitti ystävälleen Sally Thauvónille, että oli häpeä, kun seminaarissa oli ”sellaisiakin, jotka vain puoleksi harrastavat suomea, puoleksi ruotsia”. Näiden seminaarin ”svekomaanien” kanssa hän väitteli ”niin kauheasti”. Tästä hän sai kuulla heikohkosti suomea hallitsevalta Charlotta Forsbergilta toruja. Forsberg väitti Aspin olevan yksipuolinen ja liioitteleva. Isa Asp piti Charlotta Forsbergia rehellisenä: ”Mutta sellainen hänen pitääkin olla, hän ei tahdo ontua molemmin puolin. Joko yhtä tai toista.”⁵²

Charlotta Forsbergin horjahteleva suomenkieli herätti opettajakokelaissa hilpeyttä. Hän muun muassa kertoi, kuinka ”lempi” [lämpö] oli alentunut nolnaan. Eläimistä hän opetti: ”No, ettekö te tiedä, että Suomen metsissä asuu vielä eräs pieni elukka? Sehän on kärppänen. Kärpäsennahkoja viedään ulkomaille ja niistä valmistetaan kärpäsennahkaviittoja kuninkaille.” Ulkomailta tulevat laivat ”poikivat”, siis poikkesivat Turun rantaan. Maapallo ”pyörtyi” eli pyöri itsensä ympäri. Oletettavasti juuri kielen taitamattomuuden takia Forsbergin oli vaikea muistaa opettajakokelaiden suomalaisia nimiä. Hän lausui ne väärin tai muutti aivan toisiksi. Kerran hän ei muistanut erään tytön nimeä, viittoili vain kädellään sinnepäin ja tankkasi: ”Työ, työ, joka sillä punasella rusezilla istutten.”⁵³

Vaikka Charlotta Forsberg itse puhui omalaatuista suomen kieltä, oli hän tuiki tarkka siitä, että hänelle itselleen puhuttiin virheetöntä kieltä. Nopeasti Forsberg huomautti: ”Kuinka työ voitten rääkätä omaa kaunista kieltänne sillä lailla” ja korjasi virheet heti. Forsbergin suku oli umpiruotsinkielistä, mutta Särkän mukaan Forsberg oli niin suomenmielinen, ettei hänelle saanut puhua lainkaan ruotsia.⁵⁴

Äidillinen Charlotta Forsberg

Charlotta Forsbergin hyväsydämys ja empaattisuus ilmenivät monin tavoin. Hän piti oppilaille kutsuja viihtyisässä kodissaan, jonka seiniä koristivat hänen itse maalaamansa kukkataulut. Forsberg auttoi usein varattomia opiskelijoita rahallisesti. Kun hän sai tietää, että joku opettajakokelaista oli sairaana, hän vei pienessä korissa potilaalle kananmunia, hedelmiä tai jotain muuta hyvää. Helsingissä pidempään sairastanutta Viivi Särkkää Forsberg kuljetti ajelulle ja konsertteihin, tarjoili herkkuja ja koetti kaikin tavoin ilahduttaa potilasta. Jyväskylässä Charlotta Forsbergin luona asui tämän hellästi rakastama sairaalloonin Lova-sisko. Forsberg otti kotiinsa myös keuhkotautisen runoilijaneito Isa Aspin tämän viimeisiksi kuukausiksi. Forsbergin pienessä kodissa oli rauhaa ja hiljaisuutta, hoivaa ja huolenpitoa. Charlotta Forsbergin on sanottu huolehtineen Isa Aspista kuin omasta lapsestaan, ja tämä menehtyi verensyökyyn Forsbergin käsivarsille.⁵⁵

⁵² Setälä 1912, 91; Hyytiäinen 1983, 52.

⁵³ Särkkä 1937, 121; Halila 1963, 98.

⁵⁴ Särkkä 1937, 121.

⁵⁵ Setälä 1912, 138, 144; Särkkä 1937, 120–121; Vallgren 1949, 115; Halila 1963, 111; Hyytiäinen 1983, 69–72.

Forsbergin muistokirjoitus ei lakkaa ylistämästä kohdettaan. Häneen ladataan kaikki aikakauden parhaat ominaisuudet: rehellisyys, oikeudenmukaisuus, teeskentelemättömyys ja hyväntahtoisuus, isänmaallisuus, rakkaus Suomen kansaan ja kieleen, lämminsydämyisyys, herttaisuus, nöyryys, vaatimattomuus sekä esimerkillisyys.⁵⁶

Rahaston perustaminen ja rahastolahjoittajan toive

Seminaarinopettaja Charlotta Forsberg oli määrännyt testamentissa omaisuuttaan Liitolle jo Konkordiaaval-

tuuskunnan aikana. Vuonna 1920 hän muutti testamenttiaan Suomalaiselle Konkordia-liitolle edullisempaan suuntaan. Hän määräsi Liitolle osakkeita noin 29 000⁵⁷ markan arvosta. Varat saatiin liiton käyttöön 1932, kun Charlotta Forsbergin sisar Betty Forsberg oli kuollut. Rahaston koroista puolet piti liittää pääomaan, kunnes se olisi kasvanut 50 000 markaksi, ja toinen puoli tuli jakaa apurahoiksi seminaariopiskelijoille. Charlotta Forsbergin toive tukea tulevia kansakoulunopettajia toteutui hyvin Suomalaisen Konkordia-liiton jakamissa apurahoissa. Alkuvuosikymmeninä Suomalaisen Konkordia-liiton perustamisen jälkeen kansakoulunopettajiksi opiskelevat saivat eniten apurahoja.⁵⁸

Med anledning af den stora värdsförhöjning, som min lifförsäkring i skandia och mina aktier i Kotirinne byggnadskomplex erhållit, sedan jag skref mitt testamente har jag beslutit ändra 12 punkten i testamentet på följande sätt:

De medel som inflyta för min lifförsäkring skola tillfalla finska afdelningen af Konkordia; men räntorna på kapitalet skola jemte dividenden af de 10 stycken Kansallisbankens aktier, hvilka jag äfven bestämt åt sagde förening, årligen utbetalas åt min syster Betty Forsberg så länge hon lefver. De medel som inflyta för realiseringen af mina aktier i Kotirinne och i boet befintliga

Ote Charlotta Forsbergin testamentista 27.9.1920.

⁵⁶ Särkkä 1937, 121.

⁵⁷ Liitteenä taulukko rahan arvonn muutoksista.

⁵⁸ SKLA Charlotta Forsbergin testamentti 27.9.1920; Huuhka 1985, 68.

Fanny Palmén (1842–1905)

Kuva: Nyblin, Vaasa/Museovirasto

Fanny Palmén

Hyväntekijä

Fanny Amalia Palménin isä Johan Philip Palmén oli merkittävä vaikuttaja autonomisen Suomen suuriruhtinaskunnan keskushallinnossa 1860-luvulta lähtien. J. Ph. Palmén oli senaatin oikeusosaston varapuheen-

johtaja, prokuraattori, yliopiston sijaiskansleri ja lainopin professori. Hän oli myös suomalaisten lainopillinen sivistäjä teostensa ja lehtikirjoitustensa kautta.⁵⁹

Yliopistossa lakia opettava J. Ph. Palmén solmi 1840 avioliiton suosijansa kreikan professori Bonsdorffin tyttären Johannan kanssa. Avioliitto oli sopiva Palménin suosikkiaseman ja yliopiston sukuyhteisömäisen luonteen vuoksi. Avioliitto päättyi vaimon kuolemaan jo 1847. Vanhin J. Ph. Palménin lapsista oli kuollut jo parivuotiaana, mutta kolme orpolasta jäi kaipaamaan äitiä. Fanny oli heistä vanhin. J. Ph. Palmén avioitui toisen kerran ensimmäisen vaimonsa serkun tyttären kanssa. Aikakauden sivistyneistössä oli tavallista, että leskimiehet avioituivat pian uudelleen saadaakseen lapsilleen hoivaajan. Perhe kasvoi vielä kahdeksalla lapsella.⁶⁰

Fanny Palmén kävi Blomqvistin neitien yksityisen tyttökoulun ja toimi sen jälkeen opettajana omassa koulussaan sekä Sahlbergin tyttökoulussa. Fanny Palmén osallistui ajan sivistyneistönaisten seurapiiri- ja kulttuuriharrastuksiin, mutta pääosan elämästään hän käytti sosiaaliseen työhön ja hyväntekeväisyyteen.

⁵⁹ Saastamoinen 2006, 493.

⁶⁰ Häggman 1994, 84; Saastamoinen 2006, 493.

Aikakauden hierarkkisessa sääty-yhteiskunnassa oli yleinen katsanto, että ylemmässä yhteiskunnallisessa asemassa olevilla oli velvoitus auttaa alemmassa asemassa olevia puutteenalaisia. Auttamisen suunta oli ylhäältä alaspäin. Rouvasväenyhdistykset, joita syntyi jo 1840-luvulla, tarjosivat sivistyneistön naisille säädynmukaisen tavan toimia. Työ oli sukupuolittunutta: se oli naisten työtä naisten hyväksi. Auttamishalu ja holhoaminen saattoivat olla hiukan ylemmydentuntoisen säälän sävyttämiä, mutta naiset olivat aikakautensa edustajia. Vuosisadan loppupuolella kehitys oli liikahtanut kohti tasa-arvoisempaa, yksilön oikeudet ja vapaudet tunnustavaa ajattelua, mutta tapahtumien kulku oli hidasta ja polveilevaa ainakin käytännön tasolla.⁶¹

Fanny Palmén toimi koulun johtajana köyhien asuinalueella Punavuorella eli ”Rööperissä”. Kaupungin laidalla sijaitsevaan Punavuoreen nousseissa mökeissä ja hökkeleissä löytyi todellista ahdinkoa, ankeita ihmis-kohtaloita, paljon vanhoja ja vaivaisia. Aikakaudella aluetta pidettiin pahamaineisena, jopa vaarallisena. Erityinen kurjuuden tyssija oli Antipoffin kivinen vuokrakasarmi Uudenmaankadulla. Sen sadassa yhden hengen huoneessa majaili jopa viisisataa henkeä. Siellä asui köyhiä monilapsisia perheitä, erilaisia elämän sivupoluille joutuneita kulkijoita ja satunnaisia yövieraita. Vuokrakasarmien omistaja Antipoff otti vastaan sellaisia, joita kukaan muu ei halunnut tai uskaltanut ottaa luokseen asumaan. Talossa rehottivat kaikki paheet, ja talon portilla seisoivat aina poliisi vartioiden varalta. Punavuoren koulu sijait-

si Antipoffin talossa, ja Fanny Palmén johti koulua 1878–1888. Vapaaehtoisiksi opettajiksi hän onnistui värväämään teologian ylioppilaita ja helsinkiläisiä sivistyneistöönaisia.⁶²

Fanny Palmén perusti 1800-luvun lopulla muutamia lasten työhuoneita. Niiden tarkoitus oli pitää laitakaupungin lapset poissa kaduilta vetelehtimästä. Elämä kaduilla oli vaarallista ja houkutti lapsia tienamaan kerjäämällä. Työhuoneissa heille opetettiin kunniallista työntekoa. Aikakauden filantropiaan kuului olennaisesti näkemys siitä, että autettava oli kasvatettava auttamaan itse itseään. Tytöt opetettiin työkodissa ompelemaan vaatteita ja pojat tekemään räätälin sekä suutarin töitä. Tärkeä ohjelmanumero työkodin päiväohjelmassa oli ruokailu. Suomesta lasten työkohtiaate levisi muihin pohjoismaihin.⁶³

Yksi Fanny Palménin työkodeista oli Kallion virastotalon paikalla Helsingissä sijaitseva puutalo, jonka Palmén rakennutti 1899. Sitä kutsuttiin Firulaksi. Fanny Palmén valitsi henkilökohtaisesti työläisäitien lapsia työkotiinsa. Yhdessä asiassa hän oli ehdoton: lasten tuli olla avioliitossa syntyneitä.⁶⁴

Sosiaalidemokraattisen puolueen kansanedustaja Martta Salmela-Järvinen oli 1900-luvun alkuvuosina Firulassa. Päivä alkoi aamuhartaudella, josta marssittiin suorissa riveissä ruokasaliin. Sen pitkien pöytien ääressä seisottiin syömässä. Puhuminen oli kokonaan kielletty, ja halutessaan lisää ruokaa piti viitata. Vuoropäivinä syötiin perunoiden kanssa läskisoosia tai

⁶¹ Huuhka 1985, 25; Häggman 1994, 220; Antikainen 2003, 41–42.

⁶² Huuhka 1985, 25; Hurskainen 2006, 60–61, 76–77.

⁶³ SKLA Kallio ja ympäristö -lehti 11.12.1994; Huuhka 1985, 25–26; Antikainen 2003, 43.

⁶⁴ SKLA Kallio ja ympäristö -lehti 11.12.1994.

suolasilakoita. Joskus Firulan lapset saivat kuulla toisten lasten pilkkalaulua: ”Firulass on lysti olla vaikkei ole voita / naula leipää päivässä ja ryssän silakoita.”⁶⁵

Vuonna 1905 Firulan hallitus esitti vuosikertomukseensa tiivistelmän kasvatusmenetelmistään: ”...vaihtelevaa, järjestelmällistä työtä, velvollisuuden täyttämistä pienissäkin asioissa, leikki ja huvi ei ole pääasia, vaan virkistyskeino”.⁶⁶

Fanny Palmén ja kolme muuta naista esittivät 1890 Uudenmaan läänin kuvernöörille anomuksen, että Helsinkiin perustettaisiin julkisilla varoilla naisten johtama työ- ja parannuslaitos, jonka tarkoitus oli totuttaa poliisin kirjoihin joutuneita ”epäsiveellisiä naisia” työntekoon ja säännölliseen elämään. Anomusta puolsivat poliisimestari, vankilanjohtaja, kaupungin papisto ja köyhänhoidon tarkastaja, mutta silti se hylättiin. Kaksi vuotta myöhemmin Fanny Palmén ja kaksi muuta naista perustivat työkodin vanhoille naisille. Varattomien vanhusten kohtalo vaivaistalon hoidokkeina oli kolkko. Fanny Palmén täydensi kristillisen rakkauden mukaista laupeudentyötään kuulumalla Helsingin vaivashoitolautakuntaan.⁶⁷

Konkordia-liiton perustajajäsen

Fanny Palmén kuului aikakauden sivistyneistönaisten tapaan yhdistyksiin, joiden hän koki vastaavan omia arvojaan ja tavoitteitaan. Hän oli Martta-liiton jäsen

ja kuului Konkordia-liiton perustajajäseniin. Hänen ehdotuksestaan Liitto sai nimen Konkordia. Liiton perustamispäivänä 18.2.1885 Fanny Palmén oli huomannut almanakasta, että kyseinen päivä oli Konkordian päivä. Hänelle oli tullut mieleen säikeistö saksalaisen runoilija Schillerin runosta *Laulu kellosta*. Runonsäe kuvaa nimen antamista kellolle: ”Hei joutukaa jo kehään kellon ympärille / niin nimen annamme nyt sille / Concordia se olla saa / sydämet liittoon, yksimielisyyteen se kootkoon: / unohtamaan oman pyyteen.” Oli muitakin nimiehdokkaita, mutta Fanny Palménin ehdotus miellytti kokousväkeä, sillä Konkordia-nimeen liittyi myös aatteellinen merkitys. Vuonna 1914, kun Konkordia-liitto jakautui kieliriitojen vuoksi kahteen erikieliseen yhdistykseen, nimi oli kiusallinen. Sanomalehdet tarttuivat hanakasti mehevään uutiseen: concordiaista oli tullut discordia, yksimielisyydestä eripuraisuus. Aikanaan perustamiskokouksen koolle kutsunut lääkäri Rosina Heikel lähetti vastineeksi artikkelin, jossa oli hiven selittelyn tuntua. Heikel esitti, että Konkordia-nimi oli annettu perustamispäivän mukaan, eikä se ollut syvällisen mietiskelyn tuloksena syntynyt vertauskuva.⁶⁸

Konkordia-liiton ensimmäiseksi sihteeriksi 1885 valittiin Fanny Palmén. Hän teki työnsä tunnollisesti. Fanny Palmén työskenteli hitaasti, mutta korvasi sen ankaralla ahkeroinnilla. Liiton sihteerinä hän uurasti kaksikymmentä vuotta.⁶⁹

Apuraha-anomuksia Konkordia-liitolle tuli pitkään

⁶⁵ SKLA Kallio ja ympäristö -lehti 11.12.1994.

⁶⁶ SKLA Kallio ja ympäristö -lehti 11.12.1994.

⁶⁷ Huuhka 1985, 26; Jaakkola 1994, 137; Markkola 2002, 224–225; Rahikainen 2002b, 141.

⁶⁸ Huuhka 1960, 32; Huuhka 1985, 24, 48.

⁶⁹ Huuhka 1985, 25–26, 30.

noin 80 vuodessa. Vuonna 1903 hakijoita oli 88 ja sen jälkeen hakijoiden määrä alkoi hitaasti kohota. Fanny Palmén huokaili huolissaan: ”Miten riittävät apurahamme niin monelle?” Hän itse oli tehnyt ensimmäisen huomattavan lahjoituksen liiton 13-vuotispäivänä 18.2.1897. Hänen lahjoittamastaan 10 000⁷⁰ markasta muodostettiin J. Ph. Palménin muistorahasto. Siitä tuli jakaa joka toinen vuosi yksi apuraha hakijalle, joka opiskeli kasvatustieteitä tai lakitiedettä. Fanny Palmén katsoi, että naisille oli tarpeen opiskella lakia, vaikka se tuntuisikin puisevalta. Naiset tarvitsivat oikeustiedettä voidakseen vaikuttaa kunnallisissa luottamuselimissä, hallitakseen omaa omaisuuttaan ja voidakseen työskennellä pankeissa ja liikelaitoksissa. Fanny Palménin tähyysi tulevaisuuteen näissä tavoitteissa, joista osa hämötti vielä kaukana.⁷¹

Vuonna 1905 Fanny Palménin kuoltua hänen muistokseen koottiin 1000 markan apuraha. Seuraavana vuonna hänen lähimmät perijänsä lahjoittivat Liitolle 20 000 markkaa, mistä 10 000 markkaa oli liitettävä J. Ph. Palménin muistorahastoon ja toinen 10 000 markkaa stipendirahastoon numero 2. Fanny Palménin rahasto kasvoi edelleen 1907, kun perijät luovuttivat Konkordia-liitolle vielä 40 000 markkaa peruspääomaksi Fanny Palménin muistorahastoon, sillä Konkordia-liitolle ”hän omisti lämpimimmän harrastuksensa ja parhaat voimansa”.⁷²

Kielikiistojen repiessä Liittoa kahteen eri leiriin nou-

si esiin kysymys Palménien rahastoista. Fanny Palménin sisarukset lähettivät 1911 Konkordia-liitolle kirjeen, jossa he tekivät ehdotuksen rahastojen käytöstä. Niihin ei aikanaan ollut pantu mitään ehtoja, sillä oli uskottu, että Liitto toimisi aina Fanny Palménin harmonisessa hengessä. Sisarukset esittivät, että rahastoista myönnettävät apurahat jaettaisiin oikeudenmukaisesti. Apurahanhakijoiden kieli ei saanut ratkaista, vaan pelkästään pätevyys. Jos liitto hajoaisi tai sääntöjä muutettaisiin, Palménin sisaruksilla olisi oikeus määrätä rahastojen käytöstä sen alkuperäisen tarkoituksen mukaan.⁷³

Vuosikokouksessa 1913 rahastonhoitaja Rosina Heikel, Fanny Palménin pitkäaikainen työtoveri toimikunnassa, esitti oman näkemyksensä. Fanny Palmén oli ollut ruotsinkielinen, rakastanut ruotsinkieltä ja ruotsalaista kulttuuria, mutta hän oli ollut ehdottoman oikeudenmukainen ja rauhaarakastava. Hänen periaatteitaan vastaisi parhaiten se, että rahastot pidettäisiin jakamattomina, mutta apurahoja jaettaisiin vuorovuosina suomen- ja ruotsinkielisille. Tämä ehdotus sai kannatusta.⁷⁴

Vuonna 1917 professori Ernst Nordstöm kuvaili lennokkaaseen tyyliin edesmennyttä Fanny Palménia ja 75-vuotispäiväänsä juhlivaa Rosina Heikeliä: ”...te olette seisoneet kuin kaksi karyatidia tulevaisuuden valaisemassa temppelissä, missä tuhannet ja taas tuhannet uhraavat roponsa naissivistyksen alttarille.”⁷⁵

⁷⁰ Liitteenä taulukko rahan arvon muutoksista.

⁷¹ Huuhka 1985, 38.

⁷² Huuhka 1985, 38–39.

⁷³ Huuhka 1985, 44–45.

⁷⁴ Huuhka 1985, 45, 51, 95.

⁷⁵ Huuhka 1985, 45.

Augusta af Heurlin (1847–1918)

Kotielämä ja ystävät

Augusta af Heurlin syntyi 1847 Vaasassa. Hänen isänsä oli senaattori, valtioneuvos Johan Erik Bergbom, Viipurin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustaja ja ensimmäinen puheenjohtaja, Johan Vilhelm Snellmanin ja Fredrik Cygnaeuksen aatetoveri. Augusta af Heurlin sai suomalaisuusinnon lapsuudenkodissaan ja opetteli sisukkaasti suomen kielen. Hän oli jo nuorena tahtonainen. Kun Snellman 1860-luvulla oli saanut rukkaset hänen sisareltaan Emilie Bergbomilta, tämä kosi alle kaksikymmenvuotiasta Augustaa ja sai taas rukkaset: ”...koska hän oli niin vanha ja leski ja luuli, että voi määrätä kaiken maailmassa, ja oli vakuuttunut, ettei naisilla koskaan omaa tahtoa ollutkaan...”⁷⁶ Augusta af Heurlin meni 1871 naimisiin helsinkiläisen kirjapainonomistaja Lars af Heurlinin kanssa, mutta jäi jo 28-vuotiaana leskeksi ja kolmen lapsen yksinhuoltajaksi.⁷⁷

Augusta af Heurlin oli oman aikansa moderni nainen, joka miehensä kuoltua hoiti omaisuutensa, kasvatti lapsensa ja muodosti vapaasti poliittisen kantansa. Yli neljäkymmentä vuotta hänen vapaamielisyytensä, tahdonvoimansa ja sarkastinen realisminsa mää-

Kuva: Daniel Nyblin, Helsinki/Museovirasto

Augusta af Heurlin

räsivät ilmapiiriin kodissa, jossa asuivat myös hänen sisaruksensa, Suomalaisen teatterin perustajat Kaarlo ja Emilie Bergbom. Augusta af Heurlinin luona kokoontui teatterin väki, ja koko perhe osallistui monin tavoin sen iloihin ja suruihin.

⁷⁶ Wuolijoki 1945, 142.

⁷⁷ Sainio 2004, 798.

Augusta af Heurlin muun muassa lainasi rahavaikeuksissa kamppailevan teatterin lapsinäyttelijöille omien lastensa vaatteita Ibsenin Nukkekodin esityksiin. Kun Kaarlo ja Emilie Bergbom palasivat näytännön jälkeen puolilta öin kotiin, seurasi yksi kotielämän hauskimista hetkistä. Augusta af Heurlin ja usein myös talon nuori väki olivat hereillä, ja esityksen kulku ruodittiin kohtausta kohtaukselta. Augusta af Heurlin eli täysillä mukana kaikessa teatteria koskevassa, mutta sivullisena hänen tehtävänsä oli toisinaan myös tyynytellä mieliä ja tasoitella kiihtyneitä tunteita.⁷⁸

Heurlinin kodissa sijaitsi suomalaisen puolueen salonki, jonne puolueen johtavat piirit kokoontuivat ”päivittelemään politiikkaa ja kagaalien hommia ja kuulemaan Augustan myrkyllistä uutisreportaashia”. Augusta af Heurlinille ei riittänyt vastaukseksi pelkkä ”jaa ja aamen”, vaan mielipide piti aina perustella, kirjoittaa muistelmissaan virolaissyntyinen kirjailija Hella Wuolijoki. Hän asui opiskeluvuosinaan alivuokralaisena Heurlinin kodissa. Kaikki aikakauden taiteelliset, kirjalliset ja kansalliset kysymykset jouituivat suurennuslasin alle, ja monien isänmaallisten hankkeiden kipinä syttyi Heurlinin kauniissa salissa, jonka pöydässä oli aina tilaa lisälautaselle. Augusta af Heurlinin järjestämiin illanviettoihin pääsivät myös lapset ja näiden ystävät. Tyttären Paula af Heurlinin luokkatoverit, kirjailijat Maila Talvio ja Helmi Krohn, kertovat muistelmissaan Augusta af Heurlinin järjestämistä koulutanssisaisista. Näiden ”juhlien kimalus” oli jäänyt mieleen koulutyön vastapainona. Illan kohokohta oli, kun itse Kaarlo Bergbom saattoi is-

tua flyygelin ääreen soittamaan mukaansatempaavaa tanssimusiikkia.⁷⁹

Epäsovinnainen ”Kekke”, niin kuin lapset ja näiden toverit Augusta af Heurlinia äidittelemättä ja tädittelemättä kutsuivat, suhtautui suvaitsevasti ja kauhistelematta poikansa Maunun jyrkän tieteelliseen elämänkatsomukseen, poikansa Laurin sosialismiin sekä Hella Wuolijoen alkavaan vallankumouksellisuuteen, vaikka hänen oma poliittinen, ”kiivas” vakaumuksensa oli vanhasuomalainen.⁸⁰

Hella Wuolijoen mukaan Augusta af Heurlin oli ”sen ajan ehkä viisain nainen”. Wuolijoki kirjoittaa olleensa onnellinen Heurlineilla, vaikka ei saanutkaan runoilleen tukea Augusta af Heurlinilta. Tämä ei pitänyt runoista, mutta seurasi ja kannusti suojattinsa ensimmäisen näytelmän syntyä kattonsa alla.⁸¹

Wuolijoki ihaili Heurlinin kodin kaikesta teennäisyydestä ja jäykkyydestä vapaata ilmapiiriä. Augusta af Heurlin kasvatti lapsensa ”äärimmäisen vapaamielisesti”, mutta samalla huomaamattomasti ohjaten heitä samoin kuin koko ympäristöään. Heurlinin taloudessa kaikki elivät mahdollisimman vapaasti, vain päivällisellä kokoonnuttiin yhteen. Yhteisessä päivällispöydässä sukkeluudet, kaskut ja nasevat repliikit sinkoilivat, ja välillä purskahdettiin nauruun. Kukaan ei ollut toisille tilivelvollinen, jokaisella oli oma yksityiselämänsä, ”ennen kaikkea Kekellä itsellään”. Toisinaan Augusta af Heurlin sai kuulla juoruja poikensa Maunun ja Laurin flirttailusta tai ihastumisista.

⁷⁸ Krohn 1917, 136–137, 227–229; Wuolijoki 1945, 140–141; Sainio 2004, 798.

⁷⁹ Krohn 1917, 227–229; Moberg 1924, 55; Wuolijoki 1945, 141–143; Tuulio 1964, 65–66; Sainio 2004, 798.

⁸⁰ Wuolijoki 1945, 141–142; Sainio 2004, 798.

⁸¹ Wuolijoki 1945, 140, 144.

Silloin hän yleensä vain tuhahti: ”Ei miniäksi tähän taloon.”⁸²

Tekstiilitaiteilija Ilona Jalava vanhempineen kuului Augusta af Heurlinin lähipiiriin. Heurlinien koti oli perheen ”vanhin, lähin ja paras kyläpaikka”, jossa he olivat kuin kotonaan. Vanhasuomalaisten rouvien viikoittainen kokoontuminen, jonka keskushahmona oli Augusta af Heurlin, kantoi nimeä Lukuseura. Siellä luettiin suomeksi, mutta rouvien keskustelu sujui suomenmielisyydestä huolimatta paremmin ruotsin kielellä. Toisinaan lukeminen jäi sivuun, sillä Augusta af Heurlinin mielestä oli puhuttava myös päivän politiikkaa. Joukossa oli senaattorien rouvia, joilla oli tuoretta tietoa ajankohtaisista poliittisista tapahtumista. Poliittisilla uutisilla oli myös erityinen taipumus kantautua Augusta af Heurlinin omiin korviin. Hella Wuolijoen mukaan hän oli taitava kuuntelemaan puhelinta, toisin sanoen kuuntelemaan toisten puheluita. Joku aviomiehistä oli kerran suhtautunut vähän pilkallisesti naisten puheisiin poliitikasta, mutta Augusta af Heurlin oli näpäyttänyt vastaan: ”Emme ole vielä ehtineet piikoihin asti.” Kunnollisten palvelijoiden puute ja muut proosalliset asiat olivat useiden rouvien ainainen puheenaihe, mutta Augusta af Heurlinilla oli oma tärkeysjärjestyksensä, jossa päällimmäisinä olivat hyvät aatteet ja harrastukset.⁸³

Naisasia- ja järjestötyö

Augusta af Heurlin oli vakuuttunut siitä, että yhteiskunnan kehitys vaati naisten tietotaitoa, ja siksi hän asettui taistelemaan naisten vapaata toimintaa estävi-

en ennakkoluulojen ja rajojen poistamiseksi. Augusta af Heurlinilla oli kyky koota samanmielisiä ihmisiä ympärilleen ja innostaa toisia naisia. Hän liittyi Suomen Naisyhdistykseen 1880-luvulla ja suuntautui erityisesti hyväntekeväisyyteen. Augusta af Heurlin johti Naisyhdistyksen 1900 perustamaa valmistavaa ammattikoulua, jossa opetettiin kansakoulun käyneille tytöille ompelua. Käytännön taitojen ohessa koulussa pyrittiin jakamaan tiedon valoa lukemalla kehittävää kirjallisuutta. Useimmiten Augusta af Heurlin toimi lukijana. Myös ”helppotajuiset” esitelmät ja keskustelut kuuluivat ohjelmaan, jolla tyttöjä koetettiin ohjata itsekasvatukseen ja yleisten asioiden viljelyyn. Augusta af Heurlin onnistui luomaan työväen tyttöihin henkilökohtaiset suhteet; hän oli heidän uskottunsa ja neuvonantajansa. Augusta af Heurlin oli toteuttamassa myös kansakoulutyttöjen kesäsiirtolatoimintaa. Kun yleinen äänioikeus toteutui 1906, hän pyyhälsi innolla valistamaan alempien luokkien naisia uusien oikeuksien käyttäjiksi ja velvollisuuksien täyttäjiksi. Vuonna 1911 Augusta af Heurlin oli kutsussa erilaisia naisyhdistyksiä perustamaan Suomen Naisten Kansallisliittoa.⁸⁴

Augusta af Heurlinilla oli laaja työnkuva. Hän antoi henkilökohtaisen ja taloudellisen tukensa raittiusliikkeelle sekä kansanterveystyölle ja siinä erityisesti keuhkotaudin ehkäisemistyölle, johon hän sai tietoa pojaltaan lääkäri Maunu af Heurlinilta. Keuhkotauti oli tarttuva tauti, joka tappoi eniten suomalaisia 1800-luvun lopulla. Tuberkuloosivalistus oli yleisen hygieniavalistuksen ja terveystieteiden edelläkävijä. Koska tautiin ei ollut parantavaa hoitoa, oli keskeyttävä sen ennaltaehkäisyyn. Työväen asunto-olo-

⁸² Wuolijoki 1945, 140–142, 171–175; Jalava 1948, 296, 300.

⁸³ Wuolijoki 1945, 141; Jalava 1948, 296–300; Rahikainen 2001a, 28.

⁸⁴ Hallsten 1924, 117; Moberg 1924, 55–56; Bruun 1934, 62; Hallsten 1934, 35, 43; Kallas 1988, 416; Sainio 2004, 798.

jen kohentamista pidettiin tärkeänä, sillä kunnollinen asunto nähtiin puhdistavan perhe-elämän tyyssijana. Köyhyyttä sinänsä ei pidetty ongelmana, ongelma oli köyhien perheiden puutteellinen kodinhoito. Terveysvalistuskampanja keuhkotaudin ehkäisemiseksi kohdennettiin työväestöön, jonka kuitenkin koettiin olevan vastahakoinen ottamaan valistusta vastaan. Sairastumista pidettiin pitkälti potilaan henkilökohtaisista tavoista johtuvana. Tämä oli osa itseavun strategiaa: ajatus siitä, että ihminen oli itse vastuussa terveydestään.⁸⁵

Raittiuden Ystävien keskushallituksessa Augusta af Heurlin toimi vuosina 1886–1887. Raittiuden Ystävät saavat alkuvuosina valtionapua vähänlaisesti, ja Augusta af Heurlin pyrki ahkerasti kartuttamaan seuran niukkaa kassaa. Vuonna 1891 hän oli alkuperäinen aloitteentekijä ja vetäjä, kun Raittiuden Ystävät järjestivät yksityisen, koko maan kattavan rahankeräyksen, ja 1893 hän organisoi hyväntekeväisyyskonsertin Helsinkiin. Kustantaja Werner Söderström ehdotti, että yksikamarisen eduskunnan ensimmäisiä vaaleja ”juhlistettaisiin” äänestyksen yhteydessä järjestettävällä keräyksellä, jonka varat suunnattaisiin keuhkotautiparantoloiden rakentamiseksi. Luultavasti hanke olisi jäänyt toteuttamatta, ellei aloitekykyinen Augusta af Heurlin olisi tarttunut toimeen. Hän ehdotti myös, että raittiusseura Raittiuden Ystävät huolehtisi keräyksen toteuttamisesta. Keräys onnistui niin mallikkaasti, että kansalaisyhteiskunta päätti asettaa pysyvän yhdistyksen huolehtimaan sekä varojen käytöstä että niiden kasvattamisesta. Tämän ”Toimikunta vähävaraisten keuhkotautisten hyväksi” -järjestön jäsenenä Augusta af Heurlin toimi 1907–1918.⁸⁶

Perustamalla Koulukeittoyhdistyksen 1905 Augusta af Heurlin teki uraauurtavaa työtä. Kun hänelle selvisi, millaisia vaikeuksia syrjäseutujen puutteellisilla, pitkää koulutietä taivaltavilla lapsilla oli, hän esitti uudenlaisen toimintaidean: kansakoululaisille pyrittäisiin tarjoamaan lämmin keitto koulupäivän aikana. Järjestövaikuttaja ja kansanvalistaja Tilma Hainari toimi Augusta af Heurlinin rinnalla Koulukeittoyhdistyksessä. Tilma Hainari ihaili suuresti äidillistä ystäväänsä ja kirjoitti: ”Monessa suhteessa hän oli opettajani yhteiskunnallisessa työssä.” Koulukeittoyhdistyksen ansiosta 18 000 lapsella oli mahdollisuus saada ilmaisen lämmön ateria koulupäivän aikana jo 1918, mikä oli uutta ensimmäisen maailmansodan runtelemassa Euroopassa. Tätä yhdistystä on sanottu Augusta af Heurlinin viimeiseksi rakkaudeksi.⁸⁷

Augusta af Heurlin aikalaisten silmin

Augusta af Heurlinista kertoneet ihmiset eivät säästelleet sanojaan. Hän oli säkenöivän älykäs, karismaattinen ja temperamenttinen. Hänellä oli rakastettava käytös, lämmin sydän, voimakas tahto ja suunnaton aloitekyky. Augusta af Heurlinille ominainen sitkeys, peräänantamattomuus ja tarmo saivat hänen kiinnostuksen kohteidensa piiriin avartumaan avartumistaan. Hän vaati itseltään ja muilta kokonaisvaltaista omistautumista, kaikki puolinaisuus oli hänelle vierasta. Huumorintajuinen ja leikkimielinen Augusta af Heurlin oli vanhoilla päivilläänkin. Perheen tuttavapiiriin kuuluva Aino Kallas oli tunnettu kirjailija ja kaunis nainen, jolla oli paljon miespuolisia ihailijoita. Augusta af Heurlin kysyi Kallaksen ystävältä Ilona Jala-

⁸⁵ Haiminen 2002, 1, 41–44.

⁸⁶ Karpio 1938, 94–95, 311–312, 500; Sainio 2004, 798.

⁸⁷ Moberg 1924, 56–57; Tuulio 1952, 138–139; Sainio 2004, 798.

valta, mitä virolaisen miehen kanssa avioitunut Kallas oli kertonut Viron politiikasta. Ilona Jalava vastasi, ettei Aino Kallas puhu hänelle politiikasta, vaan valittelee omaa ikäväänsä. Tähän Augusta af Heurlin tuumaili: ”Vai niin. Kuule, eikö voitaisi arrangerata yksi pieni flörtti [flirtti]?”⁸⁸

Kun Augusta af Heurlin täytti 70 vuotta tammikuussa 1917, hänen kunniakseen vietettiin kansalaisjuhla, jossa perustettiin hänen nimeään kantava rahasto. Sen Augusta af Heurlin lahjoitti Koulukeittoyhdistykselle. Seuraavana vuonna hänen terveytensä alkoi horjua, ja mainen matka päättyi syyskuussa 1918. Augusta af Heurlin ehti vielä nähdä isänmaan itsenäistymisen.⁸⁹

Rahaston perustaminen ja käyttötoive

Kun Koulukeittoyhdistyksen toiminta oli tyrehtynyt, Augusta af Heurlinin sille lahjoittama pieni rahasto siirrettiin ilmeisesti hänen tyttärensä Paula af Heurlinin aloitteesta Suomalaiselle Konkordia-liitolle 1923. Vuonna 1955 Augusta af Heurlinin rahasto yhdistettiin Paula af Heurlinin rahastoon. Augusta af Heurlinin rahaston säännöt määräisivät, että sen korkovarat käytetään avustuksina naisille, jotka valmistuvat lääkäreiksi, sairaanhoitajiksi, terveyssisariksi, lastenkotien hoitajiksi, kansakoulunopettajiksi sekä muihin toimiin, joissa ”edistetään nuorison terveyttä ja ruumiillista hyvinvointia”.⁹⁰

⁸⁸ Moberg 1924, 56–57; Wuolijoki 1945, 140–142, 175; Jalava 1948, 300; Kallas 1989, 219.

⁸⁹ Moberg 1924, 57; Sainio 2004, 799.

⁹⁰ SKLA Augusta af Heurlinin testamentti; Huuhka 1985, 68–69.

Liite B

Augusta af Heurlinin rahaston säännöt:

1 §. Entisen Koulukeittoyhdistyksen liitolle antaman Augusta af Heurlinin rahaston korkovarot käytetään avustuksena naisille, jotka valmistuvat lääkäriksi, sairaanhoitajiksi, huolto- ja terveys-sisariksi, lastenkotien johtajiksi, kansakoulun opettajiksi y.m. sellaisiin toimiin, jotka lähinnä tarkoittavat edistää kasvavan nuorison terveyttä ja ruumiillista hyvinvointia.

Jonkun liiton johtokunnan jäsenen ehdotuksesta voidaan poikkeustapauksessa antaa osa koroista jonkin maalaiskansakoulun koulukeittolan avustamiseksi.

Rahaston koroista jaetaan apurahoina enintään puolet ja loput liitetään pääomaan, kunnes pääoma on kasvanut sadantuhannen (100.000) markan suuruiseksi.

2 §. Rahastoa hoitaa liiton johtokunta, joka määrää apurahojen suuruuden ja jakaa ne samaa menettelytapaa käyttäen kuin liiton säännöissä on määrätty apurahojen jakamisesta.

Augusta af Heurlinin rahaston säännöt vuodelta 1923.

Elin Sjöström (1851–1939)

Kuva: Daniel Nyblin, Helsingki/Museovirasto

Elin Sjöström

Lapsuuskodista avioliittoon

Elin Maria Sjöström syntyi Mikkelissä 1851 lääninvarakamreeri Gabriel Vilhelm Sundbergin ja Sophie Jacobina Stenij'n tyttärenä. Hänellä oli kaksi edellisellä

vuosikymmenellä syntynyttä sisarusta. Vaikka Mikke-
li oli läänin pääkaupunki, se oli niin pieni ja vaatima-
ton, ettei siellä ollut mahdollisuutta tyttöjen koulutta-
miseen. Perhe lähetti lahjakkaan tyttärensä Elinin
ensin Heinolan tyttökouluun ja sieltä Helsingin ruot-
sinkieliseen tyttökouluun. Sen päätyttyä hän toimi
hetken aikaa opettajana tyttökoulussa Heinolassa,
kunnes 1869 solmi avioliiton senaatin valtiovarain-
toimikunnan apukamreeri Berndt Sjöströmin kanssa.
Ajan tavan mukaan nuori vaimo luopui toimestaan
ja siirtyi kotilieden vartijaksi. Perheeseen syntyi yksi
poika, William. Oletettavasti poika kuoli imeväisikäi-
senä, sillä hänestä ei löydy merkintöjä enää myöhem-
min.⁹¹

Suomen Naisyhdistyksessä 1884–1909

Suomen Naisyhdistys perustettiin 1884 Elin Sjöströ-
min ollessa 33-vuotias. Sjöströmkin liittyi yhdistyk-
seen ilmeisen edistyksellisen miehensä kehotuksesta.
Omassa elämässään Elin Sjöström yhdisti kodin hoi-
don, yhdistystoiminnan ja naisten oikeuksien ajami-
sen esimerkillisesti. Hän toimi Suomen Naisyhdistyk-
sen varapuheenjohtajana 1887–1888, sen sihteerinä

⁹¹ Aikalaiskirja 1920, 426; Kansallinen elämäkerrasto 1934, 1937;
Mäkelä-Alitalo 2007, 95–96.

15 vuotta (1889–1904) ja puheenjohtajana 1904–1909. Kansantaloustieteen maisteri Laura Harmaja muisteli kuulleen Elin Sjöströmistä luonnehdinnan: ”Hän on Suomen Naisyhdistyksen emäntä, kun Aleksandra Gripenberg on sen isäntä. Valpas, viisas ja tarmokas emäntä laajensi äidin huolenpitoa perheestä yhteiskunnalliseksi äitiydeksi joka tahtoo yhteiskunnassakin järjestää asioita äidin sydämen ja emännän käytännöllisen mielen vaatimusten mukaan.”⁹²

Vuonna 1888 Suomen Naisyhdistyksen puheenjohtaja Alexandra Gripenberg palasi Washingtonista naisten kansainvälisestä kongressista, ja hänen paluunsa kunniaksi Sjöström piti ensimmäisen puheensa, jota hän itse kuvasi ”heikoksi, harvasanaiseksi ja puristetuksi”. Elin Sjöströmin mukaan tuo puhe sitoutti hänet Suomen Naisyhdistyksen eli käytännössä Aleksandra Gripenbergin sihteeriksi. Määrätietoinen ja tarkka Gripenberg piti tiukasti silmällä sihteerinsä toimia. Työ vaati ahkeruutta ja huolellisuutta. Kokouksia pidettiin joka viikko ja niistä laadittiin perusteelliset keskustelupöytäkirjat, joten sihteerin kynä sai lentää. Opettajana Elin Sjöströmillä oli hyvä kirjallinen taito. Hän oli monien komiteoiden sihteerinä ja valmisti esityksiä valtiopäiville. Kielitaitoisena Sjöström hoiti laajaa kirjeenvaihtoa muiden maiden naisasialiikkeisiin.⁹³

Elin Sjöström yritti sovittelulla Naisyhdistyksen sisäistä epäsopua 1880-luvun lopulla, mutta asettui puolustamaan Aleksandra Gripenbergiä lopullisessa välikokouksessa vuodenvaihteessa 1891–1892. Elin Sjöström toimi aktiivisesti erottamisten puolesta, kun Suomen

Naisyhdistys vuodenvaihteessa 1891 erotti seitsemän opposition jäsentä.⁹⁴

Elin Sjöströmin aviomiehen kuolema 1893 sai hänet paneutumaan entistä intensiivisemmin yhdistystoimintaan. Sjöström kouluttautui niin tehokkaaksi, että hänet valittiin vastuulliselle puheenjohtajan paikalle 1904 Aleksandra Gripenbergin jälkeen. Alun alkaen Suomen Naisyhdistys oli ottanut tavoitteekseen äänioikeuden myöntämisen vain rajatulle keskiluokkaiselle naisryhmälle. Yhteiskuntarauhaa järkyttäneen suurlakon jälkeen joulukuussa 1905 Suomen Naisyhdistys esitti puheenjohtajansa Elin Sjöströmin ehdotuksesta eduskunnan uudistuskomitealle toivovansa naisten äänioikeutta ja vaalikelpoisuutta, joka takasi naisille mahdollisuuden asettua ehdokkaaksi eduskuntavaalissa. Jyrkkä Aleksandra Gripenberg ei halunnut olla läsnä kokouksessa, jossa päätettiin esityksestä, sillä hän ei edelleenkään voinut hyväksyä asiaa. Ollessaan kansanedustajana Suomen ensimmäisessä eduskunnassa hän kuvaili naispuolisia kansanedustajavereitaan, joihin kuului ”kamalaa sanoa, myös palvelijatar, pesijätär ja muita plebeijinaisia”. Elin Sjöström esiintyi Suomen Naisyhdistyksen juhlapuhujana, kun uusi valtiopäiväjärjestys sai lainvoiman 1906. Lupa astua vaaliuurille oli naisyhdistyksen jäsenille niin ravisteleva uudistus, että juhlakansan oli suorastaan vaikea uskoa saavutusta todeksi.⁹⁵

Elin Sjöströmin virallinen työskentely Suomen Naisyhdistyksessä kesti yli kaksikymmentä vuotta. Naisyhdistyksen 25-vuotisjuhlassa 1909 Sjöström kieltäy-

⁹² Aikalaiskirja 1920, 426; Harmaja 1924, 35; Kansallinen elämäkerrasto 1934, 137; Mäkelä-Alitalo 2007, 95–96.

⁹³ Harmaja 1924, 36–37; Tuulio 1959a, 130, 344.

⁹⁴ Tuulio 1959a, 146–147, 159–161, 344; Hagner 2006, 20–25, 301.

⁹⁵ Hallsten 1934, 29; Tuulio 1959a, 259, 270, 276–277; Sulkunen 2006, 12; Mäkelä-Alitalo 2007, 96.

tyi päättävästi asettumasta puheenjohtajaehdokkaaksi. Saman ajan kirjeenvaihdossa hän mainitsi terveytensä heikentyneen. Elin Sjöström jatkoi edelleen johtokunnassa. Se tarvitsi hänen asiantuntemustaan ja kokemustaan, jotka olivat korvaamattomia nimenomaan kirjallisissa tehtävissä. Elin Sjöströmillä oli selkeä, looginen ja täsmällinen tapa ilmaista asiansa, ja hän tunsi ”viralliset muodot” paremmin kuin monet muut naiset. Elin Sjöström avusti elämänsä loppuun asti Suomen Naisyhdistystä, jossa häntä nimitettiin ”kunnianvanhukseksi”.⁹⁶

Vuonna 1913 Elin Sjöström kirjoitti Norjassa olevalle Ilmi Hallstenille, Naisyhdistyksen varapuheenjohtajalle, kauniin kirjeen Alexandra Gripenbergin hautaisista. Hän valmisti Ilmi Hallstenia siihen, että tätä tullaan pyytämään puheenjohtajaksi, ja keksi Suomen Naisyhdistyksen tulevaisuuden toivoksi Hallstenin tyttären nuoren Armin. Tästä tulikin Naisyhdistyksen puheenjohtaja vuonna 1937.⁹⁷

Suomen Naisten Kansallisliitossa

Suomalaiset olivat alusta asti luomassa naisten kansainvälisen kattojärjestön International Council of Womenin organisaatiota ja seuraamassa sen kehitystä. Kaikissa kokouksissa oli mukana naisasialiikkeenme johtohahmoja omaksumassa tietoa ja tekemässä Suomea tunnetuksi. Elin Sjöström oli mukana Berliinin kokouksessa 1904. Suomea toivottiin IWC:n jäsenyyteen erityisesti vuoden 1906 ääni- ja vaalioikeuden

saavuttamisen jälkeen viitoittaamaan suuntaa muille jäsenmaille. Suomen yhteisen kattojärjestön perustaminen kangerteli, ja vihdoin 1911 perustettiin Suomen Naisten Kansallisliitto. Elin Sjöström matkusti täysivaltaisena Suomen edustajana Rooman kokoukseen 1914. ICW:n toiminta oli organisoitu komiteoihin, jotka kokosivat tietoa kansallisten liittojen samannimisiltä alakomiteoilta. Roomassa Elin Sjöström jakoi aikansa sukkuloimalla laki- ja kansanterveyskomiteoiden välillä.⁹⁸

Moraalireformi

Elin Sjöström korosti Suomen Naisyhdistyksessä ”kristinuskon uhrimieltä luovaa voimaa” ja oli luomassa sen kristillissiveellistä pohjaa. Elin Sjöström koki tärkeäksi moraalireformin, kristillisen yhteiskuntamoraalin luomisen ja paheiden vastustamisen. Se oli Sjöströmille ydinkysymys, joka sai hänet nousemaan puhujalavoille. Suomen Naisyhdistyksen kokouksessa Tampereella 1903 hän esitelmöi aiheesta ”Siveellisyyskysymykset”. Esitelmässä Sjöström paheksui ruotsalaista kirjailijaa Ellen Keytä. Tämä oli aikaisemmin ollut arvostettu naisasianaisten piirisä, sillä hän oli kirjoittanut naimisissa olevien naisten aseman parantamisen puolesta. Myöhemmin Key hätkähdytti pitämällä ”sukupuolirakkautta” naisen elämän perusarvona ja kannattamalla vapaata rakkautta. Esiintymislava oli kuin saarnatuoli, josta Sjöström julisti sanomaa naturalistista ja realistista kirjallisuutta vastaan. Sjöström piti ”puhdashenkistä” kir-

⁹⁶ Harmaja 1924, 37–38; Tuulio 1959a, 318.

⁹⁷ Tuulio 1959a, 343–344; Tuulio 1961, 3–4.

⁹⁸ Jallinoja 1983, 14; Korppi-Tommola 2001, 27–37, 43–44.

jallisuutta niin olennaisen tärkeänä, että hän halusi suunnata Suomalaiselle Konkordia-liitolle lahjoittamansa rahasumman sellaisen palkitsemiseen. Osallistumalla sekä keskusteluihin että käytännön toimiin Elin Sjöström oli innokkaimpia sisaria siveellisyystyössä. Hän kehotti ”takomaan uusia aseita, kun on kysymyksessä tämä naisasian pääpykälä”.⁹⁹

Varttuvat isänmaan toivot olivat ydinasemassa, kun pyrittiin kohentamaan kansan taloudellista ja sivistyksellistä positiota. Keskiluokan naiset, papit ja kansakoulunopettajat olivat huolissaan ”laitakaupunkien, tehdaspaikkakuntien ja liikekeskusten” lasten huonosta kotikasvatuksesta. Tämän huolen siivittämänä perustettiin 1907 Kotikasvatusyhdistys valistamaan vanhempia. Kristinuskon pohjalla toimivaan yhdistyksen perustajiin kuului vanhasuomalisiin lukeutuneita naisia ja miehiä. Elin Sjöström toimi Kotikasvatusyhdistyksen sihteerinä. Kodin merkitys oli keskeinen, sillä monet ongelmat nähtiin huonosta moraalista johtuvina. Tämä puolestaan oli puutteellisen kasvatuksen syytä. Yhdistys levitti kasvatussanomaa oman lehden ja matkapuhujien välityksellä, pyrki välittämään koteja orpolapsille sekä edistämään lastensuojelua.¹⁰⁰

Kasvatusopillinen Keittokoulu 1891–1929

Omimmalle alalleen Elin Sjöström pääsi 1890-luvulla, kun Suomen Naisyhdistys aloitti kotitalousneuvonnan ensimmäisenä Suomessa. Arkipäiväinen elämä lai-

takaupungin ahtaissa asumuksissa tai syrjäseutujen mökeissä ei ollut helppoa, mutta sivistyneistösä vallitsi edistysusko. Ihminen voisi omalla toiminnallaan, valistuksella ja yhteistyöllä luoda parempaa tulevaisuutta. Suomen Naisyhdistyksessä kodinhoidon opettaminen oli osa yhteistä naisasiaa, mutta toisaalta osa jäsenkuntaa suhtautui talousopetukseen penseästi ja epäili sen yhteensopivuutta Naisyhdistyksen perustehtävän, naisten oikeuksien toteutumisen, kanssa.¹⁰¹

Sjöströmistä sukeutui Suomen kotitalousopetuksen edistäjä, kun hän Suomen Naisyhdistyksen toimesta paneutui perusteellisesti kotitalousneuvonnan ja -opetuksen kysymyksiin. Hän sai 1896 järjestelyvastuun Naisyhdistyksen pitämistä kiertävistä ruuanlaitokursseista, joilla ”tahdottiin neuvoa kansannaisille millä tavoin yleisimmin käytetyistä ravintoaineista säästäväisyyttä noudattamalla valmistetaan terveellistä ruokaa.” Naisyhdistyksen piirissä syttyi ajatus perustaa laitos valmistamaan kotitalousopettajia. Tämä ei sopinut kaikille. Myös Kasvatusopillisen Keittokoulun tukeminen pienehköllä avustuksella lietsoi erimielisyyttä ja kätkeytyvää oppositiota, joka purkautui 1992 Naisialiitto Unionin perustamiseen. Se oli vain vähäpätöinen syy, mutta suhde kotitalouteen ja kotitalousopetukseen ei ole ollut ongelmatonta varsinaiselle naisialiikkeelle. Kun Kasvatusopillinen Keittokoulu perustettiin 1891, nimitti Suomen Naisyhdistys sen kuitenkin ”tyttärekseen”.¹⁰²

Elin Sjöström innostui ja antautui talousopetukseen

⁹⁹ Tuulio 1959a, 95, 269; Rajainen 1973, 14, 28–29, 58–61, 76; Huuhka 1985, 70; Markkola 2002, 212–213, 364–365; Mäkelä-Allitalo 2007, 96.

¹⁰⁰ Parjo 2003, 31–33, 42, 60–62.

¹⁰¹ Harmaja 52–53; Sysiharju 1995, 8, 20.

¹⁰² Harmaja 1924, 37; Sysiharju 1995, 20, 28–29.

täysipainoisesti ja kävi perehtymässä alan kehitykseen sekä omaksumassa vaikutteita ulkomailta. Hän tutustui esimerkiksi Uppsalan kuuluisan talouskoulun opetussuunnitelmaan. Sjöström ymmärsi taloustöiden kansantaloudellisen merkityksen. Hän toimi Kasvatusopillisen Keittokoulun johtokunnassa ja hallituksessa vuodet 1891–1929, yhteensä 38 vuotta. Koulun nimikin ehti muuttua keittokoulusta ruuanlaittokoulun kautta Helsingin Kasvatusopilliseksi Talouskouluksi. Elin Sjöström toimi lähes koko tämän ajan joko koulun johtokunnan varapuheenjohtajana tai puheenjohtajana.¹⁰³

Vuosina 1890–1903 oppilaitoksella ei ollut takanaan laajempaa organisaatiota, vaan johtokunta vastasi oppilaitoksen toiminnasta ja opetuksesta. Toiminnan kannalta keskeisen johtokunnan kokoukset tiheni Sjöströmin kymmenvuotisella puheenjohtajakaudella merkittävästi. Rahavarainhoitaja Juséliuksen ohella Sjöström oli johtokunnan aktiivisin puheenvuorojen käyttäjä. Oletettavasti paljon ratkaisuja tehtiin epävirallisesti, sillä muutamat johtokunnan jäsenet, joukossa Elin Sjöström, seurasivat henkilökohtaisesti koulun työtä muun muassa tutkintovaliokuntien jäseninä opettajakokelaiden loppututkinnoissa. Elin Sjöström kuului myös käytännön asioiden hoitamiseen nimettyyn talousvaliokuntaan, jossa lienee suunniteltu ja päätetty runsaasti asioita. Siellä ei pidetty pöytäkirjaa. Sjöströmin arvoa kuvastaa, että johtokunta päätti tammikuussa 1913 hankkia puheenjohtaja Sjöströmin asuntoon ”telefooniosakkeen koulun asioiden hoidon helpottamiseksi”.¹⁰⁴

Elin Sjöström osallistui läheisesti oppilaitoksen päivittäiseen elämään, kunnes vuonna 1928 luopui säätiön hallituksen jäsenyydestä, jossa hän oli ollut oppilaitoksen perustamisesta saakka. Helsingin Kasvatusopillisen Talouskoulu -säätiön hallitus kutsui hänet välittömästi säätiön kunniajäseneksi. Koulun opettaja Laura Harmaja kuvaili Elin Sjöströmin työtä: ”Sille hän oli uhrannut, paitsi viran vaatimaa työtä, jopa päivittäistäkin huolenpitoa, käyden harjoitus- ja koetunneilla ja -päivällisillä, jaellen neuvojaan ja ohjaten yksityiskohtaisesti koulun toimintaa.” Myös vastaperustettu Kotitalousopettajayhdistys kutsui 1919 pioneerikouluttajansa Elin Sjöströmin kunniajäsenekseen. Elin Sjöström lahjoitti Suomen Naisyhdistykselle rahaston, jonka korkoja hänen toivomuksensa mukaan oli annettava apurahoiksi kotitalousalaa opiskeleville naisille.¹⁰⁵

Suomen Naisyhdistystä pidettiin varhaisena asian tuntijana kotitalouskysymyksissä, sillä Helsingin kaupunginvaltuusto pyysi siltä lausuntoa tyttöjen talous- ja ammattikoulun perustamisesta Helsinkiin. Elin Sjöström oli antamassa lausuntoa ja kuului Tyttöjen Ammattikoulun johtokuntaan 1904–1919. Sjöströmin käytännöllistä ajattelutapaa kuvastaa myös hänen oma mainintansa erityisharrastuksestaan: se oli ”taloudenhoidon ja kasvitarhanhoidon edistäminen”. Viljelty maa oli osa luontoa, ja ajan näkemyksen mukaan luonnolla oli isänmaallisuutta istuttava vaikutus. Oletettavasti Elin Sjöström näki muokatun ja viljellyn maan vaikutukset myös tapana vähentää köyhyyttä kotimaan kamaralla.¹⁰⁶

¹⁰³ Sysiharju 1995, 31–32, 53; Mäkelä-Alitalo 2007, 96.

¹⁰⁴ Sysiharju 1995, 39, 31–32, 52–54, 57.

¹⁰⁵ Harmaja 1924, 37; Heurlin af 1934, 73; Sysiharju 1995, 39, 53–54, 73, 78; Mäkelä -Alitalo 2007, 96.

¹⁰⁶ Aikalaiskirja 1920, 426; Harmaja 1924, 37; Bruun 1934, 63; Suni 2005, 85–86.

Kansanvalistusta kynänkäyttäjänä

Elin Sjöströmin puheet, joista osa painettiin, sekä hänen laatimansa valistavat lehtikirjoitukset noudattivat yhdistyksen vakiintunutta linjaa. Joskus on esitetty, että niistä on vaikea erottaa hänen aitoa, henkilökohtaista ääntään. Sjöströmin hyvä tuttava Laura Harmaja kirjoitti Suomen Naisyhdistyksen kohteliaassa 40-vuotisjuhlauskaisussa Elin Sjöströmistä. Harmajan mukaan tällä oli ”virkeä kynä” ja Elin Sjöströmin käyttämä nimimerkki –n-m kuvasi hyvin kirjoittajan vaatimatonta persoonaa. Sjöström vältti käyttämästä itsestään titteliään kamarineuvoksetar. Harmaja esitti Sjöströmin olleen vaatimaton, epäitsekäs, luonnollinen ja terveen maalaisjärjen omaava persoona.¹⁰⁷

Ensimmäisen maailmansodan aikana Sjöström kuului Helsingin kaupungin ”Kalliinajan kotitalouskomiteaan” ja kirjoitti ahkerasti neuvoja sekä päivittäin aikakauslehtiin. Elin Sjöström laati omat kirjansa keittiön jokapäiväiseen käyttöön: keittokirjat *Kasvisruokaa kaikille* 1913 ja *Kalliinajan keittokirja* 1919. Ne olivat ajankohtaisia, sillä meneillään oli ensimmäisen maailmansodan tuoma inflaatio ja muut mullistukset. Perheenäitien oli sopeuduttava palkkojen romahtamiseen ja ruokapulaan. Ennen kuolemaansa 1936 Elin Sjöström ehti kokea uuden pula-

ajan ja nähdä keittokirjojensa kuluvan edelleen perheenmäntien käsissä.¹⁰⁸

Suomalaisessa Konkordia-liitossa

Elin Sjöström oli jäsenenä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Konkordia-valtuuskunnassa 1914–1919. Hän oli läsnä Suomalaisen Konkordia-liiton perustamiskokouksessa, jossa hänet valittiin toimikuntaan. Perustavan kokouksen jälkeen pidettiin toimikunnan kokous, jonka Elin Sjöström avasi. Suomalaisen Konkordia-liiton toimikunnan jäsenenä hän oli vuodet 1920–1935.¹⁰⁹

Rahaston perustamisvuosi ja toiveet käyttökohteista

Liiton käyttöön tuli 1931 Elin Sjöströmin ystävien kokoama 70-vuotissyntymäpäiväraho. Lahjottajan toivomus oli, että rahaston korot käytettäisiin palkintona ”kirjailijattarelle, joka on julkaissut puhdas-henkisen ja samalla taiteellisesti arvokkaan kaunokirjallisen teoksen”. Hänen toiveensa oli vaikea täyttää. Rahasto oli pieni ja Suomalainen Konkordia-liitto jakoi ensimmäisen kerran historiansa aikana palkinnon jakamattoman Konkordia-liiton 100-vuotisjuhlan kunniaksi 1985.¹¹⁰

¹⁰⁷ Harmaja 1924, 38; Tuulio 1959, 320; Mäkelä-Alitalo 2007, 96.

¹⁰⁸ Harmaja 1924, 38; Mäkelä-Alitalo 2007, 96.

¹⁰⁹ Huuhka 1985, 55, 60.

¹¹⁰ Huuhka 1985, 70–71.

Hildi Ennola (1854–1929)

Avoliitto Juhana Ennolan kanssa

Hildi Ennola, omaa sukua Granström, syntyi Raumalla 1854. Hänen sisaruksiinsa kuuluivat tuleva senaattori Aksel Granström ja tuleva Helsingin Suomalaisen Tyttökoulun jatko-luokkien rehtori Hanna Granström. Hildi Granström avioitui Valtionrautateidenkamreerin Juhana Ennolan kanssa 1882. Alun perin aviopari oli sukunimeltään Enlund, mutta 1906 he ottivat suomalaisen sukunimen Snellmanin 100-vuotisjuhlan kunniaksi. Nuorena poikana Juhana Ennola joutui keskeyttämään koulunkäyntinsä ryhtyäkseen elättämään itseään, mutta siitä huolimatta hän hankki laajan sivistyksen. Hän oli erityisesti kirjallisuuden harrastaja ja oli omalta osaltaan edistämässä suomenkielisen kirjallisuuden syntymistä. Hän kuului siihen joukkoon, joka pyrki herättämään suomalaisten mielen ja kielen. Rohkeasti itseoppinut mies ryhtyi kääntämään maailmankirjallisuuden klassikkorunoja ja -näytelmiä. Hän harrasti myös säveltämistä. Sotaväessä ollessaan Juhana Ennola sävelsi Yrjö Koskisen runon ”Honkain keskellä mökkini seisoo”. Siitä tuli niin suosittu, että sitä on pidetty usein kansansävelmänä. Juhana Ennola kuului Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraan vuodesta 1873, ja avoliiton alkuaikoina hän vei nuoren aviovaimon mukanaan seuran toimintaan.¹¹¹

Kuva: Charles Riis, Helsinki/Museovirasto

Hildi Ennola

Ystäviä ja naisasianaisia

Hildi Ennola oli suomalaisen naisasialiikkeen keulakuvan, voimakastahtoisen ja särmikkään Aleksandra Gripenbergin sydänystävä ja kirjeenvaihtoveri. Hänen kauttaan Hildi Ennolalla oli aitiopaikka sekä

¹¹¹ Kansallinen Elämäkerrasto 1927, 579; Edelman 1954, 40, 46, 83; Suomen Elämäkerrasto 1955, 169; Ketonen, 1977, 115; Pajamo 1999, 36.

suomalaiseen että kansainväliseen naisasialiikkeeseen, tosin kirjeenkirjoittajan antaman kuvan värittämä. Gripenberg kuvaili Ennolalle kongressimatkojaan, ulkomaan kokemuksiaan ja jakoi huoliaan naisasiasta. Henkilökohtaiselle ystävälleen Gripenberg avautui myös terveydellisistä ongelmistaan ja kirjoitti laveasti yksityisasiastaan. Ennolalle Aleksandra Gripenberg puolusteli ja selitti yllättävää päätöstään erota itse perustamastaan Suomen Naisyhdistyksestä kevättalvella 1906. Gripenbergin *Koti ja Yhteiskunta* -lehden ehkä uskollisin tukija oli Hildi Ennola, ja hän oli myös ainoita, joille Gripenberg perusteli äkillistä ratkaisuun lakkauttaa lehti vuonna 1912. Kun Gripenberg valittiin Suomen ensimmäiseen eduskuntaan suomalaisen puolueen kansanedustajana, Hildi Ennola kuuli tuoreita raportteja suoraan kansakunnan paraatipaikalta. Hän myös kannusti ystäväänsä Gripenbergiä ”viskaamaan paperille” muistiinpanoja omasta ja yleensä naisten eduskuntatyöstä. Valveutunut Ennola ennakoi tällaisten tietojen merkittävyuden tulevaisuudessa. Itsevaltaiseksi väitetty Gripenberg ei oletettavasti halunnut ystävältään neuvoja, mutta kaipasi kuulijaa ja keskustelutoveria.¹¹²

Hildi Ennola kuului Suomen Naisyhdistykseen. Hän oli mukana laatimassa ehdotusta yhdistyksen ruuanlaittokurssien järjestämisestä ja toimi yhdistyksen hätäapukomiteassa 1880-luvulla. Hildi Ennola avusti kymmeniä koululaisia eri tavoin ja oli innokkaasti puuhautamassa Suomen Naisyhdistyksen 1900 perustamassa tyttöjen ammattikoulussa. Käytännön taitojen opettamisen lisäksi tyttöjä pyrittiin sivistämään esitelmien, keskustelujen ja kehittävän kirjallisuuden välityksellä.¹¹³

Vuodenvaihteessa 1892 Suomen Naisyhdistyksen sisällä repesi railo ja siitä erkaantui joukko perustuslailiseen rintamaan kuuluneita naisia, jotka perustivat Naisasialiitto Unionin. Hildi Ennola jäi edelleen Suomen Naisyhdistyksen riveihin. Vuonna 1899 hän oli mukana synnyttämässä Naisliitto Unioniin kytkeytyvää *Sivistystä kodeille* -yhdistystä, joka tunnettiin myöhemmin Marttajärjestönä. Ajankohdan naisilla oli päällekkäisjäsenyyksiä rönsyvässä järjestöverkostossa, jota pitivät koossa läheiset ihmissuhteet. Sivistyneistönaiset tunsivat kuuluvansa toinen toistensa rinnalle keskinäiseen sisarpiiriin.¹¹⁴

Ennolat omistivat Helsingin Eläintarhassa vehmaan puutarhan ympäröimän talon. Lämminsydäminen Hildi Ennola otti 1895 luokseen asumaan epäkäytännöllisen ystävänsä, tulisieluisen naisasianaisen, kansanvalistajan ja tulevan kansanedustajan Hilda Käkikosken, josta hän huolehti suorastaan äidillisesti. Humoristinen ja suhteellisuudentajuinen Hildi Ennola rauhoitteli pessimistisyyteen taipuvan ystävänsä huolia. Asuessaan Ennoloilla Hilda Käkikoski koki olevansa hyvien ihmisten luona, ”kultaisessa kodissa”, vaikkei yhteiselo aina ollutkaan särötöntä.¹¹⁵

Joskus on esitetty, että Hilda Käkikoski tunsu ”sukupuolirakkautta” naisystäviään kohtaan, ja että myös hänen ja Hildi Ennolan välillä vallitsi eroottisia tunteita. Tulkinta ei vaikuta kovin todennäköiseltä. Nykylukijasta ajanjakson kirjeenvaihdossa esiintyvä tunnekyläinen ilmaisu hellittelynimineen tuntuu liioittelevan emotionaaliselta. Se oli kuitenkin osa ajalle tyypillistä puhetapaa ja retoriikkaa. Rakkaus käsitteenä oli

¹¹² Tuulio 1959a, 172, 175, 214, 222, 280, 288, 298, 300, 306, 311, 319, 326, 337; Ahtisaari & Hinkkanen & Lintunen 1997, 211, 220.

¹¹³ SKS Ka THa kansio I; Hallsten 1924, 97, 117.

¹¹⁴ Haltia 1949, 12; Tuulio 1959a, 162.

¹¹⁵ SKS Ka THa kansio I; Hainari 1927, 302; Karilas 1934, 109; Siltala 1999, 607, 784.

oli vivahteikkaampi ja kerroksellisempi kuin nykyään. Oli olemassa monenlaista rakkautta, kuten sisarusrakkautta, rakkautta ystäviin ja kristillistä lähimmäisenrakkautta. Käsite lesbous oli ajan ihmisille tuntematon. Lisäksi on otettava huomioon Hildi Ennolan ja Hilda Käkikosken uskonnollinen vakaumus. Uskonnolliselle naimattomalle naiselle selibaatti oli itsestään selvä elämäntapa.¹¹⁶

Hildi Ennola harrasti kulttuuria ja kuului muun muassa Suomalaisen teatterin ystäviin. Perheen läheinen ystävä oli samassa talossa asuva merkittävä kulttuuripersoonana, kirjallisuuden professori Valfrid Vasenius perheineen. Yhteisiin illanviettoihin kokoonnuttiin usein. Niissä vietettiin rattoisasti aikaa, pohdittiin ajankohtaisia kysymyksiä ja uusia aatteita. Aivan naapurissa sijaitti Helsingin Diakonissalaitos, jonka sisarten kanssa Hildi Ennola solmi ystävyys-suhteita. Hän toimi laitoksen johtokunnan varajäsenenä 1901–1905.¹¹⁷

”Heponiemi, suloniemi”

Kamreeri Ennolan jäätyä eläkkeelle 1905 pariskunta muutti rakennuttamaansa taloon luonnonkauniin Puujärven rannalle Karjalohjalle. Heponiemi kohosi kallioisella niemellä ympärillään ikivanha tammi-lehto, joissa kasvoi muitakin jalopuita sekä pähkinäpensaita. Ikkunoista näkyi järven hopeanhoitoinen vesipeili. Vierailijat, esimerkiksi lepäämään tulleet diakonissat, vuodattivat maisemasta suorastaan hurmioi-

tuneista kuvauksia ja kirjoittivat siitä runoja. Yksi runoista on nimeltään ”Heponiemi, suloniemi”.¹¹⁸

Heponiemien väki, sen toimelias emäntä ja leppoisa, huumorintajuinen isäntä, lempinimeltään ”Setä”, tulivat paikkakuntalaisille tutuiksi, ja isäntäväen luomaa ilmapiiriä muisteltiin lämmöllä jälkikäteenkin. Hilda Käkikoski kuului edelleen Ennolan perhekuntaan, ja lisäksi Heponiemeen otettiin kasvattilapsiksi pienet sisarukset Aili ja Laine Lappalainen. Ilmeisesti lapseton Ennolan pariskunta oli suunnitellut Heponiemien lahjoittamista Helsingin Diakonissalaitokselle jo varhaisessa vaiheessa. Karjalohjalla kerrottiin, että he valmistivat lahjaansa Diakonissalaitokselle suurella rakkaudella, ”juuri kuin olisivat antaneet ainoan lapsensa”.¹¹⁹

Naisiasialiikkeessä diakonissan ammatti herätti keskustelua. Esimerkiksi Naisiasialiitto Unionin kokouksissa 1893 keskusteltiin diakonissalaitoksista. Keskustelun tulokseksi tuli, että diakonissan kutsumus sairaiden parissa oli sinänsä kunnioitettava, mutta diakonissainstituutio huomioi liian vähän yksilönvapautta. Kirkon johto suhtautui naisiasianaisten pyrkimyksiin hyvinkin kielteisesti ja diakonissat passiivisesti. Naisiasianaiset eivät saaneet diakonissoja mukaan äänioikeustaisteluun, mutta moraalireformissa molemmat ryhmät seisoivat rinta rinnan. Ainakin Heponiemessä vallitsi mahdolliset näkemysristiriidat ylittävä rikkeetön sopu ja ehjä ilmapiiri naisiasianaisiin lukeutuvien Hildi Ennolan ja Hilda Käkikosken sekä virkistäytymään tulleiden diakonissojen välillä.¹²⁰

¹¹⁶ Hainari 1927, 191; Juvonen 1994, 81, 87–88; Ollila 1998, 128–138, 185.

¹¹⁷ SKS Ka THa kansio I; Karilas 1934, 110–112; Kansanaho 1967, 125, 161.

¹¹⁸ Edelmann 1954, 38–44.

¹¹⁹ Edelmann 1954, 39–42.

¹²⁰ Edelmann 1954, 43; Kansanaho 1967, 96; Markkola 2002, 181–188, 364–365, 368–369.

Diakonissojen, Käkikosken ja Ennolan ystävyyttä ruokki yhteinen kristillinen vakaumus. Naisasianaiset ajattelivat naisemansipaation pohjautuvan kristinuskoon. Aikakauden uskonnollisten naisten vakaumus läpäisi kaikki elämänalueet, ja sitä vasten peilattiin kaikkea toimintaa. Uskon tuli näkyä myös teoissa. Kristinuskon kynttilä sytytettiin valaisemaan ympäristöä. Yhdessä Hildi Ennola ja Hilda Käkikoski valistivat paikkakunnan nuoria tyttöjä, osallistivat diakonissa-ompeluseuraan, kirkollisiin rientoihin ja ”muihin sivistysharrastuksiin”.¹²¹

Hildi ja Juhana Ennola lahjoittivat 1912 Heponiemen Helsingin Diakonissalaitokselle pidättäen itsellään tilan hallintaoikeuden elinajakseen. Kun luovutuspaperit kirjoitettiin, tunnelma talossa oli juhlava ja liikuttunut. Talon palvelijat kertoivat silloin ymmärtäneensä, miksi Hildi Ennola oli ”sellaisella innolla ahertanut ja raatanut”. Heille oli ollut ihmetyksen aihe, kun vanhat lapsettomat ihmiset loputtomiin rakensivat ja istuttivat puita, joista eivät ”itse kerkiä poimia hedelmiä”. Hildi Ennola kuvattiin toimen naiseksi, jolla oli ”jalot pyrkimykset”. Hänen työnsä Diakonissalaitoksen hyväksi oli käytännönläheistä evankeliumia, jonka tulos oli konkreettinen.¹²²

Vaimoaan lähes kaksikymmentä vuotta vanhemman Juhana Ennolan kuoltua 1914 Hildi Ennola tarjosi Heponiemen suuremman rakennuksen Diakonissalaitoksen käyttöön toivoen, että siinä aloitettaisiin jotain hyväntekeväisyystoimintaa. Heponiemeen perustettiin Diakonissalaitoksen koulukoti eli talous-

koulu tyttöjä varten. Hildi Ennola kuului koulun toimikuntaan. Heponiemen päärakennus, jossa sijaitsi Juhana Ennolan arvokas kirjasto ja osa hänen suomentamistaan runoista sekä sävellyksistä, tuhoutui tulipalossa 1917. Hildi Ennolalle ostettiin asunnoksi viereinen pieni huvila, ja talouskoulun työ jatkui vuoteen 1923, jolloin Heponiemi jäi odottamaan uutta käyttöä. Hildi Ennola asui Heponiemen alueella Iitalassa, joka oli alun perin rakennettukin hänen vanhuudenkodikseen. Ennolan elämän loppuvuodet olivat raskaat. Hänellä oli diabetes, ja hän oli sokeutunut täysin. Hildi Ennola oli erityisesti toivonut, että Heponiemestä tulisi virkistyspaikka sisarille itselleen, vaikka häntä huolettikin matkan pituus Helsingin ja Karjalohjan välillä. Vuonna 1912 hän oli laskenut leikkiä, että diakonissoilla tulee ”eräänä kauniina päivänä olemaan automobiili”. Paikalle perustettiin sisarten kesäkotia Hildi Ennolan kuoltua 1929, ja aikanaan autotkin tulivat diakonissojen käyttöön.¹²³ Tällä hetkellä Heponiemessä toimii Helsingin Diakonissalaitoksen hiljaisuuden keskus, jossa järjestetään muun muassa retriittejä.

Poliittinen toiminta

Venäläistämiskaudella Juhana Ennola kuului nuor-suomalaisiin ja oli maanalaisen passiivisen vastarinnan kärkejoukon kagaalin innokas jäsen. Hildi Ennola taas kuului vanhasuomalaisen puolueen syylistä syntyneeseen Suomen Naisyhdistykseen. Aikakauden puolue- tai kieliriidat eivät vaivanneet avaramielisten

¹²¹ Hainari, 1927, 429–430; Karilas 1934, 127–128; Markkola 2002, 21–28, 52–53, 181–182.

¹²² Edelmann 1954, 41, 44–48; Markkola 2002, 52.

¹²³ Edelmann 1957, 41, 45, 47–48, 81–83; Kansanaho 1967 171–173, 184, 237; Pajamo 1999, 36.

Ennoloiden keskinäistä suhdetta eivätkä tuttavapiiriä, jossa ongelmitta kokoontui yhteen niin nuorsuomalaisia, vanhasuomalaisia kuin ruotsinkielisiäkin. Joulukuussa 1918 vanhasuomalaisen puolueen ja nuorsuomalaisen puolueen hajottua kamreerinleski Hildi Ennola liittyi kokoomuspuolueeseen. Hän osallistui puolueen toimintaan muun muassa auttamalla vaalityössä kokoomuksen eduskuntaehdokasta talousneuvos Hedvig Gebhardia. Ennolan mukaan kansan into oli laimeaa ja puhujamatkoilla kuulijoita piti houkuttaa vaalitulaisuuksiin esimerkiksi torvisoiton avulla. Gebhard ja Ennola saivat kuitenkin jotain liikettä aikaan, ja Gebhard tuli valituksi eduskuntaan.¹²⁴

Rahaston perustamisvuosi ja käyttötoive

Naisasia-aate oli tuonut Hildi Ennolan Suomalaiseen Konkordia-liittoon. Testamentissaan hän määräsi osan omaisuudestaan Liitolle sisarensa Betty Granströmin kuoltua. Tämän kuoltua 1932 Hildi Ennolan testamenttivaroista perustettiin noin 77 500¹²⁵ markan arvoinen rahasto. Korot oli tarkoitus liittää pääomaan, kunnes rahaston arvo olisi 100 000 markkaa. Sen jälkeen Liitto sai käyttää rahastoa ”naisstipendejä varten” oman harkintansa mukaan.¹²⁶

c) määrään, että hänen kuolemansa jälkeen osa hänelle näin tulevasta jäämistöstäni luovutetaan Suomalaisella Konkordialiitolla velvoittisuudella sillä ensisijaisesti suorittaa kohdissa a) ja b) mainitut avustukset, jos ne silloin enää tämän testamenttini määräysten mukaan tulevat kysymykseen - vain korkotuloilla - sekä sen jälkeen kuin avustusten maksaminen lakkaa, käyttää korkotulot ensimmäin naisstipendejä varten;

Ote Hildi Ennolan testamentista vuodelta 1932.

¹²⁴ Edelmann 1954, 76; Mäkinen & Sysiharju 2006, 168.

¹²⁵ Liitteenä taulukko rahan arvon muutoksista.

¹²⁶ SKLA Hildi Ennolan testamentti; Huuhka 1985, 72.

Tilma Hainari (1861–1940)

Lapsuus ja nuoruus

Tilma Hainarin lapsuudenkoti Käkisalmissa Toivolan rälssitilalla oli hedelmällinen perusta toiminnan naisen elämälle. Omaelämäkerrallisissa muistiinpanoissa Hainarin lapsuuskoti palautui mieleen tunnepyhäkkönä ja turvasatamana. Vanhemmiltaan Johan ja Adolfin Haganilta Tilma Hainari oppi suomen, ruotsin ja saksan kielet. Toivola muodosti seudun sivistyskeskuksen, josta ympäristöön levisi oppia ja valistusta. Maanviljelyssä kokeiltiin *Pellervo*-lehden suosittamia uutuuksia ja taloon tullutta *Suometarta* luettiin koko kylässä. Isä toimi kuntakokousten ja kunnallislautakunnan puheenjohtajana. Äiti oli tarvittaessa paikkakunnan sairaanhoitaja, kätilö ja lääkäri sekä tietävästi ensimmäinen suomalainen nainen, joka valittiin kunnalliseen köyhäinhoitolautakuntaan. Oman seitsenlapsisen parvensa lisäksi äidin hoivissa oli myös orpolapsia. Tyyni Tuulio, joka kirjoitti Tilma Hainarin elämäkerran, esitti, että Hainari oli ”imenyt yhteiskuntaäitiyttä jo äidinmaidossa”. Keskiluokan naiset hoitivat myös perheen kotipiirin ulkopuolella naiselle sopivaksi katsottua toimintaa.¹²⁷

Syksyllä 1871 kymmenvuotias Tilma Hainari aloitti Sortavalan ruotsinkielisen tyttökoulun. Hänen mukaansa lapsuus loppui, kun hän koulun päättäneenä

Kuva: Museovirasto

Tilma Hainari

15-vuotiaana neitona joutui kotiopettajaksi nuoremmille sisaruksilleen. Perheen ystävien tuella Hainarille avautui mahdollisuus päästä jatkamaan opintoja Helsingin ruotsalaisessa tyttökoulussa. Kauas kotoa lähtevä tyttö lohdutti huolestunutta äitiä: ”Minusta tuntuu, että usein tulen matkustamaan, ei vain Helsinkiin vaan ulkomaillekin.” Äiti moitti tyttöä ylpeydestä, mutta tämä oli oikeassa. Koulussa Tilma Hainari menestyi erinomaisesti. Ruotsinkielisestä koulusivistyksestä huolimatta nuorella Hainarilla oli kotoa peritty suomalaisuuskipinä, joka oli lujittunut sukulais- sekä

¹²⁷ Tuulio 1952, 9–23; Suomen Elämäkerrasto 1955, 267; Sulkunen 1987, 162–167.

ystäväpiirissä. Vakaumusta koeteltiin, kun hän sai puolustaa suomen kieltä ensimmäisessä työpaikassaan ruotsinkielisen tuomari Erik Ingmanin tytärten kotiopettajana. Myös ”varhaisnuoruuden rakkaus” lapsuudenystävään Hjalmar Neiglickiin himmeni, kun Neiglick vuonna 1879 liittyi uusmaalaiseen osakuntaan, jossa hänen ruotsinmielisyytensä sai tulla alleen. Yhteisymmärrystä kieliasiaissa ei syntynyt. Neiglickistä tuli uskontoa vierova naturalisti, kriitikko ja Suomen kokeellisen psykologian edelläkävijä, jonka maailmankatsomus oli täysin vastakkainen kuin Tilma Hainarin. Silti vielä 75-vuotiaana Hainari muisteli nuoruudenrakkauttaan ”suojelusenkelinä”, joka sai kauniin ja suositun tytön asettamaan korkeat vaatimukset tulevalle elämäkumppanille.¹²⁸

Aviopari ja työpari

Tilma Hainarin aviomies Oskar Forsström oli kotoisin Tohmajärveltä. Hän opiskeli historiaa, mutta oli hankkinut myös voimistelunopettajan pätevyyden. Innostus Kalevalaan ja kansanperinteen keruuseen syytti hänet Karjalalle ja johti hänet Sortavalan seminaariin, jossa hän yhteisten tuttavien välityksellä tutustui Tilma Hainariin.¹²⁹

Seminaarinlehtori Oskar Forsström ja kotiopettaja Tilma Hagan solmivat avioliiton kesällä 1883. Sortavala sai, kuten sulhanen oli jo kihlusaikana ennustanut, ”yhden isänmaallisen rouvan lisää”. Perheen sukunimi muutettiin J. V. Snellmanin satavuotispäivä-

nä 1906 Hainariksi Forsströmiä hämäläisen sukutalon mukaan. Nuoren rouvan yhteiskunnallinen osallistuminen alkoi välittömästi, kun hänet valittiin kaupungin ainoan naisjärjestön Sortavalan Rouvasväenyhdistyksen sihteeriksi. Tässä tehtävässä hän oppi ajamaan oikeiksi katsomiaan periaatteita, laatimaan sääntöjä ja organisoimaan avustus- ja valistustoimintaa. Sortavalan Rouvasväenyhdistys jakoi stipendejä kaupungin seminaarin vähävaraisille naisoppilaille ja oli siten ”Konkordia-liiton edelläkävijä Karjalassa”, kuten Tilma Hainari toi esiin muistelmissaan. Rouvasväenyhdistyksen nuoren sihteerin täytyi opetella nousemaan kokoussalien kateedereille, vaikka hän vielä puoli vuosisataa myöhemmin tunnusti aina pelänneensä esiintymistä. Hainari tunnettiin kuitenkin esiintymiskykyisenä puhujana ja sujuvana kirjoittajana.¹³⁰

Kesällä 1884 tehdyn ulkomaanmatkan jälkeen Hainarien kodin ikkunat olivat auki Eurooppaan ja ovet auki Raja-Karjalaan. Sen väestön kanssa alkanut tiivis vuorovaikutus jatkui koko Tilma Hainarin elinajan. Rajaseututyö oli 1880-luvulla uraauurtavaa työtä, joka pohjusti seuraavan vuosikymmenen karelianismia. Rajaseudun ortodokseja vieroksuttiin uskonnon takia, ja esivalta jätti omiin oloihinsa kurjuudessa elävät, lukutaidottomat Karjalan asukkaat. Venäläistämiskaudella tilanne muuttui entistä tuskallammaksi, kun Karjalan kansaa pyrittiin venäläistämään lähes pakkotoimin muun muassa perustamalla venäjänkielisiä kouluja. Englantilainen arkeologi lordi John Abercromby vieraili 1880-luvun puolivälissä Hainarien kodissa oppimassa suomen kieltä

¹²⁸ Tuulio 1952, 25, 29–30, 33, 36, 41, 43–48; Juva 1960, 31–36; Sainio 2004, 479.

¹²⁹ Tuulio 1952, 50–51; Sainio 2004, 479.

¹³⁰ Tuulio 1952, 57, 61, 63; Huuhka 1985, 63; Sainio 2004, 479.

voidakseen ymmärtää runonlaulajien esityksiä. Lordi oppi suomea ja Hainarit englantia. Tilma Hainari innostui englanninopiskelusta siinä määrin, että hän harjoitteli kieltä itseksensä, kotiopettajien opastamana ja lyhyillä lomakursseilla Englannissa. Määrätietoinen opiskelu tuotti vankan kielitaidon, ja hän saattoi toimia ilman yliopistotutkintoa englannin kielen opettajana ensin Sortavalan reaalilyseossa ja sitten Helsingin Suomalaisessa Tyttökoulussa yli kaksikymmentä vuotta.¹³¹

Avioliiton ensimmäisen vuosikymmenen aviopari toimi työparina Oskar Hainarin historiaan ja Raja-Karjalaan liittyvässä tutkimustyössä. Koti oli naisen luonnollinen työpaikka, jossa vaimot kodinhoidon lisäksi avustivat aviomiestänsä tämän ansiotyössä. Oskar Hainari kirjoitti kirjan toisensa perään, eikä Tilma Hainari ainoastaan auttanut rutiinitöissä vaan oli miehensä tärkein keskustelukumppani, neuvonantaja ja kriitikko. Tilma Hainari myös valokuvasi karjalaiskylänsä arkea ja juhlaa, esimerkiksi itkijänaisia hautaisissa. Tilma Hainarin mukaan pariskunnan yhteistyö oli niin saumatonta, että jokainen painettu lause oli yhdessä mietitty. Tämän ohella Tilma Hainari oli rajakarjalaisittain ”Vorsrömin mutsoi”, joka tarjosi vieraanvaraisen kodin ja mahdollisti vilkkaan seuraelämän.¹³²

Suomalainen Naisyhdistys

Pätevöidyttyään tohtoriksi Oskar Hainari sai historian lehtoraatin Jyväskylästä. Jo 1880-luvulla Tilma

Hainari oli ”saanut aavistuksen siitä, mitä naisasialla tarkoitetaan”. Seuraavalla vuosikymmenellä hän Suomen Naisyhdistyksen Jyväskylän osaston nuorimpana esitti julkisesti, että naisilla tuli ”olla aivan samat oikeudet kuin miehillä”. Jyväskylässä hän oppi tuntemaan myös työväenaatetta ja toimi jonkin aikaa paikallisen työläisnaisten yhdistyksen puheenjohtajana ennen työväenliikkeen radikalisoitumista. Jyväskylän vuosina Hainarien kodissa asui usein Tilma Hainarin sisaren lapsia. Pariskunta jäi lapsettomaksi, vaikka molemmat olivat lapsirakkaita.¹³³

Kiintymys Karjalaan sai Hainarit muuttamaan 1900 takaisin Sortavalaan, mutta jo 1904 Oskar Hainari joutui eroamaan Sortavalan lyseon rehtorin virasta rajaseututyön herätettyä hallintoviranomaisissa kasvavaa epäluuloa. Aviopari siirtyi Helsinkiin. Samana vuonna tapahtui ratkaiseva osallistuminen Berliinin kansainväliseen naisten kongressiin. Siitä tuli Tilma Hainarin omimman työn havahduttava ja liikkeelle työntävä voima. Kotimaassa hänestä tuli Suomen Naisyhdistyksen aktiivinen jäsen, vuodesta 1905 yhdistyksen varapuheenjohtaja ja 1906 sen sihteeri.¹³⁴

Naisten äänioikeus oli alusta asti ollut Suomen Naisyhdistyksen tärkeimpiä tavoitteita. Kun se toteutui, Tilma Hainarista ”oli kuin kevätmyrsky olisi puhaltanut maamme yli ja herättänyt kaikki uuteen eloon”. Hän oli Suomalaisen puolueen ehdokkaana 1907 ja 1908, mutta häntä ei valittu eduskuntaan. Oskar Hainari oli kansanedustajana 1908–1909 valtiopäivillä, jossa hän saattoi viimeistellä rajaseudun hyväksi tekemänsä työn. Suomen itsenäistyttyä oikeistolainen

¹³¹ Tuulio 1952, 72–73, 81, 94, 102–103, 112, 129–130; Sainio 2004, 479–480.

¹³² Tuulio 1952, 89, 92–94; Jallinoja 1983, 76; Sainio 2004, 480.

¹³³ Tuulio 1952, 82, 88, 90–92, 95; Sainio 2004, 480.

¹³⁴ Tuulio 1952, 97, 102–103, 106–107, 113–114; Jallinoja 1983, 32, 35–38, 50–51; Sainio 2004, 480.

puoluekenttä jakautui uudelleen. Monarkian kannattajat liittyivät Kansalliseen Kokoomuspuolueeseen. Siitä tuli myös Tilma Hainarin puolue, vaikka hän ei hyväksynytäkään saksalaista kuningaskandidaattia.¹³⁵

Tilma Hainari jäi leskeksi alle 50-vuotiaana. Hän halusi olla ”elämälle kuollut” siinä musertavassa murheessa, jota hän koki sopusointuisen avioliiton äkkiä katkettua. Selviytymisstrategiaksi nousivat vähitellen oma opetustyö, Oskari Hainarin työn jatkaminen Karjalan sivistämiseksi ja Hilda Käkikosken kirjallisen jäämistön selvittäminen. Hilda Käkikoski oli ollut kansanvalistaja, Suomalaisen puolueen kansanedustaja ja naisasianainen, joka allekirjoitti Tilma Hainarin lailla luonnehdinnan ”siveellisyysasia on naisasian kaksoissisar”. Vuosina 1913 ja 1916 selvitystyön tuloksena syntyi laaja kaksiosainen teos *Hilda Käkikoski kirjeittensä ja kirjoitelmiensa valossa*. Tilma Hainari näki Käkikosken puhdasmielisenä, suorastaan pyhimysmäisenä hahmona, jonka esimerkki vahvisti hänen omaa aatteellisuuttaan.¹³⁶

Sääty-yhteiskunnan murros oli nostanut esiin epäkohtia. Sivistyneistö näki ongelmat usein huonosta moraalista johtuvana, mutta koki velvollisuudekseen huolehtia vaikeuksissa olevista vähäosaisista. Kristillisen rakkauden mukaan toki, mutta auttamisen suunta oli ylhäältä alaspäin. Sosiaalinen työ oli paljolti hyväntekeväisyisyhdistysten auttamistoimintaa ja kristillisen lähimmäisenrakkauden motivoimaa perinällistä laupeudentyötä. Tilma Hainari toimi muun muassa sisällissodan jälkeen perustetussa sotaorpojen

huoltokomiteassa ja 1905 perustetussa Koulukeittoyhdistyksessä. Se oli tienraivaajan työtä, jonka tarkoitus oli helpottaa ”kansan lasten pitkää ja kaitaa opintietä” tarjoamalla heille lämmin ateria koulupäivän aikana. Koulukeittoyhdistyksen kautta kouluhallitus uskoi Tilma Hainarille valtion avustusten välittämisen kansakouluille.¹³⁷

Suomen Naisten Kansallisliiton keulakuvana maailmalla 1913–1937

Tilma Hainari saatiin taivuteltua Suomen Naisten Kansallisliiton johtoon Aleksandra Gripenbergin kuoltua 1913. Hainari oli erittäin kielitaitoinen, ja häntä pidettiin tavallaan Gripenbergin oppilaana. Nämä kaksi seikkaa velvoittivat häntä ottamaan tehtävän vastaan. Tätä velvollisuutta, joka sisälsi kokouksia, puheita, laajaa kansainvälistä kirjeenvaihtoa ja useita kongressimatkoja, kesti vuoteen 1937. Tilma Hainarin kansainvälinen toiminta teki maailmalla tunnetuksi itsenäistä Suomea, jossa ei eletty umpiossa vaan kiinteässä kontaktissa muuhun Eurooppaan. Hainarin mielestä Suomen sinivalkeisten värien tuli säilyä tahrattomana. Hän suorastaan raivostui kirjailija Helmi Krohnille, joka esitelmäkiertueella Englannissa 1927 oli kertonut suomalaisten kalastajien salakuljettavan viinaa kieltolain aikana.¹³⁸

Tilma Hainarin puheenjohtajakaudella Kansallisliitosta kehittyi erilaisten porvarillisten, maltillisten naisjärjestöjen jämäkästi organisoitu yhdysside. Lii-

¹³⁵ SKS Ka THa kansio I; Tuulio 1952, 116–117, 123; Sainio 2004, 480; Hagner 2006, 70.

¹³⁶ Tuulio 1952, 127–131, 135–138; Edelman 1954, 65; Sainio 2004, 480.

¹³⁷ Kansallinen Elämäkerrasto 1929, 341; Suomen Elämäkerrasto 1955, 267; Häggman 1994, 216; Jaakkola 1994, 144–145; Satka 1994, 261.

¹³⁸ Tuulio 1952, 141; Korppi-Tommola 2001, 54; Hapuli 2003, 61; Sainio 2004, 480.

ton rooli eri naisjärjestöjä yhdistävänä tekijänä kasvoi, kun jäsenjärjestöjen määrä lisääntyi. Siinä yhdistyivät emansipatoristen naisasiajärjestöjen lisäksi monenkirjavan naisliikkeen edustajia, kuten hyvän-
tekeväisyys-, ammatti-, puolue- ja harrastusjärjestöjä. Suomen Naisten Kansallisliitosta tuli varteenotettava asiantuntijajärjestö, jonka puoleen käännettiin monenlaisissa naisia koskevissa kysymyksissä. Liitto otti yhteyttä eri viranomaisiin ja ministeriöihin ilmoittaakseen kantansa, esimerkiksi 1936 se esitti valtioneuvostolle naispappeuden hyväksymistä Tilma Hainarista kehkeytyi suvereeni ja itseoikeutettu puheenjohtaja, joka sovitteli jäsenjärjestöjen riitoja ja oli tunnettu ICW:n kansainvälisissä kokouksissa. Muistelmateoksessaan *Keskipäivän maa* Tyyni Tuulio muistelee, että Suomen Naisten Kansallisliiton kokouksissa vallitsi puheenjohtaja Tilma Hainarin ansioita sovinnollinen henki.¹³⁹

Siveellisyystyö

Ensimmäisen maailmansodan aikaan prostituution ongelmat kärjistyivät Suomessa ja lisäsivät entisestään naisten huolta kansakunnan siveellisyydestä. Tilma Hainarille moraalireformin ajaminen oli keskeinen työvainio ja siveellisyysskysymys avainasia. Ne hän nosti julkiseen keskusteluun niin puhumalla, kirjoittamalla kuin toimimallakin. Tilma Hainari kutsui 1916 kotiinsa eri naisjärjestöjen edustajia, jotka muodostivat yhteisen siveellisyysskomitean yli järjestörajojen. Vuonna 1917 Hainarin komitea

järjesti ”Naisten yleisen siveellisyysskokouksen”, jota kutsuttiin myös ”naisten parlamentiksi”, koska juhla kokoonumispaikka oli silloinen eduskuntatalo Heimola. Ajan poliittisista oloista johtuen poliisi oli seuraamassa kokouksen kulkua ja kokous oli uhattu keskeyttää heti, jos siellä ilmenisi vähäisintäkään viittausta venäläisten sotamiesten osuudesta naisten moraalin hölymiseen. Tämä olikin kokousväelle merkittävä huolenaihe.¹⁴⁰

Tilma Hainarin avajaispuhe käsitteli hänelle henkilökohtaisesti tärkeää asiaa, naispoliisien saamista Suomeen. Hän oli innostunut naispoliisiasiaan jo vuosisadan alkupuolella ja puolsi naispoliisien, ”siveyskaitsijoiden”, palkkaamista. Naispoliiseille kuuluisi ”siveyden ehkäisevä ja pelastava valvominen”, huolehtiminen poliisin huostaan joutuneista naisista ja lapsista, heidän kuulustelemisensa sekä ohjaamisensa. ”Naispoliisin tehtävä on auttaa, lohduttaa, nostaa ja tukea”, eli samantyyppinen sosiaalinen työ, jota sisälähetysjärjestöt, diakonissalaitos ja Pelastusarmeija olivat tehneet jo 1800-luvun jälkipuoliskolla. Naispoliisin työ laskettiin kuuluvaksi yhteiskunnallisen äitiyden ammatteihin. Myös viranomaistaho hyödynsi Hainarin asiantuntemusta. Hänet nimitettiin 1917 kaupunkien poliisilaitoksen uudelleenjärjestämistä pohtivaan komiteaan, ja ensimmäiset naispoliisikurssit järjestettiin 1923. Ehdotus naispoliiseista oli toteuttamiskelpoinen ajatus, joka osoittautui elinvoimaiseksi osaksi moraalireformia.¹⁴¹

Siveellisyysskomitea liittyi Suomen Naisten Kansallis-

¹³⁹ Tuulio 1952, 206–207; Alftan 1966, 265–266; Tuulio 1969, 144; Korppi-Tommola 2001, 27–30, 35–37, 43, 61, 75–76, 80.

¹⁴⁰ Lähteenoja 1944, 30; Tuulio 1952, 145–148; Korppi-Tommola 2001, 46–47.

¹⁴¹ Rajainen 1973, 173–178; Mattila 1999, 59; Korppi-Tommola 2001, 49–52; Nuutinen 2001, 142; Markkola 2002, 195–197.

liittoon ja piti esillä 1920-luvulla naisten kristillisen raittius- ja siveysjärjestö Valkonauhan ja Pelastusarmeijan ohella siveellisyyskysymystä. Tilma Hainari oli Siveellisyyskomitean puheenjohtaja ja kantava voima. Jokaisen siveyttä edistävän henkilön tuli olla ”itse niin siveyden hengen läpitunkema ja elähdyttämä ettei hänen yksityisessä elämässään eikä hänen julkisessa toiminnassaan saa ilmestyä pienintäkään piirrettä, joka olisi tämän siveydenhengen kanssa ristiriidassa”. Ajan laajamittaisella siveellisyystyöllä oli kaksi kärkeä. Toisaalta pyrittiin vaikuttamaan yleiseen mielipiteeseen ja kitkemään prostituution ja kaksinaismoraalin rikkaruohoja, usein kuin ylhäältäpäin nuhtelevaan sävyyn. Toisaalta pyrittiin uudenaikaiseen valistukseen, koulutukseen ja työnvälitykseen. Keskiluokan naiset sanelivat normittavat elämänohjeet ja esittivät lääkkeet paheita vastaan. Tilma Hainari oli tinkimätön moraalinvartija, joka Siveellisyyskomitean puheenjohtajana ajoi muun muassa sukupuolirikoksista annettujen rangaistusten koventamista. ”Parantumattomasti” rikolliset tulisi alistaa ”lääkeopillisen käsittelyn alaiseksi”. Se merkitsi kastration käyttöönottoa. Hän kannatti myös Edistyspuolueen kansanedustajan Mandi Hannulan tekemää avioliittolain tiukentamismenettelyä rotuhygieenisistä syistä. Avioon aikovalta olisi vaadittava lääkärintodistus, jos hänen epäiltiin sairastavan perinnöllistä epilepsiaa tai tarttuvaa sukupuolitautia.¹⁴²

Tilma Hainari kuului 1931 kieltolakikysymystä käsittelevään niin sanottuun Björkenheimin komiteaan. Epäröiden ja sekavin tuntein Hainari kallistui äänestämään kieltolain lakkauttamisen puolesta. Kenties

hän piti viinan salakuljetusta ja salakauppaa suurempana paheena kuin alkoholin vapauttamista.¹⁴³

Työ Kansainliitossa

Tilma Hainarista tuli tunnettu ja arvovaltainen Suomen edustaja myös Kansainliitossa. Hän oli mukana ensimmäisen kerran 1927 Kansainliiton yleiskokouksessa Genevessä Suomen valtuuskunnan varajäsenenä. Eroa varsinaisten ja varajäsenten välillä ei ollut, ja hallitus antoi tarkat ohjeet sekä komiteaistuntoja että yleiskokousta varten. Suomen varsinaiset jäsenet olivat ministerit Mikko Erich ja Rudolf Holsti sekä kansanedustaja J. W. Keto. Tilma Hainari oli ensimmäinen nainen, jolle Suomen hallitus uskoi tällaisen luottamustehtävän. Ilmeisesti Hainarin jäsenyyteen Suomen delegaatiossa vaikutti myös ICW:n kansainvälinen painostus. Tilma Hainarin mukaan ”siirtyminen Kansainvälisestä Naisliitosta Kansainliittoon ei ole niin suuri hyppäys kuin luulisi”. Naisliitto oli toiminut jo lähes neljä vuosikymmentä ”Geneven hengessä”, rauhan ja suvaitsevaisuuden hyväksi. Kansainvälisillä näyttämöillä Hainari joutui selittelemään suomalaisnaisten intoa maanpuolustustyössä, mikä ei sopinut sen enempää ICW:n kuin Kansainliitonkaan ajatusmaailmaan. Hän puolusti sitä sanomalla, että ”maantieteelliset seikat ja valtiolliset tilanteet eivät suo levollisuutta rauhankaan ystäville.”¹⁴⁴

Talousneuvos Hedvig Gebhard luonnehti eräässä onnittelekirjeessä Tilma Hainarin toimeliasta elämää ”ainoastaan kauniille pyrinnoille omistetuksi”. ”Kir-

¹⁴² Tuulio 1952, 147–149, 152, 195; Mattila 1999, 181, 269; Korppi-Tommola 2001, 47–50, 72; Markkola 2002, 183–184, 275; Sainio 2004, 480.

¹⁴³ Tuulio 1952, 355.

¹⁴⁴ Tuulio 1952, 179–192; Korppi-Tommola 2001, 60, 74–75, 82–83; Sainio 2004, 480.

jalliseksi sekatyöläiseksi” itseään nimittäneen Tyyni Tuulion tuotantoon kuuluu useita biografiaita. Niiden joukossa on myös Tilma Hainarin elämäkerta. Sen laatimista hän itse piti helpoimpana, koska Hainaria ei hänen mukaansa ”tarvinnut puolustaa tai sellittää kenellekään”. Tilma Hainarin jalustalle nostanut Tuulio vältti kirjassaan kiusallisia asioita, kuten Hainarin innostusta rotuhygieniaan.¹⁴⁵

Iso osa Tilma Hainarin kansainvälisestä työstä oli rauhanaatteen ajamista. Hänen elämänsä viime kuuksia varjosti maailmansodan syttyminen, mutta hän säästyi kokemasta välirauhan myötä tapahtunutta rakkaan Karjalansa silpomista. Tilma Hainarin elämä päättyi tammikuun lopulla 1940. Jälkeenjääneistä papereista löytyi englanninkielinen kortti, johon hänen sisarensa on kirjoittanut lisäyksen Tilma Hainarin rukous tammikuun 23. päivänä (1940): ”I love this world, yet I shall love to go / and meet the friends who wait for me, I know.” Tilma Hainarin siunaustilaisuus oli koruton, eikä siellä hänen omasta toivomuksestaan mainittu mitään hänen toiminnastaan.¹⁴⁶

Suomalaisessa Konkordia-liitossa 1920–1939

Tilma Hainari kuului jo SKS:n Konkordia-valtuuskuntaan. Hakijoiden määrään verrattuna jaettava summa tuntui vähäiseltä, ja 1916 muun muassa Hainari oli mukana järjestämässä rahakeräystä, jonka tuotto jäi tosin vaatimattomaksi. Tilma Hainari kuu-

lui Suomalaisen Konkordia-liiton perustajajäseniin. Hänet valittiin Liiton ensimmäiseen toimikunnan varapuheenjohtajaksi, ja tätä luottamustointia hän hoiti vuoteen 1939. Puheenjohtaja, varapuheenjohtaja, sihteeri ja rahastonhoitaja muodostivat Suomalaisen Konkordia-liiton toimikunnan hallintovaliokunnan, joka neuvotteli kiireellisistä asioista ja hyväksytti ne seuraavassa toimikunnan kokouksessa.¹⁴⁷

Rahaston perustamisvuodet ja toiveet käyttökohteista

Tilma Hainarin rahaston alkuna oli ystävien keräämä 10 000¹⁴⁸ markan 70-vuotispäivälahja 1931. Hainari halusi rahastonsa käytettäväksi ”matka-avustukseksi suomenkielisille naisille, jotka edustavat Suomea kansainvälisissä kokouksissa.” Apurahansaajan tuli olla jonkin ”isänmaallisessa ja yhteiskuntaa säilyttävässä hengessä toimivan järjestön” valitsema edustaja. Rahastosta voitiin myöntää apurahoja myös tieteellisiä opintomatkoja varten. Rahasto karttui vuonna 1942 Tilma Hainarin testamentin jälkisäädöksellä 36 kapaleella Kansallis-Osake-Pankin osakkeita, jotka hän halusi käytettäväksi ”maailman rauhanaatteen tunnetuksi tekemiseen Suomessa ja rauhantyön tekemiseen maassamme”. Vuonna 1954 Tilma Hainarin testamenttaama huoneisto Johanneksentie 2:ssa tuli Liiton omistukseen Hainarin sisaren Saimi Haganin kuoltua. Tilma Hainarin rahasto moninkertaistui ja siitä tuli Suomalaisen Konkordia-liiton rahastoista suurin. Samalla Liiton varat kaksinkertaistuivat.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Oittinen 2005, 161, 177; Mäkinen & Sysiharju 2006, 320.

¹⁴⁶ Tuulio 1952, 204–207; Sainio 2004, 480.

¹⁴⁷ Huuhka 1960, 39–41, 43, 51; Huuhka 1985, 61.

¹⁴⁸ Liitteenä taulukko rahan arvon muutoksista.

¹⁴⁹ SKLA Tilma Hainarin testamentti 30.1.1938; Huuhka 1985, 71.

Olga Oinola (1865–1949)

Kuva: Daniel Byblin, Helsinki/Museovirasto

Olga Oinola

Kutsumustietoinen kansakoulunopettaja 1888–1930

Olga Adele Johansson, joka otti 1906 suomalaisen nimen Oinola, syntyi 1865 Leppävirralla maanmittari Josef Johanssonin ja hänen vaimonsa Gustaavan perheeseen. Vanhemmat olivat edistyksellisiä laittaa-

saan Olga Oinolan tyttökouluun. Tyttöjen koulutaminen ei ollut ajankohtana vielä tavallista varakkaakaan perheissä. Olga Oinola kävi tyttökoulua vuoteen 1879 sekä valmistui jatko-opistosta opettajaksi 1887. Oinola opetti Helsingin kaupungin yleisessä suomenkielisessä kansakoulussa 1888–1930, yli neljäkymmentä vuotta. Hän toimi myös Helsingin kaupungin tyttöjen ammattikoulun äidinkielen ja terveystopin tuntiopettajana 1905–1923. Olga Oinola halusi kehittää pedagogisia taitojaan ja omaksua uusia kasvatusaatteita. Hän kävi opintomatkoilla Saksassa 1911 ja 1913 ja osallistui kansakoulunopettajien yliopistollisiin kesäkurseihin.¹⁵⁰

Puheenjohtajana Helsingin Naisopettajien yhdistyksessä ja Suomen Opettajien Raittiusliitossa

Syksyllä 1913 kokoontui osa Helsingin suomalaisten kansakoulujen naisopettajia perustamaan yhdistystä, joka totuttaisi ja rohkaisisi heitä tuomaan omia mielipiteitään julki ja ajamaan uudistuksia sekä opetuksessa että kouluelämässä. Lisäksi yhdistystä kaivattiin valvomaan naisopettajien tasa-arvoa. Yksimielinen ja toivorikas kokous päätti perustaa Naisopettajain yhdistyksen, johon liittyi heti 38 opettajaa.¹⁵¹

¹⁵⁰ Aikalaiskirja 1933, 481; Aikalaiskirja 1941, 512.

¹⁵¹ Honkala 1963, 12–14.

Naisopettajain yhdistyksen ensimmäinen ja pitkäaikaisin puheenjohtaja oli Olga Oinola, joka johti yhdistystä 29 vuotta. Hänen aikanaan yhdistys kehittyi huomattavaksi tekijäksi Helsingin kansakoululaitoksen opetuksen ja sosiaalisten olojen parantajana. Työtä riitti. Kesäsiirtoloiden lapsille hankittiin ruokaa ja vaatteita. Samoin pyrittiin tarjoamaan lämmin ateria kansakoulujen varattomille oppilaille. Sanomalehdissä vedottiin ”yleisön hyväntahtoisuuteen”, keräyslistoja jaettiin opettajatovereille ja varoja hankittiin iltamilla. Toiminta tuotti tuloksia, sillä lämmintä keittoa voitiin jakaa osalle oppilaista myös joululoman aikana.¹⁵²

Vuonna 1918 kansalaissodan jälkimainingeissa Naisopettajain yhdistys käynnisti neuvottelut kouluvieranomaisten kanssa lämpimän ruuan hankkimiseksi aikaisempaa laajemmille nälkää näkeville oppilasjoukoille. Ajanjakson hädänalaisten perheiden köyhyys pakotti kansakoululapset ansaitsemaan muun muassa sanomalehtien jakamisella. Naisopettajat onnistuivat neuvottelemalla järjestämään lämpimän maidon jakelun aikaisin aamuyöstä työhön lähteville lapsille. He organisoivat myös vaatekeräyksen laitakaupungin lapsille. Useiden koulupiirien ompeluseuroissa valmistettiin vaatteita kaikkein keuhnoimmin puetuille pikku oppilaille.¹⁵³

Yhdistys toimi vireästi ammatillisella alalla. Alusta alkaen se teki aloitteita, kehitti niitä eteenpäin, ja usein niiden toteutus koulumaailmassa osoittautui hedelmälliseksi. Suomenkielisen kansakoulun tyttöoppilaille järjestettiin mahdollisuus urheiluharrastuksiin.

Vuonna 1918 Helsingin rahatoimikamari esitti, että Helsingin kansakouluihin palkattaisiin kaksi miespuolista voimistelunohjaajaa, mutta ei yhtään naista. Yhdistys puuttui asiaan, ja myös tytöt saivat naisvoimistelunohjaajan. Muita Naisopettajain yhdistyksen ansioksi laskettavia uudistuksia olivat havainto- ja kotiseutuopin saaminen kouluihin, kotitalousopetuksen tulo kansakouluihin sekä mittausopin opetus myös tyttöoppilaille.¹⁵⁴

Yhdistys piti toimintansa aikana kurseja miltei kaikissa oppiaineissa. Ensimmäisen maailmansodan pula-aika toi omat kurssinsa, joilla opeteltiin tekemään kodin tarve-esineitä ja harjoiteltiin verkonkudontaa. Kurseilla noudatettiin hyödylliseksi koettua omatoimisuuseriaa.¹⁵⁵

Yksi Helsingin Naisopettajain Yhdistyksen tehtävä oli tarjota virkistystä työn lomaan. Yhdistyksen jäsenet retkeilivät ja kävivät teatterimatkoilla. Punaisena lankana koko toiminta-ajan kulki naisopettajien palkka-asia. Aikakauden virkanaiset olivat yleisesti palkkahierarkian alapäässä, mikä kertoi naisammattien alhaisesta statuksesta. Samaa työtä tekevät naisopettajat saivat selvästi huonompaa palkkaa kuin miesopettajat. Jo yhdistyksen perustamisvuonna 1918 pidettiin esillä palkka-asiaa ja pyydettiin, kuten monta kertaa myöhemmin, samasta työstä samaa palkkaa. Asian eteneminen kangerteli, ja mies- ja naisopettajien samapalkkaisuus toteutui Helsingissä vasta 1963.¹⁵⁶

Kollegojensa tavoin Olga Oinola oli innokas raittius-

¹⁵² Honkala 1963, 12–14.

¹⁵³ Honkala 1963, 12–14.

¹⁵⁴ Honkala 1963, 12–14.

¹⁵⁵ Honkala 1963, 12–14.

¹⁵⁶ Honkala 1963, 12–14; Ollila 1998, 44.

asianajaja. Hänen puhtinsa riitti työhön Suomen Opettajain Raittiusliitossa, jossa hän toimi ensin varapuheenjohtajana 1922–1931 ja sitten puheenjohtajana 1931–1935. Tämän jälkeen hänet kutsuttiin kunnia-puheenjohtajaksi. Kiinnostus lasten parissa tehtävään raittiustyöhön liittyi 1800-luvun lopulla alkaneeseen kansalaiskeskusteluun, jossa lapsi nostettiin kansakunnan keskiöön. Eri kansalaisjärjestöissä virisi virtaus, jossa Suomen elinvoiman nähtiin kiteytyvän lapsessa. Edistysuskon valtaama sivistyneistö koki lapset projektina tulevaisuuteen, ja heihin kohdistettiin toiveita ja ladattiin odotuksia. Kansakoululapsille järjestetyissä Toivonliiton kokouksissa, valistuskirjasissa ja raittiuskilpakiirjoituksissa maalattiin synkin värein alkoholin tuhovoimaa ja pyrittiin kasvattamaan lapsista terveitä, siveellisesti puhtaita kansalaisia. Toisaalta niissä pyrittiin luontevaan puhetyyliin, lapsentajuisuuteen ja havainnollisuuteen. Suomessa raittiusliike yleisti havaintovälineiden kuten taikalyhdyn, opetus-taulujen ja lasten raittiusvalistuksessa myös nukkejen käyttämisen luentotoiminnassa. Olga Oinola itse nimesi erityisharrastukseksi yhteiskunnallisen työn, ja siinä erityisesti raittius- ja naisasian.¹⁵⁷

Suomalaisen Naisliiton eturivissä 1907–1934

Suomalainen Naisliitto perustettiin 1907. Osin sen perustaminen liittyi eduskuntavaalien yhteydessä tapahtuneeseen nuorsuomalaisten ja ruotsalaisten naisten kytkeytymiseen poliittisten puolueiden yhteyteen, osin taas naisten pettymykseen kehnosta äänisaaliista. Liiton päätehtävä oli valistaa ja antaa kansalaiskasva-

tusta. Olga Oinola oli liiton keskushallituksen jäsen alusta asti ja toimi puheenjohtajana kahteen otteeseen, vuosina 1913–1921 ja 1932–1934. Oinola täydensi työnsä Suomalaisen Naisliiton hyväksi antamalla liitolle huomattavan testamenttilahjoituksen.¹⁵⁸

Pohdintaa herätti Naisliiton ja Nuorsuomalaisen puolueen keskinäinen suhde, josta oli kahtalaista mielipidettä liiton sisällä. Osa jäsenistä halusi liittää Naisliiton kiinteästi puolueen yhteyteen, mutta puolueettomuus sai enemmän kannatusta. Liitto ajatteli olevansa uuden ajan airut, joka suuntautui tulevaisuuteen. Se suhtautui nouseviin naissukupolviin siten, ettei tahdo ”kytkeä puoluekahleita heidän jalkeihinsa”. Suomalaisesta Naisliitosta tuli puolueeton järjestö, joka vetosi erityisesti sivistyneistöön ja koulutettuihin naisiin. Opettajat olivat merkittävä ryhmä jäsenistöä. Liiton jäsenmäärä jäi pieneksi, ja vuoden 1922–1923 vuosikertomuksessa todetaan: ”Näyttääkin siltä kuin tuollainen käytännöllinen tai hyväntekeväisyystoiminta olisikin omiaan vetämään naisia puoleensa enemmän kuin sellainen aatteellinen ohjelma, joka kuuluu Suomalaiselle Naisliitolle. Martta on meissä vahvempi kuin Maria.”¹⁵⁹

Suomalaisen Naisliiton toimintaa kutsuttiin sisarelliseksi yhdessäoloksi. Naisten keskinäinen sisarus oli ajankohdalle tyypillinen metafora. Naiset muodostivat sisarparven, jossa autettiin puolin ja toisin sekä käytettiin vaikutusvaltaa kanssasisarten hyväksi. Virkistävän yhdessäolon lisäksi Suomalaisen Naisliiton kokoontumisiin solutettiin aatetta ja asiaa. Luentopäivillä ja kesäjuhlilla käsiteltiin sosiaalisia kysymyksiä,

¹⁵⁷ Karpio 1938, 281, 287–291, 476; Aikalaiskirja 1941, 512; Sulkunen 1995, 130–131; Siltala 1999, 196.

¹⁵⁸ Aikalaiskirja 1941, 512; Katainen 2005, 292.

¹⁵⁹ Hokkanen 1987, 4–5, 11, 22.

naisasiaa ja kodinhoitoa. Niissä esitettiin usein uusia ja ennakkoluulottomia kannanottoja ajankohtaisista yhteiskunnallisista aiheista. Osa aiheista oli niin arkaluonteisia, että ne nostettiin julkiseen keskusteluun vasta vuosia myöhemmin.¹⁶⁰

Olga Oinola tunnettiin ansioituneena puhujana, ja 1909 hän esitelmöi Suomalaisen Naisliiton luento-päivillä lainsäädännöstä naisten yötyön poistamiseksi. Naisten yötyö oli ollut kiistanalainen kysymys. Naisasianaiset puolustivat yötyötä naisen oikeudella työhön ilman rajoituksia. Yötyötä vastustavien työläisnaisten kohdalla oli kyse oikeudesta äitiyteen: he eivät halunneet jättää pieniä lapsiaan yksin yön ajaksi. Myös keskiluokan naisten parissa oli yötyön vastustajia, jotka pitivät sitä vahingollisena sekä terveydelle että perhe-elämälle. Eduskunnan asetuksella 1909 naisten yötyö kiellettiin eräin poikkeuksin.¹⁶¹

Vuonna 1912 Olga Oinola luennoi aviottomien lasten asemasta. Kristillistä yhteiskuntamoraalia ajavat miehet ja naiset keskittyivät Suomessa erityisesti raittiuden edistämiseen ja prostituution kieltämiseen. Niiden myötä turvattomien lasten asema oli noussut keskusteluun jo 1880-luvulla. Sivistyneistön kansankasvatusmissioon liittyen lasten huolto ja kasvatus oli aktuaali kysymys, jonka ajankohtaisuus korostui, kun heti ensimmäisen eduskunnan kokoukseen 1907 työläisnaiset tekivät ehdotuksen turvakodeista aviottomille lapsille. Porvarilliset naiskansanedustajat tyrmäsivät hankkeen tylästi. Moinen tuki vain lisäksi helposti siveettömyyteen sortuvien työläistyttöjen ”lankeamista” ja lapsen elättämisvelvollisuuden vält-

telyä. Ainoastaan nuorsuomalaiset naisedustajat Alli Nissinen ja Lucina Hagman kannattivat turvakotihanketta ja esittivät liennyttävän puheenvuoron kiihkeään keskusteluun. Turvakotihanke eteni hitaasti ja takellessa, ja vielä 1920-luvulla lapsia huutokaupattiin kunnantaloilla. Toisaalta sivistyneistönaiset eivät hyväksyneet sitäkään, että vain avioton äiti tuomittiin ja isä vapautettiin kokonaan vastuusta. Laki avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten aseman määrittelyksi eteni ripeämmin, ja se toteutui vuonna 1922.¹⁶²

Suomalaisen lastensuojelun historiassa sisälähetyksen rooli on ollut tuntuva. Sisälähetys määritteli tehtäväkseen pelastaa, suojella ja koota ihmisiä Jumalan valtakuntaan. Pitkälle 1900-luvulle turvattomien lasten huollosta vastasivat pääosin vapaaehtoiset, kirkolliset ja vapaakirkolliset sisälähetysyhteisöt. Suomalaisen yhteiskunnan sosiaaliturva oli vielä kapaloissaan.¹⁶³

Suomen naisasiajärjestöjen rintama tiivistyi, kun esimerkiksi naisten taloudellista asemaa haluttiin huonontaa. Naisliitto Unionin koollekutsumassa yhteisessä kokouksessa keskusteltiin Helsingin kaupunginhallituksen virastoihin ja laitoksiin lähettämästä kirjeestä, jossa kiellettiin ottamasta virkoihin naishakijoita, ”joiden elättäjä pystyi huolehtimaan heistä”. Olga Oinola kuului lähetystöön, joka valittiin jättämään kaupunginhallitukselle kirjelmä. Siinä kokousväki ilmaisi yksimielisen vastalauseen kierto-kirjeeseen ja lausui toiveen, että sitä ei sovellettaisi. Samaa asiaa Oinola oli vastustamassa myös Naisopettajain yhdistyksessä. Naisasiajärjestöt asettuivat

¹⁶⁰ Hokkanen 1987, 6–7; Markkola 2002, 365.

¹⁶¹ Tuulio 1969, 144; Hokkanen 1987, 6–7; Hagner 2006, 31–32.

¹⁶² Rajainen 1973, 179; Hokkanen 1987, 7; Lähteenmäki 2006, 94–95, 98–99.

¹⁶³ Markkola 2002, 53, 218.

tukemaan Tammissaaren seminaarin johtajaksi ha-
kenutta filosofian tohtori Hilma Granqvistia, jonka
kouluhallitus oli sivuuttanut kolmen mieshakijan hy-
väksi siitä huolimatta, että hänellä oli hakijoista par-
haat tieteelliset ja pedagogiset ansiot. Olga Oinola oli
allekirjoittamassa kirjelmää valtioneuvostolle Hilma
Granqvistin tueksi. Mihinkään toimenpiteisiin kir-
jelmä ei johtanut, mutta kouluhallituksen menettely
herätti sentään yleistä huomiota.¹⁶⁴

Suomalainen Naisliitto antoi joko yksin tai yhteis-
työssä muiden naisyhdistysten kanssa lausuntoja
eduskunnan eri lainvalmistelukomiteoille. Se kuului
Suomen Naisten Kansallisliittoon, jonka asiantunti-
jaelimissä sillä oli usein edustus. Olga Oinola kuului
muun muassa siveellisyys- ja naispoliisikomiteoihin.
Hän oli mukana pyytämässä ”elävään kuvain” esittä-
miselle tarkempaa valvontaa, vastustamassa kaksinais-
moraalia ja käsittelemässä ”kansanlisäykselle tärkeätä
rotuhygieniakysymystä”. Vuonna 1933 Siveellisyys-
komitean edustajat ojensivat oikeusministerille hen-
kilökohtaisesti kirjelmän, jossa vaadittiin alaikäisiin
kohdistuvasta seksuaalisesta väkivallasta ankarampia
rangaistuksia. ”Parantumattomat rikolliset olisi alis-
tettava kastraatioon.”¹⁶⁵

Kunnallispoliittikona 1919 ja 1931–1936

Tehtävät kasautuivat kyvykkäille. Toimintatarmoa uh-
kuva Olga Oinola osallistui myös kunnallispolitiik-
kaan. Hän oli Helsingin kokoomuspuolueen edustaja-
na kaupunginvaltuustossa 1919 ja uudelleen vuodesta

1931. Helsingin köyhäinlaitokunnassa Oinola
toimi 1919–1936. Köyhäinlaitokuntaan kansa-
koulunopettaja oli omiaan. Vuosisadan alkupuolella
suurin osa Helsingin kansakoulujen oppilaista tuli
työväestön kodeista. Opettajilla oli tapana vierailta
oppilaiden kodeissa, ja laitakaupungin kotien usein
ankea arki ja sakea elämä tulivat tutuksi. Kohdates-
saan päivittäin työläisperheiden vesoja kansakoulun-
opettajat toimivat sivistyneistöä ja työläisiä välittävä-
nä ryhmänä.¹⁶⁶

Olga Oinola oli kokoomuslainen, mutta hän ei hy-
väksynyt varauksetta 1920-luvulla puolueen kasva-
vaa oikeistolaistumista ja tiukkaa suomenmielisyyt-
tä eli aitosuomalaisuutta. Oinola suhtautui lotta- ja
suojeluskuntaharrastukseen melko kielteisesti. Puo-
luetoveri Hedvig Gebhardin pudottua eduskunnasta
hän kirjoitti tälle: ”Lienee Lotat olleet miesten kanssa
yhteishommassa löytäessään aito-lapualaisen ehdok-
kaan!” Olga Oinola osallistui kuitenkin maanpuolus-
tustyöhön, josta hänelle myönnettiin tunnustuksena
vapaudenristi.¹⁶⁷

Rahaston perustamisvuosi ja käyttötoive

Suomalainen Konkordia-liitto sai jäseneltään Olga
Oinolalta mittavan lahjoituksen 1949. Olga Oinola
oli määrännyt testamentissaan 1937 Liitolle omista-
mansa kolmen huoneen ja keittiön asunnon Kasarmi-
katu 16:sta. Lisäksi Liitto sai asunto-osakeyhtiöltä
hänen saataviaan 225 000¹⁶⁸ markkaa. Suomalainen

¹⁶⁴ Alfthan 1966, 242, 245.

¹⁶⁵ Lähteenoja 1944, 27–39, 57, 70; Hokkanen 1987, 11.

¹⁶⁶ Aikalaiskirja 1941, 512; Somerkivi 1977, 404; Suni 2005, 84.

¹⁶⁷ Aikalaiskirja 1941, 512; Mäkinen & Sysiharju 2006, 219.

¹⁶⁸ Liitteenä taulukko rahan arvon muutoksista.

Konkordia-liitto myi 1950 Kasarminkadun asunnon 1 600 000 markan hintaan. Olga Oinola antoi toimikunnalle vapaan harkinnan rahaston hoitamiseen, mutta esitti toiveenaan, että ”mikäli mahdollista, apurahoja jaettaessa otettaisiin huomioon, että hänen yhteiskunnallisen harrastuksensa keskeisimpänä pyrkimyksenä on ollut raittius- ja naisasian edistäminen, joten apurahoja jaettaessa etusija annettaisiin

kristillis-siveellisen maailmankatsomuksen omaavalle, ei tupakoivalle naiselle”. Olga Oinolan toiveita on ollut mahdotonta noudattaa, sillä hakemuslomakkeissa ei ole kysytty hakijan maailmankatsomusta tai suhdetta tupakointiin. Toimikunta oli kuitenkin saanut vapaan harkinnan Olga Oinolan rahaston apurahojen jakamiseen, eikä hänen tahtoaan vastaan oletettavasti ole menetelty.¹⁶⁹

5. 8

Opettajatar Olga Oinola esilletuli sekä antoi Oikeusneuvokse-
räisen kirjallisen testamentin, joka tähän jäljennettynä kuuluu seuraavasti:

" T e s t a m e n t t i .

Tämän kautta selitan viimeisen tahtoni ja olevan, että jos kuolen kautalaesimillä, minut haudataan aitini ja sisareni hauta-alueelle Rautalaesimien hautausmaalla, muissa tapauksessa on leposijani olevan Helsingissä Hietaniemellä, veljeni Akseli Oinolan alueella, omistusoikeus merkitty hautakirjaan N:o 8313 kälyni opettaja Loviisa Oinolan nimellä.

Omisuuteni perimiseen näiden lausun seuraavaa:

1/ Suomalainen Konkordia-liitto, Helsinki, sen vastaanotettavaksi ja omistettavaksi täydellä omistusoikeudella seuraavat:
asunto O.Y. Kasarminkatu 16 A.B. Kasarminkadun 16 omistamani osakkeet huoneistoon N:o 16, jossa on 3 huonetta, keittiö ja palvelijahuone. Saatavani samasta yhtiöstä Sak. 225.000: kaksisataakaksikymmentäviisituhatta).

Ote Olga Oinolan testamentista 28.5.1937.

¹⁶⁹ Huuhka 1985, 74.

Alli Nissinen (1866–1926)

Kuva: Museovirasto

Alli Nissinen

Lapsuus ja kouluvuodet

Alli Nissinen syntyi 1866 maanviljelijä Paavo Nissisen ja hänen vaimonsa Magdalena Lappalaisen perheeseen Iisalmessa. Jo lapsuudessaan hän sai voimakkaita vaikutteita Juhani Aholta, jonka kotipappila oli Nissilän talon naapurissa. Alli Nissisen koti oli valis-

tunut, ja perheen tytär haluttiin kouluttaa. Alli Nissinen sai ruotsinkielisen alkuopetuksen Iisalmessa ja siirtyi sitten Kuopion suomalaiseen tyttökouluun.¹⁷⁰

Opiskeluaikanaan Alli Nissinen seurasi näköalapaikalla 1880-luvun ehkä kiivainta julkista keskustelua naisasiasta. Kuopiossa kiistaosapuolina olivat Kuopion piispa, Suomen kirkon henkinen johtaja Gustaf Johansson sekä kirjailija ja kauppias Minna Canth. Johanssonin kanta oli jyrkkä: Naisasialiike soti Jumalan luomisjärjestystä vastaan ja tuotti turmion niin naisille, perheille kuin koko yhteiskunnallekin. Minna Canth puolestaan vaati naisille tasa-arvoa, koska naisen ”pyhin velvollisuus” oli olla ensin ihminen ja sitten vasta nainen. Naisasialiikkeen pioneerit tuohtuivat Johanssonin tyrmäävistä kirjoituksista ja kokivat ne epäoikeudenmukaisina. He pitivät naisemansipatiota kristinuskon aikaansaannoksena. Naiset argumentoivat vetoamalla Paavaliin, jonka mukaan Kristuksessa ei ollut juutalaista eikä kreikkalaista, ei orjaa eikä vapaata, ei miestä eikä naista. Jumala oli luonut miehen ja naisen erilaisiksi, mutta tasa-arvoisiksi. Kouluajan läheiset suhteet Minna Canthin perheeseen vaikuttivat siihen, että Alli Nissinen kasvoi nuoresta pitäen naisasia-aatteen kannattajaksi ja suuntasi itsenäiseksi virkanaiseksi.¹⁷¹

¹⁷⁰ Kansallinen Elämäkerrasto IV osa 1932, 193; Haltia 1949, 28.

¹⁷¹ Juva 1960, 119; Raamattu 1992, Gal. 3:28; Markkola 2002, 179–182, 364; Sainio 2006, 111–112.

Opettajana 1884–1924

Suoritettuaan Helsingin suomalaisen jatko-opiston opettajatutkinnon Nissinen aloitti 18-vuotiaana opettajana Lucina Hagmanin koulussa. Vuonna 1894 Alli Nissinen osti Hagmanin koulun omakseen ja toimi sen opettajana sekä johtajana yli 30 vuotta. Nissinen rakennutti koululle oman talon. Se oli yksityinen valmistava koulu, jonne sivistyneistö laittoi lapsensa saamaan oppia mieluummin kuin kansakouluun. Nimensä mukaisesti se valmisti lapsia tehokkaasti oppikoulun pääsytkintoa varten. Alli Nissisen koulu oli Helsingin tunnetuin valmistava koulu, ja häntä itseään pidettiin eloisana, mukaansatempaavana opettajana. Kielen- ja kansanrunoudentutkijan E. N. Setälän ja hänen vaimonsa Helmi Setälän lapset Vilho ja Salme kävivät Alli Nissisen koulua. Ensimmäisenä koulupäivänä vuonna 1900 isovelji Vilho kertoi opettaja Nissisestä, joka oli ”niin iloinen ja hauska ja niin kaunis, hänellä oli kaunis punainen nenäkin!” Pikusisko Salme kuunteli kateellisena, eikä ollenkaan ymmärtänyt, mikä vanhempia nauratti. Pian Salmekin pääsi kouluun, ja hänen muisteloissaan Alli Nissinen oli ”iloinen ja hyväntuulinen, punakka ja rehevä, lapsia rakastava”. Myös muut opettajat olivat pidettyjä, ja koulun henki oli innostava. Viimeisinä vuosinaan terveyden heikennettyä Nissinen luopui opetustyöstä, mutta hoiti edelleen koulun hallinnolliset tehtävät.¹⁷²

Syksyllä 1889 Alli Nissinen valittiin Suomen ensimmäisen yliopistoon johtavan yhteiskoulun, Helsingin Suomalaisen yhteiskoulun, opettajaksi. Hän opetti

vuosikymmenen uskontoa ja maantiedettä tuossa tasarvoa korostavassa ”uudenaikais-humanistisessa” opilaitoksessa. Kun Lucina Hagman perusti 1899 pääkaupunkiin oman koulun, Uuden Yhteiskoulun, Alli Nissinen siirtyi sinne ja jatkoi oman koulunsa ohella sen opettajana vuoteen 1916. Opettajantyön arvostaminen, halu kehittää taitoja, omaksua eurooppalaisia kasvatustapoja ja oppia kieliä veivät Nissisen lukuisille opintomatkoille Skandinavian maihin, Saksaan, Itävaltaan, Sveitsiin ja Ranskaan.¹⁷³

Lastenkirjailijana

Satusetä Zachris Topeliuksen anti ja malli suomalaiselle lastenkirjallisuudelle oli niin suuri, että topelianinen aikakausi jatkui 1800-luvulta ainakin 1930-luvulle. Kansakoulun yleistymisen oli antanut lapsille mahdollisuuden opiskella omalla äidinkiellään. Tämä lisäsi suomenkielisten lukemistojen tarvetta, ja kutsumustietoisien opettajan velvollisuuksiin kuului myös koululaisten vapaa-ajasta huolehtiminen. Monet opettajat tarttuivat kynään tarjotakseen lapsille kehittävää omakielistä kirjallisuutta.¹⁷⁴

Alli Nissinen oli alkuperäisen suomenkielisen lastenkirjallisuuden varhaisimpia ladunaukaisijoita. Kirjoittajana Nissinen oli monipuolinen ja tuottelias: hän riimitteli ja sepitti runoja, satuja, näytelmiä, kertomuksia, kuvauksia ja pienoistoromaaneja sekä toimitti kansallishenkistä *Tuulikki*-lastenlehteä 1902–1904. Häneltä ilmestyi neljä *Palleroisille iloksi* -kirjaa 1891–1897. Kirjat saivat hyvän vastaanoton. Nissisen mu-

¹⁷² Setälä 1966, 468, 477; Innala 1967, 276–277; Somerkivi 1977, 83; Eskola 2000, 237; Sainio 2006, 111–112.

¹⁷³ Kansallinen elämäkerrasto 1932, 193–194; Ollila 1997, 270; Sainio 2006, 112.

¹⁷⁴ Ihonen 2003, 12–18.

kaan niiden tarkoitus oli tuottaa lapsille iloa, mutta runoista kuultaa äidillisen hellyyden läpi myös tiukan kasvattajan ääni. Vahvasti sisäistetyllä huolehtijan ja kansankasvattajan roolin tuomalla arvovallalla Nissinen kehotti Suomen lapsia kunnollisuuteen ja kuuliaisuuteen.¹⁷⁵

Alli Nissinen kirjoitti, suomensi ja toimitti oppikirjoja, lähinnä lukukirjoja ja maantieteen oppikirjoja, ja käänsi sekä tieto- että kaunokirjallisuutta useastakin kielestä. Hän suomensi lapsille suunnattuja tietokirjoja, kuten *Tieteen satumaailmaa* ja *Kuvauksia kansain elämästä*. Jälkimmäisessä Alli Nissinen esittelee eri kansallisuuksia, muun muassa ”Hottentotit, Nubialaiset ja Jaappanilaiset”, aikakautensa käsitysten mukaisesti rotuominaisuuksia kärjistäen. Tunnetuin Nissisen suomennoksista oli Bertha von Suttnerin sodanvastainen teos *Aseet pois*.¹⁷⁶

Marttajärjestössä ja *Emäntä*-lehden päätoimittajana 1899–1926

Marttaliiton perustaminen 1899 oli osa vuosisadan vaihteen yleistä järjestäytymistä ja kansallista heräämistä. Yhdistyksen alkuperäinen koollekutsuja oli Lucina Hagman, joka sai innostettua nuoren ystävänsä Alli Nissisen mukaan. Venäläistämistoimenpiteet kuristivat Suomen poliittista tilannetta, ja yhdistyksen alkuperäinen nimi ”Sivistystä kodeille” herätti venäläisissä vallanpitäjissä epäilyjä. Suhtautuminen uskonnollisiin yhdistyksiin oli myönteisempää, ja

Alli Nissinen keksi järjestölle Raamatun Martan mukaan nimen Marttajärjestö. Uusi nimi ja sääntöjen muokkaaminen sai senaatin hyväksymään yhdistyksen säännöt, ja Marttajärjestö perustettiin 1900. Marttajärjestöllä ja Suomalaisella Konkordia-liitolla on ollut kaikkina aikoina runsaasti yhteistä jäsenkuntaa.¹⁷⁷

Marttajärjestö yhtyi ajatukseen siitä, että nainen oli ensisijaisesti äiti ja kasvattaja, ja nämä tehtävät määrittelivät naisen roolia kansalaisena. Sivistyneistön naisilla oli kasvatukseen ja lasten hoitoon tarvittavat tiedot ja taidot, ja he esittivät oman luokkansa perheihanteet ohjeellisina. Äidit olivat synnyttäjinä tulevaisuudentekijöitä, ja yksityisten perheiden lastenhoitoon puuttumista legitimoitiin ajatuksella, että lapsissa oli kansakunnan tulevaisuus ja heidän kasvattamisensa kuului kaikille. Holhouksen kohteena olevien työväen perheiden mielipidettä ei kysely. Suomalaisen sivistyneistön asenteessa sääty-yhteiskunnan normit ja hierarkiat sekoittuivat uuteen kansalaiskäsitykseen. Hierarkiat haluttiin pysyttää suurin piirtein ennallaan, mutta tulevaisuuteen visioitiin uusi, sivistyneistön tiukan sapluunan muotoilema yhtenäinen kansakunta. Marttajärjestö, joka tarjosi ”kansannaisille tilaisuuden niin henkiseen kuin aineelliseenkin nousuun” kasvoi kolmessa vuosikymmenessä Suomen suurimmaksi kotitalousjärjestöksi.¹⁷⁸

Alli Nissinen toimi järjestön varapuheenjohtajana 1902–1924, ja liiton jakaannuttua 1924 ruotsin- ja suomenkielisiin yhdistyksiin, hänet valittiin Suoma-

¹⁷⁵ Kuivasmäki 1990, 57–62, 173–176; Häggman 2001, 128; Ihonen 2003, 14–16.

¹⁷⁶ Kuivasmäki 1990, 173–176.

¹⁷⁷ Haltia 1949, 11, 19–24; Ollila 1993, 19–22.

¹⁷⁸ Haltia 1949, 31; Ollila 1993, 9–11; Häggman 1994, 179, 197; Markkola 1994, 196.

laisen Marttaliiton puheenjohtajaksi. Liitto sai olla vain kaksi vuotta Nissisen ”rakastavassa hoivassa”. Alli Nissisen elämä päättyi 1926. Testamentissaan hän tarjosi mahdollisuuden Martta-talon rakentamiseen lahjoittamalla Marttaliitolle omistamansa kiinteistön Uudenmaankatu 24:ssä.¹⁷⁹

Kirjoittavana opettajana Alli Nissinen saattoi aloittaa sivistystyönsä pääkaupungin koulu- ja atemaailmasta ja avartaa sen koko maahan ja kaikkiin ikäluokkiin, erityisesti maaseudun naisiin. Hän oli Marttajärjestön *Emäntä*-lehden pitkäaikainen päätoimittaja (1903–1926). Vuosina 1902–1917 suurin osa lehden kirjoituksista oli päätoimittajan ahkerasta kynästä lähtöisin. *Emäntä*-lehden palstoilla Alli Nissinen oli innostunein sivistyksen ja hyvien tapojen merkitystä korostanut kirjoittaja. Opettajana Nissinen oli ammattikasvattaja, mutta myös hän itse oli tehnyt luokkamatkan eli kokenut sosiaalisen nousun koulutuksen avulla. Sivistyksen tärkeiden alleviivaaminen oli osaltaan hänen oman uuden asemansa perustelemista.¹⁸⁰

”Ole valpas! Älä unohda kitkemistä!” oli Alli Nissisen ohje sekä kasvimaan että hengen viljelyyn. Naimaton keskiluokan nainen, käytännönläheinen kylläkin, opetti äideille vastuullista lastenkasvatusta, täsmällistä taloudenpitoa ja oikeaa perhe-elämää. Toisaalta oma maalaistausta auttoi ymmärtämään perheiden arkielämää. *Emäntä*-lehden neuvot ja ohjeet puettiin usein kertomusten ja vuoropuhelujen muotoon. Alli Nissinen ei kaihtanut kirjoitelmissaan arkaluonteisiakaan aiheita. Hän vetosi esimerkiksi palvelusvä-

en oman ulkokuoneen välttämättömyyden puolesta, nämä kun sotkivat pihapiirin joutuessaan käymään ”nurkan takana”.¹⁸¹

Marttajärjestön, Naisasialiitto Unionin ja Suomen Naisyhdistyksen toiminnassa oli limittäisyyttä ja osittaista päällekkäisyyttä. Suomen Naisyhdistyksessäkin oli pyrkimystä kotitalouden kohentamiseen. Naisasia-
liikkeessä versoi myös eriäviä mielipiteitä: suorapuheisen Minna Canthin mukaan naisasia oli menossa harhateille, jos mukaan otetaan ”kaikki Fannyt ja Nannyt”. Marttayhdistys halusi mukaan juuri nämä ”kansan syvät rivit”, tosin omilla ehdoillaan.¹⁸²

Alli Nississä kiteytyi tyypillinen johtava Marttayhdistyksen jäsen. Hän edusti sivistynyttä keskiluokkaa, oli koulutukseltaan opettaja, kuului suomalaisuusliikkeen perustuslailliseen ryhmään ja Naisasialiitto Unioniin.¹⁸³

Naisasialiitto Unionissa

Marttayhdistyksen 22 perustajasta 16 kuului Naisasialiitto Unioniin. Unioni erkani Suomen Naisyhdistyksestä osin kielipoliittisista syistä, osin henkilöristiriitojen ja suomalaisuusliikkeen jakautumisen takia. Naisasialiitto Unioniin kuului sekä nuorsuomalaisia että ruotsinkielisiä passiivisen vastarinnan kannattajia.¹⁸⁴

Alli Nissinen oli Naisasialiitto Unionin johtokunnan jäsen 1899–1913 ja sen varapuheenjohtaja 1908–1913.

¹⁷⁹ Haltia 1949, 151; Innala 1967, 277; Ollila 1993, 312; Koskelainen 1999, 152; Sainio 2006, 112.

¹⁸⁰ Haltia 1949, 151; Innala 1967, 277; Ollila 1993, 30; Ollila 1994, 65; Ollila 1997, 272; Sainio 2006, 112.

¹⁸¹ Haltia 1949, 41, 73; Markkola 2002, 117; Sainio 2006, 112.

¹⁸² Haltia 1949, 65–66.

¹⁸³ Innala 1967, 276; Ollila 1993, 25–31, 312; Sainio 2006, 112.

¹⁸⁴ Jallinoja 1983, 40–46; Ollila 1994, 56, Hentilä 2003, 79.

Hän oli Unionin kirjasto- ja kirjatoimikunnassa, joka mietti keinoja lähes olemattoman suomenkielisen nuorisokirjallisuuden lisäämiseksi ja nuorisokirjaston perustamiseksi. Toimikunnan mietintö annettiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle. Se päätti jakaa palkintoja hyvälle, siveellisesti puhtaille nuorisokirjoille, jotka eivät kuitenkaan olleet ”moraalikakkuja”. Komitea laati luettelon nuorille sopivista käännöskirjoista, ja vetoamukset suomenkielisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden lisäämiseksi johtivat tuloksiin. Oletettavasti asia oli erityisesti lastenkirjailija Alli Nissisen intressinä. Unionin uuden äänioikeuslain kunniaksi järjestämässä juhlassa Nissinen lausui kirjoittamansa isänmaallisen runon. Hän piti runonlausuntaa erityisharrastuksenaan. Unionin jäsenistä viisi valittiin yksikamariseen eduskuntaan. Alli Nissinen oli yksi heistä.¹⁸⁵

Nuorsuomalaisessa Puolueessa ja eduskunnassa

Venäläistämiskausi oli johtanut passiivista vastarintaa organisoivan johtoryhmän, maanalaisen kagaalin, perustamiseen. Myös naiset harjoittivat passiivista vastarintaa yli luokka- ja puoluerajojen: maan alla toimiva naiskagaali perustettiin 1902 vastaavan miesryhmän rinnalle. Alli Nissinen kuului naiskagaaliin. Sen kokoukset naamioitiin milloin ompeluseuroiksi, milloin näytelmäharjoituksiksi. Naiset muun muassa kuljettivat lentolehtisiä ja jopa aseita, joita varten avariin hameisiin ommeltiin salataskuja. On väitetty, että naiset

olisivat hankkineet äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden vaatiman arvostuksen miesten silmissä osin juuri venäläistämispoliitiikan vastaisessa työssä. Alli Nissinen kuului Nuorsuomalaisen Puolueen 1902 perustettuun naisklubiin. Se oli poliittinen keskustelupaikka niille naisille, joita askarruttivat valtiolliset asiat. Klubin kokoontumisiin piti valita ohjelmaan laulua ja soittoa siltä varalta, että santarmi sattuisi paikalle. Jos näin ei käynyt, ohjelmassa oli alustus valtiollisesta aiheesta ja keskustelua sen pohjalta. Naisklubi oli Nissiselle julkisten tehtävien harjoittelupaikka, jossa oli mahdollista oppia kokoustekniikkaa ja käyttää puheenvuoroja. Klubilla oli omat ehdokkaat yksikamarisen eduskunnan vaaleissa 1907.¹⁸⁶

Nuorsuomalaisen naisklubin ehdokkaista valittiin ensimmäiseen yksikamariseen eduskuntaan keväällä 1907 kaksi naisehdokasta, Alli Nissinen ja Lucina Hagman, työtoverit koulumaailmasta. Naisjärjestötyön koulumat ystävykset toimivat yhteistyössä myös eduskunnassa tehden yhteisiä aloitteita ja tukien toistensa esityksiä. Lehteriltä seurannut Suomen ensimmäinen naispuolinen filosofian tohtori Tekla Hultin kirjasi päiväkirjaansa eduskunnan naisten ensiesiintymisen valtiopäivillä. Hän kuvaa elävästi, kuinka ”Alli Nissinen astui sisään miltei kalpeana hetken juhllisuuden johdosta, kunnes hän katsahtaa lehterille ja tervehtii hymyillen tavallista tuttavallista hymyään.” Nuoruudessa käymänsä veistokoulun ajalta oli peräisin Nissisen tapa kantaa aina puukkoa vyöllään. Siinä se roikkuu myös eduskunnan naiskansanedustajien ensimmäisessä ryhmäkuvassa vuodelta 1907.

¹⁸⁵ Aikalaiskirja 1920, 321; Alftan 1966, 100, 202, 206; Rajainen 1973, 120–121; Sainio 2006, 112.

¹⁸⁶ Kiiski 1978, 123–124; Ramsay 1997, 290; Jussila 2004, 78; Sainio 2006, 112; Arjava 2007, 226–227; Hagner 2007, 34.

Alli Nissinen valittiin Kuopion läänin läntisestä vaalipiiristä, josta hän oli kotoisin. Siihen aikaan oli tavallista, että oltiin ehdokkaina siellä, missä puolue katsoi tarpeelliseksi, eikä edustajalla ollut välttämättä yhteyttä maakuntaan, jota edusti.¹⁸⁷

Alli Nissinen valittiin eduskuntaan kolme kertaa peräkkäin, mutta eduskunnan toistuvien hajotusten takia hänen edustajanuransa jäi parin vuoden pituiseksi episodiksi. Monet hänen tekemänsä ja tukemansa aloitteet jäivät odottamaan toteutumistaan vuosikausiksi. Oppitointia koskevat asiat olivat luonnollisesti Nissisen kiinnostuksen kohteina. Valtiopäivillä hän vaati kansakoulunopettajille sukupuolesta riippumatta samaa palkkaa. Alli Nissinen osallistui vilkkaasti keskusteluun kannattamalla yhteiskouluja ja oppivelvollisuutta, joka oli kaikkien suomalaisten puolueiden ohjelmassa. Vaalipiirinsä puolestapuhujana hän teki anomuksen Iisalmen suomenkielisen yhteiskoulun ottamisesta valtion haltuun.¹⁸⁸

Naisedustajat valitsivat oman linjansa, joka keskittyi naisten, lasten ja huono-osaisten aseman parantamiseen. Samalla he loivat käsitystä siitä, mikä oli naiselle kuuluvaa ja sopivaa yhteiskunnallista osallistumista. Sama ilmiö näkyi myös eduskunnan valiokuntatyöskentelyssä. Varsin yleisesti naiset hyväksyivät yhteiskunnallisen työnjaon ja kummallekin sukupuolelle ominaiset erityiskysymykset.¹⁸⁹

Eduskunnan naisjäsenille lapsiin ja nuoriin kohdistuvat seksuaalirikokset olivat raakalaismaisoin väkival-

lanteko ja suurin siveellinen turmelus. Rikoslain rangaistukset olivat erisuuruisia alle 12-, alle 15- ja alle 17-vuotiaisiin tyttöihin kohdistuvissa rikoksissa. Vain alle 12-vuotiaisiin tyttöihin kohdistunut ”haureudenharjoitus” kuului virallisen syytteen piiriin. Yli 12-vuotiaisiin tyttöihin kohdistuneet rikokset olivat asianomistajarikoksia, joista voitiin nostaa syyte vain holhoojan tahdosta.¹⁹⁰

Alli Nissinen teki ensimmäisessä eduskunnassa 1907 aloitteen, että tyttöjen suojelusikää korotettaisiin, rangaistuksia kovennettaisiin ja rikokset pantaisiin virallisen syytteen alaiseksi myös yli 12-vuotiailla tytöillä. Useat muut naiset tekivät samansuuntaisia aloitteita, mutta asia siirtyi seuraaville valtiopäiville, jossa muun muassa Alli Nissinen uusi aloitteen. Tällä kertaa eduskunta hyväksyi lakivaliokunnan käsittelemän aloitteen, mutta senaatti ei ryhtynyt asiassa minkäänlaisiin toimiin. Lakialoitteen täytäntöönpano siirtyi seuraavan vuosikymmenen puolelle. Psykohistorioitsija Juha Ala esittää omana teorianaan, että suomalaisten venäläistämiskausina kokema uhka ja sorto saivat kuvan hellästä ja huolehtivasta Suomi-äidistä muuttumaan ensin sairaaksi ”äitiraukaksi ja paraksi” ja sitten turvattomaksi Suomi-neidoksi, jota uhkasi silpominen ja pahoinpitely. Alakäisiin tyttöihin kohdistuvat rikokset olivat ajankohdana kansainvälisen huomion kohteena, ja Suomessa poliittiset mullistukset yhdistyivät kysymykseen nuorten neitojen siveellisyyden suojaamisesta. Naisasiat nostivat suomalaisten tunteja julkiseen keskusteluun.¹⁹¹

¹⁸⁷ Innala 1967, 83; Ollila 1997, 270–271; Korppi-Tommola 2006, 221; Sainio 2006, 112.

¹⁸⁸ Innala 1967, 183, 188; Sainio 2006, 112.

¹⁸⁹ Innala 1967, 130, 148, 164–165, 221; Ollila 1997, 270–272; Sainio 2006, 112.

¹⁹⁰ Innala 1967, 7, 159; Sainio 2006, 112.

¹⁹¹ Innala 1967, 159–162; Ala 1999, 35, 38, 40–41, 100, 104, 113–118.

Monissa asioissa naiset kykenivät yhteistyöhön yli puoluerajojen, mutta oli kysymyksiä, joissa sosiaalidemokraattiset naiset ja oikeistopuolueiden naiset arvostelivat toisiaan ankarasti. Jo vuoden 1907 valtiopäivillä sosiaalidemokraattiset naiset jättivät anomusehdotuksen, jossa pyrittiin aviottomien äitien ja lasten aseman parantamiseen perustamalla heitä varten turvakoteja. Tätä pidettiin radikaalina ehdotuksena, ja vanhasuomalaisten Hilda Käkikoski kyseli: ”Mikä on se hyvä työ, josta näitä puheena olevia naisia on palkittava?” Porvarisisarista vain edistykselliset nuorsuomalaiset Alli Nissinen ja Lucina Hagman kannattivat työläisnaisten ehdotusta. Unionin eduskuntaan valituista jäsenistä kaksi, Hedvig Gebhard ja Alli Nissinen, tekivät 1908 esityksen aviottomien lasten oikeussuhteita koskevan lainsäädännön korjaamiseksi. Sitä ei ehditty kuitenkaan käsitellä.¹⁹²

Alli Nissinen oli mukana allekirjoittamassa Lucina Hagmanin tekemää ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan anomusehdotusta numero kaksi. Jo tämä järjestysnumero osoittaa naisten ripeyttä varsinkin, kun he olivat ensimmäistä kertaa mukana valtiopäivillä. Anomuksessa ehdotettiin avioliitossa olevalle naiselle yhtäläistä oikeutta hallita omaisuuttaan kuin miehellä oli. Ehdotus sai taakseen lähes koko nuorsuomalaisten 25-jäsenisen ryhmän, mutta hakemusta ei ehditty lainkaan käsitellä lakivaliokunnassa, johon se oli lähetetty. Lakiehdotus eteni verkkaan ja tuli voimaan vasta 1929.¹⁹³

Vuonna 1907 Alli Nissinen oli tekemässä lakiehdotusta, jossa naisille taattaisiin oikeus päästä valtion virkoi-

koihin samoilla ehdoilla kuin miehillä. Anomus toistettiin uudestaan 1908 valtiopäivillä, mutta kummallakaan kerralla perustuslakivaliokunta ei ehtinyt käsitellä sitä ja se jätettiin lepäämään. Lepo päättyi vasta 1926, kun laki naisten kelpoisuudesta valtion virkoihin tuli voimaan.¹⁹⁴

Naiset osallistuivat alusta asti odotettua enemmän täysistuntojen keskusteluihin eivätkä rajoittuneet lausunnoissaan naisten oikeudellisen aseman korjaamiseen vaan puuttuivat koko kansakunnan etuun. Sen ohella he toki valvoivat, ettei tekeillä olleisiin lakiehdotuksiin jäänyt mitään naisille epäedullista. Valiokunnissa suoritettiin eduskunnan varsinainen työ. Naisia valittiin valiokuntiin määräänsä nähden ”tyyydyttävästi”, jo ensimmäisillä valtiopäivillä useimpiin valiokuntiin. Naiset jätettiin kuitenkin kokonaan laki-, talous-, rautatie-, pankki- ja toimitusvaliokuntien ulkopuolelle. Toisinaan on esitetty, että naiset eivät olisi olleet edes kiinnostuneita osallistumaan näihin valiokuntiin, koska he olivat olleet vain vähän mukana julkisessa elämässä.¹⁹⁵

Konkordia-liitossa

Ensioireet kaksikielisen Konkordia-liiton näkemyseroista kielikysymyksessä nousivat esiin jo vuonna 1889. Silloin esitettiin, että vuosikertomus tulisi saada myös suomen kielellä, sillä kaikki jäsenet eivätkä toimihenkilötkään osanneet ruotsia. Toive täytettiin, ja jäsenet yrittivät tasoitella herääviä kielikiistoja sekä pyrkivät toimimaan rauhanomaisessa, isänmaallis-

¹⁹² Ahtisaari 1997, 222–223; Lähteenmäki 2006, 95–98.

¹⁹³ Innala 1967, 90, 181–183.

¹⁹⁴ Innala 1967, 76, 117, 130, 134, 159–162, 164–165, 177, 199, 230–240; Lähteenmäki 2000, 136; Sainio 2006, 112.

¹⁹⁵ Innala 1967, 231–234, Sainio 2006, 112.

sa hengessä. Vähitellen soraäänien määrä kasvoi, ja kaksikielisen liiton hoitaminen kävi yhä hankalammaksi. Heräsi ajatus liiton jakautumisesta kahtia. Oli kuitenkin myös niitä, jotka halusivat säilyttää Liiton yhtenäisyyden. Yksi heistä oli Alli Nissinen, joka oli valvonut Konkordia-liitossa erityisesti Pohjois-Suomen oikeuksia apurahojen jaossa.¹⁹⁶

Liiton keskushallitus oli valmistellut ehdotusta liiton jakautumisesta vuoden 1914 vuosikokoukseen. Ruotsalaisen tyttölyseon salissa vallitsi rauhaton ja kiihkeä tunnelma. Puheenvuoroissa vedottiin tunteisiin ja suosionosoitukset ja hyvähuudot katkaisivat esityksiä. Alli Nissinen puhui Kuopion ja Joensuun haarasastojen edustajana ja esitti paheksuntansa siitä, että ”vanha, rakas Konkordia uhrattiin puolueintohimoille”. Hajottamista ei voinut hänen mielestään perustella muulla kuin ruotsalaisten eristäytymishalulla. Koska hän puhui suomeksi, paikalla oli monia, jotka eivät ymmärtäneet hänen sanojaan. Salissa syntyi yleinen puheensorina, kun läsnäolijat kyselivät toi-

siltaan, mitä puhuja oli sanonut. Nissinen keskeytti puheenvuoronsa huomauttaen, että oli kuullut ympäriltään halveksivia huomautuksia suomen kielestä. Hän lopetti puheensa vaikuttaviin sanoihin: ”Oli raskasta olla Konkordian hautajaisissa.” Vaaka kallistui kuitenkin liiton lopettamisen kannalle, ja päätös tehtiin.¹⁹⁷

Rahaston perustamisvuosi ja toiveet käyttökohteista

Alli Nissisen 40 000¹⁹⁸ markan osakkeina saatu rahasto on vuodelta 1942. Rahaston ehtoina kirjattiin, että 1/3 koroista liitetään pääomaan ja 2/3 tuli jakaa vuosittain yhdelle yliopistossa tai korkeakoulussa opiskelevalle suomalaiselle naiselle. Sama henkilö saattoi saada apurahan useamman kerran. Alli Nissisen toivomusta on noudatettu erityisesti siinä, että sama henkilö on voinut saada kaksi, joskus jopa sääntöjen mahdollistamat kolme apurahaa.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Huuhka 1960, 14, 28–31.

¹⁹⁷ Huuhka 1960, 31–33; Huuhka 1985, 50.

¹⁹⁸ Liitteenä taulukko rahan arvon muutoksista.

¹⁹⁹ Huuhka 1985, 73.

tona, joka kantaa Alli Nissisen nimeä. Osingot tai korot on Seuran vapaan harkinnan mukaan käytettävä suomenkielen tutkimisen ja suomalaisen kirjallisuuden ja runouden edistämiseksi.

2:o Suomalaiselle Konkordia-liitolle on annettava 104 kpl. osaketta Suomen Kiinteistöpankissa, 30 kpl. osaketta Kasityöläispankissa ja 10 kpl. osaketta Palovakuutusosakeyhtiö Pohjolassa. Osakkeet tai, jos Liitto tahtoo ne myydä, niistä saatu pääoma on säilytettävä eri rahastona. Liiton on vuosittain liitettävä 1/3 osingoista tai koroista pääomaan siihen asti kun se on kasvanut sadantuhannen (100.000) markan suuruiseksi, 2/3 osingoista tai koroista on annettava stipendinä yliopistossa tai korkeakoulussa opiskelevalle suomalaiselle naiselle. Osingot tai korot on annettava aina yhtenä stipendinä ja voi sama henkilö saada sen useammankin kerran.

Ote Alli Nissisen testamentista vuodelta 1942.

Edit Alopaeus-Wegelius (1872–1950)

Kuva: Skilhadens Atelier, Helsingki/Museovirasto

Edit Alopeus

Edit Alopaeus syntyi Sortavalan lukion rehtorin Karl Alopaeuksen ja hänen vaimonsa Laura Haganin perheeseen kuusilapsisen sisarusparven esikoiseksi vuonna 1872. Edit Alopaeus kävi Sortavalassa tyttökoulun ja siirtyi sen jälkeen opiskelemaan opettajantutkintoa Helsingin suomalaiseen jatko-opistoon, josta hän valmistui 1893. Sortavalan tyttökoulun opettajana Edit Alopaeus toimi vuodet 1894–1898. Syyslukukauden 1898 hän opetti viransijaisena saksan kieltä Helsingin Suomalaisessa tyttökoulussa. Samana vuonna Edit Alopaeus solmi avioliiton pankinjohtaja Birger Wegeliuksen kanssa ja antautui vaimon, perheenemännän

ja äidin kutsumukselle. Nuoripari asui muutaman vuoden Helsingissä, jossa Edit Alopaeus-Wegelius ehti olla mukana perustamassa Sivistystä kodeille -yhdistystä 1899. Perheen vanhin tytär Aino syntyi Helsingissä 1901.²⁰⁰

Muutto Kuopioon oli nuorella perheellä edessään 1902, kun Birger Wegelius sai työpaikan Kansallispankin Kuopion konttorin johtajana. Edit Alopaeus-Wegelius keskittyi hoivaamaan perhettään, johon syntyi viisi tyttäretä. Nuorimmainen Sirkka menehtyi vähän yli viikon vanhana 1909. Vuonna 1911 Edit Alopaeus-Wegelius muutti perheineen Viipuriin, jossa Birger Wegelius oli pankinjohtajana. Sieltä matka jatkui Helsinkiin, jossa Edit Alopaeus-Wegelius toimi aktiivisesti Naisasialiitto Unionissa. Hän kuului sen johtokuntaan 1931–1939. Elämänsä loppuvaiheet hän vietti Helsingissä. Edit Alopaeus-Wegeliuksen elämä päättyi 1950.²⁰¹

Rahaston perustamisvuosi

Vuonna 1936 naisasianainen Edit Alopaeus-Wegelius lahjoitti Suomalaiselle Konkordia-liitolle 10 000²⁰²mk. Sen korot oli määrä käyttää Liiton tarkoituksiin, kun rahasto oli kasvanut 50 000 markaksi.²⁰³

²⁰⁰ Suomen Kirjon Paimenmuistio 1916–1918, 128; Itkonen 1960, 178.

²⁰¹ Suomen Kirjon Paimenmuistio 1916–1918, 128; Itkonen 1960, 178; Alftan 1966, 285.

²⁰² Liitteenä taulukko rahan arvon muutoksista.

²⁰³ Huuhka 1985, 73.

Matilda Bohm (1872–1955)

Kunnianhimoinen torpantyttö

Matilda Wilhelmina Bohm syntyi 1872 Nurmijärvellä. Hänen vanhempansa olivat torppari Johan Bohm ja Wilhelmina Jurva. Joissakin matrikkeleissa isän ammatiksi mainitaan ajuri. Mahdollisesti isä toimi ajurina sivutyönään. Bohmit olivat edistyksellisiä, sillä he halusivat kouluttaa tyttärensä. Jollakin tavoin rahoitus järjestyi, ja torpantytölle avautui mahdollisuus opiskella Helsingin Suomalaisessa tyttökoulussa. Matilda Bohmin nuoruusunelma oli ollut pääsy Ateneumiin ja valmistuminen ”jos kohta ei taiteilijaksikaan, niin ainakin piirustuksenopettajaksi”. Ateneumissa opiskelu jäi haaveeksi, mutta sen sijaan Matilda Bohm päätyi opiskelemaan Helsingin kauppaopistossa.²⁰⁴

Kuva: SKL:n kuva-arkisto

Matilda Bohm

Tarmokas nuori toimistonhoitaja

Kauppaopiston päästötodistus mukanaan 19-vuotias Matilda Bohm pyrki aloittelevaan Kustannusyhtiö Otavaan töihin. Siellä hän nuoruuden innolla hoiti konttorin- ja rahastonhoitajan tointa vuosikymmenen ajan. Vuonna 1901 Bohm siirtyi Turkuun, jossa hän johti Turun Kansallista Kirjakauppaa vuoteen 1904. Matilda Bohm oli mielestään saanut kirjakaupan asiat

hyvälle tolalle kolmessa vuodessa ja hän itse oli valmis jatkamaan matkaa. Mieli teki takaisin Helsinkiin.²⁰⁵

Vuonna 1904 Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa oli avautunut kustannusliikkeen hoitajan toimi. Seura oli perustettu 1831 epämuodollisen akateemisen keskus-

²⁰⁴ Aikalaiskirja 1920, 39; Kuka kukin on? 1949; 60; Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004.

²⁰⁵ Aikalaiskirja 1920, 39; Kuka kukin on? 1949; 60; Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004.

telukerhon Lauantaiseuran aloitteesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura oli yksi ensimmäisiä keskusjärjestöjä, jotka pyrkivät kansallisten voimavarojen koostamiseen ja niiden levittämiseen suomalaisten keskuuteen. SKS suuntautui kartuttamaan kansakunnan saavutuksia kirjallisuuden alalla ja kättilöimään suomenkielistä kansalliskirjallisuutta. Vähitellen seuran tehtävä muuttui suomen kielen, kansanrunouden ja kotimaisen kirjallisuuden tutkimusta edustavaksi teieteelliseksi seuraksi.²⁰⁶

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran esimies Eliel Aspelin-Haapkylä ja sihteeri A. R. Niemi valitsivat seuraavaksi kustannusliikkeen hoitajaksi Matilda Bohmin. Herrat laativat hänen allekirjoitettavakseen pitkän palvelussopimuksen, johon oli yksityiskohtaisesti kirjattu Bohmin tehtävät, vastuut ja velvollisuudet. Kustannusliikkeen hoitajan harteille säilytettiin monia velvoitteita. Hänen tuli huolehtia kirjanmyynnistä, kirjanpidosta, kirjeenvaihdosta ja saatavien perimisestä. Kaikki talon laskutus, kirjapaino- ja kirjansitomisasiat sekä sanomalehti-ilmoittelu kuuluivat toimenkuvaan. Lisäksi piti toimia kansanrunouskokoelmien amanuenssin sijaisena ja hoitaa sihteerin, rahastonhoitajan tai Valmistusvaliokunnan keksimiä tilapäisiä tehtäviä.²⁰⁷

Voimakastahtoinen ja omanarvontuntoinen Matilda Bohm ei suostunut oikopäätä allekirjoittamaan SKS:n tarjoamaa sopimusta. Hän kieltäytyi sopimusehdosta, jossa sanottiin, että ”neiti Bohm sitoutuu käyttämään aikansa ja työnsä seuran hyväksi”. Matilda Bohm ei suostunut myöskään siihen, että kontto-

riissa olisi kesäkuukausinakin pitänyt olla neljä tuntia joka arkipäivä. Erityisesti häntä suututti maininta siitä, että hänellä ei ollut äänivaltaa Valmistusvaliokunnan kokouksessa. Valmistusvaliokunta valmisteli tärkeät ratkaisut, jotka se esitteli johtokunnalle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle lähti tuhtunut kirje: ”En ole enään koulutyttö tai nuori Maisteri, joka ei mitään kokemuksesta tiedä ja josta ei mitään tiedetä. En tule Seuran palvelukseen, jos minulle ei osoiteta luottamusta. Mistä minulle nyt riittää kesälläkin neljän tunnin työ. Voin vakuuttaa teille, että en ole hidaskas. Lähetän välikirjan takaisin; en sitä hyväksy ja parasta lie, että otatte sinne Teille enemmän mieluisan henkilön.” Ilmeisesti Matilda Bohmilla oli hyvä maine kirja- ja kustannusalalla, koska hänellä oli varaa sanella omia ehtoja. Hän sai tahtonsa läpi. Epätydyttävät kohdat sopimuksessa korjattiin ja Bohmille annettiin äänivalta Valmistusvaliokunnassa.²⁰⁸

Matilda Bohmin arkitoimista löytyy merkintöjä vain vähän. Vuonna 1904 hän sai oikeuden kirjoittaa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toiminimen ja edustaa sitä Kustannusyhdistyksessä ja Maalaiskirjakauppaliitossa. Matilda Bohm erosi työstään SKS:ssä vuonna 1909, mutta jäi edelleen Valmistusvaliokunnan jäseneksi ja valvoi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran rakennuksen korjaustöitä.²⁰⁹

Uusi työ odotti maanviljelijöiden osuustoiminnan keskusjärjestössä Pellervo-Seurassa. Matilda Bohm toimi Pellervo-Seuran kamreerina ja toimistonjohtajana vuodet 1910–1911. Tuolloin seuran johdossa oli tunnettu osuustoimintamies ja agraaripolitiikko

²⁰⁶ Rapola 1956, 5; Alapuro & Stenius 1987, 26–27.

²⁰⁷ Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004.

²⁰⁸ Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004.

²⁰⁹ Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004.

Hannes Gebhard. Huonon terveytensä vuoksi Gebhard oli estynyt tulemasta paikan päälle toivottamaan tervetulleeksi uutta toimistonhoitajaa. Hän kirjoitti Matilda Bohmille kirjeen. He olivat ennestään tuttuja, sillä Gebhard kirjoitti tuntevansa hyvin Bohmin ”palavan sielun”. Tietoisena Bohmin kipakasta naisenergiasta ja toimintatarmosta Gebhard varoitteli kirjeessä, ettei tämä ”aivan äkkiä rupeaisi siellä reformeeraamaan. Ensiksikin se ei ole viisasta ennen kuin on asioihin niin perehtynyt, että on varma siitä, ettei tee tuhmuuksia, sillä kullakin liikkeellä on omat tarpeensa. Toiseksi se ehkä voisi hermostuttaa Pellerwon väkeä ja sehän ei ole hauskaa ja kolmanneksi se rasittaa Teitä itseänne turhaan.” Matilda Bohm oli tiedustellut Gebhardilta kamreerin toimenkuvaa, ja vastaus oli: ”Lyhyesti sanottuna: koettaa saada tulot entistä suuremmiksi ja menot entistä pienemmiksi.”²¹⁰

Pellervo-Seurassa Matilda Bohm ei viihtynyt kauaa. Vuodet 1912–1921 hän toimi Suomen Matkailijayhdistyksen toimistonhoitajana. Se oli hänelle mieluisa paikka. Bohm kuului myös yhdistyksen johtokuntaan, jossa hänen lisäkseen oli ”hauskoja miehiä”. Toisinaan nämä innostuivat johtokunnan kokouksisakin tarinoimaan innokkaasti. Silloin Bohmin täytyi ”ruveta ankaraksi ja vaatia herroja palaamaan asioihin”. Ystävä Alma Jalavan kirjeestä Matilda Bohmille voi päätellä, että tällä vuosikymmenellä Matilda Bohmin elämässä oli häivähdys romantiikkaa. Bohm eli kuitenkin koko elämänsä naimattomana virkanaisena.²¹¹

Takaisin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraan

Vuonna 1921 Matilda Bohm palasi takaisin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran suojiin. Tällä kertaa hänen ja SKS:n yhteiselo kesti lähes 25 vuotta. Bohm jäi eläkkeelle 1945. Hänen tehtäväkuvansa laajeni 1930-luvulla. Matilda Bohmin titteliksi mainitaan toisinaan kustannusliikkeen hoitaja, toisinaan taas toimistonhoitaja. Tätä Bohm käytti itse mieluiten.²¹²

Kustannusliikkeen kassa ja kirjanpito tilinpäätöksiin olivat Matilda Bohmin huolellisessa hoivassa. Joka vuosi kustannusliikkeen tilintarkastajat esittivät tilintarkastuskertomuksessa vastuuvapautta neiti Matilda Bohmille. Hän kuljetti liikkeen päiväkassan pankkiin ja rahastonhoitajan sairastuttua haki seuran rahoja pankista ja Valtionkonttorista. Bohmilla oli oma erityinen tapansa hämätä mahdollisia ryöstäjiä. Hän kääri kuljettamansa rahat sanomalehteen ja laittoi paketin verkkokassiin, ikään kuin kuljettaisi leipä- tai kalaostoksia.²¹³

Suomalainen Kirjallisuuden Seura alkoi julkaista Aleksis Kiven Koottuja Teoksia 1926. Pöytäkirjojen mukaan Matilda Bohm oli esittänyt useassa kokouksessa painokkaan mielipiteen, että teokset tulisi painaa laadukkaammalle paperille. Näin ei kuitenkaan tapahtunut, mutta Bohm ei malttanut jättää asiaa sikseen. Kirjeissä seuran sihteeri E. A. Tunkelolle hän valittelee edelleen ”Koottujen” halpaa paperia ja sitä, ettei hänen esitystään oltu noudatettu. ”Sääsken ääni ei kuu-

²¹⁰ Aikalaiskirja 1920, 39; Kuka kukin on? 1949; 60; Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004.

²¹¹ Aikalaiskirja 1920, 39; Kuka kukin on? 1949; 60; Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004.

²¹² Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004.

²¹³ Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004.

lu taivaisiin.” Muutamaa viikkoa myöhemmin Bohm esittää vähän pisteliäästi, että sanomalehdissäkin oli mainittu asiasta ja useat kymmenet ihmiset olivat valittaneet paperin laadusta. ”Pelkään vaan, että toiset kustantajat toimittavat kun ei seura mitään uutta keksi, mutta ehken se onkin tarkoitus.”²¹⁴

Toimiston ja kustannusvaraston hallitsijana sekä seuran rahakirstun vartijana Matilda Bohm oli talon keskeisimpiä hahmoja. Työssään hän oli tarkka, huolellinen ja lähes itsevaltainen. Hän vahti Seuran rahankäyttöä yhtä tarkasti kuin omaa kukkaroaan. Bohm oli sitä mieltä, että Suomalaista Kirjallisuuden Seuraa tuli palvella mahdollisimman pienellä palkalla vaatimatta mitään etuja. Matilda Bohm säästi myös muiden rahoja. Hän ei suostunut myymään nuorelle maisterille Lönnrotin sanakirjaa, koska hänen mielestään se oli maisterille liian kallis. ”Ostakaa Söderströmiltä se jäljennöspainos, se on halvempi.” Samoin Bohm kieltäytyi myymästä Lönnrotin elämäkertaa nahkakantisena. ”Kyllä maisterille kelpaa kangaskantinenkin.”²¹⁵

Usein tiukkailmeisenä esiintynyt Matilda Bohm oli arvonsa tunteva. Hän istui toimistossa keskeisellä paikalla, pyörivällä jakkaralla korkean pulpetin edessä. Hän tiesi mitä tahtoi ja miten jonkin asian tuli olla. ”Ja niin se sitten oli.” Bohm ei kumarrellut kuvia, vaan piti napakasti järjestystä myös seuran professoreille ja ilmoitti mielipiteensä heille kiertelemättä. Kustannusliikkeen konttorissa oli myös rauhoitettu nurkkaus, jossa oli sohva ja sohvapöytä. Sinne Matilda

Bohmin kanssa pääsivät seurustelemaan vain tarkoin valitut tuttavat tai naisasianaiset.²¹⁶

Matilda Bohm oli niin jämää, että hänen kutsumanimensä ystävien ja työtovereiden parissa oli Matti Bohm. Hän itsekin signeerasi usein kirjeensä ”Sinun Matti Bohm”. Matilda Bohmilla oli vilkas seuraelämä ja paljon ystäviä. Heihin lukeutuivat useat SKS:n toimihenkilöt. Hänen vieraskirjansa sivut ovat nimiä täynnä. Bohmin pitkäaikainen, kaunis koti sijaitsi Topeliuksenkadulla niin sanotussa naisten talossa, Eurekassa, jonka asukkaina oli pelkästään naisia.²¹⁷

Matilda Bohm oli erityisen ihastunut ystäväperheiden lapsiin. He puolestaan muistivat ”Matti-tädin” valoisana ja ystävällisenä ihmisenä, jonka luokse oli hauska mennä. Jo itse asunto oli elämys. Se sijaitsi pihan puolella, ja kadulta sinne kuljettiin toisen rapun kautta pitkiä, hämäriä käytäviä pitkin. Erityisesti lapsia kiehtoi ”Matti-tädin” kodissa oleva ruokahissi, joka toi asuntoon ruokaa talossa sijaitsevasta keskuskeittiöstä. ”Matti-täti” oli tutuille lapsille varma sijoitus, jos oli myytävä vaikkapa partio- tai muita merkkejä. Jotkut lapsista nimittivät ”Matti-tätiä” haltijakummikseen, sillä ilman mitään virallista suhdetta hän oli ottanut heidät ikään kuin kummilapsikseen.²¹⁸

Kesälomilla Matilda Bohm matkusteli laajasti ja lähetti ystävilleen kortteja esimerkiksi Unkarista, Ranskasta, Itävallasta, Italiasta, Tanskasta ja Norjasta. Kotimaassa hän lomaili ainakin Runnin kylpylässä, Sortavalassa ja Savonlinnassa.²¹⁹

²¹⁴ Emäntälehti 3/1985, Oesch; Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004.

²¹⁵ Emäntälehti 3/1985, Oesch; Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004.

²¹⁶ Emäntälehti 3/1985, Oesch; Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004.

²¹⁷ Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004.

²¹⁸ Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004.

²¹⁹ Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004.

Sotavuosina suurin osa SKS:n toimihenkilöistä oli muissa tehtävissä ja pääosa aineistosta oli siirretty turvasäilöön. Paikalla oli koko ajan uskollinen Matilda Bohm. Hän oli sitä mieltä, että kansanrunousarkiston virkakuntaa oli vähennettävä. Martti Haavio, kansanrunousarkiston esimies ja tuleva kansanrunouden professori, taas puolestaan kirjoitti vaimolleen sotarintamalta 1940: ”Kun tietää miten suuret omaisuudet SKS:llä on, kun tietää toiseksi, että laitosta johdetaan kaiken järjen vastaisesti johtajina [kirjallisuudentutkija] Tarkiainen ja Bohm, jotka vastaisuudessakin nauttivat palkkansa, tuntuu itse asiassa oudolta, että rintamalla olleet, jotka eivät voi olla päätöksiä tekemässä, heitetään omatta syyttään syrjään, kun taas se osa henkilökuntaa, joka on ”uskollisesti” paikkaansa täyttänyt (kuten esim. neiti Bohm), saavat nauttia entisiä oikeuksiansa.” Asiat eivät aina olleet ihan yksiselitteisiä.²²⁰

Vuoden 1945 toimintasuunnitelmaa tehtäessä muutoshalu oli ilmeinen. Osa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimihenkilöistä lähetti johtokunnalle esityksen kustannustoiminnan uudesta järjestämisestä, kehittämisestä ja johtamisesta. He kirjoittivat, että ”entinen kustannusliikkeen hoitaja on usein puhunut eläkkeelle lähdöstään, joten uudistussuunnitelman toteuttamiseksi olisi häntä kehotettava siirtymään eläkkeelle.” Tuolloin Matilda Bohm oli 72-vuotias. Hän kirjoitti johtokunnalle pitkän ja vetoavan kirjeen virkansa jatkamisen puolesta. Siinä hän esitti monta seikkaa, miksi hänen tulisi saada pysyä työssään. Tärkein syy oli se, ”että tiedemiehet eivät osaa hoitaa liikeasioita.” Kirjeen Bohm lopetti dramaattisesti sanoihin: ”Minulla on vaan S.K. seura ja sen etu.”²²¹

Johtokunnan puheenjohtaja, kirjallisuudentutkija Aarne Anttila, kumosi kohta kohdalta Bohmin esittämät epäilykset. Tämän tilalle oli tulossa tarmokas ja ripeä käytännön mies. Matilda Bohm joutui antamaan periksi ja anoi johtokunnalta eroa ja eläkettä. Hän kirjoitti ystävälleen Helena Krohnille: ”Nyt minulla on vaikeaa. Ensi kesänä joudun eläkkeelle. Minun paikalleni tulee eräs nuori Maisteri Toivo Vuorela. Hän ei ollenkaan tunne alaa, mutta kyllä kai hän oppii.” Matilda Bohmille myönnettiin eläke, joka oli niin pieni, että sillä oli vaikea tulla toimeen. Tämä herätti katkeruutta, mutta sittemmin eläkettä korotettiin useaan otteeseen. Jäytyään eläkkeelle Matilda Bohm kirjoitti Helena Krohnille: ”Mennyttä aikaa muistelen niin mielelläni vielä, niin moni armas tähtönen minulle tuikkii sieltä. Olemme eläneet onnellista aikaa, me vanhat.”²²²

Jäytyään eläkkeelle Matilda Bohm eli vielä kymmenen vuotta. Viimeisinä vuosinaan hänen asuintoverinaan oli Edit Naucklér, Suomen ensimmäisen nuorisokirjaston, Topelius-kirjaston, hoitaja. Matilda Bohm mainitsi erityisharrastukseksi kukkien hoidon, ja asuin-kumppani kertoi: ”Kukkia Matti rakastaa, hän ihan seurustelee niiden kanssa, jutteleekin niille.” Matilda Bohmille myönnettiin kunnianosoituksena Suomen Valkoisen Ruusun ansiomitäli.²²³

Konkordia-liitossa

Yhtenäisen Konkordia-liiton jakautuessa ja suomenkielisen rahaston siirtyessä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran säilytettäväksi Matilda Bohm oli toimessa

²²⁰ Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004; Eskola 2001, 356.

²²¹ Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004.

²²² Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004.

²²³ Rajainen 1973, 122; Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004.

Suomen Matkailijayhdistyksessä, mutta kuului edelleen SKS:n Valmistusvaliokuntaan. Hänet valittiin SKS:n asettaman Konkordia-valtuuskunnan 1914 sihteeriksi. Valtuuskunta, johon kuului 15 jäsentä, toimi siten, että jokainen valtuuskunnan jäsen luki läpi kaikki hakemuspaperit ja teki niistä ehdotuksen antamalla pisteen kullekin ehdokkaalleen. Oletettavasti Matilda Bohm sihteerinä teki ensimmäisen ehdotuksen, ja se oli pohjana muiden arvioinneille.²²⁴

Vuonna 1919 kansalaissodan ja maailmansodan puhut alkoivat tyyntyä ja ajatus oman liiton perustamisesta tuntui sopivalta. Suomalainen Konkordia-liitto merkittiin yhdistysrekisteriin 1920. Konttorin- ja rahastonhoitajana pitkään toiminut Matilda Bohm oli luonteva valinta rahastonhoitajaksi. Kun Mirja Huuhka muisteli Liiton 75-vuotisjuhlassa tuntemiaan Suomalaisen Konkordia-liiton persoonallisuuksia, hän totesi Matilda Bohmista: ”Häntä tunnollisempaa henkilöä saa hakea.” Vielä pitkään Matilda Bohmin jäätyä eläkkeelle Suomalaisen Kirjallisuuden Seurasta toimikunta kokoontui Seuran talossa. Myös Suomalaisen Konkordia-liiton 40-vuotisjuhla vuonna 1960 vietettiin SKS:n arvokkaassa juhlasalissa.²²⁵

Suomalaisella Konkordia-liitolla oli vuonna 1923 Matilda Bohmin huolellisen kirjanpidon mukaan jäseniä 221. Varsinaisia perustajajäseniä, jotka kantivat taloudellista vastuuta Liiton toiminnasta, oli 21. Heihin Matilda Bohmkin kuului. Lahjakkaiden naisten opiskelun tukemiseksi toimikunta yritti hahla lisää jäseniä sekä haki apurahaa Kordelinin säätiöltä 1923 ja 1924. Apurahaa ei myönnetty, mutta sinnikkäät naiset eivät lannistuneet. Jäsenille ympäri

maata lähetettiin keräyslistoja ja sanomalehdissä julkaistiin vetoamuksia. Matilda Bohm suri jokaisen jäsenen menetystä, yleensä jäsenen kuoltua, kuin omaa henkilökohtaista ystäväänsä. Vielä sotien jälkeen hän yritti innostaa toimikuntaa hankkimaan uusia jäseniä, mutta vain yksittäisiä henkilöitä liittyi. Bohm piti jäsenmäärän lisäämistä ainoana varmana tulolähteenä. Ilmeisesti Matilda Bohmin aloitteesta yhdeksi rahankeräyskeinoksi keksittiin 1930-luvun puolivälissä Merkkipäivärahasto. Sitä käyttivät etupäässä liiton jäsenet syntymäpäiväonnitteluina tai vainajan muiston kunnioittamiseksi. Rahaston pienistä rahapuroista kertyi sen verran, että siitä voitiin vuosittain lahjoittaa yksi apuraha. Merkkipäivärahasto lakkasi 1939 eikä sitä elvytetty enää sotien jälkeen.²²⁶

Matilda Bohm ehdotti myös aikanaan, että Konkordia-liitto jakaisi joka vuosi palkinnon. Vuotuinen palkinto ei toteutunut, mutta alkuperäisen, jakamattoman Konkordia-liiton perustamisen 100-vuotisjuhlassa 1985 Suomen eturivin naisteologille Pirkko Lehtiölle myönnettiin palkinto hänen syventymisestään naisen asemaan kirkon piirissä. Matilda Bohm toimi rahastonhoitajan vastuullisessa tehtävässä vuoteen 1951, minkä jälkeen hänet kutsuttiin kunniajäseneksi. Bohm pysyi Suomalaisen Konkordia-liiton jäsenenä kuolemaansa asti. Hän kantoi huolta Liiton asioista varmaan enemmän kuin kukaan muu yli 40 vuotta. Viimeisinä elinvuosinansa Suomalainen Konkordia-liitto tuntuu olleen hänelle kaikkein läheisin. Matilda Bohm nimittikin Konkordia-liittoa ”lempilapsekseen”. Bohm testamenttasi omaisuutensa Suomalaiselle Konkordia-liitolle. Mahdollisesti hän

²²⁴ Huuhka 1985, 54–57, 64.

²²⁵ Huuhka 1970, 18, 43; Mirja Huuhkan puhe 28.5.1995.

²²⁶ Huuhka 1960, 43, 55–58; Huuhka 1985, 65–67.

itse oli nuorena saanut ulkopuolista apua opintoihinsa, sillä torpantytön ei ollut helppo päästä opintielle.²²⁷

Rahaston perustamisvuosi ja rahastolahjoittajan toiveet

Matilda Bohm lahjoitti 1932 Suomalaiselle Konkordia-liitolle rahastoksi 50-vuotissyntymäpäivälahjaksi saamansa rahasumman. Hänen jäämistöstään löytyy jo vuodelta 1923 ensimmäinen testamentti, jossa hän lahjoittaa koko omaisuutensa Liitolle. Varojen tuottamat korot tuli jakaa apurahoina naisille, ”etupäässä kirja- ja kustannusalalla toimiville”. Matilda Bohm

tarkasti testamenttiaan 1945, mutta Suomalaista Konkordia-liittoa koskevia muutoksia siihen ei tullut. Viimeisessä testamentissa vuodelta 1948 Matilda Bohm antoi tarkan selvityksen pesänselvityksestä ja muistoesineiden saajista. Matilda Bohm kuoli 1955, ja pesänselvitys jäi Liitolle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle hän lahjoitti Alpo Sailon maalauksen sadunkertoja Kapasesta ja kanteleen, jossa oli vuosiluku 1857. Ne esineet, joita ei ollut nimetty kenellekään, huutokaupattiin toimikunnan jäsenten kesken. Huoneistonsa Matilda Bohm oli testamentannut Suomalaiselle Konkordia-liitolle. Se myytiin samana vuonna, ja siitä saatiin 1 650 000²²⁸ markkaa. Matilda Bohmin rahasto nousi Liiton suurimpien rahastojen joukkoon.²²⁹

---

²²⁷ Huuhka 1960, 51, 58; Huuhka 1985, 57, 64, 67; Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004.

²²⁸ Liitteenä taulukko rahan arvon muutoksista.

²²⁹ SKLA Matilda Bohmin testamentti 23.3.1945; Huuhka 1985, 72–73; Mirja Huuhkan puhe 28.3.1995; Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004.

T e s t a m e n t t i .

Viimeisenä tahtonani ja testamenttinani määrään täten että kuollessani jälkeeni jättämä omaisuus, sittenkun kaikki hautajaiskustannukset, haudanhoito ainaiseksi ajaksi, verot ja muut senkaltaiset kulut on maksettu, sekä irtaimistostani tähän testamenttiin liitetyn eri luettelon mukaan on siinä nimetyille henkilöille annettu heille määrämäni muistoesineet, lankeaa Suomalaiselle Konkordialiitolle, liitettäväksi sanottun liiton hallussa aikaisemmin olevaan nimeäni kantavaan rahastoon.

Pesänselvittäjäksi määrään toimitusjohtaja Maria Åkerlund'in. Jos hän kuitenkin kuolisi ennen minua määrätköön Suomalainen Konkordialiitto siihen jonkun henkilön.

Tämän testamentin olen tehnyt vapaasta tahdostani ja vakavan harkinnan jälkeen.

Helsingissä, syyskuun 23 p:nä 1948.

Matilda Bohm

Allekirjoittaneet yhtäaikaisesti läsnäolleina todistamme, että neiti Mathilda Bohm, jonka me henkilökohtaisesti hyvin tunneimme, on vapaaehtoisesti ja terveellä järjellä ollen tehnyt ja omakätisesti allekirjoittanut edelläolevan testamentin, jonka sisältöä me emme tunne, mutta jonka hän on ilmoittanut sisältävän hänen viimeisen tahtonsa.

Helsingissä, 23 p:nä syyskuuta 1948

E. O. Ahlberg

Heikki Granberg

Paula af Heurlin (1872–1947)

Kuva:SKL:n kuva-arkisto

Paula af Heurlin

Suomenmielisyyden, näyttämötaiteen ja musiikin kes-
kellä Paula af Heurlin oli yhden Helsingin keskeisim-
män fennomaani- ja kulttuurikodin kasvatti. Hän syn-
tyi vuonna 1872 kirjapainon johtaja Lars af Heurlinin
ja järjestövaikuttaja Augusta af Heurlinin²³⁰ perheeseen.

Koulunsa Paula af Heurlin kävi maineikkaassa Helsingin Suomalaisessa tyttökoulussa. Se oli 1869 perustettu ensimmäinen täysin suomenkielinen yksityiskoulu, jonne otettiin oppilaita kaikista kansankerroksista. Koulun perustaminen sisälsi sekä sukupuolten että kansalaisten tasa-arvoisuuden siemeniä. Pienestä alusta koulu paisui seitsenluokkaiseksi Ida ja Bernhard Godenhjelmin hyvässä huostassa. Koulun johtohenkilöiden tulevaisuuteen suuntautuva optimismi ei väistynyt monista alkuhankaluuksista huolimatta. Pelkästään suomen kielen käyttäminen vaati sievoisia ponnistuksia, puhuttiinhan useimmissa fennomaanikodeissa vielä ruotsia kotikielenä. Koulun talous oli heikohko, kielten oppikirjoja ei ollut ja etenkin suomen kielen opettamisessa oli tehtävä urauurtavaa työtä. Toisaalta tämä vapautti opettajat kaavamaisuudesta, teki heistä itsenäisiä ja luovia.²³¹

Paula af Heurlin oli Helsingin Suomalaisen tyttökoulun oppilaana vuodet 1881–1888. Hänen kouluai-
kaan tapahtui paljon muutoksia. Koulun yhteyteen perustettiin 1881 kaksivuotinen jatko-opisto, joka valmisti opettajia kaikkialle Suomeen. Vuonna 1884 koulun komea uusi rakennus valmistui Bulevardin ja Yrjönkadun kulmaan. Lehdistössä käytiin polemiikka tyttökoulun ja yliopistoon johtavan koulun kan-

²³⁰ Katso luku Augusta af Heurlinista sivu 30.

²³¹ Tuulio 1959b, 13, 15, 28, 36–38, 47–49.

nattajien välillä, ja 1886 Helsingissä toteutui yliopistoon johtavan yhteiskoulun perustaminen. Samana vuonna Helsingin Suomalainen tyttökoulu muuttui valtion kouluksi.²³²

Luokkatovereinaan Paula af Heurlinilla oli muun muassa tulevat kirjailijat Helmi Krohn ja Maila Talvio sekä Sibeliuksen tuleva puoliso Aino Järnefelt. Paula af Heurlinin enon Kaarlo Bergbomin innoittamana luokan tytöillä oli teatteriharrastuksia. He kokoonoutuivat toistensa ullaikoille leikkimään teatteria. Kunnianhimoakaan ei puuttunut: näkymättömän yleisön edessä esitettiin Romeota ja Juliaa improvisoiden itse repliikit. Myös uuden koulurakennuksen hämärit salit houkuttelivat näyttelemään, vaikka oikeastaan oli ollut tarkoitus harjoitella laulua talon vihkiäisjuhliin. Suuri ihanne oli näyttelijä Ida Aalberg, joka oli Helsingin Suomalaisen tyttökoulun entinen oppilas ja kihloissa johtajattaren, Ottilia Stenbäckin, veljen kanssa. Ida Aalbergin perässä saatettiin juosta aina hänen asuntonsa porraskäytävään saakka. Paula af Heurlin oli kuin kotonaan Suomalaisen teatterin ajan patinoimassa rakennuksessa Arkadia-teatterissa, jossa hänellä oli pääsy myös ”kaikkeinpyhimpään”, itse näyttämölle. Joskus joku onnekas luokkatoverikin sai tulla mukaan tuohon salaperäiseen, lumottuun maailmaan.²³³

Paulan af Heurlinin kotitanssiaisheet olivat koulutyttöille unohtumaton elämys. Tyttökoululaisten, ”Normaalilyseon hauskimpien poikien” ja Augusta af Heurlinin ystävien lisäksi paikalla oli laulajia sekä näyttelijöitä, joihin koulutyöt loivat ihailevia silmäyksiä. Paula af

Heurlinin tanssiaisissa syötiin aina myös oikea illallinen, mikä oli koulutanssiaisissa harvinaista. Isäntä Kaarlo Bergbom soitti toisinaan tanssimusiikkia. Tyttökoululaisten lauluseura kokoontui Heurlinilla, ja silloin laulettiin niin että ”seinät kaikuivat”. Paula af Heurlin suunnitteli musiikinopettajan uraa, sillä hänellä oli ”ihmeen kaunis ääni”.²³⁴

Paula af Heurlin jatkoi opintojaan Helsingin musiikkiopistossa, nykyisessä Sibelius-akatemiassa, jonka Martin Wegelius oli perustanut vuonna 1882. Oppilaaksi pyrkiviltä vaadittiin musikaalinen koe, joka lie-nee ollut melko muodollinen. Eno Kaarlo Bergbom kuului musiikkiopiston johtokuntaan. Musiikkiopiston jatko-osastossa oli sekä solisteiksi että laulun- ja soitonopettajiksi aikovia. Paula af Heurlin opiskeli Helsingin musiikkiopistossa vuodesta 1892 vuoteen 1895 saakka, jolloin hän valmistui laulunopettajaksi.²³⁵

Ainoa mahdollisuus jatkaa opintoja oli tarjolla ulkomailla, ja Paula af Heurlin oli yksi niistä harvoista aikakauden suomalaisista naispuolisista musiikinopiskelijoista, joille tämä oli mahdollista. Siihen eivät vaikuttaneet ainoastaan musikaalinen lahjakkuus vaan myös kielitaito, taloudellinen asema ja kulttuurinen perintö. Suomalaisen teatterin yhteydessä toimi myös ooppera, jonka laulajat kuuluivat perheen lähipiiriin. Kaarlo Bergbom oli lahjakas pianisti ja kodin flyygeli oli vapaassa käytössä. On selvää, että Paula af Heurlinin laulu- ja soittoharrastusta oli rohkaistu pienestä pitäen. Helsingin sivistyneistön, musiikin ja näyttämötaiteen keskeltä Paula af Heurlinin

²³² Tuulio 1959b, 61, 66–71, 75, 80–84; Itkonen 1960, 230; Kiiski 1978, 38.

²³³ Tuulio 1959b, 71, 74, 78, 91; Tuulio 1964, 48, 61.

²³⁴ Tuulio 1959b, 78; Setälä 1966, 251–252, 273, 298; Tuulio 1964, 65–66.

²³⁵ Dahlström 1982, 402; Pajamo 2007, 18–20, 23.

oli helpompaa raottaa Euroopan musiikkimaailman ovea kuin monen muun. Hän oli jo nuorena matkustellut laajalti Euroopassa Emilie ja Kaarlo Bergbomin seurassa. Vuosina 1900–1901 Paula af Heurlin täydensi opintojaan Scola Cantorumissa Pariisissa. Hän hioi laulu- ja opetustaitojaan opintomatkoilla Saksaan ja Sveitsiin 1908 sekä Alankomaihin ja Belgiaan 1913.²³⁶

Työuransa Paula af Heurlin teki Helsingin kansakoulujen laulunopettajana 1901–1917. Vuodesta 1917 hän toimi laulupedagogina Helsingin pikkulastenkoulun opettajaseminaarissa. Pikkulastenkoulut olivat alun perin varsin koulumaisia, mutta jo 1800-luvun puolella ne muuttuivat saksalaisen kasvatuspedagogi Fröbelin menetelmiä käyttäviksi lastentarhoiksi. Paula af Heurlin kuului 1909 syntyneen Suomen Laulunopettajayhdistyksen perustajajäseniin. Yhdistys alkoi toimia kehittääkseen musiikkikoulutusta, sen opetusmenetelmiä ja opetusmateriaalia. Tuloksia syntyi, ja esimerkiksi Paula af Heurlin toimitti kansakoulun oppilaille tarkoitetun *Uuden laulukirjan* ja siihen kuuluvan opettajille suunnatun *Säveltapailun ja nuottioopin oppaan* 1917. Ne olivat käytössä muun muassa Helsingin kansakouluissa vuosina 1919–1926.²³⁷

Yhtenäisyyttä vaalinnut sääty-yhteiskunta alkoi murtaa ja syntyvä kansalaisyhteiskunta koversi sen rakenteita 1800-luvun loppupuolella. Entisen suku- ja perheyhteisön tilalle syntyi uudenlaisia yhteisöllisyyden muotoja. Yhdistys- ja kansalaistoiminta loivat uusia malleja, joihin ihmiset voivat samaistua. Osa sääty-

yhteiskunnan tunnuspiirteistä jatkui vanhojen kaavojen mukaan pitkälle 1900-luvulle. Yhteisölliseen elämäntapaan tottuneet naimattomat naiset eivät välttämättä halunneet asua yksin. Sitä pidettiin myös turvattomana vaihtoehtona yhteiskunnan suojaverkkojen ollessa puutteellisia. Paula af Heurlin asui yhdessä ystävänsä kansanedustaja Mandi Hannulan kanssa.²³⁸

Yhteiskunnalliset riennot

Äitinsä tavoin Paula af Heurlin ansioitui sosiaalisessa toiminnassa. Paula af Heurlin kuului raittiusjärjestö Raittiuden Ystäviin ja vastasi alkuaikoina raittiusseura Koiton musiikkiharrastuksista. Vuodesta 1908 Paula af Heurlin toimi Helsingin raittiuspiirin rahastonhoitajana ja oli vuodet 1922–1929 Naisten raittiuskeskuksen puheenjohtajana. Hän jatkoi äitinsä Augusta af Heurlinin tilalla tuberkuloosin vastustamistyötä ”Vähävaraisten Keuhkotautisten avustamisyhdistyksessä” Raittiuden Ystävien edustajana. Avustamisyhdistyksen toiminta oli pääosin rahankeräystä. Myös kansanterveystyö, kuten tuberkuloosia vastaan taisteleminen, kuului raittiustyön ohjelmaan. Paula af Heurlin seurasi äitinsä jalanjäljissä ottamalla veto vastuun tämän perustamasta Koulukeittola-yhdistyksestä, joka pyrki tarjoamaan lämpimän aterian vähävaraisille lapsille koulupäivän aikana. Toimiminen suomalaisessa järjestökentässä oli Paula af Heurlinille hyvä harjoitteluareena poliittista osallistumista varten. Hän kuului 1919 Helsingin kaupunginvaltuustoon Edistyspuolueen jäsenenä.²³⁹

²³⁶ Krohn 1917, 23–24, 45–46, 216; Aikalaiskirja 1920, 155; Björkstrand 1999, 40, 48; Sainio 2004, 798.

²³⁷ Suomen elämäkerrasto 1955, 294; Somerkivi 1977, 34–36, 42, 378; Jokinen 1980, 296–297.

²³⁸ Sysiharju 1995, 79; Ollila 1998, 113–115.

²³⁹ Karpio 1938, 312; Suomen elämäkerrasto 1955, 294; Sulkunen 1991, 37–38.

Paula af Heurlin toimi Suomen Naisyhdistyksen organisoiman Topeliuksen patsashankkeen rahastonhoitajana 1909. Kansallisen yhtenäisyyden luomiseen ja kansallishengen kohottamiseen tarvittiin kotimaisten suurmiesten nostamista kansakunnan kaapin päälle. Tähän liittyivät erilaiset kansanjuhlat ja suurmiesten patsashankkeet, joiden tarkoitus oli lujittaa kansakunnan eheyttä yhteisin symbolein. Patsaiden pystyttämiseksi järjestettiin keräyksiä. Niiden myötä koko kansa haluttiin sulkea kollektiivisen isänmaallisen hengen piiriin.²⁴⁰

Myöhemmin Paula af Heurlinille uskottiin vastuu koko Naisyhdistyksen rahavaroista. Hän toimi Suomen Naisyhdistyksen rahastonhoitajana vuodesta 1914 lähtien. Yksi yhdistyksen keskeisimpiä asioita naisten aseman parantamisessa oli heidän koulutuksensa edistäminen. Sivistyneistön tyttölasten lisäksi Suomen Naisyhdistyksessä tarkkailtiin kansanvalistuksen hengessä työväenluokan naisten olosuhteita. Monen työläisnaisen ja palvelijan koulunkäynti oli jäänyt lähes olemattomaksi. Tämä oli Naisyhdistykselle kelpo tilaisuus lievittää epäkohtaa ja samalla levittää keskiluokkaisia arvoja. Suomen Naisyhdistys järjesti 1890–1907 yksinkertaista perusopetusta antavia ”Alkeiskursseja työläisnaisille”. Arkisella nimellä kurseja kutsuttiin ”piika-akatemiaksi”. Kurseja pidettiin yli 4000 oppilaalle sekä ruotsin että suomen kielellä. Paula af Heurlin organisoï ja johti suomenkielisiä kurseja lähes koko toiminta-ajan. Hän mobilisoï suomenmielisten perheiden tyttäret opettajiksi vedoten sivistyneistön kansanvalistustehtävään.²⁴¹

Viimeistään ensimmäisen maailmansodan vuosina Suomen porvarilliset naisasia- ja naisyhdistykset liittyivät yhteisrintamaan tehdäkseen taloudellista yhteistyötä kotimaisen tavaran suosimiseksi sekä erilaisen hätäaputoiden organisoimiseksi. Laman vyöryessä Suomeen 1920- ja 1930-luvun taitteessa useat järjestöt yhdistivät voimansa ”Naisjärjestöjen hätäaputoimikunnaksi”. Se piti erilaisia kurseja, joihin osallistuvat työttömät saivat ilmaisen aterian. Toimikunta jakeli myös pienimuotoista vaate- ja raha-avustusta. Paula af Heurlin kuului toimikuntaan Suomen Naisyhdistyksen edustajana sekä huolehti komitean rahastonhoitajan tehtävistä.²⁴²

”Pisaroist’ on pilvet tehty, / Puroista vedet väkevät.” Tällä kansanrunon säkeellä Paula af Heurlin aloitti kirjoitelmansa Suomen Naisyhdistyksen rahastoista yhdistyksen 50-vuotisjuhlajulkaisuun. Ilmeisesti hän jaksoi suhtautua myönteisesti tehtäviinsä monien eri rahastojen vastuunkantajana eikä antanut ainaisen varojen niukkuuden ja rahankeruun organisoimisen nujertaa itseään.²⁴³

Paula af Heurlin toimi Helsingin Kasvatusopillisen Talouskoulun pitkäaikaisena tilintarkastajana. Ensimmäisen maailmansodan jälkeisen inflaation tuoma rahapula vaikeutti koulua ylläpitävän säätiön rahavarojen hoitoa ja uudet säännöt lisäsivät tilintarkastuksen merkitystä. Runsaasti rahastonhoitajan kokemusta hankkinut Paula af Heurlin, joka oli säätiön jäsenille tuttu Suomen Naisyhdistyksestä, oli oiva valinta oppilaitoksen tilintarkastajaksi.²⁴⁴

²⁴⁰ Huuhka 1985, 62; Smeds 1987, 93, 99; Klinge 1999, 92–93.

²⁴¹ Hallsten 1934, 32–35; Jalava 1948, 301.

²⁴² Aikalaiskirja 1920, 154; Hallsten 1934, 39–42.

²⁴³ Heurlin af 1934, 68.

²⁴⁴ Sysiharju 1995, 77, 79.

<u>Servehdykseen lähettäjä</u>	<u>Servehdykseen saaja</u>	
4. IV. 1935. Mmi Kallionmies	Rva Maija Hakkinen	20.-
14. IV. 1935. Paula af Heurlin	Ida Millerin muistoksi	30.-
23. IV. 1935. Mmi Kallionmies	Joht. Yrjö Koskelainen	20.-
1. I. 1935. Amandi Haanula	Rva Ingeborg Becker	10.-
7. I. 1935. Paula af Heurlin	Helmi Tirkkunen	10.-
10. V. 1935. J. Jutila, A. Kallionmies, J. Keramion	Miti Aino Ollila	25.-
10. V. 1935. J. Jutila, A. Kallionmies, Miti A. Ollila	Mkkit. Aino Toikka	20.-
15. V. 1935. Paula af Heurlin	Tilua Hainari	10.-
	<u>Yhteensä</u>	<u>145.-</u>

Aukeama Suomalaisen Konkordialiiton Merkkipäivärahan päiväkirjasta.

Suomen Naisyhdistys oli vuodesta 1919 jäsenenä Naisten Kansainvälisessä Äänioikeusallianssissa. Kielitaitoinen, esiintymiskykyinen ja maailmaa nähnyt Paula af Heurlin edusti Suomen Naisyhdistystä Rooman kongressissa 1923 ja Berliinissä 1929. Vuonna 1924 Helsingissä pidetyssä Pohjoismaisessa Naisasiakongressissa hän johti kansliatoimikuntaa.²⁴⁵

Suomalaisessa Konkordia-liitossa

Naisasian harrastus toi Paula af Heurlinin mukaan Suomalaisen Konkordia-liiton työhön. Paula af Heurlin kuului varajäsenenä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Konkordia-valtuuskuntaan. Vakinaiseksi jäse-

nenksi hänet valittiin 1917. Paula af Heurlin oli Suomalaisen Konkordia-liiton perustajajäsen. Hänet valittiin Liiton puheenjohtajaksi, ja tässä vaativassa toimessa hän oli vuoteen 1942 saakka. Tällöin hän täytti 70 vuotta, ja hänet kutsuttiin Liiton ensimmäiseksi kunniajäseneksi. Paula af Heurlin jatkoi toimikunnan jäsenenä vuoteen 1945 ja erosi liiton aktiivisesta toiminnasta kaksi vuotta ennen kuolemaansa. Suomalainen Konkordia-liitto oli hänen lempilapsensa, jolle hän uhrasi aikaa, voimia ja varoja.²⁴⁶

Rahaston perustamisvuosi ja toiveet käyttökohteista

Heti Suomalaisen Konkordia-liiton aloitettua toimintansa Paula af Heurlin antoi liitolle 700 markkaa käytettäväksi sopiviin tarkoituksiin. Paula af Heurlinin ystävät kokosivat vuonna 1922 hänelle 50-vuotispäivälahjaksi 6 630²⁴⁷ markan summan ”Puheenjohtajan rahastoksi”. Paula af Heurlinin rahasto sai mittavan lisän, kun hän testamenttasi 1947 Suomalaiselle Konkordia-liitolle viisi kappaletta Pientare Oy:n osakkeita. Osakeyhtiön kiinteistö myytiin 1955, ja liiton osuus oli kolme miljoonaa markkaa. Samalla rahastoon yhdistettiin myös Paula af Heurlinin äidin Augusta af Heurlinin pieni rahasto. Paula af Heurlin määräsi oman rahastonsa korot käytettäväksi apurahoiksi lahjakkaille suomalaisille naisille, jotka ”tahtoivat kartuttaa tietomääräänsä yleissivistyksen hankkimiseen”. Apurahoja myönnettäessä etusija oli annettava ansiotyössä olevien lahjakkaiden naisten hakemuksille. Apurahan saajat voivat olla kandidaat-

²⁴⁵ Hallsten 1934, 44–45.

²⁴⁶ Huuhka 1960, 39–40, 43, 50.

²⁴⁷ Liitteenä taulukko rahan arvon muutoksista.

ti- tai liseniaattityön suorittajia. Apuraha saatettiin myöntää myös tieteellisen työn tekijälle, jonka tutkimuksesta puolet oli valmiina. Paula af Heurlinin rahaston apurahanhakijoiden ei tarvinnut toimittaa varattomuustodistusta. Hän määräsi myös, että hä-

nen rahastostaan voitiin antaa apuraha poikkeuksellisisa oloissa lukiota käyväälle nuorelle naiselle. Tätä mahdollisuutta on käytetty usein. Apuraha on yleensä myönnetty iltalukiota käyväälle abiturientille lukulomaa varten.²⁴⁸

Suomalaiselle Konkordia-liitolle.

Kuluneen toukok. 13 pua saamani suuren rahalahjan, jonka keräämisessä useat suomal. Konkordia-liitonkin jäsenet ovat olleet osallisina, pyydän taten saada antaa liitolle. Pyydän, että nämät rahat pantaisiin polkyrahaksi mutta pyyväää rahastoa varten, joka käytettäisiin alladevien sääntöjes mukaisesti.

1. Rahaston nimi on Puheenjohtajan rahasto.
2. Rahaston tarkoituksena on avustaa lahjakkaita suomalaisia naisia, jotka staktovat kartuttua yleistä tietonkääränsä. Tällä rahastolla ei siis kuten liiton muilla rahastoilla auteta naisia välittömästi ansiotoimintaa varten vaan ainoastaan suuremman yleissivistyksen harkkimiseen. Tätä päämäärää silmällä pitäen on liiton toimikunnalla näitä apurahoja jakaessaan oleva suurempi harkintavilheus, kuin muiden rahastojen apurahojen jaon suhteen.

Ote Paula af Heurlinin lahjoituskirjeestä Suomalaiselle Konkordia-liitolle 27.3.1923.

²⁴⁸ SKLA Paula af Heurlinin Suomalaiselle Konkordia-liitolle 27.3.1923; SKLA Paula af Heurlinin testamentti 19.5.1947; Huuhka 1960, 59–60; Huuhka 1970, 37.

Ilona Jalava (1878–1960)

Kuva: K-E. Ståhlberg, Helsinki/Museovirasto

Ilona Jalava

Lapsuudenkoti

Ilona Jalava syntyi 1878 merkittävään suomenmiehiseen kulttuurikotiin. Hänen isänsä Antti Jalava oli *Suometar*-lehden päätoimittaja, suomen ja unkarin kielten opettaja, senaatin kirjapainon johtaja, kirjailija, kääntäjä ja kolumnisti. Antti Jalava oli mukana useimmissa fennomaanien riennoissa Helsingissä.

Erityisen merkittävää työtä hän teki Suomen ja Unkarin suhteiden lähentäjänä. Antti Jalava avioitui entisen oppilaansa Alma Flomanin kanssa. Vaimostaan hän sai kumppanin, joka jakoi suomalaisuusaatteen ja osallistui yhteiskunnalliseen toimintaan. Alma Jalava ahkeroi muun muassa Suomen Naisyhdistyksessä. Siellä hänen erityisiä työkohteitaan olivat kasvitärhatyö ja nuorisokirjaston hoitaminen. Perheen koti oli vieraanvarainen paikka, jonka henki oli lämmin ja avoin ajan tapahtumille sekä uusille aatteille, kuten naisasialle. Koti tarjosi henkisesti rikkaan kasvualustan perheen lapsille. Ilona Jalava oli toiseksi vanhin perheen neljästä lapsesta.²⁴⁹

Tekstiilitaiteilijana ja käsityön kehittäjänä

Valistuneen fennomaaniperheen vesana Ilona Jalava kävi Helsingin Suomalaisen tyttökoulun. Helsingin Käsityökoulun hän aloitti 1896 ja suoritti käsityönopettajan tutkinnon 1904. Vuosina 1907–1909 hän toimi Helsingin Käsityökoulun opettajana. Ilona Jalavasta tuli merkittävä tekstiilitaiteilija, joka ansioitui erityisesti kirjonnin kehittäjänä. Hän viitoitti suomalaiselle kirjonnalle uuden suunnan. Jalavan omin-

²⁴⁹ Kallas 1988, 13; Vesikansa 2004, 389–390.

takeiset, persoonalliset ja tyylitellyt mallit levisivät suomalaisiin sivistyskoteihin hänen julkaisemiensa mallikirjojen sivuilta. Niitä ovat *Kirjaimia* vuodelta 1911, *Kodin käsityöt I–II* vuosilta 1911–1912 ja kahdeksan salkkua käsittävä *Naisten käsityöt* vuosilta 1915–1920. Ilona Jalava toimi Helsingin Käsityökoulun ja Käsityöseminaarin hallituksissa ja johtokunnissa. Kansallisuusaate ja romantiikka käänsivät 1800-luvun loppuvuosikymmeninä suomalaisten katset kansanrunouteen ja muuhun kansankulttuuriin. Myös taide-teollisuuden ja käsitöiden alalla haluttiin luoda uusi itsenäinen ”suomalainen tyyli”. Siihen tuotiin kansantekstiilien geometristä selkeyttä. Suomen käsityön Ystävät perustettiin 1879 osana virtausta, joka pyrki kehittämään suomalaista taideteollisuutta ja ”herättämään harrastusta suomalaiseen tyyliisuuntaan ja uskomaan sen mahdollisuuksiin”.²⁵⁰

Ilona Jalava oli Suomen ensimmäisiä huomattavia tekstiilitaiteilijoita, suomalaisen taidekäsityön edelläkävijöitä ja Suomen Käsityön Ystävien tunnetuimpia varhaisia taidesuunnittelijoita. Hän alkoi jo opintojen alkuvaiheessa työskennellä Suomen Käsityön Ystävissä. Ilona Jalavan oman ateljeen käsityöt, mallit ja mallikirjat olivat suosittua käyttötaitetta suomalaisissa kodeissa.²⁵¹

Sydänystävä Aino Kallas

Ilona Jalava tunnetaan myös Viroon avioituneen kirjailija Aino Kallaksen ystävänä. ”Haaveellisen, kirjallisen Ainon” ystävänä hän ilmensi psykologista vais-

toa ja lämmintä eläytymiskykyä. Aino Kallakselle hän uskalsi sanoa ajatuksensa suoraan, silloinkin kun ne eivät toista miellyttäneet. Naisten ystävyys oli rehellinen ja luottamuksellinen. Kirjeissä Ilona Jalava tilitti ihastumisiaan, pettymyksiään, avioliittohaaveitaan, mutta kirjoitti myös luulevansa, että ”tulee toimeen vanhana piikana, hyvien ystävien ympäröimänä!” Ilona Jalava analysoi Aino Kallakselle omia mielenliikkeitään, kommentoi yhteisten tuttavien kuulumisia, Helsingin kulttuurielämän tapahtumia, arvosteli lukemiaan kirjoja sekä välitti myös juoruja ja kohujuttuja. Hän suunnitteli kannen kahteen Aino Kallaksen kirjaan ja auttoi meren takana asuvaa ystäväänsä monissa käytännön tehtävissä asioimalla sekä Kallaksen kustantajan että kirjallisuuspalkinto- ja apurahasäätiöiden kanssa.²⁵²

Vuonna 1899, jolloin ensimmäinen venäläistämiskausi alkoi helmikuun manifestin myötä, tapahtumien polttopisteessä oleva Ilona Jalava kirjoitti ulkomailta matkustelevalle Aino Kallakselle manifestin jälkikuohuista ja suomalaisten tunnelmista. Selonteko oli niin värikäs, että Antti Jalava oli kehottanut Aino Kallasta polttamaan kirjeen, ettei ”Ilona joudu hirteen poliittisen puolen takia”. Samana vuonna matka Unkariin antoi Jalavalle pontta taiteelliseen kehitykseen. Sen ilmeisenä kannustimena oli ratkaisevan merkittävältä vaikuttanut tutustuminen Axel Galléniin (myöhemmin Gallén-Kallela). Hänen kanssaan alkoi taiteilijaystävyys, joka Ilona Jalavan puolelta sai lähes palvonnan muodon.²⁵³

Aino Kallaksen vieraillessa Suomessa hänen ja Jalavan

²⁵⁰ Kallas 1988, 168–169, 369; Priha 1999, 9–10.

²⁵¹ Kallas 1989, 88.

²⁵² Wuolijoki 1945, 10; Kallas 1988: Kolme naista, kolme kohtaloa; Kallas 1989, 67, 80; Priha 1999, 60; Vesikansa 2004, 390.

²⁵³ Kallas 1988, 14, 68–71.

vakituinen kohtaustapa oli Gradinin ravintolasali, jonka ”istunnoilla” ystävykset ”tolkkasivat” sydämensä kyllyydestä. Keskustelu koski myös ajankohtaisia yhteiskunnallisia aiheita. Ystävyyden vuoropuhelu sivusi naisasiaakin. Sille lämmennyt Ilona Jalava moitti ystäväänsä siitä, että tämä vetäytyi naisten yhteistoiminnasta sillä verukkeella, että ei ollut ”kokousihminen”. Jalavan mielestä oli velvollisuus ”ottaa osaa yleiseen”. Hän oli sisäistänyt aikakauden velvollisuusteorian osaksi omaa ajatteluaan. Myös vuoden 1905 suurlakko poliittisine kuohuntoineen oli Ilona Jalavalle ravisteleva elämys, josta hän kävi kiihkeää ajatusvaihtoa Aino Kallaksen kanssa. Vielä 1800-lopulla vanhasuomalaisiin kuulunut Jalava otti askeleen sosialismin suuntaan. ”Punaista sosialistia” hänestä ei tullut, mutta tapaus jätti jälkensä hänen kehitykseensä. Kirjeen kohta ”Kuinka täälläkin taistellaan” oli viittaus eskaloituihin puoluetäisteluihin myöntövyölinjan ja perustuslaillisten sekä toisaalta oikeiston ja vasemmiston välillä. Jalava selosti kirjeessä ”Nykyään täällä on vaikeaa olla muuta kuin poliittinen, se on kaiken a ja o ja kaiken keskipiste.” Vuonna 1930 Ilona Jalava suhtautui Lapuanliikkeeseen ”mustimpana taantumuksena” ja esitti, että sanomalehtiä lukiessa täytyi ”kiukutella, surra ja kiroilla”.²⁵⁴

Myöhemmin Ilona Jalavan ja Aino Kallaksen ystävyys säröili, kirjeenvaihto harveni ja entinen avoimuus muuttui muodolliseksi kohteliaisuudeksi. Silti aina kun tarvittiin ystävän apua ja käytännön toimia, Ilona Jalava oli vankkumattoman lojaali. Aino Kallaksen miniän Riitta Kallaksen arvelun mukaan yksi syy ystävyysluonteen muuttumiseen oli Ilona Jalavan

alemmuudentunto Aino Kallaksen kasvavan kuuluisuuden rinnalla. Jalava vierasti myös Kallaksen uutta kirjallista tyylikautta, vaikka hän ei ilmaissut mielipidettään muuten kuin vaikenemalla.²⁵⁵

Ystävyttä ja työn iloa

Uuden vuosisadan alkupuoli oli Ilona Jalavalle iloista työn ja toiminnan aikaa. Henkisesti hän alkoi sopeutua naimattomuuteen, joka oli aikaisemmin ollut kipeä asia. Sopeutumiseen auttoi lisääntyvä yhteiskunnallinen tietoisuus. Suomen nouseva sosialismi, josta Jalava loi itselleen varsin romantisoitun kuvan, veti puoleensa ja sen edustajista hän löysi uusia ystäviä ja hengenheimolaisia. Lapsuudesta asti läheinen ystävä oli sosiaalidemokraatti Puntu (Lauri) af Heurlin. Koulutuntien pitäminen tuntui joskus kuivalta. ”Mutta summa kaikesta kumminkin on se, että minusta on lysti elää ja että minä olen kiitollinen niille elämän voimille, jotka sen ilon minulle antavat.” Usein Ilona Jalava kirjoitti olevansa ”rajun työinnon pauloissa”. Toisaalla hän kirjoitti työstään: ”Se on minun kaikkein tässä maailmassa. Jokin kohta sitä pitää minullakin olla mistä kiinni pitää, kun kovalle ottaa – ja se on ainoa joka auttaa.” Työ oli Ilona Jalavalle ”sitä siunattua”. Hän kommentoi 50-vuotispäivänään: ”Iloista on ollut tämä elämisen leikki.” Ilo oli Ilona Jalavan laajan kirjeenvaihdon läpäisevä teema. Hänen kohdallaan isän antama unkarilaisperäinen nimi lienee ollut enne.²⁵⁶

Ilona Jalavan ystäviin kuului myös kirjailija ja poliiti-

²⁵⁴ Kallas 1988, 208, 232, 236, 388; Kallas 1989, 136–137, 211, 303; Vares 2005, 168.

²⁵⁵ Kallas 1989, 88, 97, 275, 280–281.

²⁵⁶ Kallas 1988, 208, 260, 291, 331; Kallas 1898, 115; Vares 2005, 209.

tikko Hella Murrik, avioituttuaan Wuolijoki. Muistelmissaan Hella Wuolijoki kuvaa Ilona Jalavan naiseksi, joka oli jo nuorena itsenäinen, riippumaton ja uudenaikainen, kutsui isäänsä Antiksi ja äitiään Almaksi ja huolehti sisaruksistaan. Muistelmissaan Wuolijoki piirtää Ilona Jalavasta kuvan teräväsanaisena, kuivaa huumoria viljelevänä, ”robustina”, ennakkoluulottomana ja asiallisena naisena, joka pohjimmiltaan oli helläsydäminen ja empaattinen. Wuolijoelle Jalava oli kuin ”pylväs, jonka ympärille minäkin kietouduin innostuneen, ihanteellisen avuttomuuteni vuosina”.²⁵⁷

Ilona Jalavan ”Puulaaki”

Perhe oli Ilona Jalavan elämässä keskeinen, ja hänen surunsa oli syvä, kun rakastettu pikkusisko kuoli keuhkotautiin 1907. Myös isä Antti Jalava kuoli lyhyen sairauden jälkeen 1909. Isän kuoleman jälkeen Ilona Jalava alkoi taloudellisista syistä pitää täysihoitolaisia. Tästä sai alkunsa Ilona Jalavan varsin kuuluisaksi tullut ”puulaaki”, eräänlainen opiskelijatäysihoitola. Tyyni Tuulion nuoruudenkodissa, jossa myös asui opiskelevia täysihoitolaisia, puulaaki käännettiin ”huonekunnaksi”. Jalavan ”puulaaki” keräsi suojiinsa opiskelijoita, joista useista kehkeytyi Suomen kulttuurielämän merkkihenkilöitä. Oletettavasti opiskelijanuorison sisällissodan aikaisen maanalaisen aktiivisuuden aallot, kuten jääkäriiliike, yltivät myös Ilona Jalavan opiskelijatäysihoitolaan. Se tiedetään, että Jalavan ateljeessa oli taidokkaasti kirjailtu ne Gallen-Kallelan suunnittelemat viirit, jotka liehuivat valkoisen armeijan voitonparaatissa toukokuussa.²⁵⁸

Ilona Jalavan ”puulaaki” Konstantininkadulla (nykyinen Meritullinkatu) oli erittäin suosittu. Pääsyaatimuksena kuuluu olleen se, että ylioppilaan päämääränä oli oltava tohtorin hattu. ”Puulaakista” valmisuikin huomattava määrä tohtoreita, joukossa esimerkiksi Urho Kekkonen. Jalavan luona asuivat myös Kirsti Gallen-Kallela ja kolme Sibeliuksen tyttäristä. Jotkut löysivät sieltä elämäntoverin, ja yhteydet Ilona Jalavaan säilyivät hänen vanhuuteensa asti. Jalava käytti ”puulaakilaisista” ilmausta ”minun lapseni”. Nuori väki oli iloista joukkoa, ja nauru raikui yhteisessä ruokapöydässä. Italiasta ja Lontoosta ”puulaakilainen” Seere Salminen, kirjailijanimerkiltään Serp, kirjoitteli tuttavallisia ja eloisia kuvauksia Ilona Jalavalle. Hän oli toimittaja, kirjailija ja kääntäjä. Ilona Jalavalla oli merkittävä rooli hänen elämässään. Jalavaa voi kutsua Serpin kirjalliseksi agentiksi, joka kannusti, toimitti tekstejä ja huolehti palkkioiden saamisesta.²⁵⁹

Vuonna 1908 Ilona Jalava lähti virkistysmatkalle Berliiniin, missä perheystävien tytär laulunopettaja Paula af Heurlin opiskeli. Paula af Heurlinin oli tarkoitus olla Jalavalle seurana ja kai vähän holhoojanaikin, mutta kuusi vuotta vanhempi seuralainen tuntui vilkkaasta Ilona Jalavasta liian hidastempoiselta. Lähes 30 vuotta myöhemmin Ilona Jalava kirjoitti haikeana Paula af Heurlinin hautajaisista: ”Hän oli viimeinen, joka kutsui minua ”pikkuiseksi”, kuten Heurlinilla oli vanhempien tapana minua kutsua – ja minä tunsin itseni lopullisesti vanhaksi, mutta myös kiitolliseksi, että näin kauan olin jollekin ”pieni.”²⁶⁰

²⁵⁷ Wuolijoki 1945, 10–11.

²⁵⁸ Kallas 1989, 7–8, 298.

²⁵⁹ Kallas 1989, 7–8, 90, 149, 298; Hapuli 2003, 53, 274.

²⁶⁰ Kallas 1988, 293, 331; Kallas 1989, 231.

Jalassaaren luonnonrauhassa

Kesät Ilona Jalava vietti perheen kesäkodissa Peitsalossa Lohjanjärven Jalassaassa, joka oli hänelle mielen tasapainon ja rauhan tyyssija. ”Kesäinen rauha on minun ja kaiken yllä, niin että hyvä on olo.” Peitsalon ”maanhengessä” hän vietti myös vanhuusvuotensa. Vanheneva Ilona Jalava vetäytyi syrjään, ja toinen maailmansotakin tuntui koskettavan häntä vain kaukaa, lähinnä pula-ajan muodossa. Aino Kallakselle Ilona Jalava puolusteli kirjoittamattomuuttaan ”aiheiden puutteella” ja kuvasi iloaan Amerikasta saadusta kahvipaketista. ”Pienten ilojen suurentaminen tai liioittelu on vanhuuden viehätystä.”²⁶¹

Rahaston perustamisvuosi ja toiveet käyttökohteesta

Ilona Jalava toimi Konkordia-valtuuskunnan jäsenenä. Hän halusi tukea naisten opiskelua ja Liittoon kuului hänen henkilökohtaisia ystäviään, kuten Aino Kallaksen sisar Helmi Krohn sekä perheystävät Hella Wuolijoki ja Paula af Heurlin. Ilona Jalava luovutti 1928 Suomalaiselle Konkordia-liitolle nimikkorahastoksi hänelle 50-vuotislahjaksi kootun pienen rahaston. Ilona Jalava ei asettanut ehtoja rahaston käytölle. Hänen kuoltuaan 1960 Jalavan läheiset kartuttivat rahastoa 37 500²⁶² markalla kunnioittaakseen ystävänsä muistoa.²⁶³

---

²⁶¹ Kallas 1988, 164, 304, 323, 421; Kallas 1989, 141, 206, 214–215.

²⁶² Liitteenä taulukko rahan arvon muutoksista.

²⁶³ SKLA laatikko 1 jäsenarkisto; Huuhka 1985, 55, 69.

Mandi Hannula (1880–1952)

Lapsuus, opiskelu-aika ja ammattiura kansakoulunopettajana 1904–1930

Mandi (Amanda) Hannula syntyi 1880 hyvinvoivaan maanviljelijäperheeseen Huittisissa. Koti oli uskonnollinen, eikä sinne tullut muita sanomalehtiä kuin *Suomen läbetyssanomia*. Maalaisympäristössä arvostettiin tuolloin ennen kaikkea ruumiillista työtä, eikä oppivelvollisuutta vielä ollut. Mandin Hannulan lukuinnostusta ei rohkaistu kotona, ja arjen vaatimukset pakottivat hänet jättämään kansakoulun kesken.²⁶⁴

Hellitämätön tahto johti Mandi Hannulan kansanopistoon ja opiskelemaan yksityisesti yläkansakoulun kurssin. Vanhempien vastustuksesta huolimatta hän hakeutui Jyväskylän seminaariin opiskelemaan, valmistui kansakoulunopettajaksi 1904 ja sai opettajan paikan Pieksämäeltä. Oletettavasti Mandi Hannula olisi halunnut suorittaa yliopistotutkinnon, sillä myöhemmällä iällä hän valitteli naisten haluttomuutta yliopisto-opintoihin. Hannula toimi opettajana Pieksämäellä 1904–1921 ja Helsingin Sörnäisissä 1921–1930. Hän oli etevä opettaja, jonka työsarjaan kuului koulun ja opettajiston etujen ajaminen niin sanalla kuin kynälläkin. Hannula oli 1924–1925

Kuva: Rembrand, Helsinki/Museovirasto

Mandi Hannula

Kansakoulun Lehden ja 1934–1937 *Opettajain Lehden* toimittajana. Suomen Opettajayhdistyksen keskushallituksen varapuheenjohtajana Mandi Hannula toimi 1928–1937.²⁶⁵

²⁶⁴ Marjomaa 2004, 555.

²⁶⁵ Heikinheimo 1955, 274; Keskinen 1963, 82; Aikasalo 2004, 87–88; Harjula 2004, 197; Marjomaa 2004, 555; Korppi-Tommola 2006, 114–115.

Muita luottamustoimia

Aikaansaavalle naiselle kerääntyi tehtäviä. Uupumaton Hannula osallistui työn ohella lukuisiin yhteiskunnallisiin pyrintöihin. Myös hänen sisaruksensa olivat innokkaita järjestöihmisiä. Mandi Hannula ehti moneen: hän oli Pieksämäen opettajayhdistyksen puheenjohtaja, Marttajärjestön tukipylväs, Suomen kulttuurirahaston hallituksen jäsen, Kansanvalistusseuran toimikunnan jäsen, Kaleva Koru Oy:n hallituksen puheenjohtaja ja valtion ammattikasvatusneuvoston ensimmäinen varapuheenjohtaja. Suomen Naisyhdistyksessä Mandi Hannula oli vuoron perään niin johtokunnan jäsenenä, sihteerinä kuin puheenjohtajana. Hän edusti Suomen Naisyhdistystä Kansainvälisessä naisten äänioikeuskongressissa Roomassa 1923 ja Berliinissä 1929. Hannula toimi myös Edistyspuolueen kansanedustajana.²⁶⁶

Mandi Hannula oli 1929–1950 mukana Helsingin Kasvatusopillisen keittokoulun hallinnossa. Se oli yksityinen koulu, jota rahoitettiin valtionavulla ja lahjoituksilla. Säätiö oli vastuussa koulun toiminnasta. Mandi Hannula ehti toimia vuosien varrella sekä keittokoulun säätiön hallituksen varapuheenjohtajana että puheenjohtajana. Kotitalouspoliittikkona ja lainsäädäntöä hyvin tuntevana Mandi Hannula merkitsi säätiön hallitukselle tervetullutta asiantuntijapanosta. Hänellä oli elävä kosketus maaseutuun ja perehtyneisyyttä sekä kansakoululaitokseen että poliittiseen työhön. Tässäkin luottamustoimessa idealikas Hannula jaksoi jatkuvasti etsiä mahdollisuuksia

kohentaa oppilaitoksen taloudellista asemaa. Kaupunginvaltuuston jäsenenä hän vaikutti merkittävästi siihen, että Helsingin kaupunki alkoi maksaa vuodesta 1950 vuotuista avustusta oppilaitokselle. Opiston tilat olivat ahtaat ja epäkäytännölliset. Tilakysymystä Mandi Hannula pyrki ratkaisemaan eri tavoin, muun muassa tutkimalla mahdollisuuksia saada vuokralle tilat suunnitteilla olevasta Kansaneläkelaitoksen rakennuksesta. Hankkeen hidastuessa siitä luovuttiin, mutta Mandi Hannula oli vielä 1949 mukana säätiössä tekemässä uhkarohkeaa päätöstä, kun yhdeksästä naisesta koostuva säätiö päätti ottaa lainaa ja rakentuttaa oman talon. Hän ehti olla mukana vaikuttamassa siihen, että koulu sai pysyvän valtionavustuksen ja muuttui Helsingin Kotitalousopettajaopistoksi vuoden 1949 lailla. Tässä hänen lainsäädäntötuntemuksensa oli suureksi avuksi.²⁶⁷

Kotiliesi-lehden toimituskunnassa 1922–1952

Hannula kuului alusta asti vuonna 1922 perustetun uudentyyppisen lehden, *Kotilieden* toimituskuntaan. Tunnuslauseella ”Koti on yhteiskunnan sydän” varustettu lehti oli suunnattu laajalle yleisölle ja valistamaan kaikkia kansanryhmiä. *Kotilieden* lukijakuntaan kuului myös niitä, jotka olivat nousemasa tai nousseet alemmista kansankerroksista sivistyneistöön ja kaipasivat ohjeita uuteen elämäntapaan. Hannulalle tämä muutos oli omakohtaisesti tuttua. Tyypillisintä 1920-luvun *Kotiliedelle* olivat erilaiset

²⁶⁶ Aikalaiskirja 1933, 172; Kuka kukin on 1950, 156; Suomen elämäkerrasto 1955, 274; Marjomaa 2004, 555; Korppi-Tommola 2006, 114–115.

²⁶⁷ Sysiharju 1995, 77, 103, 126, 168.

neuvot ja ohjeet: lehti esitti lukijoiden eletäväksi esimerkillistä elämää. Toisaalta se pyrki myös toimituksen ja lukijoiden välisen kuilun madaltamiseen: toimittajat jakoivat omia kokemuksiaan. Toimitus ei kuitenkaan katsonut lukijoita aivan tasaveroisiksi itsensä kanssa. Lehti rakensi itselleen äidin tai isosisikon auktoriteetilla puhuvaa ääntä.²⁶⁸

Nuorelle kustannusvirikailijalle Alli Wiherheimolle annettiin toimitussihteerin tehtävä, muut toimituskunnan jäsenet ideoivat ja kirjoittivat artikkeleita. Toimituskunta oli arvovaltainen, ja alkuvuosina sen vahvat naiset päättivät lehden linjasta. Mandi Hannula antoi lukijoille rautaisannoksen toteutuneista ja hankkeilla olevista lainsäädännön edistysaskelista sekä valtiopäivien ja budjetin kotitalouteen liittyvistä asioista.²⁶⁹

Kotilieden toimitussihteeriksi Alli Wiherheimon ja Mandi Hannulan ystävyystyivät läheisesti. Heitä yhdistivät naimattomuus ja monet ihanteet. Itsenäisen Hannulan oli esikuva nuorelle Wiherheimolle. Wiherheimon mukaan Mandi Hannula oli reilu ja oikeamielinen, kaukonäköinen ja viisas. Maalaiskodin tytär opetti Helsingissä syntyneelle Alli Wiherheimolle tyylikästä pukeutumista, kodinsisustusta, huvilakulttuuria ja matkustamista. Myöhemmin ystävyys laantui ja muuttui työtoveruudeksi. Wiherheimon koki, että Hannulan vahvan persoonallisuuden vaikutusyritykset pyrkivät rajoittamaan hänen itsenäisyytensä. Vanhenevasta ja kuuroutuvasta Mandi Hannulasta tuli 1940-luvulla Wiherheimon mukaan melkoinen jarru lehden toimitustyölle. Hannulan mielipiteet oli-

vat niin varmoja, että keskustelu oli vaikeaa. Jonkinlainen ystävyys säilyi, ja vuonna 1952 Wiherheimon järjesti Mandi Hannulan hautajaiset.²⁷⁰

Eduskunnassa Edistyspuolueen kansanedustajana 1919–1930 ja 1936–1944

Monissa luottamustehtävissä kouluttautunut Hannula pääsi ensimmäisellä yrittämällä eduskuntaan 1919 edellisenä vuonna perustetun Edistyspuolueen listoilta. Mandi Hannulan veli Oskari Hannula oli toiminut 1900-luvun alun nuorsuomalaisessa liikkeessä ja sittemmin edistyspuolueessa, ja hän rohkaisi sisartaan ryhtymään kansanedustajaehdokkaaksi. Kansallisessa edistyspuolueessa oli eduskuntavaalien edellä keväällä 1919 puutetta naispuhujista, ja kirjastoneuvos Helle Kannila lähti matkaan evästyksensä, että kansaa oli kalastettava äänestämään opettaja Mandi Hannulaa. Kannila ei tässä vaiheessa tuntenut tulevaa hengenheimolaistaan Hannulaa ollenkaan. Hän tiedusteli vaivihkaa eräällä puhujamatkallaan, millainen ihminen Mandi Hannula on, ja sai vastauksen: ”Erinomainen ehdokas, sellaisesta saisivat miehetkin olla ylpeitä.”²⁷¹

Eduskunnassa Hannula keskittyi muiden naiskansanedustajien tapaan asioihin, jotka määriteltiin feministiseen elämänpiiriin kuuluviksi. Eduskunnan naisten oletettiin ottavan hoitaakseen naisten, lasten ja perheiden asiat. Hannula toimi aktiivisesti myös avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten aseman paran-

²⁶⁸ Aikasalo 2004, 44–45; Töyry 2005, 255, 290–292; Mäkinen & Sysiharju 2006, 228.

²⁶⁹ Aikasalo 2004, 43–44; Töyry 2005, 264; Mäkinen & Sysiharju 2006, 225.

²⁷⁰ Aikasalo 2004, 55–57, 117–118, 164–165.

²⁷¹ Suomen Elämäkerrasto 1955, 274; Kauppi 1976, 100–101; Hentilä 2004, 123, 126; Marjomaa 2004, 555; Korppi-Tommola 2006, 114.

tamiseksi sekä kansakoulunopettajien palkkauksen kohentamiseksi. Omissa aloitteissaan hän keskittyi koulutuskysymyksiin, jotka olivat tärkeitä muillekin oikeistopuolueiden naisille.²⁷²

Oikeiston naiset olivat tehneet esityksen naisten pääsemisestä valtion virkoihin jo ensimmäisillä yksikamarisen eduskunnan valtiopäivillä. He vastustivat järjestelmää, jossa heidän tuli hakea ”vapautusta sukupuolestaan”. Asia oli tärkeä, ja aloite uusittiin lähes vuosittain, mutta sen eteneminen takerteli. Vihdoin 1917 saatiin valmiiksi mietintö, jossa tuettiin naisten pääsyä valtion virkoihin. Varsinainen asian käsittely aloitettiin kuitenkin vasta 1925 valtiopäivillä. Mandi Hannula otti asiaan kantaa tiukkanaisesti, kun se tuli hallituksen esityksenä keskusteltavaksi. Lakiesityksestä oli poistettava rajoitus, jonka mukaan nainen ei voinut päästä tuomarin virkaan. Myös esitettiin rajausta, että ”voimaa ja kestävyyttä” vaativiin tehtäviin ei voitaisi valita naista. Hannulasta tämä oli ”kohtuutonta”, koska sekä miehissä että naisissa oli niin heikkoja kuin voimakkaita. Tästä hän sai kuulla vahvaan persoonallisuuteensa kohdistuvan ilkeän letkautuksen. Laki naisten oikeudesta valtion virkoihin tuli voimaan 1926. Tiedusteltuaan virastojen kantoja hallitus laati asetuksen, jonka mukaan useimmat arvovaltaiset ja hyvin palkatut virrat tulisi varata miehille. Mandi Hannulan mielestä tämä loukkasi hallitusmuodon henkeä ja kirjainta. Hänen mukaansa laki oli ”jotenkin tyydyttävä”, mutta oli valitettavaa, ettei sitä sovellettu tyydyttävästi käytäntöön. Ylempien palkkaluokkien virat oli varattu miehille, kun taas naisvirkailijoita oli vain arvo-

asteikon ala-askelmilla. Toisaalta Hannulan mukaan naiset saivat syyttää myös itseään, kun eivät hankkineet erityisalojen koulutusta ja tarjoutuivat huonosti palkattuihin vaatimattomiin toimiin, joissa pärjäsi ilman ammattikoulutusta. Hannula arvosteli kiivaasti myös kanssasisariaan.²⁷³

Mandi Hannula kirjoitti oman mielipiteensä laista Suomen Naisyhdistyksen julkaisuun: ”Naisten on aina ollut pakko pitää toisessa kädessään puolustusasetta, toisessa muurauslastaa. Tänä aikana tarvitaan varsinkin puolustusasetta ja puolustusasennetta – taantumusliikettä on heti alussa ja naisten koko rintamalla asetettava torjumaan.” Kirjoitelmansa Hannula lopetti lauseeseen: ”Ihmiskunnan suurin oikeussavuutus: *naisen vapaus* on niin kallisarvoinen, että sen puolesta ja sen säilyttämiseksi on taisteltava niinkuin kalleimmasta, niinkuin elämästä taistellaan.” Mandi Hannulan työtoveri *Kotiliesi*-lehdessä, Suomalaisen Konkordia-liiton pitkäaikainen sihteeri Mirja Huuhka esitti, että Hannula ei ollut naisasianainen, vaan hän nautti siitä, että miehet kohtelivat häntä vertaisenaan. Ehkä Mandi Hannula oli naisasianainen, joka halusi tulla kohdelluksi miesten vertaisena.²⁷⁴

Erityisen ansiokasta Mandi Hannulan toiminta oli vuoden 1929 avioliittolakia valmisteltaessa ja läpi viettäessä. Sen myötä nousi esille kysymys avioliittoikästä, joka oli 17 vuotta. Naiset olivat yksimielisiä siitä, että se oli nostettava 18 vuoteen. Mandi Hannula korosti, ettei eduskunta voinut tehdä lasten avioliittoja suosivaa päätöstä. Asiasta taitettiin peistä monen miesedustajan vastustaessa, mutta lopulta naiset sai-

²⁷² Lähteenmäki 2006, 123, 134.

²⁷³ Ollila 1993, 138; Hagner 2006, 115–116; Lähteenmäki 200, 118–120.

²⁷⁴ Hannula 1934, 108; Huuhka 1985, 70.

vat avioliittolain läpi haluamassaan muodossa. Ilmeisesti kunnia uudesta laista kuului suurelta osin Hannulalle. Avioliittolaki oli päivänpolttava kysymys, ja sen käsittelyssä keskustelu oli vilkasta, ajoin kiihkeää. Mandi Hannula käytti ensimmäisen puheenvuoron naisten puolesta. Siinä hän toi ilmi, että puoluekannasta riippumatta kaikki naiset olivat yksimielisiä uudistuksen välttämättömyydestä. Uusi avioliittolaki oli lähes vallankumouksellinen, ääni- ja vaali-oikeuden rinnalla se oli toinen suomalaisten naisten tasa-arvokehityksen käännekohta. Lain myötä miehen edusmiehisuus lakkautettiin ja aviopuolisoista tuli oikeudellisesti yhdenvertaisia. Uutta oli se, että kodinhoito tulkittiin vaimon työksi ja tämän ”työn kautta hänkin oli perheen huoltaja niin kuin mieskin”.²⁷⁵

Vuonna 1929 *Naisen Ääni* -lehdessä nimimerkki Morakka (Helle Kannila) oikaisi erästä toimittajaa, joka oli ihmetellyt, miten neiti Mandi Hannula voi puhua avioliittolakia koskevista asioista: ”Eikö sitten keuhkotaudista voi puhua muut kuin keuhkotautiset!” Hannulan vaikutus uuteen avioliittolakiin oli niin suuri, että puoluetoveri Arvo Inkilä kysäisi: ”Kyllä kai sinä Mandi nyt menet naimisiin, kun sait niin hyvän avioliittolain.” Hannula ei jäänyt sanattomaksi: ”Jäi vielä liian huonot ulospääsymahdollisuudet.” Mandi Hannula itse piti lakia joistain puutteistaan huolimatta onnistuneena.²⁷⁶

Vuonna 1933, kun naisten maallikkojäsenyys kirkolliskokouksessa hyväksyttiin, Hannula puhui jo naispappeudesta. Hänen mukaansa vasta sen myötä toteu-

tuu kirkossa lopullinen oikeudenmukaisuus. Tähän toteutumiseen kului aikaa 53 vuotta.²⁷⁷

Mandi Hannula oli johtamassa ryhmää, joka 1929 vaati avioliittolain tiukentamista rotuhygieenisistä syistä siten, että avioliitto kiellettäisiin mielisairailta, ”tylsämielisiltä”, periytyvää epilepsiaa tai tarttuvaa sukupuolitautia sairastavilta. Rotuhygienian ytimenä oli ajatus, että oli mahdollista ja välttämätöntä vaikuttaa siihen, millaisia lapsia väestöön syntyy. Perinnöllisyyden ajateltiin viime kädessä määrävän jälkeläisten ominaisuudet. Mandi Hannulan ehdotus sai kannatusta muun muassa Suomen Naisten Kansallisliiton puheenjohtajalta Tilma Hainarilta. Säädöstä ei kuitenkaan otettu avioliittolakiin. Suomalainen rotuhygienialiike oli 1920- ja 1930-luvuilla suorastaan eräänlainen muotiliike, johon lukeutui eri poliittisiin puolueisiin kuuluvia asiantuntijoita, kuten terveydenhoitoalan ammattilaisia ja tiedemiehiä. Myös siveyden, moraalin ja oikean elämäntavan vaalijoissa oli rotuhygienian kannattajia, esimerkiksi Suomen Naisten Kansallisliiton Siveellisyyskomitea, kristillinen raittius- ja siveellisyysseura Valkonauha ja Kookoomuksen naiset.²⁷⁸

Opettajana Hannula kannatti yleistä oppivelvollisuutta sekä uskonnonopetuksen säilyttämistä kansakoulunopetuksessa. Kristillinen maailmankatsomus oli Hannulalle kaikki elämätkuviot läpäisevä vakaumus ja osa ihmiskunnan sivistysperintöä. Sen säilyttämisen kouluopetuksessa oli tärkeää huolimatta uskonnonvapaudesta, jonka hän hyväksyi. Raittiuskysymyksessä Hannula kannatti ”kotien yhtenäisyyden”

²⁷⁵ Hagner 2006, 55–56; Lähteenmäki 121–122.

²⁷⁶ Kauppi 1976, 198; Huuhka 1985, 70; Hagner 2006, 55.

²⁷⁷ Harjula 2004, 197.

²⁷⁸ Mattila 1999, 14, 16, 269, 327, 339, 342, 385; Lähteenmäki 2006, 123.

takia täysraittiuutta ja kieltolakia ja hän edisti niitä myös Opettajien raittiusliitossa ja Naisten Raittiuskeskuksessa. Tässä hän poikkesi puolueensa liberaalimmasta, kieltolakiin vähintään epäröiden suhtautuvasta valtavirrasta. Hannula taisteli kieltolain puolesta loppuun asti, ja sen kumoaminen oli hänelle pettymys.²⁷⁹

Mandi Hannulan lähimmät eduskuntatoverit olivat sosiaalidemokraatti Miina Sillanpää ja kokoomuspuolueen Hedvig Gebhard. Kolmikön yleispoliittiset linjat erosivat toisistaan, mutta heidän naisasia-ajattelunsa oli samansuuntaista, samoin luonteenlaatu. He olivat realisteja, ajoivat parannuksia vähitellen mutta sitkeästi, vailla turhaa ihanteellisuutta tai itsepintaista periaatteellisuutta sen enempää punaiseen kuin valkoiseenkaan suuntaan. Hedvig Gebhard valitteli kokoomuksen järjestämissä 70-vuotisjuhlissaan, etteivät Miina ja Mandi voineet olla mukana. Hän oli Hannulan toveri myös *Kotiliedessä*, ja työ- ja eduskuntatoveruus muuttui ystävyudeksi. Kun Gebhard 1929 syrjäytettiin lapuanliikkeen aikaan kokoomuksesta, tuotunut Hannula suomi oikeistolaituneita kokoomusnaisia ”vailla järkeä oleviksi lottahameessa hosujiksi”. Hyvä ystävyys yli puoluerajojen vallitsi myös Miina Sillanpään kanssa. Hänelle Mandi Hannula kirjoitti 1933 tämän pudottua eduskunnasta: ”Jos eivät akat ymmärrä, niin pitäisihän miesten tietää, mikä Miina Sillanpää on ja antaa äänensä tuhatta kertaa mieluummin Sinulle kuin jollekin äijän kuvatukselle...” Kaikkia kanssasisariaan eduskunnas-

sa Hannula ei suinkaan hyväksynyt mukaan ”naisten yhteisrintamaan”.²⁸⁰

Vuonna 1936 eduskuntaan uudelleen valittu Mandi Hannula harmitteli kirjeessä eduskunnasta pois jääneelle Gebhardille: ”Kuinka komeata olisi ollut: Sinä porvarissiivessä, Sillanpää toisella puolella salia ja me muut teidän vanavedessä. Miehillä olisi ollut ihmettelemistä ja huomioonotettavaa, ja asiat olisivat kulkeneet.” Talvisodan aikana Hannula oleili eduskunnan mukana Kauhajoella. Kirjeistä Gebhardille huokuu pessimismi. Eduskunnassa ilmeisesti tiedettiin tilanteen vakavuudesta enemmän kuin muualla sensuurimuurin takana. Pommikoneet tulivat Kauhajoellakin tutuiksi. Mandi Hannula oli joutunut 17 kertaa pommituksia pakoon jääkellariin.²⁸¹

Kaikessa toiminnassaan Mandi Hannulalle oli keskeistä naisen asema ja perhepolitiikka. Hannula korosti naisten kansantaloudellisesti tärkeää roolia. Kulutuksen ja kaupallisuuden kasvaessa kotitalousvalistus alkoi saada 1920–1930 -lukuilla yleisemmän huomiot. Perheenemäntien taloudenhoidossa oli Hannulan mielestä paljon parantamista. Kotitalous oli tiedettä, mutta myös ”sodankäyntiä” likaa vastaan. Epäsiisti koti ei pystynyt kilpailemaan kapakoiden kanssa. Hannulan ystävä, kansanrunouden tutkija Elsa Enäjärvi-Haavio luonnehti Mandi Hannulaa ”yhteiskuntaäidiksi, joka ei suostunut vaikenemaan”.²⁸²

²⁷⁹ Marjomaa 2004, 555.

²⁸⁰ Tuulio 1969, 149–150; Sulkunen 1997, 170; Mäkinen & Sysiharju 2006, 199, 219, 273.

²⁸¹ Mäkinen & Sysiharju 2006, 199, 284.

²⁸² Marjomaa 2004, 555; Lähtenmäki 2006, 115, 124–125.

Kunnallisneuvoksen arvon 1938 saanut Mandi Hannula kohosi edistyspuolueen etuvartioon, sen keskeisimmäksi naispoliitikoksi, puoluetoimikunnan ja työvaliokunnan jäseneksi, rahastonhoitajaksi, puolueen naisvaltuuston puheenjohtajaksi ja eduskuntaryhmän varapuheenjohtajaksi. Mandi Hannula oli ensimmäinen nainen, joka valittiin puolueen eduskuntaryhmän johtoon ja valiokunnan puheenjohtajaksi. Hänet valittiin vuonna 1926 toimitusvaliokunnan puheenjohtajaksi. Seuraavan kerran nainen valittiin valiokunnan puheenjohtajaksi vasta 1945. Hannula oli presidentin valitsijamiehenä viisi kertaa. Hänen saamastaan vahvasta kannatuksesta kertoo se, että hän säilytti luottamusasemansa puolueen kutistumisesta huolimatta ja lopetti poliittisen uransa vain vuotta aikaisemmin kuin edistyspuolue lakkautettiin 1951. Hannulalle myönnettiin yhteiskunnallisista ansioista Suomen Valkoisen Ruusun Ritarikunnan ensimmäisen luokan ansiomerkki.²⁸³

Mandi Hannula oli yksi niistä naisista, jotka ovat toimineet esimerkkeinä ja luoneet yhteiskunnallisesti aktiivista naisihannetta. Muun muassa Riitta Uosukainen ihaili häntä ennen omaa kansanedustajuuttaan ja sai innoitusta omalle uralleen. Kansanedustajanaiset ovat muuttaneet suomalaista yhteiskuntaa puhumalla. Heillä oli monenlaisia puhetapoja. Mandi Hannula voidaan luokitella sillanrakentajaksi ja sovitelijaksi, joka pyrki silottelemaan rosoja. Kun hän puhui työväestön ongelmista, hän pyrki maltillisella esiintymisellään vaikuttamaan vasemmiston nais-

edustajiin ja saamaan siten kannatusta hankkeilleen. Toisaalta hänellä oli tarvittaessa iskevä ulosanti, josta löytyi ytyä.²⁸⁴

Tasa-arvon edeltäjä ja edistäjä

Mandi Hannulan tausta maalaistalon tyttärenä antoi hänelle kouriintuntuvan yhteyden arjen elämään. Kansan tunteminen tuotti näkökulman myös yhteiskunnalliselle työlle. Maaseutu antoi tyttölapsen kasvamiselle väljemmät puitteet kuin säätyläispiirit, joissa tytöt kouluttiin pienestä pitäen naisellista heikkoutta korostavaan naisrooliin. Vahvan ja toimeliaan naisen malli nousi agraarista traditiosta. Mandi Hannula lisäsi siihen ajatuksen naisten oikeudesta koulutukseen, ammattiin ja taloudelliseen itsenäisyyteen. Kahden erilaisen perinteen yhdyntyessä syntyi visio vireästä uudesta naisesta, jolle kuuluivat täydet kansalaisoikeudet ja mahdollisuus itsensä toteuttamiseen velvollisuuksien vastapainoksi. Mandi Hannula oli varakkaan talonpoikaiskodin tytär, mutta silti hän sai itse raivata tiensä, sillä hänen kotiympäristössään tytöille ei katsottu riittävän varoja oppikouluun pääsemiseen. Lahjakas ja päämäärätietoinen Hannula tottui ponnistelemaan ja voittamaan vaikeuksia.²⁸⁵

Mandi Hannulan elämänvalinta oli naimattomuus. Hänen pitkäaikainen asuintoverinsa oli yhteiskunnallisesti aktiivinen laulunopettaja Paula af Heurlin.

²⁸³ Aikalaiskirja 1933, 172; Kuka kukin on. Aikalaiskirja 1950, 156; Heikinheimo 1955, 274; Ollila 1993, 308–309; Marjomaa 2004, 555; Lähteenmäki 2006, 198.

²⁸⁴ Lähteenmäki 2006, 207, 209.

²⁸⁵ Tuulio 1961, 15; Ollila 1998, 233.

Erottuaan Suomalaisen Konkordia-liiton toimikunnasta 1949 Mandi Hannula kutsui toimikunnan jäsenet kauniiseen antiikkihuonekaluilla sisustettuun kotiinsa Helsingin Lutherinkadulle. Tervetuliaisiksi hän lausui: ”Täällä me kaksi vanhaapiikaa asumme hyvässä sovussa.” Naisilla oli myös yhteinen kesäkoti Hannulassa Lahden Vesijärven rannalla. Siellä Mandi Hannula harrasti mielipuuhaansa puutarhanhoitoa ja purki energiaansa tekemällä ruumiillista työtä kuten sahaamalla puita.²⁸⁶

Hannulalla riitti huumorintajua ja myönteisyyttä. Muutama vuosi ennen kuolemaansa hän kirjoitti sairavuoteeltaan parikymmentä vuotta nuoremman ystävänsä Elsa Enäjärvi-Haavion kuolinvuoteelle humoristisesti omasta sairaudestaan ja ymmärtämättömästä lääkäristä, jota hänen teki mieli ”antaa korvalle”. Hän valoi ystävänsä lohtua ja uskoa: ”Elsa rakas, me uskomme jatkuvasti hyvien voimien voittoon.”²⁸⁷

Konkordia-liitossa 1935–1949

Kansanedustaja Mandi Hannula oli Suomalaisen Konkordia-liiton toimikunnassa 1935–1949. Liiton varapuheenjohtajana hän oli vuodet 1939–1949. Oletettavasti hän tuli mukaan Liiton toimintaan asuintoverinsa, entisen puheenjohtajan Paula af Heurlinin vaikutuksesta. Opettajana Mandi Hannula tunsikin itselleen läheisiksi varattomista oloista lähteneen semi-

naariopiskelijat, mutta hän suhtautui kaikkiin hakijoihin oikeudenmukaisesti.²⁸⁸

Rahaston perustamisvuosi ja toiveet käyttökohteista

Mandi Hannulalle oli koottu 1930 50-vuotispäivälahjaksi pieni rahasto, jota hän lisäsi vuonna 1945 50 000²⁸⁹ markalla. Hannula antoi täsmälliset ja tarkat määräykset rahaston käytöstä. Sen korot tuli jakaa vuosittain yhtenä apurahana joko opintomatkarahaksi aikakausi- tai sanomalehden toimittajalle, ”ei kuitenkaan kommunistille”, kansakouluntarkastajaksi opiskelevalle kansakoulunopettajalle tai oikeustieteen opiskelijalle, jolla oli ”päämääränä ylempi oikeustutkinto tai sitäkin korkeampi lainopillinen tutkinto”. Jos apurahan saanut oikeustieteen opiskelija teki väitöskirjaa tai vastaavaa suurta työtä, voitiin apuraha myöntää kahtena tai kolmena peräkkäisenä vuotena samalle henkilölle. Aikoinaan Mandi Hannula olisi itse halunnut suorittaa lainopillisen tutkinnon, jos hänellä olisi ollut mahdollisuus opiskella. Eduskunnassa hän osallistui merkittävästi lainsäädäntötyöhön. Hän piti arvossa myös toimittajan ammattia, joka oli hänelle tuttu pitkäaikaisesta työskentelystä *Kotilieden* toimikunnassa. Lisätoiveena Mandi Hannula esitti, että hakijan luonteen rehtiys ja esiintymiskyky oli otettava huomioon. Pääosan omaisuudestaan Mandi Hannula testamenttasi Suomen Kulttuurirahastolle, ilmeisesti uskoen muistonsa säilyvän siellä parhaiten.²⁹⁰

²⁸⁶ SKLA Mirja Huuhkan puhe 28.3.1995; Aikasalo 2004, 55–56; Mäkinen & Sysiharju 2006, 200.

²⁸⁷ Eskola 2003, 542.

²⁸⁸ Huuhka 1960, 52; Huuhka 1985, 65.

²⁸⁹ Liitteenä taulukko rahan arvon muutoksista.

²⁹⁰ SKLA Mandi Hannula Suomalaiselle Konkordia-liitolle 16.9.1930;

Ote testamentista

Testamenttini

Vuonna 1950 testamentini ja testamenttini on oleva, että kustannani menettämään omaisuuteni milteen seuraavalle tavalle:

.....

Suomalaisen Konordia Liiton hallinnossa oleva 50-vuotispäivämömi perusteella Mandi Hannulan rahasto saa niin nimen erään, että rahaston pääoma tulee sadantuhannen (100.000:-) markan suuriseksi. Rahaston kustannot koot jaetaan vuosittain ylitensä apurahana varattomalle lahjoituskaselle Helsingin Kotitöiden opettajien opiston opettajien oppilaille. Korvosta vähennetään voitokasutuksen se määrä, minkä Konordia Liiton säännit määräävät lahjoitusvarojen voitokasutuksesta.

.....

Helsingissä 25. joulukuuta 1950
Mandi Hannula

Helena Syrjälä (1883–1966)

Kuva: Museovirasto

Helena Syrjälä

Opiskelu ja ammattiura seminaarin lehtorina

Helena Syrjälä syntyi 1883 Heinolan pitäjässä varakkaan maanviljelijä Kaarle Syrjälän ja hänen vaimonsa Vilhelmiinan esikoistyttäreksi. Sivistynyt perhe koulutti ylioppilaiksi kaikki neljä lastaan, niin tyttäret

Helenan ja Minnan kuin pojat Eskon ja Kallen, jotka kaatuivat sisällissodassa valkoisten puolella 1918. Helena Syrjälä kirjoitti ylioppilaaksi Lahden Yhteiskoulusta 1904 ja suoritti filosofian kandidaatin tutkinnon Helsingin yliopistosta 1911. Tutkintoon kuuluivat arvosanat fysiikasta, maantieteestä, kemiasta ja matematiikasta. Maisteriksi Syrjälä promovoitiin 1914. Seuraavana vuonna hän suoritti vielä kansakoulunopettajan pätevyuden. Helena Syrjälä halusi pysyä eurooppalaisten kasvatusideologioiden ja luonnontieteen kehityksen tasalla. Hän teki opintomatkoja Saksaan 1913 ja 1923, Ranskaan 1925 sekä Itävaltaan ja Italiaan 1927.²⁹¹

Lukuvuoden 1912–1913 Helena Syrjälä opetti Riihimäen yhteiskoulussa matematiikkaa ja fysiikkaa. Heinolan pitäjän Härkälän kansakoulussa hän toimi kansakoulunopettajana lukuvuoden 1915–1916. Vuonna 1919 Syrjälä hoiti muutaman kuukauden Heinolan kansakoulunopettajaseminaarin matematiikan ja luonnontieteen lehtorin sijaisuutta. Seuraavana vuonna hän sai määräyksen samaan virkaan koevuosille ja hänet vakinaistettiin 1923. Heinolan seminaarin opettajat olivat hyvin koulutettua väkeä, jota yhdisti raittius- ja suomalaisuusate sekä kristilliseellinen elämäntapa. Monet lehtoreista, ku-

²⁹¹ Aikalaiskirja 1934, 618–619; Aikalaiskirja 1941, 717; Wilmi 1999, 366–367.

ten Syrjälä, osallistuivat aktiivisesti yhteiskunnallisiin rientoihin, kulttuurielämään ja kunnan luottamustoimiin. Seminaarin lehtorina Helena Syrjälä edusti Heinolan oppisivistyneistön kärkeä. Hän kuului paikkakunnalla arvostettuun yhteiskunnalliseen ryhmään, jota liittivät yhteen tapakulttuuri ja keskinäinen kanssakäyminen. Syrjälä ei kuitenkaan tyytynyt seurustelemaan vain vertaistensa kanssa. Hän osoitti jo nuorena sosiaalista mielenlaatua haluamalla auttaa elämän varjopuolen kulkijoita. Syrjälä kuului muun muassa Heinolan kaupungin köyhäinhuolto-lautakuntaan.²⁹²

Kunnallispoliitikko ja yhteisten asioiden harrastaja

Luottamustoimia alkoi karttua osaavalle, toimeliaalle naiselle, joka halusi edistää tärkeänä pitämiään asioita. Helena Syrjälä toimi Härkälän kansakoulun johtokunnan puheenjohtajana ja Heinolan kaupungin vt. kansakouluntarkastajana. Paikallisen kansankirjaston johtokunnassa hän oli vuosien varrella sekä varapuheenjohtajana että puheenjohtajana. Heinolan Säästöpankin isännistössä Syrjälä oli ainoana naisena 1950-luvulla. Helena Syrjälä vaikutti Heinolan kaupunginvaltuustossa Kansallisen Edistyspuolueen jäsenenä vuodet 1924–1936 ja 1946–1954. Hän oli Heinolan valtuuston ensimmäinen naispuheenjohtaja 1935–36. Valtuuston puheenjohtajan paikka oli keskeinen ja tärkeä, ja siihen pyrittiin valitsemaan henkilö, jolla oli valtuustokokemusta ja joka nautti arvostusta yhteiskunnallisten asioiden vuoksi.²⁹³

Edistyspuolueen paikallisosaston toiminta alkoi hiipua Heinolassa sotien jälkeen, mutta Edistyspuolue eli Edistysseura jatkoi lähinnä vaaliorganisaationa. Sen puheenjohtajana toimi Helena Syrjälä. Vuoden 1945 kunnallisvaaleja varten Edistysseura perusti porvarillisen vaaliliiton Kansallista kokoomuspuoluetta edustavan Kansallisliiton kanssa. ”Tervettä kunnallispolitiikkaa” oli vaaliliiton tunnus. Sen naiset keskittivät ehdokkaansa omalle listalleen, ja tämä tuotti tuloksia. Helena Syrjälän ohella kaksi kokoomuslaista naisehdokasta tuli valituiksi.²⁹⁴

Edistyspuolueen kansanedustaja

Helena Syrjälän elämässä kulki suora jatkumo kunnallispolitiikasta eduskuntaan. Hänet valittiin Mikkelin vaalipiiristä edistyspuolueen kansanedustajaksi vuosiksi 1936–1938 ja 1940–1944. Entinen kokoomuksen kansanedustaja talousneuvos Hedveg Gebhard oli kriittinen politiikkaan lähteneitä naisia kohtaan. Syrjälää hän piti kuitenkin 1936 yhtenä uuden eduskunnan ”ensi luokan persoonallisuutena ja naisten yhteisrintaman jäsenenä”. Tähän joukkoon Gebhard kelpuutti vain harvat ja valitut. Kansanedustajakautenaan Helena Syrjälä muun muassa tuki ja edesauttoi Marttaliiton toimintaa. Hän esiintyi juhlapuhujana Marttaliiton tilaisuuksissa, kirjoitti artikkeleita Emäntälehteen naisten kunnalliseen elämään osallistumisen tärkeydestä ja puolsi Marttaliiton anomuksia eduskunnassa. Uskollisena kotikaupungillensa Syrjälä edisti Heinolan asioita. Hän järjesti rahoituksen Heinolan seminaarin lisärakennukselle ja anoi

²⁹² Aikalaiskirja 1934, 618–619; Aikalaiskirja 1941, 717; Endén 1989, 250–251, 428.

²⁹³ Aikalaiskirja 1941, 717; Endén 1989, 193, 195–197; Herranen 1998, 154.

²⁹⁴ Herranen 1998, 154, 192; Hentilä 2004, 123–124.

määrärahoja paikalliselle tienrakennukselle. Helena Syrjälä oli Tasavallan Presidentin valitsijamiehenä vuosina 1937, 1940 ja 1943. Ansiokkaasta toiminnastaan hänelle myönnettiin Suomen Valkoisen Ruusun 1. luokan ritarimerkki.²⁹⁵

Heinolan hyväntekijä

Helena Syrjälä kunnostautui kotikaupunkinsa hyväntekijänä. Ystävyys Heinolan kansalaisopiston johtajan Maire Salomaan kanssa avasi Syrjälälle uoman settlementityön piiriin. Heinolaan oli perustettu 1944 kristillis-sosiaalinen työkeskus eli Settlementi Jyränkölä. Sen suojissa jatkoi myös pommituksessa 1941 tuhoutunut Heinolan työväenopisto. Jyränkölä perustettiin, kun sodan aikana heräsi tarve perustaa kaupunkiin nuorisotyötä tekevä laitos. Vähitellen Jyränkölästä kehkeytyi kaupungin kukoistava kulttuurikeskus. Siellä annettiin aikuisopetusta ja ylläpidettiin vanhusten asumispalveluja. Jyränkölässä kokoontui kultaisen iän kerho, jonka malli oli kotoisin Yhdysvalloista. Opiston toiminnan suuri menestys aiheutti tilaongelmia. Niitä helpottaakseen Helena Syrjälä luovutti 1957 opistolle omistamansa kiinteistön ja sillä sijaitsevan arvokkaan kaupunkitalon. Opisto sai väljemmät tilat, ja toiminta siirtyi lähemmäs keskustaa, mikä puolestaan lisäsi sen suosiota entisestään. Syrjälän tarkoitus oli tukea Jyränkölän aatteellista toimintaa eli erilaisen kansalaispiirien yhdistämistä. Sisällissodassa hän oli itse kipeästi kokenut sen todellisuuden, joka kumpusi eri väestöryhmien vastakkainasettelusta.²⁹⁶

Helena Syrjälän varallisuuden juurena oli vanhemmilta peritty 450 hehtaarin maatila Heinolan maalaiskunnassa Vierumäellä. Sekä Helena että hänen sisarensa Minna Syrjälä olivat akateemisesti koulutettuja naimattomia naisia. Molemmat veljet olivat kuolleet Heinolan taistelussa 1918. Menetyksen tuskan lisäksi perheen tulevaisuudensuunnitelmat romahtivat, kun kotitalolle ei ollut jatkajaa. Vaikka Helena Syrjälä mainitsi erityisharrastukseksaan maanviljelyn, metsien ja peltojen hoidosta tuli vanhempien kuoltua vähitellen suuri rasitus. Päävastuu tilan hoidosta lankesi Helena Syrjälälle, joka itse asui Heinolassa, kun taas hänen sisarensa oli virassa Helsingissä. Sodan jälkeen Vierumäelle alettiin muodostaa siirtolaisasutusta 1946, ja suvun päättilasta tehtiin kaupat. Metsän myynnistä ja tilakaupoista saamallaan varoilla Helena Syrjälä huolehti muun muassa vähävaraisista nuorista, orpolapsista ja kahdesta ottopojastaan.²⁹⁷

Yhdessä sisarukset Minna ja Helena Syrjälä laativat 1957 testamentin, jossa he lahjoittivat koko omaisuutensa hyväntekeväisyyteen. Heinolan maalaiskunnalle he määräsivät mittavan lahjoituksen, johon kuului muun muassa yli sata hehtaaria metsämaata. Syrjälän perintö kasvoi huomattavaksi pääomaksi sisarusten kuoltua, kun maan arvo kasvoi kaavoituksen myötä. Syrjälät lahjoittivat Heinolan vanhainkodin kannatusyhdistykselle maatilan, josta saaduilla tuloilla rakennettiin edelleen käytössä oleva vanhustentalo Kristiina. Testamentti käsitti varoja myös orpokodin rakentamista varten.²⁹⁸

²⁹⁵ Endén 1989, 220, 250; Ollila 1993, 154; Lähteenmäki 2006, 114, 316; Mäkinen & Sysiharju 2006, 273.

²⁹⁶ Etelä-Suomen Sanomat 8.3.1986 Arvekari; Herranen 1998, 274–276; Wilmi 1999, 296.

²⁹⁷ Etelä-Suomen Sanomat 8.3.1986 Arvekari.

²⁹⁸ Etelä-Suomen Sanomat 8.3.1986 Arvekari; Wilmi 1999, 282–283.

Helena Syrjälän elämään mahtui kipupisteitä ja kari-koita. Lähiomaiset kuolivat yksi toisensa jälkeen. Nuoruutta repi juuri lehtoriksi valmistuneen Syrjälän molempien veljien kaatuminen sodassa. Isän ja äidin kuoltua yksinäisyyden tunnetta lievitti läheinen suhde Minna-sisareen. Tämän kuoltua elämän viime vuosia valaisi pari vuotta kestänyt avioliitto entisen nuoruudenrakastetun ja opiskelutoverin professori Pentti Eskolan kanssa. Avioituessaan Helena Syrjälä oli 79-vuotias.²⁹⁹

Heinolalaiset tunsivat Helena Syrjälän kookkaana, kauniina naisena, jonka olemus oli seesteinen ja rauhallinen. Elämänsä loppuvuosina hän sairastui vakavasti, mutta valoisa elämänkatsomus ei väistynyt, ja suhtautuminen lähenevään kuolemaan oli luontevaa. Hän sai uskonnosta tukea, turvaa ja lohdutusta. Viimeisinä hetkinään Helena Syrjälä oli sanonut: ”Jumala on minulle elämän antanut, Hänen helmaansa minä luovutan sen takaisin.” Suuri omaisuus ei ollut tullut taakaksi, vaan hän oli kokenut sen siunauksena, jonka välityksellä pystyi harjoittamaan käytännönläheistä lähimmäisenrakkautta. Syrjälä ei puhunut saavutuksistaan eikä uskostaan, mutta hänet

tunnettiin toiminnan ihmisenä, joka herkästi vaistosi toisten tarpeet ja ojensi auttavan kätensä. Heinolassa Helena Syrjälää ihailtiin ja kunnioitettiin, ja testamentti otettiin vastaan ilolla sekä kaupungissa että maalaiskunnassa. Hauska yksityiskohta lahjoituksissa oli Helena Syrjälän torvikokoelma, jonka hän lahjoitti Heinolan seminaarin torviseitsikolle.³⁰⁰

Rahaston perustamisvuosi ja käyttötoiveet

Seminaarinlehtori Helena Syrjälän rahasto perustettiin 1943, jolloin hän lahjoitti Suomalaiselle Konkordia-liitolle joukon osakkeita ja obligaatioita. Helena Syrjälä lisäsi rahastoaan 1957 lahjoittamalla 85 kappaletta Rauma-Repolan osakkeita ja kartutti sitä 1958 vielä 50 000³⁰¹ markan rahasummalla. Rahaston apurahat tuli jakaa Heinolan seminaarin opiskelijoille. Vuosina 1920–1959 seminaarissa opiskelevat olivat apurahan saajien suurin ryhmä. Heinolan seminaarista heitä tuli toiseksi eniten, kun Helena Syrjälä kehotti seminaarilaisia hakemaan apurahoja omasta nimikkorahastostaan.³⁰²

²⁹⁹ Etelä-Suomen Sanomat 8.3.1986 Arvekari.

³⁰⁰ Etelä-Suomen Sanomat 8.3.1986 Arvekari.

³⁰¹ Liitteenä taulukko rahan arvon muutoksista.

³⁰² SKLA Helena Syrjälän lahjakirja 26.3.1945; Huuhka 1985, 73, 84.

Aino Elmi Tamminen (1884–1955)

Kuva: Museovirasto

Elmi Tamminen

Opettaja ja kansanvalistaja

Aino Elmi Tamminen, kutsumanimeltään Elmi, syntyi Mikkelissä 1884. Hänen vanhempansa olivat kamreeri Juho Tamminen ja Hanna Hagelin. Käytyään keskikoulun Elmi Tamminen pääsi opiskelemaan Heinolan seminaariin. Sieltä hän lähti päästötodistus

kädessään 1905 Kuoreveden Lahdenkylän kansakoulunopettajaksi vuosiksi 1905–1911. Lahdenkylästä hän suuntasi muutamaksi vuodeksi Tuusulan Kellokosken kansakouluun. Vuonna 1913 Tamminen siirtyi Helsingin kaupungin kansakoulunopettajaksi. Helsingin kansakouluissa Elmi Tamminen opetti yli 30 vuotta, aina vuoteen 1947 asti. Opettajanuransa aikana Elmi Tamminen teki runsaasti opintomatkoja, jotka suuntautuivat Ruotsiin, Eestiin, Unkariin, Tšekkoslovakiaan, Italiaan, Itävaltaan ja Puolaan.³⁰³

Kansakoulunopettajien ammattiin kuului kansalaiskasvatuksen kenttätyö. Opettajat osallistuivat ajan aatteellisiin liikkeisiin, yleishyödyllisiin harrastuksiin ja kansanjuhliin, usein johtotehtävissä. Tamminen toimi 1913 perustetun Helsingin naisopettajain yhdistyksen sihteerinä. Yhdistyksessä kansakoulujen naisopettajat pyrkivät ajamaan uudistuksia sekä opetuksessa että kouluelämässä. Toiminnan keskipisteenä oli naisopettajien tasa-arvon vaaliminen ja palkka-asioiden nostaminen keskusteluun. Helsingin kansakouluissa mies- ja naisopettajien samapalkkaisuus toteutui vasta 1963. Elmi Tamminen oli myös Suomen opettajain esperantoliiton puheenjohtaja ja sihteerinä.³⁰⁴

³⁰³ Suomen kansakoulu-matrikkeli 1911, 247; Heinolan seminaari 1949, 148.

³⁰⁴ Heinolan seminaari 1949, 148; Honkala 1963, 12–14; Suni 2005, 122–123.

Raittiustyö

Raittiustyön siemen oli itänyt Elmi Tammissen elämässä viimeistään opiskeluaikana Heinolan seminaarissa. Vuonna 1925 hän kirjoitti seminaarin 25-vuotisjuhla-kirjaan artikkelin seminaarin raittiusharrastuksista. Kirjoituksessa hän kuvaa, kuinka seminaarissa kaikkien ”jalojen ja kauniiden aatteiden ajaminen tehtiin sydämenasiaksi”. Raittiusasia oli tärkeimpien joukossa. Koulun johtaja Mikael Soininen ja muut opettajat olivat innokkaita ”raittiustaistelijoita”, jotka käyttivät hyväkseen kaikki mahdolliset tilaisuudet julistaakseen ”kallista rahtiuden asiaa”.³⁰⁵

Seminaarissa tuli tutuksi myös raittiustyön havainnollistaminen opetustaulujen ja taikalyhdyn avulla. Opettajien oma, ehdoton raittiuskanta vaikutti sitouttavasti seminaarilaisten nuoriin mieliin. Seminaarilla oli oma raittiusseura, jossa kävivät lähes poikkeuksetta kaikki opettajat ja oppilaat. Raittiusseura järjesti raittiusiltamia, joita ulotettiin myös Heinolan ympäristöön tekemällä sinne ”hyökkäysmatkoja”. Johtaja Mikael Soininen kehitti uuden työmuodon, kun hän antoi opettajakokelaille kesätehtäväksi koota tietoja kotiseutunsa raittiustilanteesta. Kohokohtia raittiusharrastuksessa olivat helsinkiläisten raittiuspuhujien vierailut. Kirjailija Maila Talvio puhui sytyttävästi, ja lasten raittiustyön uranuurtaja Alli Trygg siivitti innostusta Toivonliittotyöhön. ”Alli-täti” oli loistava luennoitsija, jolla oli hauska havaintoväline Aino-nukke. Kirjoituksessaan Elmi Tamminen vakuuttaa, että myöhemmin moni lasten raittiusyhdistys

Toivonliitto perustettiin Alli Tryggin luomalta maa-perältä. Elmi Tammissella oli omakohtaista kokemusta Toivonliittotyöstä.³⁰⁶

Lasten raittiustyö pääsi ponnella vauhtiin vuonna 1895. Toivonliittoja syntyi ympäri Suomea antamaan raittiuskasvatusta kansakoululapsille. Lasten raittius-työhön kuului muun muassa kouluissa jaettavia va-listuslehtisiä, kokouksia ja iltamia. Erityisesti raittius-kilpikirjoitukset saavuttivat suuren suosion koulu-laisten keskuudessa. Lasten ja nuorison raittiustyö siirtyi raittiusseura Rahtiuden Ystävilä Suomen Opet-tajien Raittiusliitolle 1920. Raittiusharrastuksen tu-kipylväät, kansakoulunopettajat, astuivat johtamaan lasten raittiustyötä. Opettaja Elmi Tamminen oli Toi-vonliittokomitean jäsenenä vuodesta 1925.³⁰⁷

Rahaston perustaminen ja käyttötoive

Karjalan naisten rahasto perustettiin 1941, kun eräät karjalaiset naiset lahjoittivat 14 337³⁰⁸ markkaa käy-tettäväksi rajaseudun naisten opiskelun tukemiseksi. Vuonna 1954 Karjalan naisten rahasto karttui mer-kittävästi opettaja Elmi Tammissen testamenttilahjoi-tuksella. Opettaja Tamminen oli aikoinaan saanut Liitolta 200³⁰⁸ markan apurahan, ja siitä kiitollisena hän teki oman lahjoituksensa. Elmi Tamminen mää-räsi Suomalaiselle Konkordia-liitolle 2/3 osaa omis-tamastaan huoneistosta Kirjatyöntekijänkatu 4:ssä. Huoneisto myytiin 1955, ja liitolle tuleva osuus oli 1 680 000 markkaa.

³⁰⁵ Tamminen 1925, 133–134.

³⁰⁶ Tamminen 1925, 134–136.

³⁰⁷ Suomen kansakoulu-matrikkeli 1911, 151; Karpio 1938, 278–279, 285, 288–291; Nuutinen 2001, 23.

³⁰⁸ Liitteenä taulukko rahan arvon muutoksista.

T e s t a m e n t t i

Täten ilmoitan viimeisen tahtoni ja testamenttini olevan, että kuolemani jälkeen omaisuuteni suhteen on meneteltävä seuraavalla tavalla:

1) Suomalainen Konkordia-liitto saa täydellä omistusoikeudella kaksi kolmasosaa omistamistani Asunto-osakeyhtiö Vuorilinnan osakkeista N^ot 54-62, jotka oikeuttavat kahden huoneen, keittiön ja palvelijanhuoneen huoneistoon yhtiön talossa Kirjatyöntekijänkatu 4, täällä, liitettäväksi liiton hallussa olevaan Karjalan naisten rahastoon käytettäväksi rajaseudun opiskelijain hyväksi;

2) Raittiuden ystävien Joutsenon kansanopisto saa samoi yhden kolmasosan edellämainituista asunto-osakkeista käytettäväksi opiston tarkoituksiin;

Ote Elmi Tammisen testamentista 22.7.1954.

Oma Eeva Vohlonen (1887–1939)

Oma Eeva Vohlonen syntyi 1887 maanviljelijäperheeseen Pornaisissa. Perheen vanhemmat Helena ja Juho Vohlonen olivat uudenaikaisia ja kouluttivat Oma Eevan ja hänen sisarensa Maijan ylioppilaiksi asti. Oma Eeva Vohlonen kävi Lappeenrannan yhteiskoulun ja kirjoitti ylioppilaaksi 1906. Maaseutu oli Vohlosen tyttöjen sydäntä lähellä, ja molemmat opiskelivat maatalousalaa. Oma Eeva Vohlonen suoritti agronomin tutkinnon Suomen ensimmäisenä naisena 1912 vain 25-vuotiaana. Hänen pääaineensa oli kotieläinoppi. Seuraavan vuoden hän toimi Viipurin läänin maanviljelyseuran karjatalouskonsultin sijaisena, kunnes siirtyi ensimmäiseen ja ainoaan virkapaikkaansa Ilmajolle.³⁰⁹

Etelä-Pohjanmaan Tietopuolisen Karjanhoitokoulun johtajana 1919–1939

Agronomi Oma Eeva Vohlonen aloitti Pohjanmaan Tietopuolisen Karjanhoitokoulun karjanhoidonopettajana Ilmajoella 1913, ja vuonna 1919 hänestä tuli koulun pitkäaikainen johtaja. Vohlonen toimi virassaan kuolemaansa saakka vuoteen 1939. Urallaan hän ehti kouluttaa yli tuhat karjakkoa. Aikakaudelle ominaisesti kolme miestä ohitti hänet lyhytaikaisina johtajina, joskin heillä oli häntä vanhempina enemmän virkavuosia. Vohlonen tuli koulun johtoon 32-vuo-

Kuva: Vaasan maakunta-arkisto

Oma Eeva Vohlonen

tiaana. Hänet tunnettiin karjataloudesta suuresti innostuneena ja innostavana henkilönä. Muistelija 1920-luvulta kuvaili Oma Eeva Vohlosta: ”Hänen hyvä ja säteilevä olemuksensa varmasti sai kaikkien oppilaiden ja varmasti myöskin kaikkien hänen vaikutuspiiriinsä kuuluvien ihmisten suosion.”³¹⁰

³⁰⁹ Suomen agronomit 1942, 675; Huuhka 1985, 75; Pänkälä 2002, 48.

³¹⁰ Pänkälä 2002, 48.

Toinen entinen oppilas muisteli lähtöä koululta harjoitteluun maatilalle: ”Lähtöaamuna johtaja Eeva Vohlonen piti meille kannustavan ja lämpimän puheen, joka sisälsi jotain tähän tapaan: – Te lähdette nyt uusiin koteihin, joiden tapoihin joudutte mukautumaan. Tuo mukautuminen ei ole aina aivan helppoa, mutta ellei ihminen edes halua sitä, voi hänellä aina myöhemminkin elämässään olla ylittämätön vastuksien aita edessään. Harjoitteluvuoden tarkoituksena on myös opettaa teidät kohtelevaan eläimiä niin kuin toivotte itseänne kohdeltavan, pitämään niiden suojat puhtaina, ajattelemaan käytännön navettatapahtuman myös paperilla. Te lähdette valmistumaan elämäntehtävään, joka on elintärkeä isänmaamme taloudessa. Lopuksi johtaja kehotti ja opetti meitä huolehtimaan omasta itsestämme. Nuoruuden turhista juoksuista voimme melkein luopua täksi ainoaksi vuodeksi. Eeva Vohlosen ääni värähteli, niin toisissaan hän oli. Ja tunsimme, että hän jäi kantamaan suurta vastuuta meistä.”³¹¹

Muistelmat Oma Eeva Vohlosesta koulun johtajana paljastavat asialleen antautuneen ihmisen, joka ahkeroi yhdessä oppilaiden kanssa. Hän oli johtajana perin pidetty ja kunnioitettu. Vohlonen loi koululle sen hengen ja ne perinteet, jotka tarttuivat oppilaspolviin.³¹²

Myös Karjanhoitokoulun johtajana Oma Eeva Vohlonen jatkoi opettamista. Kello seitsemältä aamulla alkavat oppitunnit aloitettiin aina yhteislaululla. Usein laulettiin karjalaista alkuperää olevan johtajan

kunniaksi laulu ”Karjalan kunnailta”, mutta laulutunneilla opittiin lauluja Vaasan marsista ”Kytösavun aukeoihin”. Vohlonen korosti oppilaille uskoa omaan ammattiin ja valoi heihin itseluottamusta. Hän perusti koululle myös stipendiraaston, mutta sota-ajan inflaatio kulutti sen olemattomaksi, eikä siitä jaettu lainkaan stipendejä.³¹³

Oma Eeva Vohlosen huolenpito oppilaista oli kokonaisvaltaista. Hän saattoi kutsua pihalla kulkijan kahvipöytänsä juttelemaan ja vasta tämän tehdesä lähtöä huomauttaa ystävälliseen ja neuvovaan sävyyn, kuinka ”nuori ihminen menettää paljon olemuksestaan, jos hän unohtaa ryhtinsä”. Tällä hän tarkoitti siveellistä ryhtiä ja selkärankaa.³¹⁴

Henkilökohtainen opetus ja huolehtiminen tehostivat tiedon omaksumista. Muistelija mainitsi: ”Tallella on evääksi saatu usko elää tervettä elämää oman rakkaan maaseudun ja sen kotien hyväksi.”³¹⁵

Ilmajoella Vohlonen osallistui maatalouden järjestötoimintaan. Erityisesti häntä kiinnosti nuorten maatalouskerhotyö ja hän toimi maatalouskerhon sihteerinä ja rahastonhoitajana. Hän opetti Etelä-Pohjanmaan kansanopistossa Ilmajoella maatalousaineita 1919–1920 ja oli maamiesseuran naisosaston johtokunnan jäsen.³¹⁶

Oma Eeva Vohlonen sairastui vakavasti syöpään vuoden 1938 jälkipuolella ja joutui olemaan sairaalahoitossa useita kuukausia ennen kuolemaansa talvella

³¹¹ Pänkälä 2002, 48–49..

³¹² Pänkälä 2002, 49.

³¹³ Pänkälä 2002, 49–50.

³¹⁴ Pänkälä 2002, 50.

³¹⁵ Pänkälä 2002, 50.

³¹⁶ Suomen agronomit 1942, 675; Pänkälä 2002, 50.

1939. Hänen juurensa olivat Karjalassa, ja hänet haudattiin Ruokolahdelle.³¹⁷

Rahaston perustamisvuosi ja käyttötarkoitus

Maija Vohlonen, joka oli 1907 saanut Konkordia-liiton apurahan maatalousalan opintoihin Mustialan

maatalousopiston meijerilinjalla, määräsi testamentissaan Suomalaiselle Konkordia-liitolle 12 000³¹⁸ markan lahjoituksen vuonna 1975. Rahasummasta tuli muodostaa hänen sisarensa Oma Eeva Vohlosen nimellä kulkeva rahasto. Sen korot tuli jakaa vuosittain tai joka toinen vuosi yhdelle kotitalous-, kotieläintalous- tai maatalousalan opiskelijalle esimerkiksi julkaisua tai väitöskirjaa varten.³¹⁹

T e s t a m e n t t i .

Täten määrään minä allekirjoittanut viimeisenä tahtonani ja testamenttinani omaisuudestani seuraavaa:

1. Suomalainen Konkordia-liitto Helsingin kaupungista saa joko talletuksina tai arvopapereina miljoonakaksisataatuhatta (1.200.000) markkaa, jonka tuotto on jaettava hakemuksesta vuosittain tai joka toinen vuosi kotieläintalouden, kotitalouden tai maatalouden alalla opiskelleille julkaisua, väitöskirjaa t. m.s. varten yhtenä apurahana. Rahaston tulee saada nimensä agronomi Oma Eeva Vohlosen mukaan.

Ote Maija Vohlosen testamentista vuodelta 1975.

³¹⁷ Suomen agronomit 1942, 675; Pänkälä 2002, 50.

³¹⁸ Liitteenä taulukko rahan arvosta.

³¹⁹ SKLA Maija Vohlosen testamentti; Huuhka 1985, 75.

Seidi Saxén (1888–1961)

Kuva: Museovirasto

Seidi Saxén

Virkanainen

Seidi Saxén syntyi Helsingin pitäjässä 1888. Hänen vanhempansa olivat hovineuvos Vihtori Nybergh ja Elin Kalm. Vuonna 1906, Snellmanin 100-vuotisjuhlavuonna, perheen nimi muuttui Laitakariksi. Seidi Saxén pääsi ylioppilaaksi Turun suomalaisesta tyttökoulusta 1908. Sen jälkeen hän suoritti kirjanpitotut-

kinnon 1910 ja seuraavana vuonna alemman hallintotutkinnon.³²⁰

Suoritettuaan tutkinnot Seidi Saxén hoiti senaatin ylimääräisen kopistin virkaa 1911. Hän toimi Vuorelan kasvatustiloksen virkailijana 1911–1913, josta hän siirtyi Prokuraattoriviraston (nykyisin oikeuskanslerinvirasto) kirjaajaksi 1913. Työskennellessään virkanaisena Prokuraattorivirastossa Seidi Saxén avioitui 1914 varatuomari Aarne Inhan kanssa. Solmittuaan avioliiton hän jäi kotirouvaksi vuoteen 1921, jolloin hänen puolisonsa elämä päättyi.³²¹

Samana vuonna Seidi Saxén aloitti metsähallituksessa kirjanpitäjänä. Siellä hän toimi vuoteen 1928, kunnes siirtyi kouluhallituksen pääkirjanpitäjäksi. Kouluhallituksesta tuli Seidi Saxénin lopullinen virkapaikka. Hän hoiti pääkirjanpitäjän tointa vuoteen 1950 ja oli sen jälkeen vuoden kamreerina, kunnes siirtyi eläkkeelle 1951.³²²

Kouluhallituksessa työskenteli myös hänen toinen puolisonsa. Seidi Saxén solmi avioliiton kouluhallituksen oppikouluosaston matematiikan ja luonnonopin kouluneuvoksen Uno Saxénin kanssa vuonna

³²⁰ Kouluhallitus 1869–1969, 219.

³²¹ Kouluhallitus 1869–1969, 219.

³²² Kouluhallitus 1869–1969, 219.

1931. Molemmille avioliitto oli toinen. Uno Saxén oli 25 vuotta puolisoaan iäkkäämpi, ja hän kuoli vuonna 1948.³²³

Seidi Saxén harrasti partiota. Hän oli Suomen partiotyttöliiton johtokunnan jäsen ja rahastonhoitaja 1930–1942. Toinen hänen harrastuksensa oli suojelukasvatus. Se oli 1800- ja 1900 -lukujen taitteessa ajan-kohtainen kysymys, johon vaikuttivat viitteet nuorisorikollisuuden kasvusta kotimaan kaupungeissa. Aikakaudelle tavallinen katsanto oli, että hyveet asuivat maalla eivätkä kaupungissa. Tervehenkinen ja rehellistä työtä tarjoava maaseutu oli parempi kuin si-veellisesti turmeleva kaupunkielämä. Myös eurooppalaisen, erityisesti pohjoismaisen, lainsäädäntötyön esi-merkki suuntasi kehitystä. Suojelukasvatuksen pää-paino oli ”pahantapaisten” lasten huonon kasvuym-päristön aiheuttamien vaurioiden ”parantamisella” kasvatuksen ja ojentamisen keinoin.³²⁴

Suojelukasvatus oli myös huolehtimista turvattomista, laiminlyödyistä ja fyysisesti vajavaisista lapsista, joita pyrittiin sijoittamaan huoltolaitoksiin, turvakoteihin,

elätehoitoon tai lastenkoteihin. Valtion suojelukasva-tuskomitean 1905 ja 1906 valmistuneessa mietinnössä oli uutta se, että lapsia ei saanut ottaa heti pois van-hemmilta, vaan ensin oli yritettävä saada kasvatus rai-teilleen neuvomalla, tukihenkilötoiminnalla ja anta-malla varoituksia. Alaikäisiä lainrikkoojia varten valtion tuli perustaa kasvatustaitoksia. Seidi Saxén lienee kiin-nostunut lastensuojeluasioista toimiessaan Vuorelan kasvatustaitoksessa 1910-luvun alussa. Hän teki opin-tomatkoja suojelukasvatusasioissa Pohjoismaihin 1911 ja Ranskaan ja Saksaan 1925.³²⁵

Suomalaisessa Konkordia-liitossa

Seidi Saxén toimi Suomalaisen Konkordia-liiton ra-hastonhoitajana 1951–1957. Edeltäjiensä tavoin hän oli jatkuvasti huolissaan, miten rahat saataisiin riit-tämään vuosittaisiin apurahoihin. Yhdessä Henni Leskisen kanssa Seidi Saxén huolehti 1955 Matilda Bohmin pesän selvittämisestä. Seidi Saxénin kuoltua Suomalainen Konkordia-liitto sai häneltä pienen ra-halahjoituksen.³²⁶

³²³ Kouluhallitus 1869–1969, 181, 219.

³²⁴ Kouluhallitus 1869–1969, 219; Jaakkola 118–119; Vares 2005, 146.

³²⁵ Kouluhallitus 1869–1969, 219; Turpeinen 1987, 278; Jaakkola 1994, 118–119.

³²⁶ Huuhka 1960, 53; Huuhka 1985, 72–73.

Kerttu Sihvonen (1893–1978)

Kuva: Museovirasto

Kerttu Sihvonen

Ammattiura Helsingin Kotitalousopettajaopistossa

Kerttu Maria Sihvonen (os. Pulkkinen) syntyi Hauki-
vuorella 1893. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi
1920 ja hänet promovoitiin filosofian maisteriksi 1923.

Valmistuttuaan Kerttu Sihvonen toimi Helsingin yli-
opiston fysiologian laitoksella assistenttina vuoteen
1939. Sodan aikana hän työskenteli Kansanhuolto-
ministeriön toimistosihteerinä.³²⁷

Kerttu Sihvonen teki pitkän uran Helsingin Kasvatus-
opillisessa Talouskoulussa. Oppilaitos on ollut mer-
kityksellinen Suomalaiselle Konkordia-liitolle, sillä
monet sen säätiön jäsenet ja opettajat ovat olleet saman-
aikaisesti aktiivisia myös Suomalaisessa Konkordia-
liitossa. Kemian maisteri Kerttu Sihvonen kiinnostui
nuorena Helsingin yliopiston fysiologian laitoksen as-
sistenttina ravintokysymyksistä ja kotitaloudesta, kun
hän ohjasi Helsingin Kasvatusopillisen Talouskoulun
opettajan Marja Helaakosken jatko-opintoja. Vuonna
1930 Kerttu Sihvonen otti vastuulleen kotitalousopet-
tajakoulutuksessa tärkeän teoria-aineen, ravinto-opin
ja sotien jälkeen myös kemian opetuksen. Niitä hän
opetti vuodet 1930–1950.³²⁸

Vaativuorissa tiloissa työskentelevän laitoksen tun-
tiopetus muotoutui vähitellen samojen aineiden lehto-
raatiksi korkeakoulutasoa tavoittelevassa valtion opet-
tajaopistossa. Kun koulu muuttui Helsingin Kotita-
lousopettajaopistoksi, Kerttu Sihvonen työskenteli
siellä kemian ja ravinto-opin lehtorina 1950–1959

³²⁷ SKLA Kerttu Sihvosen nekrologi.

³²⁸ Sysiharju 1995, 181.

sekä luonnonopin ja ravinto-opin lehtorina 1959–1961. Yhteensä Kerttu Sihvonen oli laitoksen opettajana 31 vuotta. Eräs entinen oppilas muistelee Kerttu Sihvosta: ”... Me pidimme opettajastamme. Hän oli niin kuin oppilaan kielellä sanotaan mukava opettaja, humaani, asiallinen ja ystävällinen...”³²⁹

Rehtorina ja säätiön hallituksessa

Samaan aikaan Kerttu Sihvonen toimi oppilaitoksen hallinnossa. Vuodet 1943–1950 Sihvonen oli Helsingin Kasvatusopillisen Talouskoulun säätiön hallituksen jäsenenä. Vuodet 1944–1950 hän toimi hallituksen ja johtokunnan sihteerinä. Vuonna 1950 Sihvonen valittiin oppilaitoksen rehtoriksi eläkkeelle siirtyvän Elli Sunisen tilalle. Uusien säännösten mukaan hallituksen ja johtokunnan sihteerintehtävät kuuluivat rehtorina toimivan lehtorin virkatehtäviin, joten Kerttu Sihvonen jatkoi sihteerintyötään. Älykään ja valppaan Kerttu Sihvosen panos Helsingin Kasvatustieteellisen Talouskoulun/Helsingin Kotitalousopettajaopiston hallinnossa oli opettajanuraakin keskeisempi.³³⁰

Helsingin Kotitalousopettajaopiston vuosien 1949–1950 uusista säädöksistä huolimatta säätiön hallituksen tehtävät tai kokoonpano eivät juuri muuttuneet. Helsingin Kasvatusopillisen Talouskoulun aikana johtokunta oli valmistellut asioita hallituksen käsiteltäväksi. Uusien säännösten mukana johtokunta sai selvemmän roolin oppilaitoksen käytännön hallinnossa.³³¹

Uuden ohjesäännön mukaan laitoksen käytännön hallinnosta annettiin virallista vastuuta johtokunnan ohella rehtorille ja opettajakunnalle, joiden valitseminen puolestaan oli johtokunnan tehtävä ja kouluhallituksen vahvistettava. Tällä ajanjaksolle ratkaisevan merkittävä vahdinvaihto tapahtui, kun edellinen rehtori jäi eläkkeelle ja hänen tilalleen Helsingin kotitalousopettajaopiston rehtoriksi astui filosofian maisteri Kerttu Sihvonen. Yhdessä säätiön hallituksen ja johtokunnan puheenjohtajan Ella Kitusen kanssa rehtori Kerttu Sihvonen kantoi painavimpia kuormia kauden suurten muutosten toteuttamisessa. Ohjesäännön mukaan rehtori tuli valita lehtoreiden joukosta viideksi vuodeksi kerrallaan, mutta menestyksekkään Sihvosen uudelleenvalinta oli selviö johtokunnassa 1955. Hän oli rehtorina vuoteen 1960, jolloin hän siirtyi eläkkeelle.³³²

Oman talon rakentaminen

Vaikka vuonna 1949 annetut laki ja asetus turvasivat Helsingin kotitalousopettajaopistolle säännöllisen valtionavun ja takasivat toiminnan jatkuvuuden, sen omistaja eli säätiön hallitus lähti välittömästi uurasamaan kahteen suuntaan. Opistolle oli hankittava suuremmat ja ajanmukaisemmat tilat ahtaan vuokrahuoneiston sijaan ja toisaalta saatava valtiovalta otamaan kokonaisvastuu kotitalousopettajien koulutamisesta.³³³

Huoneisto-ongelmaa ratkaisemaan asetettu toimikunta, johon Kerttu Sihvonen kuului, joutui totea-

³²⁹ Sysiharju 1995, 181.

³³⁰ Sysiharju 1995, 181.

³³¹ Sysiharju 1995, 156–157.

³³² Sysiharju 1995, 157–158.

³³³ Sysiharju 1995, 158.

maan, että ainoa vaihtoehto oli uhkarohkea hanke: oman talon rakentaminen lainarahalla. Sodanjälkeistä rakennusvaihetta elävässä maassa yhdeksän naisen säätiön päätös oli uskalias hyppy. Säätiöllä ei ollut omia pääomia eikä sen takana ollut minkään suuren järjestön tai puolueen tukea. Hankkeen toteuttamiseksi järjestettiin julkinen keräys ja valtio, Helsingin kaupunki sekä yksityiset rahoituslaitokset myönsivät lainoja. Rakennustyöt aloitettiin 1953 Helsingin kaupungin myöntämälle kallioiselle tontille Sturenkatu 2a:n, ja talon vihkiäistilaisuus pidettiin helmikuussa 1957.³³⁴

Kotitalousopettajaopisto valtion huomaan

Opiston piirissä oli pitkään ollut vireillä ajatus, että vastuu kotitalousopettajien kouluttamisesta kuului valtiolle samoin kuin vastuu muustakin opettajien koulutuksesta. Ensimmäinen esitys oppilaitoksen otamisesta valtion haltuun oli tehty 1929. Vielä 1950-luvulla jouduttiin tekemään useita aloitteita, kunnes päätös saatiin vuonna 1959, ja samalla opisto muuttui korkeakouluksi. Teoreettisten aineiden opetusta oli lisätty tuntuvasti jo 1950-luvun kuluessa opetus-suunnitelmauudistuksen yhteydessä. Pitkäaikainen kamppailu oli ohi, mutta niin myös laitoksen itsenäisyys ja itsemääräämisoikeus. Kotitalousopettajaopiston säätiö, jonka ainoa tehtävä oli ollut oppilaitoksen ylläpitäminen, oli tullut tarpeettomaksi. Vuonna 1960 säätiön hallituksen ja johtokunnan jäsenet viettivät juhlaavaa päättäjäiskokousta. Tunnelma oli toisaalta

haikea, kun pitkä työrupeama päättyi, ja toisaalta iloittiin siitä, että vuosikymmenien työ oli tuottanut tulosta. Valtiovallan päätös koettiin tunnustuksena opistossa tehdylle työlle.³³⁵

Kielitaitoinen ja viehättävä Kerttu Sihvonen oli sopiva henkilö edistämään laitoksen kansainvälisiä yhteyksiä. Kerttu Sihvonen oli Nordisk Hushållningsstudiefondin jäsen, Nordisk Samarbetskommitté för hushållsundervisningin jäsen, Europa Frauen Union Suomen osaston johtokunnan jäsen sekä International Federation of Home Economicsin johtokunnan jäsen.³³⁶

Kerttu Sihvonen kirjoitti useita kotitalousalan artikkeleita ja tutkimuksia sekä Suomen että Pohjoismaiden lehdistössä, suomensi kotitaloutta koskevia julkaisuja ja osallistui kotitalouden oppikirjan kirjoittamiseen. Hän esitelmöi Pohjoismaissa lukuisissa eri kotitalouskongresseissa ja luentopäivillä.³³⁷

Luottamustoimet

Työn ohella Kerttu Sihvosella oli monia luottamustoimia. Hän toimi Kotitalousopettajayhdistyksen ja Kotitalousopettajien liiton puheenjohtajana 1947–1957. Hänet kutsuttiin liiton kunniajäseneksi vuonna 1963. Myös Helsingin Kotitalousopettajaopiston Ylioppilaskunta kutsui Kerttu Sihvosen kunniajäsenekseen. Suomen Naisyhdistyksessä hän hoiti sihteerin tehtäviä 1937–1945 ja toimi yhdistyksen puheenjohtajana 1955–1960. Sihvonen kuului HOK:n hallintoneuvos-

³³⁴ Sysiharju 1995, 158–159.

³³⁵ Sysiharju 1995, 172–175; 190–194.

³³⁶ SKLA Kerttu Sihvosen negrologi.

³³⁷ SKLA Kerttu Sihvosen negrologi.

toon, Helsingin Suomalaisen Säästöpankin isännistön sekä Helsingin Lyceum Klubin johtokuntaan.³³⁸

Suomalaisessa Konkordia-liitossa

Kerttu Sihvonen oli Suomalaisen Konkordia-liiton toimikunnan jäsen vuodet 1939–1978. Hän oli toimikunnan puheenjohtaja 36 vuotta. Älykkäänä ja tasapainoisena ihmisenä Kerttu Sihvonen soveltui hyvin puheenjohtajan tehtävään. Kerttu Sihvosen kotiin Meritullinkadulle toimikunta kokoontui monet kerrat. Mieheensä kuoltua Sihvonen asui sisarensa kanssa, joka oli myös Liiton jäsen ja osallistui sen toimintaan.³³⁹

Vuonna 1966 Liitossa oli herännyt ajatus opintolainarahaston perustamisesta. Kun apurahan hakijoita oli paljon enemmän kuin Liitto voi myöntää, haluttiin edes muutamille tarjota tukea lainan muodossa. Se oli opiskeluaajan korotonta, eikä lainaa saadaksesen tarvinnut takaajia. Lainoja jaettiin viiden vuoden aikana 15 kappaletta. Kun tammikuussa 1972 voimaan tullut valtion opintotuki kattoi lähes kaikki oppilaitokset, toimikunta totesi, ettei Liiton pienille lainoille ollut enää tarvetta. Opintolainarahastot päätettiin yhdistää Suomalaisen Konkordia-liiton muihin rahastoihin. Silloin Liiton puheenjohtaja Kerttu Sihvonen antoi julkistaa, että hän oli ollut lähes 10 000 markkaan nousseiden opintolainarahastojen pääasiallinen rahoittaja.³⁴⁰

---

³³⁸ Sysiharju 1995, 181; SKLA Kerttu Sihvosen nekrologi.

³³⁹ SKLA Mirja Huuhkan puhe 28.3.1995; Huuhka 1985, 79.

³⁴⁰ Huuhka 1985, 75.

Elina Veistäjä (1914–1986)

Kuva: Kai Nordberg/Suomen Partimuseon kuva-arkisto

Elina Veistäjä

Työ ja luottamustoimet

Elina Veistäjä syntyi Helsingissä 1914. Varhaislapsuutensa hän vietti Miehikkälässä, jossa hänen vanhempansa maanviljelijä Olli Snellman ja Verna Donner omistivat maatilan. Lapsuutta leimasi 4-vuotiaan Elinan isän ja enon kuolema sisällissodan aikana punaisten käsissä. Myöhemmin perhe muutti Helsin-

kiin, jossa lapsilla oli paremmat koulunkäyntimahdollisuudet. Elina kävi Helsingin Suomalaista Yhteiskoulua. Hän oli muutamia vuosia luokkatovereitaan vanhempi, sillä maalaistytönä Elina oli käynyt neljävuotisen kansakoulun, kun taas helsinkiläiset luokkatoverit olivat siirtyneet yhteiskouluun kaksivuotisesta valmistavasta koulusta. Varhaiskypsyä, muita vanhempi Elina Veistäjä otti luokassa johtajan roolin. Oppilaana hän oli ahkera ja tarmokas. Luokkatoverit viettivät keskenään myös vapaa-aikaa. Kotitausta ja sosiaaliluokka yhdistivät, sillä koulun oppilaat tulivat lähinnä Helsingin virkamiespiireistä. Vuonna 1933 Elina Veistäjä kirjoitti ylioppilaaksi Helsingin Suomalaisesta Yhteiskoulusta ja sai ekonomin paperit Helsingin Kauppakorkeakoulusta 1936.³⁴¹

Työuran Elina Veistäjä aloitti Kymi Oy:n kirjeenvaihtajana vuosina 1937–1938. Helsingin Kauppakorkeakoulun kanslistina hän toimi 1938–1942. Äitinsä tavoin Elina Veistäjä oli aktiivisesti mukana lottatoiminnassa, aluksi hän kuului ylioppilaslottiin ja toimi vuodet 1941–1942 toimistolottana Merivoimien Esikunnassa. Sieltä Veistäjä siirtyi Mannerheimin Sotakummivaliokunnan rahastonhoitajaksi vuosiksi 1942–1945. Vuodet 1945–1946 hän toimi Pelastakaa Lapset apuosaston toimistonhoitajana. Sen jäl-

³⁴¹ Suomen ekonomimatrikkeli 1985, 731; Anja Vihman haastattelu 8.1.2008.

keen hän hoiti Työnantajien keskusliitossa kassanhoitaja/kirjanpitäjä/toimistopäällikön tehtäviä 1946–1957.³⁴²

Vuodet 1957–1963 Elina Veistäjä työskenteli Suomen Partiotyttöjärjestön pääsihteerinä ja 1963–1969 taloudenhoitajana. Vaihtaessaan toimenkuvaansa pääsihteeristä taloudenhoitajaksi hän kuvasi työtään ja tuntojaan haastattelussa. Pääsihteerin työ oli ollut suurelta osin kokouksia valmisteluineen ja erilaisia edustustehtäviä, välillä yllättäviäkin. Kerran Tanskan suurleirillä Veistäjä oli joutunut aivan valmistelematta pitämään kiitospuheen viidellä eri kielellä, joista hän osasi vain kolmea. Mieliinpainuvia hetkiä pääsihteerin taipaleella oli ollut runsaasti, mutta kauneimpina muistoina Elina Veistäjän mieleen olivat jääneet leirikirkot ehtoollisenviettoineen. Parasta pääsihteerin työssä oli ollut ”partioveruus, ystävyys ja kaikinpuolinen tuki”, tunne siitä, ”meitä on monta samaan hiileen puhaltamassa.” Veistäjän viimeinen toimipaikka ennen eläkkeelle jäämistä oli Helsingin evankelis-luterilaisten seurakuntien reviisorin ja kamreerin virka vuosina 1969–1978. Sivutoiminaan Elina Veistäjällä oli erilaisia tilintarkastajan tehtäviä.³⁴³

Vireänä ihmisenä Veistäjä ehti moniin luottamustoimiin. Hän oli Suomen Naisten Huoltosäätiön hallituksen jäsen vuodesta 1974, ja vuonna 1979 hänet valittiin Huoltosäätiön hallituksen puheenjohtajaksi. Asuinpaikkansa Käpylän kirkko- ja seurakuntaneuvostoon Elina Veistäjä kuului vuodesta 1960 eteenpäin. Hänet valittiin edustajaksi myös Helsingin evanke-

lis-luterilaisten seurakuntien yhteiseen kirkkovaltuustoon vuodesta 1979 lähtien. Nämä tehtävät päätti vasta hänen äkillinen kuolemansa 1986.³⁴⁴

Kauppatieteen ylioppilaita Elina Veistäjä emännöi vuodet 1935–1936. Hän kuului Naisekonomien Kehonjohtokuntaan 1939–1942. Lisäksi hänellä oli luottamustehtäviä eri naisjärjestöissä vuodesta 1930 eteenpäin.³⁴⁵

Elina Veistäjän laaja ja monipuolinen toiminta palkittiin useilla kunnia- ja arvomerkeillä: hänelle myönnettiin Suomen Leijonan Ritarimerkki, Vapaudenmitali 2. luokka, Vuosien 1939–1940 sodan (talvi-sodan) muistomitali, Vuosien 1941–1945 sodan (jatko-sodan) muistomitali, Mitali inhimillisestä auliudesta (Pro Benignitate Humana), Suomen Punaisen Ristin pronssinen ansiomitali, Partiolaisten Hopeajoutsen ja muita partiokunniamerkkejä. Harrastuksikseen Elina Veistäjä ilmoitti seurakunta- ja nuorisotyön.³⁴⁶

Toimen tyttö Heluna

Nuorisotyöharrastustaan Elina Veistäjä toteutti partio-toiminnassa. Hän oli lapsesta saakka innokas partiolainen. Partio oli hänen rakkain harrastuksensa, johon hän innosti mukaan myös luokkatovereitaan. Elina Veistäjä, partionimeltään Heluna, liittyi Toimen tyttöjen Orava-vartioon vuonna 1924. Toimen Poikien yhteyteen oli päätetty 1910 perustaa kaksi tyttövartiota, yksi Helsinkiin ja toinen Huopalahteen. Toimen tytöt on Suomen vanhin partio-tyttölippukunta. Suomen

³⁴² Suomen ekonomimatrikkeli 1985, 731; Anja Vihman haastattelu 8.1.2008.

³⁴³ Suomen ekonomimatrikkeli 1985, 731–732; Johtajapolku 6/1963.

³⁴⁴ Suomen ekonomimatrikkeli 1985, 732.

³⁴⁵ Suomen ekonomimatrikkeli 1985, 732.

³⁴⁶ Toimen tyttö 50-vuotta 1960, 290; Suomen ekonomimatrikkeli 1985, 732.

partiolaiset toimivat kansainvälisen mallin mukaan, mutta toimintaa kehitettiin vastaamaan Suomen olosuhteita. Vuodesta 1917 lähtien Toimen tytöt kuuluivat Suomen Vapaaseen Partiorhyhmään. Sen muodostivat sellaiset partioryhdistykset, jotka eivät kaksikielisyyden tai jonkin muun syyn takia liittyneet suomalaiseen tai ruotsalaiseen ryhmään. Vapaa Partio -ryhmä ei tunnustanut uskonto-, luokka- tai kielirajoja. Se edusti hyvin kansainvälisen partioliikkeen perustajan Robert Baden-Powellin ajatusta, jonka mukaan kaikkien kansojen tuli ojentaa toisilleen kätensä ystävyuden hengessä. Myöhemmin Elina Veistäjä oli mukana viemässä partioliikettä kehitysmaihin, erityisesti tyttöjen pariin.³⁴⁷

Partio oli eräänlainen muotiharrastus aikana, jolloin harrastustoimintaa nuorisolle ei ollut loputtomasti tarjolla. Partioliike oli poliittisesti sitoutumaton, mutta ainakin Helsingin partiolaiset tulivat enimmäkseen virkamiesperheistä. Ajankohtana ei ollut paljon yhteyksiä eri väestöryhmien välillä. Partiotointa oli monipuolista ja kokonaisvaltaista, ihmisen kaikinpuoliseen kasvattamiseen tähtäävää toimintaa. Usein reippailtiin luonnossa. Toimen tyttöjen vakiuinen ja paras luontoretikohde oli Munkkiniemen Oravakallio, joka sijaitsi silloin aivan maalla. Myöhemmin Toimen tytöt saivat yöretkiä varten Vihtiin oman mökin. Varsinaista ”partiokoloa” eli omaa kokoontumispaikkaa ei ollut, vaan yleensä Toimen tytöt kokoontuivat toistensa kotona. Heillä oli runsaasti yhteistä toimintaa Toimen poikien kanssa, ja sieltä löytyivät useimmiten ensimmäiset poikaystävät.

Elina Veistäjä aloitti vartionjohtajana noin 13-vuotiaana. Siinä iässä osa partiolaisista suuntasi jo muihin harrastuksiin, mutta niille jotka jäivät, perustettiin oma lippukunta Muurahaiset. Toimen tytöt oli sikäli poikkeuksellinen lippukunta, että siellä tuettiin aivan erityisesti nuoria johtajia. Pääsihteerinä toimiessaan myös Veistäjä korosti vastuun antamista nuorille. Mahdollisia erehdyksiä ei kannattanut pelätä, sillä ”juuri erehdyksistä olemme itse eniten oppineet ja niissä kasvaneet”.³⁴⁸

Elina Veistäjän suvussa oli muitakin partiolaisia. Nuorempi sisar Lea Snellman, partionimeltään Muksu, kuului Toimen tyttöihin. Eno Sven Donner oli Suomen Vapaan Partiorhyhmän pitkäaikainen puheenjohtaja. Äidin sisar Agda Donner-Söderlund, partionimeltään Donna, oli ”Toimen tyttöjen sielu 1920-luvulla”. Hänestä tuli Toimen Tyttöjen johtaja vuodesta 1924, ja hänen johdollaan Toimen Tytöistä alkoi kehittyä eräs maan vilkkaimmin toimivista ja suurimmista lippukunnista. Elina Veistäjä oli koko elämänsä hyvin sukurakas, osin ehkä johtuen lapsena koetusta menetyksestä.³⁴⁹

Elina Veistäjän aviomies löytyi partiopiireistä. Hän avioitui 1943 filosofian maisteri Vernerin Veistäjän kanssa. Partionimellä Sulka tunnettu Vernerin Veistäjä liittyi 1925 Viipurin Kotkiin, toimi Suomen Vapaan Partiorhyhmän kanslistina 1931–1934 ja sihteerinä 1934–1946. Hän oli perustamansa *Ryhmän Reppu* -lehden päätoimittajana 1936–1946. Maisteri Vernerin Veistäjä oli Suomen teatterijärjestöjen keskusliiton toiminnan-

³⁴⁷ Toimen tyttö 50-vuotta 1960, 6; Partiolippukunta Toimen tytöt r.y. 2004, 32, 44; Anja Vihman haastattelu 8.1.2008.

³⁴⁸ Johtajapolku 6/1963; Anja Vihman haastattelu 8.1.2008.

³⁴⁹ Partiolippukunta Toimen tytöt r.y. 2004, 34–35, 55, 268; Anja Vihman haastattelu 8.1.2008.

johtaja, Kansainvälisen teatteri-instituutin Suomen keskuksen johtaja ja Helsingin Kansanteatterin-Työvänteatterin pääjohtaja. Myös Vernerin Veistäjän veli Olavi Veistäjä oli tunnettu teatterimies. Elina Veistäjä mainitsee teatterin tärkeänä harrastuksenaan, sillä ”teatterin liepeille minut on naitu”. Lapseton aviopari harrasti rahtilaivamatkailua eri puolilla maailmaa. Vesi oli Vernerin Veistäjälle tärkeä elementti, ja se koi-
tui myös hänen kohtalokseen: hän kuoli hukkumalla 1968.³⁵⁰

Elina Veistäjä toimi Suomen Vapaan Partiorryhmän Tyttöjaoston johtajana vuosina 1940–1951 ja 1952–1955. Tyttöjaoston sihteerinä hän toimi 1955–1957 ja oli pitkään talousosaston jäsenenä. Itse hän mainitsee olleensa talousosaston optimistisin jäsen, vaikka piti-
kin kukkaronnyörit kireällä. Elina Veistäjä oli *Suomen Tyttö* -lehden päätoimittaja.³⁵¹

Vuonna 1985 Heluna kirjoitti partiolaisille: ”Mitä onni oikein on, voiko onnelliseksi todella oppia? Eikö onni pikemminkin ole kuin postimerkki, joka ostetaan elämän postikonttorista rahalla ja liimataan elämän kirjaan? Ei, sitä ei onni todellakaan ole, onni on mil-
tei kokonaan riippuvainen meistä itsestämme, omasta asenteestamme elämään ja kanssaihmissiimme. Ja voimme sen kyllä hyvällä tahdolla oppia. – Ja tässä oppimisessa meillä on hyvä apu partiosta. Ensimmäi-

nen neuvoni onkin: pidä aina Kimin-merkkisi oikein päin. Pienet harmit eivät oikeuta sinua kääntämään Kimin-merkkiä ylösalaisin...ja lopuksi, opi rakastamaan ihmisiä ympärilläsi.” Kimin hymy on II luokan partiomerkki, jossa lukee ”Ole valmis”.³⁵²

Suomalaisessa Konkordia-liitossa

Ekonomi Elina Veistäjä otti partiolaisen auliudella vastaan Suomalaisen Konkordia-liiton rahastonhoitajan tehtävät vuonna 1979. Hän joutui luopumaan niistä sairastuttuaan vakavasti 1985. Elina Veistäjä kuoli 1986. Hän määräsi Suomalaiselle Konkordia-liitolle 58 760³⁵³ markan suuruisen testamenttilahjoituksen kaupallisilla, matemaattisilla ja luonnontieteellisillä aloilla tapahtuvan työn tukemiseksi. Veistäjä koki Suomalaisen Konkordia-liiton tehtävän tärkeäksi ja tukemisen arvoiseksi. Vuonna 1989 Suomalaiselle Konkordia-liitolle tuli vielä 1/3 osaa kuolinpesän saamasta veronpalautuksesta, noin 10 000 markkaa. Elina Veistäjä itse oli viettänyt vaatimatonta elämää, ja hän oli tottunut avustamaan muita, esimerkiksi leskeksi jäänyttä sisartaan ja hänen lapsiaan. Suomalaisessa Konkordia-liitossa Elina Veistäjä tunnettiin luotettavana, palvelusalttiina ja elämänmyönteisenä henkilönä.³⁵⁴

³⁵⁰ Johtajapolku 6/1963; Veistäjä; Partiolippukunta Toimen tytöt r.y. 2004, 62–64, 277.

³⁵¹ Johtajapolku 6/1963; Veistäjä; Partiolippukunta Toimen tytöt r.y. 2004, 32, 44.

³⁵² Partiolippukunta Toimen tytöt r.y. 2004, 44, 290.

³⁵³ Liitteenä taulukko rahan arvon muutoksesta.

³⁵⁴ SKLA Mirja Huuhkan puhe 28.3.1995; SKLA Suomalaisen Konkordia-liiton toimintakertomus 1986 ja 1989; Anja Vihman haastattelu 8.1.2008.

Martta Mustakallio (1904–1996)

Kuva: SKL:n kuva-arkisto

Martta Mustakallio

Ammatti ja avioliitto

Martta Mustakallio syntyi Raumalla 1904 vaatturimestari Johan Jokisen ja Emilia Skinnarlan perheeseen. Hän sai ylioppilaslakin Rauman yhteislyseosta 1923 ja valmistui ekonomiksi Helsingin Kauppakor-

keakoulusta vuonna 1925. Siitä alkoi hänen elämänuransa, jossa talousasiat olivat keskeisellä sijalla. Valmistuttuaan ekonomiksi 21-vuotiaana Martta Mustakallio työskenteli aluksi viisi vuotta kirjanpitäjänä eri yrityksissä ja toimi samalla kirjanpidon opettajana Kalliolan Vapaaopistossa. Opettajantyö jatkui Helsingin Kotitalousopettajaopistossa 1961–1971 kirjanpidon, ammattilaskennan ja asioimiskirjoituksen tuntiopettajana. Tulevat talousopettajat saivat tehokasta opastusta kirjanpidon alkeisiin. Samaan aikaan 1960–1971 Mustakallio toimi oppilaitoksen sivutoimisena taloudenhoitajana. Hän oli Helsingin Kotitalousopettajaopiston palveluksessa 11 vuotta.³⁵⁵

Vuonna 1928 Martta Mustakallio solmi avioliiton varatuomari Martti Mustakallion kanssa. Hän työskenteli 40 vuotta toimistopäällikkönä miehensä asianajotoimissa huolehtien raha- ja talousasioista. Osan ajasta Martta Mustakallio työskenteli puolipäiväisesti, sillä perheeseen syntyi kolmekymmenluvulla kaksi tytärtä ja poika. Lisäksi hänellä oli useita sivu- ja luottamustoimia. Hän oli 25 vuotta sivutoimisena talouspäällikkönä Lääketieteellinen Tutkimuslaitos Koe Oy:ssä.³⁵⁶

³⁵⁵ SKLA Maija Pekkarisen puhe Martta Mustakallion 80-vuotispäivällisillä 28.5.1984; Suomen ekonomimatrikkeli 1985, 433.

³⁵⁶ SKLA Maija Pekkarisen puhe Martta Mustakallion 80-vuotispäivällisillä 28.5.1984; Suomen ekonomimatrikkeli 1985, 433; Sysiharju 1995, 298.

Asiantuntija

Mustakallion tietämystä käytettiin jatkuvasti eri organisaatioiden vaativissa tilintarkastustehtävissä, joihin hän oli saanut HTM-tilintarkastajakoulutuksen valmistuen vuonna 1950. Hänellä oli oma tilintarkastustoimisto vuosina 1950–1970. Vuonna 1938 tilintarkastustyö alkoi Kalliolan Kaisankodissa, jossa tehtävä jatkui yli 40 vuotta. Helsingin Kalevalaisten Naisten tilejä Martta Mustakallio tarkasti 20 vuoden ajan, Marttaliiton ja Helsingin Akateemisten Naisten tilejä yli 10 vuotta sekä Vanhusten Keskusliiton tilejä lähes 10 vuotta. Martta Mustakallion asiantuntemusta arvostettiin. Huomattava näyttö tästä oli hänen yli 10 vuotta kestänyt työnsä Helsingin kaupungin vuositilintarkastajana. Tilintarkastus miellettiin usein miehiseksi ammatiksi, johon valittiin vain äärimmäisen päteviä naisia. Tunnustuksena Mustakallion merkittävälle uralle Tilintarkastajayhdistys HTM-Revisorföreningen GRM valitsi hänet kunniajäsenekseen 1975. Suomalainen Konkordia-liitto, jonka rahastonhoitajana Mustakallio oli toiminut 22 vuotta, oli vuonna 1984 mukana esittämässä Tasavallan Presidentille, että kunnostautuneelle Mustakalliolle myönnettäisiin revisioneuvoksen arvonimi. Tämä harvinainen arvonimi myönnettiin ensimmäistä kertaa naiselle, kun Martta Mustakallio nimitettiin revisioneuvokseksi joulukuussa 1984. Merkittävän elämäntyön aikana myös Keskuskauppakamari ja Marttaliitto palkitsivat Mustakalliota ansiomerkein.³⁵⁷

Talousasioiden tuntemus toi Martta Mustakalliolle luottamustehtäviä erityisesti naisjärjestöissä. Hän toimi 1950-luvulta asti Suomen Naisyhdistyksen hallituksessa, 1960-luvun lopulta Naisten huoltosäätiön hallituksessa ja rahastonhoitajana vuodesta 1970 lähtien. Kalevala Koru, Helsingin Kalevalaiset Naiset ja Kalevalaisten Naisten Liitto ovat saaneet talousasioissa Martta Mustakallion asiantuntijapanoksen käyttöönsä hänen toimiessaan niiden hallinnossa. Vuodet 1969–1979 Mustakallio oli päättämässä apurahojen jakamisesta Jenny ja Antti Wihurin rahaston ja Wihurin kansainvälisten palkintojen rahaston hallitusten jäsenenä.³⁵⁸

Oman taloyhtiönsä asiat Martta Mustakallio piti kunnossa. Hän oli taloyhtiön hallituksessa 11 vuotta, joista viisi vuotta sen puheenjohtajana. Myös kunnalliselämä tuli Mustakalliolle tutuksi, hän oli tilintarkastustehtävien lisäksi Kokoomuspuolueen edustajana Helsingin kaupunginvaltuuston varavaltuutettuna.³⁵⁹

Martta Mustakalliolla oli vahva henkinen suorituskyky ja hän oli energinen sekä aikaansaava. Mustakallio suunnitteli ajankäyttönsä tarkkaan kyetäkseen risteilemään monien eri tehtäviensä välillä. Mustakallion älykkyys yhdistyi hänelle tyypilliseen realismiin. Hänellä oli jalat maassa: ominaisuus, joka on erityisen tärkeä, kun päätetään talousasioista. Mustakallio oli ammattinsa ja luonteenlaatunsa vuoksi säntillinen ja vaativa toimissaan, niin itsensä kuin muidenkin suh-

³⁵⁷ SKLA Maija Pekkarisen puhe Martta Mustakallion 80-vuotispäivällisillä 28.5.1984; SKLA Suomalaisen Konkordia-liiton toimikunnan ptk. 1/1985; Suomen ekonomimatrikkeli 1985, 433; Aalto 1995, 31.

³⁵⁸ SKLA Maija Pekkarisen puhe Martta Mustakallion 80-vuotispäivällisillä 28.5.1984; Suomen ekonomimatrikkeli 1985, 433.

³⁵⁹ SKLA Maija Pekkarisen puhe Martta Mustakallion 80-vuotispäivällisillä 28.5.1984; Suomen ekonomimatrikkeli 1985, 433.

Kuva: SKL:n kuva-arkisto

Suomalaisen Konkordia-liiton toimikunta lokakuussa 1959 Toini Virkkusen luona. Konkordia-liiton hallitus: oikealta rva Henni Leskinen, maist. Alice Hallonblad, maist. Toini Virkkunen (kaataa kahvia), reht. Kerttu Sihvonen, ekon. Martta Mustakallio, toht. Anni Seppänen, kamr. Seidi Saxén ja toim. Mirja Huuhka. Kuvasta puuttuu varapuh.joht. maist. Laina Hänninen.

teen. Hänellä oli korkea moraal, joka ilmeni rehellisyytenä ja oikeudenmukaisuutena.³⁶⁰

Martta Mustakallio oli hyvin isänmaallinen. Hän toimi ylioppilaslottien puheenjohtajana 20 vuotta, aina Lotta-järjestön lakkauttamiseen asti. Pieni lottapiiri kokoontui säännöllisesti vielä 1980-luvulla.

Mustakalliolle työ oli myös harrastus. Sen ulkopuolella henkireikiä tarjosivat perhe, suku ja ystäväpiiri, teatteri sekä kirjallisuus. Tärkeitä latautumisaikkoja Martta Mustakalliolle olivat suvun yhteinen kokoontumisaika, huvila Kallaveden saaristossa, ja oma kesämökki Vihdissä. Siellä saattoi nauttia luonnonihannasta isänmaasta.³⁶¹

³⁶⁰ SKLA Maija Pekkarisen puhe Martta Mustakallion 80-vuotispäivällisillä 28.5.1984; Maija Pekkarisen haastattelu 30.5.2007.

³⁶¹ SKLA Maija Pekkarisen puhe Martta Mustakallion 80-vuotispäivällisillä 28.5.1984; Maija Pekkarisen haastattelu 30.5.2007.

Martta Mustakallio tuli Suomalaisen Konkordia-liiton toimikunnan jäseneksi vuonna 1957, ja seuraavana vuonna hänet valittiin Liiton rahastonhoitajaksi. Toimittuaan rahastonhoitajana 22 vuotta hän siirtyi vuonna 1979 Liiton varapuheenjohtajaksi. Tässä toimessa hän oli 11 vuotta. Kiitoksena pitkäaikaisesta työstä Liiton hyväksi vuosikokous kutsui Martta Mustakallion kunniajäsenekseen vuonna 1992. Mustakallion asiantuntemus kartutti Liiton varallisuutta. Hänellä oli suhteita monille tahoille ja vahva tuntu siitä, miten Liiton varat kannatti sijoittaa. Käytän-

nössä Martta Mustakallio vastasi Suomalaisen Konkordia-liiton omaisuuden sijoittamisesta niin kauan, kun hän oli sen toimikunnan jäsenenä. Kun Mustakallio oli lopettelemassa pitkää taivaltaan Liiton toimikunnassa, hän pyrki varmistamaan, että hänen jälkeensä toimikunnassa turvataan sekä talousasioiden asiantuntemus että säilytetään tieteen edustus. Martta Mustakallion ehdotuksesta vuosikertomuksiin otettiin mukaan apurahansajien kiitoskirjeitä. Tässä oli mukana kasvatuksellinen ulottuvuus: oli tärkeä osata kiittää saamastaan avusta.³⁶²

Kuva: Jouko Levanto/Yhtyneet Kuvalehdet Oy

Suomalaisen Konkordia-liiton toimikunta vuosikokouksessaan 1979. Istumassa vasemmalta lukien Martta Mustakallio, Maija Pekkarinen, Mirja Huukka. Takana seisomassa Salme Parviainen, Kaarina Kuusi, Aune Okkonen, Meri Sohlman ja Elina Veistäjä.

³⁶² Aalto 1995, 31; Maija Pekkarisen haastattelu 30.5.2007.

Mirja Huuhka (1916–2005)

Kuva: Studio Mauritz Hellström

Mirja Huuhka

Puutarhurin tytär

Mirja Huuhka syntyi puutarhuri Vihtori Narisen ja Alma Mannisen toiseksi tyttäreksi Kymin pitäjän Mussalon saaristoon kuuluvassa Hevossaassa. Isä oli samana vuonna irtisanoutunut työpaikastaan por-

mestarin puutarhurina, vuokrannut maata ja päättänyt aloittaa kauppapuutarhurina. Kiirettä piti, kun samaan aikaan rakenteilla oli oma talo ja oman puutarhan alulle saattaminen, mutta ”Vihtori ja Alma ryhtyivät nuoruuden innolla ja voimalla rakentamaan puutarhaansa.”³⁶³

Sisarusten ketju jatkui, ja Narisen perheeseen syntyi kaikkiaan kymmenen lasta. Isä Vihtori Narinen oli kerran todennut, että ”lapsia pitää olla kuin kaalinpäitä”. Alma Narinen koki äidin hoivaroolin ja kasvattajan vastuun ensisijaisena ja velvoittavana. Kirjoittamista harrastava puutarhurin vaimo ja perheen äiti kirjoitti Kotkan puutarhaseuran lehteen Mullistajaan: ”Mutta vieläkin tärkeämpi taimilava on kotimme.” Perheen lapsia saivat tehdä pienestä pitäen työtä ”kitkupellolla”, ja isommat lapset joutuivat hoitamaan pienempiä sisaruksiaan rasitukseksi asti, mutta he saivat myös leikkiä paljon. Luova Alma Narinen kannusti lapsiakin luovuuteen, ”vaikkei sellaista sanaa vielä 20-luvulla käytetty”. Myös Vihtori Narinen oli puutarhurina taiteilija, joka rakasti erityisesti kukkia. Mirja Huuhkan varhaisimmat lapsuusmuistot olivat enimmäkseen valoisia ja harmonisia. Oli paljon uusrastusta, ”mutta myös paljon iloa, isän myhäilyä ja äidin hilpeätä naurua”.³⁶⁴

³⁶³ Huuhka 1986, 16–18.

³⁶⁴ Huuhka 1986, 23–26, 36, 73.

Vuodet 1930-luvulla toivat mukanaan tummempia sävyjä. Pula-aikana ei kukkia juuri ostettu. Perhe tuli kuitenkin toimeen, vaikka arkiruoka oli vaatimatonta ja perheen äidillä oli kova työ vaatettaa kymmenpäistä lapsikatrasta. Suuri suru yllätti, kun vuosikymmenen puolessa välissä perheen toiseksi nuorin lapsi, 3-vuotias Touko, hukkui kotirantaan.³⁶⁵

Huuhkan pesän perustamispuuhat

Mirja Huuhka pääsi ylioppilaaksi 1935, ja äiti oli ehdottomasti sitä mieltä, että hänen piti päästä jatkaamaan lukuja Helsinkiin. Vanhemmat innostivat kaikkia lapsiaan opiskelemaan ja hankkimaan ammatin. Kotoa annettiin kaikille opiskelurahat. Mirja Huuhka opiskeli Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa, jossa hän tutustui tulevaan mieheensä. Aluksi Kosti Huuhka oli vain hauska opiskelutoveri, jonka kanssa oli yhteinen teatteriharrastus. Molemmille opiskelu oli pääasia. Mirja Huuhka valmistui yhteiskuntatieteiden kandidaatiksi juuri ennen talvisodan syttymistä. Nuoret olivat ahkerasti kirjeenvaihdossa ollessaan eri paikkakunnilla, mutta kummallakin oli paljon muita kiinnostavia ystäviä, myös vastakkaista sukupuolta olevia. Molempien tunteet toisiaan kohtaan varmistuivat lopullisesti jatkosodan kirjeenvaihdon myötä. Sekä Mirja että Kosti Huuhka olivat antaumuksellisia kirjoittajia, ja kirjeenvaihto jatkui läpi elämän eri paikkakunnilla oltaessa. Mirja Huuhkalle kertyi vuosikymmenten saatossa tuhatkunta Kosti Huuhkan kirjoittamaa kirjettä.³⁶⁶

Vuoden 1942 aikana Mirja Huuhkan elämässä tapahtui suuri muutos. Hän siirtyi Lappeenrannasta *Etelä-Savo* -lehden toimituksesta Helsinkiin *Kotilieden* toimitukseen. Samana vuonna vietettiin hänen ja Kosti Huuhkan kihlajaisia. Kesäkuussa 1944 juhlittiin Mirja ja Kosti Huuhkan häitä Mussalossa, joka oli sotatoimialuetta. Ennakolta oli varauduttu ikävyvyksiin. Ei ollut edes varmaa, ehtisikö sulhanen häihinsä taiselujen keskeltä, ja edellisenä päivänä Kotkassa oli ollut ilmahälytys kymmenen kertaa. Kaikki sujui kuitenkin hyvin, päivä oli kaunis ja luonto oli parhaassa keskikesän juhla-asussa, kun ”onnesta säteilevä nuoripari” Huuhka vietti häitään. Mussalon kotilahdella kukkivat lumpeet, ja niistä Mirja Huuhkan työtoveri, Kotilieden päätoimittaja Alli Wiherheimo, sai aiheen kirjoittaa: ”Merikin kukki saaren tyttären häissä.” Onnistunut juhla tuntui erityisen ylevöittävältä jännityksen kesänä, jolloin sotatapahtumat tiivistyivät venäläisten suurhyökkäykseen ja Karjalan kannaksen murtumiseen. Parin päivän häälomalta Kosti Huuhka joutui palaamaan ”sinne jonnekin”, missä Suomen joukot parhaillaan perääntyivät.³⁶⁷

Mirja Huuhka sai miehensä ehjänä kotiin sodasta ja syyskuussa 1945 ”Huuhkan pesään” kannettiin esikoispoika Yrjö. Ensimmäinen äitiysloma oli kaksi kuukautta, eikä sekään ollut lakisäateistä. Mirja Huuhkan oli lähdeittävä töihin, josta hän aina ruokatunnilla tuli kotiin imettämään poikaa. Neljän vuoden kuluttua syntyi tytär Päivi ja vuonna 1951 kuopus Esko. Kolmannen lapsen tulo merkitsi sitä, että Huuhkat saattoivat anoa perheeseen Väestöliiton kotisisarhoitelijaa. Väestöliiton perustamiseen 1941 oli johtanut

³⁶⁵ Huuhka 1986, 44–48, 54.

³⁶⁶ Huuhka 1986, 52, 54; Huuhka 1994, 3–14.

³⁶⁷ Huuhka 1994, 15–20.

muun muassa huoli väestön määrän laskusta. Yksi tukitoimi, jolla pyrittiin kannustamaan suomalaisnaisia synnyttämään lisää lapsia, oli kotisisaropiston perustaminen. Huuhkan perheeseen saatiin Esteri, joka oli ”oikea aarre”. Hänestä tuli kuin perheenjäsen ja pitkäaikainen ystävä.³⁶⁸

Kotona, töissä ja matkalla

Häämatka oli aikanaan jäänyt haaveeksi, mutta unelma eli. Mirja ja Kosti Huuhkan ensimmäinen yhteinen matka, laaja kierros kuudessa Euroopan maassa, toteutui 10-vuotishääpäivämatkana 1954. Seuraavana vuonna Kosti Huuhka väitteli tohtoriksi ja lähti opiskelemaan Yhdysvaltoihin. Mirja Huuhka jäi kotimaahan hoitamaan työtä ja lapsia. Suomalaiselta Konkordia-liitolta ja opetusministeriöltä saadun rahoituksen turvin hän pääsi seitsemäksi viikoksi Amerikan matkalle. ”Siitä tuli elämäni matka.” Myöhemmin Mirja Huuhka kiersi kosolti niin kotimaassa kuin ulkomailakin esimerkiksi *Kotilieden* järjestämien seuramatkojen emäntänä. Matkoilla koetuista elämyksistä *Kotilieden* lukijat pääsivät osallisiksi matkakertomusten välityksellä.³⁶⁹

Mirja ja Kosti Huuhka olivat partiolaisia koko elämänsä. Mirja Huuhka toimitti partiolehtiä ja osallistui partiokirjojen tekemiseen. Suomen partiotyttöjärjestön keskushallituksessa hän hoiti pitkään julkaisujaoston johtajan tehtäviä. Vanhempien iloksi

lapset perivät partioinnon, pojat kunnostautuivat erityisesti meripartiolaisina. Myöhemmin Yrjö Huuhka seilasi ammatikseen maailman meriä. Vuonna 1960 Huuhkat löysivät kesämökin, vanhan torpan Mansikkaniemeltä Turuntien varrelta. Paikasta tuli vähitellen Mirja Huuhka ”sydämen maisema”, ja Mussalon lapsuusrannat painuivat taustalle.³⁷⁰

Kotilieden päätoimittajan Alli Wiherheimon jäädessä eläkkeelle 1963 moni oli pitänyt itsestään selvänä, että Mirja Huuhkasta tulisi hänen seuraajansa. Perheellinen Mirja Huuhka ei kuitenkaan halunnut niin vaativaa tointa. Uusi päätoimittaja Eila Jokela uskaltanut tehtävään sillä ehdolla, että Mirja Huuhka olisi hänen tukenaan. Alli Wiherheimo oli jättänyt Mirja Huuhkalle perinnöksi kehotuksen: ”Ole rauhantekijä.” Tätä Mirja Huuhka piti toimitustyössä tärkeimpänä tehtävänä.³⁷¹

Huuhkan perheen omakotitalo valmistui 1960-luvun puolessa välissä Helsingin Maununnevalle. Oman talon rakentaminen oli ollut Mirja Huuhkan suuri toive, joka inspiroi häntä kirjoittamaan kirjan *Rakennettiin toivekoti*. Uudessa kodissa kävi niin paljon vieraita, että Mirja Huuhka kutsui vuotta 1965 tupaan-tuliaisvuodeksi. Häälahjaksi Huuhkan pariskunta oli saanut vieraskirjan, jonka ensimmäisellä lehdellä oli kuva kahdesta huuhkajasta ja sen alla teksti: ”Omat nimet kirjoihin Huuhkan pesän vieraskirjaan.” Niimiä oli kertynyt tiuhassa tahdissa ja vieraskirjakin oli vaihtunut moneen kertaan. Vuonna 1965 juhlittiin

³⁶⁸ Huuhka 1994, 21–29.

³⁶⁹ Huuhka 1994, 36–47.

³⁷⁰ Huuhka 1994, 52–55, 64–69.

³⁷¹ Huuhka 59, 61; Helsingin Sanomat 28.11.2005 negrologi.

myös talon isännän 50-vuotispäiviä, ja lahjaksi saatu veistos, Armas Hutrin Huuhkaja, kiinnitettiin talon portin pieleen.³⁷²

Keväällä 1969 Yrjö oli palasi meriltä kotiin. Hänen tarkoituksensa oli aloittaa opinnot merenkulkuopistossa. Jo kotiintulopäivänä Yrjöllä oli kiire merelle, tällä kertaa pikkuveli Eskon kanssa purjehtimaan partiomajalle. Se oli Yrjön viimeinen matka. Kokenut merimies horjahti kovassa tuulessa mereen ja hukkuu. Suru oli suunnaton, mutta vähitellen oli tartuttava elämään ja käytännön toimiin. Läheiset ja ystävät kulkivat vierellä. ”Koskaan aikaisemmin emme olleet tienneet, että meillä oli niin paljon ystäviä.” Kristillinen elämäntapa auttoi tyytymään ja totuttelemaan tapahtuneeseen, vaikka totuttautuminen kesti läpi elämän.³⁷³

Elämä jatkui, lapset muuttivat kotoa, hankkivat ammatit ja löysivät elämäntumppanit. Mirja Huuhkan ensimmäinen lapsenlapsi tyttärenpoika Mikko syntyi 1973. Vuosi 1979 oli Mirja Huuhkan viimeinen työvuosi *Kotiliedessä*. Työtovereille Huuhkan pesässä järjestetyissä juhlissa pitkäaikainen työtoverin Eila Jokela kirjoitti vieraskirjaan: ”*Kotiliedessä* Mirja sai kaikki kukat kukkimaan.” Rauhantekijä oli onnistunut työssään. Puutarhatoimittaja Mirja Huuhkan läksiäisjuhla noudatteli kukkaisteemaa, ja ruokalistalla oli muun muassa ”puutarhurin tyttären kasvislautanen”. *Kotilieden* vuosia oli kertynyt 38. Mirja Huuhka ehti olla lehden toimitussihteerinä, yleistoimittajana ja

erityistoimittajana. Vuosien mittaan Mirja Huuhkan erityisaloiksi olivat tulleet kodin rakentaminen, rahaasiat ja puutarhanhoito.³⁷⁴

Eläkepäivät

Toimettomuus ei vaivannut Mirja Huuhkan eläkepäiviä. Yli vuosi kului Mirja Huuhkan kirjoittaessa Konkordia-liiton 100-vuotishistoriikkaa, jonka juhllainen julkaisu oli jakamattoman Konkordia-liiton satavuotisjuhlien yhteydessä tiede- ja kulttuuriministeri Gustav Björkstrandin vastaanotolla valtioneuvoston juhlahuoneistossa 7.2.1985. Mirja Huuhka kokosi myös matrikkelin entisen oppilaitoksensa Kotkan lyseon opettajista, kirjoitti Mussalon kotiseutuhistoriikin, Kaarelan kotiseutuhistoriikin sekä useita suvulle ja perheelle tarkoitettuja perhehistorioita. Myös Kosti Huuhka vietti eläkepäiviään kirjoittaen laajaa *Kansalais- ja työväenopistojen historia* -teosta. Eläkeläisten ohjelmaan mahtui paljon matkoja, lastenlasten kanssa puuhailua, yhteydenpitoa suvun ja ystävien kanssa sekä Mansikkaniemen maisemista nauttimista. Yhteys toimittajaveriinkin säilyi Suomen Naistoittoimittajien liiton kokoontumisissa. Vuonna 1987 koitti uusi murhe, kun viides lapsenlapsi, 6-vuotias Oskari hukkuu uimahalliretkellä. Murheen keskellä Mirja Huuhka sai lohtua ajatuksesta, että pienestä pojasta oli tullut koko perheen suojelusenkeli.³⁷⁵

Mirja Huuhka oli mukana myös seurakuntatyössä.

³⁷² Huuhka 1994, 60–68.

³⁷³ Huuhka 1994, 70–74, 174.

³⁷⁴ Huuhka 1994, 75–95; Helsingin Sanomat 28.11.2005 negrologi.

³⁷⁵ SKLA Suomalaisen Konkordia-liiton vuosikertomus 1985; Huuhka 1994, 96–129; Helsingin Sanomat 28.11.2005 negrologi.

Hän oli vuoden ajan Helsingin yhteisessä kirkkovaltuustossa Kannelmäen seurakunnan edustajana, mutta pienryhmätyö omassa kotiseurakunnassa Kannelmäessä oli sentään tärkeintä.³⁷⁶

”Tasokas joukko”: Suomalainen Konkordia-liitto

Toimittaja Mirja Huuhka tutustui Suomalaiseen Konkordia-liittoon vuonna 1949, kun hänen huoneeseensa *Kotilieden* toimituksessa astui lehden toimituskuntaan kuuluva kansanedustaja Mandi Hannula. Tämä ilmoitti Mirja Huuhkalle, että oli suositellut häntä seu-

raajakseen Suomalaiseen Konkordia-liittoon. Mirja Huuhka ei tiennyt, mikä kyseinen Liitto oli, mutta ymmärsi sen verran, että kyseessä oli ”hyvin arvovaltainen joukko maamme eturivin naisia”. Suomalainen Konkordia-liitto tuli hyvin tutuksi, kun Mirja Huuhka oli sen toimikunnassa yhteensä 39 vuotta, vuoteen 1988 asti. Osaavana ja aktiivisena sihteerinä hän toimi 31 vuotta. Liiton historiakin tuli perin pohjin pengottua, sillä Mirja Huuhkan kynästä ovat lähteneet kolme Liiton ensimmäistä historiikkaa. Vuoden 1992 vuosikokouksessa yhdistys kutsui kukkakimpun kera ansioituneen veteraanijäsenensä Mirja Huuhkan kunniajäsenekseen.³⁷⁷

---

³⁷⁶ Helsingin Sanomat 28.11.2005 negrologi.

³⁷⁷ SKLA Mirja Huuhkan puhe 28.3.1995; SKLA Suomalaisen Konkordia-liiton vuosikokouspöytäkirja 1992, Huuhka 1994, 124.

Maija Pekkarinen (1915–)

Kuva: Outi Lauhakangas

Maija Pekkarinen

Kotitalousopettajaopinnot

Ravitsemustieteen professori Maija Pekkarinen syntyi Kuopiossa 1915. Hänen vanhempansa olivat talollinen, metsäteknikko Johan (Hannes) Pekkarinen ja Maria Pelkonen. Maija Pekkarinen pääsi kansakoulunopettajiensa kehotuksesta Kuopion tyttölyseon oppilaaksi. Koulu oli hänelle helppoa, ja hän oli koko

ajan luokkansa priimus. Myös ylioppilaskirjoitukset sujuivat hyvin. Maija Pekkarinen oli kotikylänsä, Vehmersalmen Räsälän kylän, ensimmäinen naisylioppilas keväällä 1936. Isä tahtoi työstä opettajaa, mutta hänellä itsellään olivat tähtäimessä yliopisto-opinnot. Maalaistalon tyttärenä Maija Pekkarista kiinnostivat agronomiopinnot.

Myös kotitalousala kiinnosti, ehkä siksi, että teoreettikkona Maija Pekkarinen halusi parantaa käytännön taitojaan. Hän oli myös kuullut, että kotitaloutta suunniteltiin yliopistolliseksi oppiaineeksi. Pekkarinen lähti kotitalousopettajaopistoon tavoitteenaan kotitalousopettajan tutkinto. Opintoihin vaadittiin emäntäkoulu, vuoden kestävä kotiharjoittelu ja kahden vuoden opinnot kotitalousopettajaopistossa. Maija Pekkarinen halusi tutustua kotitalousoppilaitoksiin Savon ulkopuolella ja valitsi emäntäkouluksi Orimattilan ja harjoittelukodiksi kartanotyyppisen maatalon Hollolassa. Orimattilan kotitalousopiston johtaja valvoi harjoittelua ja tarkasti kuukausiraportit. Pekkarisen harjoittelukodissa oli monipuolinen ruokavalio, ja hän kirjoitti erään kuukausiraporttinsa arvioiden ruokavaliota ravitsemuksen kannalta. Valvoja antoi raportista kiitettävän arvosanan, ja se on jäänyt ensimmäiseksi konkreettiseksi näytteeksi Maija Pekkarisen kiinnostuksesta ravintokysymyksiin.³⁷⁸

³⁷⁸ Kotitalous 5–6/1995 Löyttyniemi; Aakusti joulukuu 2005 Maija Pekkarinen.

Vuoden odottelun jälkeen Maija Pekkarinen pääsi aloittamaan opiskelun Järvenpään kotitalousopettajaopistossa. Odotteluaika ei mennyt hukkaan, sillä hän täydensi leipomis- ja ruuanlaittotaitojaan Kuopion talouskoulussa, jonka opetus oli pätevää ja asiantuntevaa. Talvisodan syttyminen viivästytti edelleen opintojen aloittamista kevääseen 1940. Opiskelu jatkui ripeässä tahdissa kesään 1941 asti, jolloin Järvenpään kotitalousopettajaopisto otettiin kenttäsairaalaksi puolen vuoden ajaksi. Maija Pekkarinen jäi opettajien pyynnöstä apuemännäksi kenttäsairaalaan, jossa hän muonitti haavoittuneita sotilaita. Opintoja hän pääsi jatkamaan vasta vuoden 1942 alussa.³⁷⁹

Opistossa Maija Pekkarinen oli kiinnostuneempi teoreettisista kuin käytännöllisistä aineista. Erityisen mielenkiintoista oli ravintofysiologia, josta hän sai korkeimman arvosanan opettajantodistukseensa. Kursi valmistui poikkeuksellisesti juhannuksena 1942. Pekkarinen oli aikonut lähteä opettajaharjoittelijaksi Kauhajoen kotitalousopistoon, mutta suunnitelmiin tuli muutos viime tingassa. Yksi Järvenpään opettajista oli Marttapiiriliiton hallituksen jäsen, ja hän tiedusteli Pekkariselta, haluaisiko tämä lähteä konsulenttiharjoittelijaksi Karjalan Marttaliittopiiriin Viipuriin. Maija Pekkarinen lupautui tehtävään, vaikka marttatyö oli hänelle tuntematonta. Työ oli Maija Pekkarisen elämässä taitekohta, sillä martoilla oli käänteentekevä osuus hänen tulevaisuutensa suuntautumisessa. Pekkarinen näkee marttojen ansioksi sen, että hänen tiensä kulki Viipurista Helsinkiin, jonka yliopistossa oli juuri aloitettu kotita-

lousaineiden opettaminen. Monien vaiheiden kautta hän sai mahdollisuuden opiskella itselleen mieluisinta ainetta.³⁸⁰

Marttatyössä

Työ kotitalouskonsulenttina oli antoisaa ja monipuolista. Aluksi nuorta ja kokemattonta konsulenttia jännitti kokeneiden marttojen neuvominen, mutta vähitellen itseluottamus kasvoi. Karjalan kannaksella vallitsi kiivas jälleenrakennuskausi, ja se näkyi myös marttayhdistysten toiminnassa. Kotitalouskonsulentti piti monenlaisia käytännön kursseja, joista erityisesti monipuoliset morsiuskurssit olivat suosittuja. Martoilla oli meneillään pidempiaikainen omavaraisuuskilpailu, jonka tarkastus kuului kotitalouskonsultin tehtäviin. Hän valvoi myös sotilaiden suosimien Martta-majojen työtä. Martat olivat innokkaita juhlijoita, ja konsulentti sai kiertää pitämässä esitelmiä ja juhlapuheita. Karjalan kannas tuli Maija Pekkariselle tutuksi. Marttatyö oli alueella aktiivista, ja Marttaliiton toiminnanjohtaja Elli Saurio tuli tutustumaan piiriliiton toimintaan. Myöhemmin Sauriosta tuli kodin taloustieteen professorina Pekkarisen pitkäaikainen esimies.³⁸¹

Juhannuksen alla 1944 sotarintama lähestyi rajusti pommitettua Viipuria, ja sieltä oli lähdeävä evakkoille. Karjalan Marttapiiriliitto sai uuden kodin Helsingistä, mutta Maija Pekkarinen lähetettiin puoleksi vuodeksi Pieksämäelle hoitamaan keskisen Suomen

³⁷⁹ Aakusti joulukuu 2005 Maija Pekkarinen.

³⁸⁰ Suomen professorimatrikkeli 2000, 495; Aakusti joulukuu 2005 Maija Pekkarinen.

³⁸¹ Aakusti joulukuu 2005 Maija Pekkarinen.

alueella evakossa olevia karjalaisia marttoja. Vuoden 1945 alussa Maija Pekkarinen siirtyi Helsinkiin jatkaakseen konsulentin työtä entisessä työpaikassaan.³⁸²

Yliopisto-opinnot alkavat Helsingin yliopistossa

Kotitalous oli viimein hyväksytty yliopistolliseksi opiaineeksi. Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa oli kaksi kotitalousainetta, kodin taloustiede ja ravintokemia. Kodin taloustieteen 1946 perustetun laitoksen ensimmäinen professori oli Maija Pekkarisen Viipurissa tapaama Elli Saurio. Seuraavana vuonna aloitti ravintokemian laitoksen, jonka ensimmäiseksi professoriksi nimitettiin Paavo Roine. Maija Pekkarinen pääsi toteuttamaan haaveitaan. Hän aloitti opinnot syksyllä 1947. Pekkarinen oli ajatellut valita pääaineekseen ravintokemian, mutta jälleen suunnitelmat muuttuivat. Professori Saurio pyysi Maija Pekkarista assistenttikseen. Hän suostui ja jätti työnsä marttojen parissa 1950. Maija Pekkarinen toimi Helsingin yliopiston kodin taloustieteen laitoksen assistenttina 1950–1957. Hän suoritti kandidaatin tutkinnon pääaineenaan kodin taloustiede ja sivuaineinaan ravintokemia ja mikrobiologia. Samaan aikaan Maija Pekkarinen aloitti kansantaloustieteen opinnot ja eteni niissä pitkälle. Hän joutui kuitenkin keskeyttämään ne ravintokemian jatko-opintojen takia, mutta kansantaloustieteestä oli paljon hyötyä myöhemässä tutkimus- ja opetustyössä.³⁸³

Ravintokemia kiinnostuksen kohteena

Ravintokemian luennot ja harjoitustyöt olivat mielenkiintoisia. Ruuanvalmistusopin luennoilla käsiteltiin ruokaaineiden ravinto-ominaisuuksia, ja harjoitustyöissä selvitettiin ruuanvalmistuksen aikana ruokaaineissa tapahtuvia kemiallisia ja fysikaalisia muutoksia. Talousopettajana Maija Pekkarisen oli helppo seurata mukana ja omaksua opetuksen sisältö.³⁸⁴

Ravintokemian professori Roine oli armoitettu luennoitsija, jota oli ilo kuunnella. Kotitalousopettajaopinnot helpottivat myös ravintokemian luentojen ymmärtämistä ja omaksumista. Ravintokemian jatkoopinnot viivästyivät, mutta olivat koko ajan Pekkarisen mielessä. Hän toimi ravintokemian laitoksella vapaaehtoisena assistenttina vuosina 1959–1962.³⁸⁵

Maija Pekkariselle avautui tilaisuus jatko-opintoihin ravintokemiassa, kun Suomessa suunniteltiin osallistumista mittavaan kansainväliseen, seitsemän maata käsittävään tutkimukseen sydän- ja verisuonitautien syiden selvittämiseksi. Tilastojen mukaan kuolleisuus näihin tauteihin oli yleisempää Suomen itäosissa kuin länsipuolella Suomea. Lääketieteelliseen tutkimukseen sisältyi suppeana, mutta tärkeänä osana perheiden ja miesten ruokavalion tutkiminen, sillä ravinnon laadulla uumoiltiin olevan yhteyttä mainittuihin sairauksiin. Ruokavalion tutkimuksen suunnittelu oli ravintokemian laitoksen professori Roineen vastuulla, ja hän pyysi Maija Pekkarista mukaan suunnitte-

³⁸² Aakusti joulukuu 2005 Maija Pekkarinen.

³⁸³ Suomen professorimatrikkeli 2000, 495; Aakusti joulukuu 2005 Maija Pekkarinen.

³⁸⁴ Aakusti joulukuu 2005 Maija Pekkarinen.

³⁸⁵ Suomen professorimatrikkeli 2000, 495; Aakusti joulukuu 2005 Maija Pekkarinen.

luun ja toteuttamaan kenttätutkimusta. Tutkimusprosessi kesti vuodesta 1956 vuoteen 1959, ja Pekkarinen oli mukana kenttätutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Näin hänestä tuli ravintotutkija. Talousopettajakoulutuksesta oli hyötyä sekä tutkimuksen suunnittelussa että sen toteuttamisessa kenttätyövaiheessa. Myös työkokemus Viipurissa monenlaisten ihmisten parissa antoi eväitä ihmisten kanssa työskentelyyn.³⁸⁶

Tutkimuksia maalaisväestön ravinnosta eräissä Itä- ja Länsi-Suomen pitäjissä

Ravintotutkimus antoi Maija Pekkariselle materiaalia ravintokemian pääaineopintoihin, liseniaattityöhön ja väitöskirjaan. Maatalous-metsätieteen liseniaatiksi hän valmistui 1958 ja väitteli vuonna 1962 aiheesta *Tutkimuksia maalaisväestön ravinnosta eräissä Itä- ja Länsi-Suomen pitäjissä*. Maija Pekkarinen oli ensimmäinen kotitalousaineissa väitellyt tohtori. Se oli hänen uransa tähtihetkiä. Professori Roine oli toiminut tukijana ja kannustajana, ja hänestä tuli myöhemmin Maija Pekkarisen esimies ja läheinen työtoveri.³⁸⁷

Maija Pekkarinen osallistui myös toiseen suureen tutkimukseen, niin sanottuun sairaalatutkimukseen. Siinä tutkittiin ravinnon rasvojen laadun muuttamisen vaikutusta sydän- ja verisuonitauteihin Nikkilän ja Kellokosken sairaaloissa. Tutkimus kesti vuodesta 1959 vuoteen 1965. Tutkimuksen tulokset herättivät kan-

sainvälistä huomiota kuten itä-länsi -tutkimuskin. Kolmas laaja tutkimus, johon Maija Pekkarinen osallistui, oli Kansaneläkelaitoksen niin sanottu autoklinikkatutkimus, jonka nimikkeenä oli *Ruuankäyttö ja ravinnonsaanti Suomessa vuosina 1969–1972*. Lisäksi vuosien mittaan karttui useita suppeampia tutkimuksia, joista opiskelijat saivat materiaalia oppinäytetöihinsä.³⁸⁸

Opettaja ja professori

Ravintokemian dosentuurin Maija Pekkarinen aloitti 1966, ja hänet nimitettiin apulaisprofessoriksi 1968. Vuonna 1973 ravintokemian nimi muutettiin ravitsemustieteeksi. Kun professori Roine nimitettiin Suomen Akatemian tutkimusprofessoriksi, Maija Pekkarinen määrättiin syksystä 1971 hoitamaan professorin virkaa. Professori Roineen sairastumisen ja kuoleman vuoksi professorinviran hoito jatkui vuoteen 1977, jolloin Maija Pekkarinen palasi omaan apulaisprofessorin virkaansa. Sitä hän hoiti eläkkeelle jäämiseensä asti vuoteen 1981.³⁸⁹

Tutkimustyön ohella professorin virkaan kuului opetusta. Pekkarinen luennoi esimerkiksi ravitsemustieteen peruskursseja. Hän oli kiinnostunut maailman ravitsemustilanteesta, sillä lukuisilla kongressimatkoilla hän oli tutustunut vakaviin ravitsemusongelmiin seuraamuksineen. Maija Pekkarinen piti kaikille tiedekunnan opiskelijoille suunnatun luentosarjan maail-

³⁸⁶ Aakusti joulukuu 2005 Maija Pekkarinen.

³⁸⁷ Suomen professorimatrikkeli 2000, 495; Aakusti joulukuu 2005 Maija Pekkarinen.

³⁸⁸ Aakusti joulukuu 2005 Maija Pekkarinen.

³⁸⁹ Suomen professorimatrikkeli 2000, 495; Aakusti joulukuu 2005 Maija Pekkarinen.

man ravitsemusongelmista. Ravitsemustieteen pääaineopiskelijoita hän tutustutti omaan erityisalaansa ravintotutkimusmenetelmiin ja kansanravitsemukseen. Hän piti dietetiikan eli ruokavalioopin luentoja harjoitustöineen tärkeänä kaikille pääaineopiskelijoille, mutta erityisesti niille, jotka aikoivat terveydenhoitoalan neuvontatehtäviin.³⁹⁰

Talousopettajakoulutuksesta oli edelleen etua. Myös taloustieteellistä koulutustaan Maija Pekkarinen pystyi hyödyntämään korostamalla taloudellisten resursien huomioimista, kun erilaisia sairauksia poteville suunniteltiin yksilöllisiä ruokavalioita. Tutkimuksen ja luentojen lisäksi professorin työpäivään kuului paljon muutakin, kuten opinnäytetöiden ohjausta, kirjallisia töitä ja kokouksia. Työpäivät jatkuivat usein kotonakin.³⁹¹

Maija Pekkarinen ei hylännyt ensimmäisiä kollegoitaan kotitalousopettajia. Hän toimi Helsingin Kotitalousopettajaopistossa kodin talouden, kansantalouden sekä yhteiskuntaopin ja kirjanpidon tuntiopettajana 1952–1962. Lisäksi hän oli opiston johtokunnan puheenjohtaja ja kouluhallituksen nimeämä jäsen. Pekkarinen toi opistoon kansainvälisiä virtauksia, sillä hänellä oli yhteyksiä ulkomaille niin opintomatoilta kuin kongresseistakin. Loma-aikoinaan Maija Pekkarinen oli osallistunut moniin ravitsemuskongresseihin eri puolilla maailmaa ja tutustunut alan tutkijoihin. Pekkarinen toimi Helsingin Kotitalousopettajaopiston piirissä 20 vuotta. Vuonna 1979 hänet kut-

suttiin Kotitalousopettajien liiton kunniajäseneksi. Lisäksi hän oli entisen opinahjonsa Järvenpään kotitalousopettajaopiston johtokunnassa myös kaksikymmentä vuotta.³⁹²

Eläkkeellä ollessaan Maija Pekkarinen seuraa edelleen ravitsemustieteen alan uudistuksia ja osallistuu kansainvälisiin ravitsemus- ja kotitalouskongresseihin. Maija Pekkarinen on kutsuttu myös Ravitsemusterapeuttien ja Kotitalouden Kandidaattien kunniajäseneksi. Hänestä on kiinnostavaa seurata entisten oppilaidensa urakehitystä.³⁹³

Lukuisat luottamustoimet ja hyvät harrastukset

Maija Pekkarinen on toiminut monissa luottamustehtävissä. Marttatoiminta oli aluksi elämäntyö ja myöhemmin harrastus. Pekkarinen oli Marttaliiton hallituselimityksissä vuosina 1955–1981. Kulosaaren Marttojen puheenjohtajana hän toimi 1986–1993. Marttaliitto on kutsunut hänet kunniajäsenekseen, ja hän on saanut Marttaliiton kultaisen ansiomerkin. Zonta-järjestön jäsenyys on avannut näkökulmaa kehitysmaiden naisten aseman parantamiseksi. Myös partio ja seurakunta lukeutuvat Pekkarisen harrastuksiin.³⁹⁴

Maija Pekkarisen yhteiskunnallinen aktiivisuus on ollut häikäisevää. Elämänsä varrella hän on ollut erilaissa asiantuntija- ja hallintotehtävissä yli kahdessa-

³⁹⁰ Aakusti joulukuu 2005 Maija Pekkarinen.

³⁹¹ Aakusti joulukuu 2005 Maija Pekkarinen.

³⁹² Sysiharju 1995, 203; Suomen professorimatrikkeli 2000, 495; Aakusti joulukuu 2005 Maija Pekkarinen.

³⁹³ Suomen professorimatrikkeli 2000, 495; Aakusti joulukuu 2005 Maija Pekkarinen.

³⁹⁴ Suomen professorimatrikkeli 2000, 495; Aakusti joulukuu 2005 Maija Pekkarinen.

kymmenessä organisaatiossa sekä Suomessa että ulkomailta. Näihin kuuluvat esimerkiksi Valtion maatalous-metsätieteellinen toimikunta, Kansainvälinen maatalousasiain neuvottelukunta, Lääkintöhallituksen ravitsemusasiantuntijuus, Valtion ravitsemusneuvottelukunnan varapuheenjohtajuus, Elintarviketuotannon edistämissäätiön hallituksen jäsenyys ja Ravitsemusneuvonnan keskuselimen puheenjohtajuus. Maija Pekkarinen kertoo tavattoman energisyytensä ja terveytensä salaisuuden olevan säännöllisissä elämäntavoissa, liikunnassa, harrastuksissa ja oikeassa ravitsemuksessa. Ruokavalion suhteen hän on noudattanut omia oppejaan: suomalaista vähärasvaista perusruokaa höystettettynä marjoilla ja vihanneksilla.³⁹⁵

Liikuntaa Maija Pekkarinen on harrastanut aina. Ystävineen hän matkasi Lappiin Saariselälle vuosittain 1960-luvulta aina 1990-luvulle saakka. Lapinmatkojen loputtua tilalle tuli seniorivoimistelu ja kuntosaliharjoittelu, joka jatkuu edelleen. Hyötyliikuntaa saa myös sauvakävelystä Kulosaaren maisemissa. Rakas kesäpaikka lapsuudenkodin läheisyydessä Soisalon saarella Vehmersalmella mahdollistaa monipuolisen liikkumisen. Siellä on viljelty vihanneksia ja juureksia sekä poimittu marjoja ja sienä.³⁹⁶

Matkustaminen on aina kuulunut Maija Pekkarisen harrastuksiin. Neljän naisen ryhmä ”Tyttökullat” on matkustanut ympäri maailmaa. Mieluisiin muistoihin

kuuluvat erilaiset taidematkat ja Puijon seurakunnan järjestämät matkat esimerkiksi Israeliin. Maija Pekkarinen on matkaillut kaikissa maanosissa.³⁹⁷

Mieliharrastuksiin kuuluu musiikin kuunteleminen. Kausiliput Helsingin kaupunginorkesterin suosikkisarjan konsertteihin tarjoavat mahdollisuuden säännölliseen musiikkinautintoon. Lapsena Maija Pekkarinen olisi halunnut opetella soittamaan. Isä hankki kotiin harmonin, mutta soittamista piti opetella omin päin. Kirkkokuorossa laulamisen Maija Pekkarinen aloitti jo Viipurin aikana, mutta katsoi myöhemmin parhaaksi luopua siitä, sillä kesät ja joulut kuluivat Vehmersalmella ja pääsiäiset Lapissa.³⁹⁸

Sukututkimus on ollut Maija Pekkariselle tärkeä harrastus. Hän on selvittänyt isänpuoleisen sukunsa ja lapsuuskotinsa historiaa 1700-luvulta vuoteen 2000 asti. Maija Pekkarinen on nimitetty sukuseura Pekkarisen kunniajäseneksi.³⁹⁹

Suomalaisessa Konkordia-liitossa 1965–2001

Monista aktiviteeteistaan Maija Pekkarinen nostaa esille toimimisen Suomalaisen Konkordia-liiton pitkäaikaisena puheenjohtajana. Se oli hänelle ”henkilökohtaisesti tärkeää, sydämen asia ja rakas harrastus”. Pekkarinen edusti Liitossa sekä ammatillisia aloja että tiedettä: hän oli sekä kotitalousopettaja että ravitse-

³⁹⁵ Suomen professorimatrikkeli 2000, 495; Aakusti joulukuun 2005 Maija Pekkarinen; Maija Pekkarisen haastattelu 30.5.2007.

³⁹⁶ Kotitalous 5–6/1995 Löyttyniemi; Aakusti joulukuun 2005 Maija Pekkarinen; Maija Pekkarisen haastattelu 30.5.2007.

³⁹⁷ Kotitalous 5–6/1995 Löyttyniemi; Aakusti joulukuun 2005 Maija Pekkarinen; Maija Pekkarisen haastattelu 30.5.2007.

³⁹⁸ Kotitalous 5–6/1995 Löyttyniemi; Aakusti joulukuun 2005 Maija Pekkarinen; Maija Pekkarisen haastattelu 30.5.2007.

³⁹⁹ Kotitalous 5–6/1995 Löyttyniemi; Aakusti joulukuun 2005 Maija Pekkarinen; Maija Pekkarisen haastattelu 30.5.2007.

mustieteen edustaja. Maija Pekkarinen oli aikanaan saanut Kulttuurirahastolta apurahan, ja Suomalaisen Konkordia-liiton työssä hän sai olla tukemassa monen naisen valmistumista ammattiin sekä turvaamassa naistutkijoiden tieteellisiä jatko-opintoja ja kongressimatkoja. Nämä kaikki alueet olivat olleet hänelle itselleen merkittäviä. Pekkarinen teki liitossa poikkeuksellisen pitkän työrupeaman: 36 vuotta, josta ajasta 22 vuotta puheenjohtajana. Vuosikokous 2001

hyväksyi hallituksen ehdotuksen kutsua kunniajäseneksi hallituksesta pois jäävän professori Maija Pekkarisen.⁴⁰⁰

Pekkarinen oli jäänyt jo pois hallituksesta, kun hän vielä tarkasti osan hakupapereista. Hyvin se kävi yksinkin. Maija Pekkarinen seuraa edelleen tiiviisti Suomalaisen Konkordia-liiton toimintaa ja osallistuu vuosikokouksiin kunniajäsenenä.⁴⁰¹

---

⁴⁰⁰ Kotitalous 5–6/1995 Löyttyniemi; SKLA Suomalaisen Konkordia-liiton vuosikouspöytäkirja 2001; Aakusti joulukuu 2005 Maija Pekkarinen; Maija Pekkarisen haastattelu 30.5.2007.

⁴⁰¹ Maija Pekkarisen haastattelu 30.5.2007.

Kuvia Suomalaisen Konkordia-liiton vuosien varrelta

Kuva: SKL:n kuva-arkisto

Kuva: Mirjam Salomaa/Yhtyneitten kuvatoimisto

Suomalaisen Konkordia-liiton 50-vuotisjuhla 11.3.1970 Martta-talossa Helsingissä. Edessä vasemmalta liiton jäsen Anna-Liisa Laitakari, hänen miehensä Aarne Laitakari, toimikunnan vanhimmat jäsenet maist. Laina Hänninen ja rva Henni Leskinen.

Suomalaisen Konkordia-liiton 40-vuotisjuhla-kokous pidettiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran talossa 18.2.1960. Liiton puh.joht. maist. Kerttu Sihvonon ojentaa apurahan lääket.yo. Marja Tuomelle, vieressä lääket.yo. Tuulikki Böckerman.

Suomalaisen Konkordia-liiton toimikunta 1984. Edessä vasemmalta ekon. Elina Veistäjä, apul.prof. Maija Pekkarinen ja ekon. Martta Mustakallio. Takana vasemmalta hum.kand. Salme Parviainen, agron. Kaarina Kuusi, kamr. Meri Sohlman, toim. Mirja Huuhka, ekon. Aune Okkonen ja leht. Kerttu Mäkelä.

Kuva: Studio Mauritz Hellström

Rahanarvonkerroin 1893–1986

Kertoimella voidaan muuttaa vuosien 1893–1986 markat vuoden 2006 euroiksi.

Vuodet 1921–1986 perustuvat viralliseen elinkustannusindeksiin.

Vuodet 1893–1914 perustuvat erillistutkimuksiin.

Vuosien 1914–1920 luvut ovat epävirallisia.

Laskelmassa on huomioitu vuoden 1963 rahanuudistus.

Vuosi	Kerroin 2006=1	Vuosi	Kerroin 2006=1	Vuosi	Kerroin 2006=1
1893	3,9324	1925	0,2727	1956	0,0256
1894	4,3447	1926	0,2794	1957	0,0226
1895	4,4634	1927	0,2738	1958	0,0207
1896	4,4067	1928	0,2681	1959	0,0204
1897	4,2385	1929	0,2697	1960	0,0198
1898	4,0767	1930	0,2927	1961	0,0194
1899	3,9324	1931	0,3182	1962	0,0186
1900	3,8399	1932	0,3225	1963	1,7720
1902	3,8883	1933	0,3303	1964	1,6057
1903	3,9324	1934	0,3363	1965	1,5318
1904	3,8883	1935	0,3315	1966	1,4739
1905	3,9324	1936	0,3312	1967	1,3954
1906	3,7568	1937	0,3146	1968	1,2875
1907	3,6291	1938	0,3082	1969	1,2588
1908	3,4790	1939	0,3004	1970	1,2254
1909	3,5142	1940	0,2539	1971	1,1507
1910	3,5142	1941	0,2138	1972	1,0740
1911	3,3692	1942	0,1809	1973	0,9613
1912	3,3050	1943	0,1605	1974	0,8189
1913	3,3050	1944	0,1514	1975	0,6950
1914	3,3050	1945	0,1081	1976	0,6078
1915	2,8492	1946	0,0677	1977	0,5395
1916	2,1051	1947	0,0521	1978	0,5016
1917	1,0559	1948	0,0387	1979	0,4675
1918	0,3124	1949	0,0381	1980	0,4191
1919	0,3524	1950	0,0334	1981	0,3741
1920	0,3527	1951	0,0287	1982	0,3423
1921	0,2823	1952	0,0276	1983	0,3153
1922	0,2901	1953	0,0272	1984	0,2947
1923	0,2881	1954	0,0276	1985	0,2784
1924	0,2826	1955	0,0286	1986	0,2687

Lähteet

Arkistolähteet

Suomalaisen Konkordia-liiton arkisto SKLA

Testamentit

Augusta von Beckerin testamentti
Charlotta Forsbergin testamentti
Augusta af Heurlinin testamentti
Elin Sjöströmin testamentti
Hildi Ennolan testamentti
Matilda Bohmin testamentti
Elmi Tammisen testamentti
Maija Vohlosen testamentti

Lahjoitukset

Fanny Palménin lahjoitus
Helena Syrjälän lahjakirja

Kirjeet

Dagmar ja Vilhelm Blåfieldin kirje
Mandi Hannulan kirje

Muut

Laatikko n:o 1: jäsenarkisto
Toimikunnan pöytäkirja 1/1985
Julkaisematon puhe: Maija Pekkarinen 28.5.1984
Julkaisematon puhe: Mirja Huuhka 28.3.1995
Kerttu Sihvosen nekrologi
Suomalaisen Konkordia-liiton vuosikokouspöytäkirja 1992
Suomalaisen Konkordia-liiton vuosikertomus 1986
Suomalaisen Konkordia-liiton vuosikertomus 1989

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura SKS
Kirjallisuusarkisto Ka
Tilma Hainarin arkisto THa
Kansio I

Eija Jämbäckin hallussa
Mirja Luukkosen esitelmä helmikuu 2004, Helsinki

Lehdet

Johtajapolku 1963
Emäntälehti 1985
Etelä-Suomen Sanomat 1986
Kallio ja ympäristö -lehti 1994
Kotitalous 1995
Aakusti 2005
Helsingin sanomat 2005

Haastattelut

Maija Pekkarisen haastattelu 30.5.2007, Helsinki
Anja Vihman haastattelu 8.1.2008, Helsinki

Matrikkelit

Aikalaiskirja
1920 Aikalaiskirja. Henkilötietoja nykypolven suomalaisista.
Helsinki: Tietosanakirja-Osakeyhtiö.
1933 Aikalaiskirja. Henkilötietoja nykypolven suomalaisista.
Toim. Osmo Durchman & I. Havu & Lauri Hendell.
Helsinki: Otava.
1941 Aikalaiskirja. Henkilötietoja nykypolven suomalaisista.
Helsinki: Otava.
Carpelan, Tor
1954 Ättartavlor för de på Finlands Riddarhus inskrivna
ätterna. Första Bandet A–G. Helsingfors: Frenckelska
tryckeri aktiebolagets förlag.
Itkonen, Iina
1960 Tyttönormaalilyseon matrikkeli II. Koulun opettajat ja
oppilaat. Helsinki: Hesteo.
Kansallinen Elämäkerrasto
1927 Kansallinen Elämäkerrasto. 1 osa A–I. Porvoo.

- 1930 Kansallinen Elämäkerrasto. Osa III.
J-Malmivaara, W. Porvoo: WSOY.
- 1932 Kansallinen Elämäkerrasto. IV osa.
Malström, K. R-R.
Porvoo-Helsinki: WSOY.
- 1934 Kansallinen elämäkerrasto. V osa. S-Ö.
Porvoo: WSOY.
- Kuka kukin on
- 1909 Kuka kukin on. Julkisuudessa esiintyvien
kansalaisten elämäkertoja.
Helsinki: Suomalainen Kustantamo O.Y.
Kansa.
- 1949 Kuka kukin on. Aikalaiskirja.
Henkilötietoja nykypolven suomalaisista.
Helsinki: Otava.
- Suomen agronomit
- 1941 Suomen agronomit 1853–1941.
Toim. S. Mattson. Porvoo-Helsinki: WSOY.
- Suomen ekonomimatrikkeli
- 1985 Suomen ekonomimatrikkeli 1985.
Suomen ekonomiliitto. Espoo: Weilin & Göös.
- Suomen kansakoulu-matrirkkeli
- 1911 Suomen kansakoulu-matrikkeli.
Toim. Kaarlo Kerkkonen & J. E. Tuompo.
Helsinki: Kansakoulun opettajain
osakeyhtiö Valistus.
- 1955 Suomen elämäkerrasto.
Toim. Ilmari Heikinheimo.
Porvoo-Helsinki: WSOY.
- Suomen Kirjon Paimenmuisto
- 1916– Suomen Kirjon Paimenmuisto:
1918 19:n vuosisadan alusta nykyaikaan.
Osa 2. Suomen kirkon papisto
yhdeksännellätoista vuosisadalla.
Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran
Toimituksia. Helsinki.
- Suomen professorit
- 2000 Suomen professorit.
Finlands professorer.
Professoriliitto.
Professorförbundet.
Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kirjallisuus

- Aalto, Eeva-Liisa
1993 Suomalainen Konkordia-liitto 75-vuotta naisten opintojen tukena. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.
- Ahtisaari, Eeva
1997 Hilda Käkikoski: opettaja, puhuja ja poliitikko naisen asialla. – Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Toim. Pirjo Markkola & Alexandra Ramsay. Helsinki: Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4.
- Alanko, Anna-Liisa
2003 Lastenruno kansan kasvattaa. – Pieni suuri maailma. Toim. Liisi Huhtala & Kari Grönn & Ismo Loivamaa & Maria Laukka. Helsinki: Tammi.
- Alapuro, Risto & Stenius Henrik
1987 Kansanliikkeet loivat kansakunnan. – Kansa liikkeessä. Toim. Risto Alapuro & Ilkka Liikanen & Kerstin Smeds & Henrik Stenius. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Alfthan von, Märta
1966 Seitsemän vuosikymmentä. Naisliitto Unionin historiaa. Helsinki: Unioni naisliitto Suomessa r.y.
- Antikainen, Marjo-Riitta
2003 Säätö, sukupuoli, uskonto. Mathilda Wrede ja yhteiskunnan muutos 1883–1913. Diss. Helsinki. Bibliotheca Historica 83. Helsinki: SKS.
- Arjava, Hellevi
2007 Swanin työt. Kulttuurihistoriallinen kertomus autonomian ajalta. Helsinki: Tammi.
- Björkstrand, Carita
1999 Kvinnans ställning i det finländska musiksamhället. Utbildningsmöjligheter, musikpedagoger och solister 1890–1939. Diss. Åbo. Åbo: Åbo Akademis Förlag.
- Blåfield 525 1476–2001 Släktföreningen
2001 Blåfield-Sukuyhdistys Blåfield
Släktföreningen Blåfield – Sukuyhdistys Blåfield. Toim. Martti Blåfield. Karisto: Hämeenlinna.
- Bruun, Amanda
1935 Suomen Naisyhdistyksen toimintaa ammattilojen ja ammattikasvatuksen edistämiseksi. – Puoli vuosisataa naisasiatyötä. Suomen Naisyhdistyksen 50-vuotiskokous 1884–1934. Helsinki: Otava.
- Dahlström, Fabian
1982 Sibelius-akatemia 1882–1982. Sibelius-akatemian julkaisuja 1. Helsinki: Sibelius-akatemia.
- Edelmann, Lahja
1954 Heponiemi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino Oy.
- Endén, Rauno
1989 Heinolan kaupungin historia 2 (1900–1939). Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Eskola, Katarina
2000 Yhdessä. Martti Haavion ja Elsa Enäjärvi-Haavion päiväkirjat ja kirjeet 1928–1939. Helsinki: WSOY.
- Hagner, Minna
2006 Pioneeriaika 1890-luvulta 1920-luvulle. – Suffragettien sisaret. Minna Hagner & Teija Försti. Unioni Naisasioliitto. Helsinki.
- Haiminen, Heli
2002 Keuhkotauti Tampereen terveydellisenä ongelmana 1850-luvulta 1910-luvulle. Suomen historian pro gradu -työ. Tampereen yliopisto. Historiatieteen laitos.
- Hainari, Tilma
1927 Hilda Käkikoski kirjeittensä ja kirjoitelmiansa valossa. Helsinki: Kotikasvatustieteiden yhdistys r.y.
- Halila, Aimo
1963 Jyväskylän seminaarin historia. Porvoo: WSOY.

- Hallsten, Ilmi
1924 Katsaus Suomen Naisyhdistyksen ja sen haaraosastojen toimintaan 1884–1924. – Uranuurtajanaisia. Suomen Naisyhdistyksen 40-vuotisjuhla-julkaisu 1884–1924. Helsinki: Tietosanakirja-osakeyhtiö.
- 1934 Pääkohtia Suomen Naisyhdistyksen 50-vuotisesta toiminnasta. – Puoli vuosisataa naisasiatyötä. Suomen Naisyhdistyksen 50-vuotisjulkaisu 1884–1934. Helsinki: Otava.
- Haltia, Manja
1949 Marttatoiminta 1899–1949. Helsinki: Marttaliitto r.y.
- Hapuli, Ritva
2003 Ulkomailla. Maailmansotien välinen maailma suomalaisnaisten silmin. Suomen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 911. Helsinki: SKS.
- Harjula, Liisa
2004 Mandi Hannula. – Harvinaisesta moninaiseksi. Toim. Liisa Harjula & Marja-Liisa Hyvönen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston museon julkaisuja 17.
- Harmaja, Laura
1924 Elin Sjöström. – Uranuurtajanaisia. Suomen Naisyhdistyksen 40-vuotisjuhla-julkaisu 1884–1924. Helsinki: Tietosanakirja Osakeyhtiö.
- Hentilä, Seppo
2004 Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen 1917–1944. – Suomen poliittinen historia 1809–2003. Osmo Jussila & Seppo Hentilä & Jukka Nevakivi. Helsinki: WSOY.
- Herranen, Timo
1998 Heinolan kaupungin historia 3 (1940–1996). Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Heurlin af, Paula
1934 Suomen Naisyhdistyksen rahastot. – Puoli vuosisataa naisasiatyötä. Suomen Naisyhdistyksen 50-vuotisjulkaisu 1884–1934. Helsinki: Otava.
- Hinkkanen, Merja-Liisa & Lintunen, Maija
1997 Aleksandra Gripenberg – taistelija ja kansainvälinen naisasianainen. – Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Toim. Pirjo Markkola & Alexandra Ramsay. Helsinki: Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4.
- Hokkanen, Ritva
1987 Suomalainen Naisliitto 1907–1987. Helsinki: Grafiteks Oy.
- Honkala, Lyyli
1963 Puolen vuosisadan varrelta: Lyyli Honkala. Helsingin Naisopettain Yhdistys ry:n 50-vuotishistoriikka. Naisopettaja. N:o 5/ 1963. Suomen naisopettajain liiton äänenkannattaja. Helsinki.
- Hurskainen, Eeva
2006 Sisar Cecilia - hyvä ihminen. Cecilia Blomqvist diakoniatyön tienraivaajana. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Huuhka, Mirja
1960 Konkordia-liitto naisten opiskelun tukena vv. 1885–1960. Porvoo-Helsinki: WSOY.
- 1970 Suomalainen Konkordia-liitto naisten opiskelun tukena. Helsinki: Kirjapaino Aa oy.
- 1980 Katri Bergholm. – Työtä ja tuloksia. Suomalaisia vaikuttajanaisia. Helsinki: WSOY.
- 1985 100 vuotta naisten opiskelun tukena. Konkordia-liitto 1885–1985. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.
- 1986 Vihtori ja Alma. Viktor Johannes Narisen syntymän 100-vuotispäiväksi 23.5.1986 kirjoitettu perhetarina. Julkaisematon.
- 1994 Viisi vuosikymmentä ja prologi. Puutarhurin tyttären ja talonpojan pojan tarina. Kertojina Mirja ja Kosti Huuhka. Julkaisematon.
- Huumo, Katja & Sinnemäki, Anssi
2004 Reinhold von Becker. Suomen kulttuurihistoria 5. Viisisataa pienoiselämäkertaa. Toim. Anssi Sinnemäki & Laura Nevanlinna. Helsinki: Tammi.
- Hyytiäinen, Erkki
1983 Isa Asp. Elämä ja valitut runot. Oulu: Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen.
- Häggman, Kai
1994 Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Diss. Helsinki. Historiallisia tutkimuksia 179. Helsinki: SHS.

- Innala, Aune
1966 Suomen naisen alkutaival lainsäätäjänä 1907–1917. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Jaakkola, Jouko
1994 Vaivaisten holhouksesta köyhäinhoitoon. – Armeliasuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Toim. Jouko Jaakkola & Panu Pulma & Mirja Satka & Kyösti Urponen. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Jalava, Ilona
1948 Antti Jalava. Tavallisen miehen tarina. Porvoo-Helsinki: WSOY.
- Jallinoja Riitta
1980 Naisasianaiset ja rauhanaate. – Rauha on tapa elää. Naisten rauhanpamfletti. Helsinki: Naisasialiitto Unioni. Naiset Rauhan Puolesta.
1983 Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajina. Diss. Helsinki. Helsinki: WSOY.
- Jokinen, Urpo
1980 Kansakoulujemme musiikki. – Koulun kello soi. Opettajat muistelevat: Jyväskylä: Gummerus.
- Julkunen, Raija
2004 Naisten yliopisto. – Harvinaisesta moninaiseksi. Toim. Liisa Harjula & Marja-Liisa Hyvönen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston museon julkaisuja 17.
- Jussila, Osmo
2004 Suomen poliittinen historia 1944–2003. - Suomen poliittinen historia 1809–2003. Osmo Jussila & Seppo Hentilä & Jukka Nevakivi. Helsinki: WSOY.
- Juva, Mikko
1960 Valtiokirkosta kansankirkoksi. Suomen kirkon vastaus kahdeksankymmentäluvun haasteeseen. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia 61. Helsinki: SKHS.
- Juvonen, Tuula
1994 Sukupuoli ja halu Hilda Käkikosken kirjeenvaihdossa ja päiväkirjoissa. Naistutkimusraportteja 1/1994. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Jyväskylän Seminaari 1863–1937
1937 Jyväskylän Seminaari 1863–1937. Muistojulkaisu. Toim. J.M. Mikkola & Artturi Leinonen & Sulo Rekola. Helsinki: Osakeyhtiö Valistus.
- Kansanaho Erkki
1967 Sata vuotta kristillistä palvelutyötä. Helsingin diakonissalaitos 1867–1967. Porvoo-Helsinki: WSOY.
- Karilas, Esteri
1934 Isänmaan tytär. Hilda Käkikosken elämäkerta. Porvoo: WSOY.
- Karpio, Vihtori
1938 Raittiuden Ystävät 1883–1933. Jyväskylä-Helsinki: K.J. Gummerus Osakeyhtiö.
- Katainen, Elina
2004 Rajalla. – Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa. Toim. Elina Katainen & Tiina Kinnunen & Eva Packalén & Saara Tuomaala. Helsinki: SKS.
- Kauppi, Hilikka M.
1976 Helle Kannilan elämänpuut. Suomen Kirjastoseura. Helsinki: Otava.
- Ketonen, Liisa
1977 Suomen tyttöoppikoulut autonomian aikakaudella. Diss. Helsinki. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia.
- Kiiski, Venla
1978 Tekla Hultin, poliitikko. Studia Historica Jyväskyläensia 15. Diss. Jyväskylä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Klinge, Matti
1999 Suomen sinivalikoiset värit. Kansallisten ja muidenkin symbolien vaiheista ja merkityksestä. Helsinki: Otava.
- Korppi-Tommola, Aura
2001 Tahdolla ja tunteella tasa-arvoa. Naisjärjestöjen Keskusliitto 1911–2001. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
2006 Vuosisadan naisparlamentaarikkoja. – Naiset eduskunnassa. Toim. Irma Sulkunen & Maria Lähteenmäki & Aura Korppi-Tommola. Suomen eduskunta 100 vuotta. Helsinki: Edita. Helsinki.

- Koskelainen, Liisa
1999 Marttaa ja vähän Mariaakin. Marttajärjestön toiminta ja aatteellinen tausta talvisodan päivistä nykyaikaan. Helsinki: Otava.
- Kouluhallitus – Skolstyrelsen,
1979 Kouluhallitus – Skolstyrelsen. Toim. Urho Somerkivi & Gösta Cavonius & M.O. Karttunen. Vantaa: Kunnallispaino.
- Krohn, Helmi
1917 Emilie Bergbom. Elämä ja työ. Helsinki: Kustannusyhtiö Otava.
- Kuivasmäki, Riitta
1990 Siivollisuuden tuntoa ja ylewätä kauneuden mieltä. Suomenkielinen nuorisokirjallisuus 1851–1899. Jyväskylä Studies in the Arts 34. Jyväskylä.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko
1989 Suomen kielen käytön yleistyminen. – Herää Suomi. Toim. Päiviö Tommila. Suomalaisuusliikkeen historia. Kuopio: Kustannuskiila Oy.
- Lähteenmäki, Maria
2001 Naiset tasa-arvoisemman yhteiskunnan puolesta 1907–2003. – Naiset eduskunnassa. Toim. Irma Sulkunen & Maria Lähteenmäki & Aura Korppi-Tommola. Suomen eduskunta 100 vuotta. Helsinki: Edita.
- Lähteenoja, Aina
1944 Neljännesvuosisata yhteiskunnallista valistustyötä. Suomen Naisten Kansallisliiton Siveellisyyskomitean 25-vuotinen toiminta. Omistettu Tilma Hainarin muistolle. Helsinki: Suomen Naisten Kansallisliiton siveellisyyskomitean julkaisuja.
- Markkola, Pirjo
2002 Synty ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 888. Helsinki: SKS.
- Mattila, Markku
2000 Kansamme parhaaksi. Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti. Bibliotheca Historica 44. Helsinki: SHS.
- Moberg, Olga
1924 Augusta af Heurlin. Uranuurtajanaisia. Neljätoista muotokuvaa. Suomen Naisyhdistyksen 40-vuotisjuhlahjalkaisu 1884–1924. Helsinki: Tietosanakirja-Osakeyhtiö.
- Mäkelä-Alitalo
2007 Sjöström, Elin (1851–1936) Suomen Naisyhdistyksen puheenjohtaja, kotitalousopetuksen kehittäjä. – Suomen Kansallisbiografia 9. Siltanen-Tott. Studia Biographica 3:9. Helsinki: SKS.
- Mäkinen, Riitta & Sysiharju, Anna-Liisa
2001 Eteenpäin ja ylöspäin. Hedvig Gebhardin osuus ja toiminta. Helsinki: Otava.
- Nurmi, Veli
1964 Maamme seminaarien varsinaisen opettajakoulutuksen synty ja kehittyminen viime vuosisadalla I. Diss. Jyväskylä. Jyväskylä Studies in education, psychology and social research 7. Jyväskylän Kasvatustieteiden korkeakoulu & Jyväskylän Yliopistoyhdistys.
- Nuutinen, Heikki
2001 Valkonauha 1909–2000. Helsinki: Suomen Valkonauhaliitto Förbundet Vita Bandet i Finland r.y.
- Oikarinen, Sari
1997 Hilja Pärssinen – työväenliikkeen poliitikko ja runoilija. – Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4. Helsinki: BJT Kirjastopalvelu Oy.
- Oittinen, Riitta
2005 Historiaa jokanaiselle. Tyyni Tuulio. – Oma pöytä. Naiset historiankirjottajina Suomessa. Toim. Elina Katainen & Tiina Kinnunen & Eva Packalèn & Saara Tuomaala. Historiallisia Tutkimuksia 211. Helsinki: SKS.
- Ollila, Anne
1995 Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939. Diss. Tampere. Tampere: Hist. tutk. 173.

- 1996 Naisliike, nationalismi ja kansanvalistus: Miksi Marttayhdistys halusi riveihinsä ”kaikkien kansanluokkien naiset”? – Naisten hyvinvointivaltio. Toim. Anneli Anttonen & Lea Henriksson & Ritva Nätkin. Tampere: Vastapaino.
- 1997 Vahvojen naisten puolestapuhujat: Lucina Hagman ja Alli Nissinen. – Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- 1998 Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa. Suomen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 711. Helsinki: SKS.
- Pajamo, Reijo
1999 Lehti puusta variseepi. Suomalainen koululauluperinne. Helsinki: WSOY.
- 2007 Musiikkiopistosta musiikkiyliopistoksi. Sibelius-akatemia 125 vuotta. Helsinki: Sibelius-akatemia.
- Parjo, Oili
2003 Koti on kansan sydän. Kotikasvatusyhdistyksen perustaminen ja toiminta 1907–1917. Diss. Helsinki. Helsingin Yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 190. Helsinki.
- Partiolippukunta Toimen Tytöt r.y.
2004 Partiolippukunta Toimen Tytöt r.y. 90 vuotta. Toim. Marja Lindberg. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Priha, Päikki
1999 Rakkaat ystävät: Suomen käsityön ystävät 120 vuotta. Helsinki: Ajatus.
- Pulma, Panu
1987 Kerjuuluvasta kuntoutukseen. – Suomen lastensuojelun historia. Toim. Panu Pulma & Oiva Turpeinen. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Pänkälä, Matti
2002 Karjakurssista korkeakouluksi. Ilmajoen maatalousoppilaitos, Seinäjoen Ammattikorkeakoulun Maaseutu alan Ammattikorkeakoulun yksikkö ja sen edeltäjiä 1875–2001. Ilmajoki: Ilmajoen maatalousoppilaitos.
- Raamattu
1992 Pyhä Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Jyväskylä-Helsinki: Gummerus.
- Rahikainen, Marjatta
2001a ”Naiset näkyvät Suomessa tekevän vaikka mitä”. – ”Työllä ei oo kukkaan rikastunna”. – Naisten töitä ja toimeentulokeinoja 1800- ja 1900-luvulla. Toim. Marjatta Rahikainen & Tarja Räisänen. Tietolipas 176. Helsinki: SKS.
- 2001b Herrasväki, työväki ja palkkatyö toimeentulon lähteinä kaupungeissa. – ”Työllä ei oo kukkaan rikastunna”. – Naisten töitä ja toimeentulokeinoja 1800- ja 1900-luvulla. Toim. Marjatta Rahikainen & Tarja Räisänen. Tarja Räisänen. Tietolipas 176. Helsinki: SKS.
- Raitio, Kosti
1913 Jyväskylän Seminaarin 50-vuotinen toiminta. Katsaus sen syntyyn ja vaiheisiin. Jyväskylä: K. J. Gummerus O.Y.
- Rajainen, Maija
1973 Naisliike ja sukupuolimoraali. Keskustelua ja toimintaa 1800-luvulla ja nykyisen vuosisadan alkupuolella noin vuoteen 1918. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 31. Helsinki: SKHS.
- Ramsay, Alexandra
1997 Dagmar Neovius -- nainen ja kaksoiskotka. – Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- Rapola, Martti
1956 Esipuhe. – Ladun hiihdin. Kuvakertomus Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran 125-vuotistaipaleelta. Toim. Matti Kuusi. Helsinki: SKS.
- Rommi, Pirkko & Pohls, Marita
1989 Kielikysymys politiikassa. – Herää Suomi. Toim. Päiviö Tommila. Suomalaisuusliikkeen historia. Kuopio: Kustannuskiila Oy.
- Saastamoinen, Lotta
2001 Palmén, Johan Philip (1811–1896) Senaatin oikeusosaston varapuheenjohtaja, prokuraattori, yliopiston sijaiskansleri, lainopin professori. – Suomen Kansallisbiografia 7. Negri-Pöysti. Studia Biographica 3:7. Helsinki: SKS.

- Sainio, Venla
 2001 Nissinen Alli (1866–1926). Kansanedustaja, koulunjohtaja, kirjailija. – Suomen Kansallisbiografia 7. Negri-Pöysti. Studia Biographica 3:7. Helsinki: SKS.
- 2004 Heurlin, Augusta af (1847–1918). Kouluruokailun perustaja, järjestövaikuttaja. – Suomen Kansallisbiografia 4. Forsblom-Hirn. Studia Biographica 3:3. Helsinki:SKS.
- Setälä, Helmi
 1912 Isa Asp. Nuoren pohjalaisen runoilijaneidon elämäntarina. Helsinki: Otava.
- Setälä, Salme
 1966 Levoton veri. Kertoelma isäni E. N. Setälän ja äitini Helmi Krohnin nuoruudesta, esivanhemmista ja lapsuuteni kodista. Porvoo: WSOY.
- Siltala, Juha
 2002 Valkoisen äidin pojat. Siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa. Helsinki: Otava.
- Smeds, Kerstin
 1987 Joukkotapahtumat ja Suomi-identiteetti. – Kansa liikkeessä. Toim. Risto Alapuro & Ilkka Liikanen & Kerstin Smeds & Henrik Stenius. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Somerkivi, Urho
 1977 Helsingin kansakoulun historia. Helsingin kaupungin julkaisuja N:o 29. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Kirjapaino Oy.
- Sulkunen, Irma
 1987 Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. – Kansa liikkeessä. Toim. Risto Alapuro & Ilkka Liikanen & Kerstin Smeds & Henrik Stenius. Helsinki: Kirjayhtymä.
- 1991 Retki naishistoriaan. Helsinki: Hanki ja jää.
- 1995 Mandi Granfelt ja kutsumusten ristiriita. Helsinki: Hanki ja jää.
- 1997 Miina Sillanpää – sillanrakentaja. – Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4. Helsinki: BJT Kirjastopalvelu Oy.
- Suni, Hannu
 2005 Sekularisaation puristuksessa. Koulut kristillisen arvotarkkuuden kantajina Lounais-Hämeessä 1860–1960. Diss. Helsinki. SKHST 195. Helsinki: SKHS.
- Sysiharju, Anna-Liisa
 1993 Naisasian tytär – muuttuvien kotien tuki 1891–1990. Vuosisata kotitalousopettajien koulutusta Helsingissä. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 148. Helsinki.
- Tamminen, Elmi
 1925 Raittiusharrastuksista seminaarin alkuvuosina. – Heinolan seminaari 1899–1924. Lahti: Lahden Kirjapaino- ja Sanomalehti-Osakeyhtiö.
- Toimen Tyttö 50-vuotta
 1960 Toimen tyttö 50-vuotta. Toim. Sirkka Sarkola & Leena Linnovaara. Helsinki: Partiolippukunta Toimen Tytöt ry. Helsinki.
- Tommila, Päiviö
 1989 Mitä oli olla suomalainen 1800-luvun alkupuolella. – Herää Suomi. Toim. Päiviö Tommila. Suomalaisuusliikkeen historia. Kuopio: Kustannuskiila Oy.
- Tuominen, Irja
 1980 Koulun kello soi. Opettajat muistelevat. Jyväskylä: Gummerus.
- Tuulio, Tyyni
 1952 Tilma Hainari. Karjalan tytär. Porvoo-Helsinki: WSOY.
- 1959a Aleksandra Gripenberg. Kirjailija, taistelija, ihminen. Porvoo-Helsinki: WSOY.
- 1959b Tyttönormaalilyseon matrikkeli. Helsinki: Hesteo.
- 1961 Suomen Naisyhdistys kolmantena 25-vuotiskautenaan (1934–1959). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Kirjapaino Oy.
- 1964 Maila Talvion vuosikymmenet. Edellinen osa (1871–1911). Porvoo-Helsinki: WSOY.
- 1969 Keskipäivän maa 1916–1941. Porvoo: WSOY.

Vallgren, Viivi

1949 Sydämeni kirja. Elämän muistelmia.
Porvoo-Helsinki: WSOY.

Vares, Vesa

2005 Helmi Krohn 1871–1913. Naisen velvollisuusetiikka
ja yksilön ratkaisu. Helsinki: Yliopistopaino.

Vesikansa, Jyrki

2004 Antti Jalava (1846–1909). Uuden Suomettaren
päätoimittaja, unkarin kielen lehtori, suomen
kielen opettaja. Suomen Kansallisbiografia 5.
Hirviluoto-Karjalainen. Studia Biographica.
Helsinki: SKS.

Wilmi, Jorma

1999 Heinolan pitäjän historia II. 1860-luvulta kunnan
hallinnon päättymiseen vuoteen 1996.
Heinola: Heinolan maalaiskunta,
Heinolan maaseurakunta & Manttaalikunnan säätiö.

Wuolijoki, Hella

1945 Yliopistovuodet Helsingissä. 1904–1908.
Juhani Tervapään yksinpuheluja aikojen draamassa.
Helsinki: Kustannusosakeyhtiö.

Suomalainen Konkordia-liitto

ISBN 978-952-92-4052-4 (nid.)

ISBN 978-952-92-4057-9 (PDF)